ENRIC VALOR

ESTUDI I COMPROMÍS PER LA LLENGUA

Josep Daniel Climent

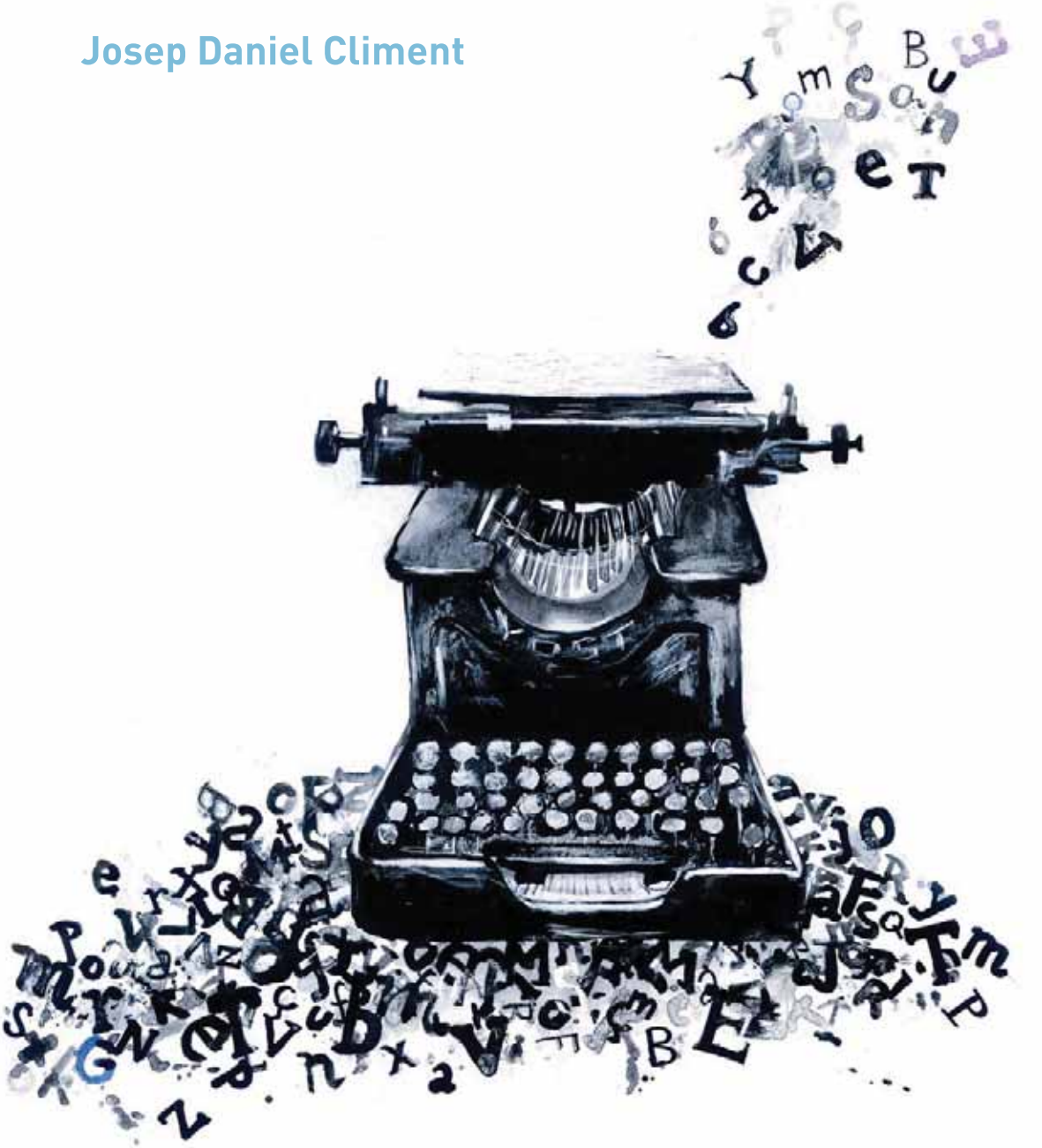

COL·LECCIÓ RECERCA 12

COL·LECCIÓ RECERCA, 12

© Josep Daniel Climent
© Acadèmia Valenciana de la Llengua

Edita: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua
Avinguda de la Constitució, 284. 46019 València
avl@gva.es - www.avl.gva.es

Disseny i maquetació: Espirelius
Il·lustració de la coberta: Ewa Okolowicz
Impressió: Gràfiques Vimar, SL
C/ Alqueria de Raga, 11 - 46210 Picanya

ISBN: 978-84-482-5499-5
Depòsit Legal: V-145-2011

SUMARI

Presentació 3
Introducció 7

LES ACTIVITATS LINGÜÍSTIQUES D'ENRIC VALOR DURANT EL PERÍODE REPUBLICÀ 17
1. Les activitats lingüístiques, culturals i polítiques d'Enric Valor a Alacant 19
1.1. La participació en el setmanari *El Tio Cuc* 20
1.2. La divulgació de les Normes de Castelló a Alacant 41
1.3. La creació de l'Agrupació Regionalista Alacantina 57
1.4. La Tercera Setmana Cultural Valenciana a Alacant 81
2. Les activitats lingüístiques i culturals d'Enric Valor a València ... 105
2.1. Les col·laboracions periodístiques en la premsa de València ... 105
2.2. La col·laboració amb l'Agrupació Valencianista Escolar 124
2.3. Una obra gramatical primerenca: el *Llibre de l'infant* del 1934 128

LES ACTIVITATS LINGÜÍSTIQUES D'ENRIC VALOR POSTERIORS A LA GUERRA CIVIL 133
1. Una fructífera relació. Enric Valor i Josep Giner: el *Vocabulari castellut* del 1948 141
2. Enric Valor i el grup Torre 147
3. Els cursos de llengua de Lo Rat Penat 155
4. Els cursos de llengua en la premsa valenciana (1960-1965) 177

4.1. La secció «Cuestiones lexicográficas valencianas» (*Levante*, 1960) 179
4.2. Els cursos de llengua del periòdic *Jornada* (1962-1965) 180
5. La participació en *Gorg. Revista bibliogràfica* (1969-1972) 203

L'OBRA LINGÜÍSTICA D'ENRIC VALOR I VIVES 223
1. Les obres gramaticals 227
2. Les obres lexicogràfiques 269
3. La tasca com a corrector, traductor i autor d'obres didàctiques 281
4. Enric Valor i el debat sobre la llengua literària 291

ESTUDIS SOBRE L'OBRA LINGÜÍSTICA I LITERÀRIA D'ENRIC VALOR 309

Bibliografia 343
Índex de noms 357

PRESENTACIÓ

En l'any en què l'Acadèmia Valenciana de la Llengua dedica l'Escriptor de l'Any a retre homenatge a Enric Valor en commemoració del desé aniversari del seu traspàs i, alhora, a fi de celebrar al llarg del 2011 el centenari de seu naixement, donem la benvinguda, dins de la col·lecció Recerca, a un interessant treball de Josep Daniel Climent que, amb el títol *Enric Valor. Estudi i compromís per la llengua*, està dedicat a estudiar el conjunt d'activitats lingüístiques que va dur a terme l'escriptor de Castalla, a analitzar les seues obres publicades de caràcter gramatical i lexicogràfic, a revisar la seua aportació periodística i, finalment, a realitzar un exhaustiu recull bibliogràfic dels estudis, investigacions i articles divulgatius que s'han publicat sobre una de les figures cabdals de les lletres valencianes del segle XX.

L'obra que teniu a les mans està estructurada en quatre grans capítols, als quals cal afegir la introducció i la bibliografia. En el primer bloc, l'autor desgrana les activitats lingüístiques, polítiques i culturals d'Enric Valor durant el període republicà a Alacant i posteriorment a València. I, així, Climent ens presenta un jove Valor a Alacant, col·laborador actiu del setmanari satíric alacantí *El Tio Cuc,* impulsor de la difusió de les Normes de Castelló recentment aprovades i amb una consciència nacionalista en la línia del que propugnaven publicacions valencianistes com *El Camí*, a més de descriure el paper de l'escriptor en la fundació de l'Agrupació Regionalista Alacantina —de la qual exercí el càrrec de secretari—, nascuda amb la finalitat de treballar des de les comarques del sud per assolir la unificació

i l'autonomia de tot el territori valencià. Pel que fa a l'estada de Valor a València, Climent destaca les seues col·laboracions en les publicacions valencianistes, com ara *El Camí* —on publicà la seua primera narració, «L'experiment de Strolowikchz»—, *El País Valencià* o *La República de les Lletres*, en els articles de les quals Valor fixava la seua posició en temes politiconacionals, lingüístics i literaris.

En el segon bloc, centrat en les activitats lingüístiques d'Enric Valor posteriors a la Guerra Civil, Climent fa referència a l'estret lligam d'amistat que unia l'escriptor de Castalla amb el filòleg Josep Giner, que possibilità la col·laboració, i la posterior relació personal, d'Enric Valor amb Joan Coromines, iniciada, per part del nostre escriptor, amb un recull de lèxic valencià que no figurava en el *Diccionari general de la llengua catalana* («el Fabra») i que Joan Coromines va poder aprofitar per a l'elaboració del seu *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*; un recull conegut amb el nom de *Vocabulari castellut*. D'altra banda, l'autor de l'estudi també ens endinsa en la participació de Valor en les tertúlies literàries organitzades per Miquel Adlert i Xavier Casp, també conegudes com les tertúlies del grup Torre, on Valor reprén el contacte amb antics companys nacionalistes com Carles Salvador, Manuel Sanchis Guarner o Emili Beüt i Belenguer. És l'època també dels cursos de llengua de Lo Rat Penat, entitat on Valor col·laborava, sota la direcció de Carles Salvador, en l'organització de les classes de gramàtica valenciana, tot i que la participació de Valor en l'entitat ratpenatista fou breu.

Continuem amb el pas del temps i, ja en la dècada dels seixanta, Climent ens mostra un Enric Valor que torna a participar en la premsa valenciana amb la publicació de temes lingüístics en el periòdic *Levante* i, sobretot, en *Jornada*, que esdevingueren veritables campanyes de normalització lingüística. Finalment, Josep Daniel Climent ens relata l'aventura de *Gorg*, una revista d'informació bibliogràfica especialitzada on Valor exercí de director-coordinador, de corrector lingüístic i d'autor, tasques en les quals esmerçà un esforç ingent i una gran dedicació.

L'autor de l'estudi dedica el tercer capítol a ressenyar cadascuna de les obres de caràcter lingüístic de Valor, fent una divisió entre les obres gramaticals i les de caire lexicogràfic, per a concloure amb un seguit de valoracions realitzades per estudiosos de l'obra valoriana, a manera de recapitulació. Climent ens presenta unes anàlisis minucioses i detallades de les obres de Valor tant des del punt de vista tècnic com de contingut, farcides de referències bibliogràfiques i de notes culturals, i ens aporta una informació divulgativa, valuosa, interessant i didàctica que permet situar-nos amb precisió tant en l'obra com en el context en què va ser escrita. Climent clou el capítol referint-se a la participació activa de Valor en les discussions dels escriptors valencians a propòsit del model de llengua que calia fer servir en les obres literàries i a la seua tasca com a corrector, traductor i autor d'obres didàctiques.

Tanca l'obra una bibliografia sistematitzada i gairebé exhaustiva que recull els llibres que s'ocupen d'estudiar l'obra literària i lingüística de Valor, les miscel·lànies editades per retre homenatge al mestre, els articles publicats en revistes especialitzades o generalistes, els articles de divulgació publicats en diferents mitjans de comunicació, fins i tot en la premsa diària, així com també algunes de les entrevistes que l'escriptor concedí en la darrera etapa de la seua vida.

En definitiva, ens trobem davant d'un estudi, el de Josep Daniel Climent, que traspua estima, admiració i respecte en cadascuna de les paraules que dedica al recordat Enric Valor, escrit amb sentit pedagògic, precisió i profusió de dades, desgranant amb rigor el fil d'una llarga i prolífica trajectòria vital i creativa d'una de les personalitats valencianes més importants del segle passat, d'un lletraferit de Castalla que va desenvolupar, com el mateix autor diu, «una importantíssima tasca a favor de la divulgació del valencià, conscient com era que sols amb la conservació de la llengua pròpia els valencians ens podríem mantenir lleials a la nostra personalitat com a poble, atés l'alt valor identitari que el seu ús porta implícit».

Siga benvinguda una obra de tan alta qualitat a través de la qual manifestem el nostre agraïment a un valencià il·lustre, Enric Valor i Vives, que tant va contribuir a la normalització i al redreçament de la nostra llengua i de la nostra cultura.

Verònica Cantó Doménech
Acadèmia Valenciana de la Llengua

INTRODUCCIÓ

Enric Valor i Vives ha sigut sens dubte una de les personalitats valencianes més significatives en l'estudi i difusió del valencià al llarg del segle XX. I això per diversos motius: per la divulgació de les Normes de Castelló a Alacant durant el període republicà a través del setmanari *El Tio Cuc*, per la publicació de nombrosos articles en la premsa valencianista defenent la conveniència de parlar i escriure correctament el valencià —i, per descomptat, la necessitat d'usar-lo—, per haver sigut professor dels cursos de llengua de Lo Rat Penat des del 1949, per haver publicat durant el franquisme desenes d'articles sobre correcció lingüística en els periòdics *Levante* i *Jornada*, per haver tret a la llum un conjunt ben significatiu d'obres gramaticals per a l'aprenentatge del valencià, així com diverses obres lexicogràfiques, fonamentals per a la conservació del vocabulari propi dels valencians i en la línia d'enriquir l'aportació valenciana al conjunt de la llengua catalana, per ser l'autor d'una importantíssima obra literària, amb novel·les tan valuoses com les que integren el Cicle de Cassana i, en definitiva, per haver dut a terme al llarg de la seua vida una importantíssima tasca a favor de la divulgació del valencià, conscient com era que sols amb la conservació de la llengua pròpia els valencians ens podríem mantenir lleials a la nostra personalitat com a poble, atés l'alt valor identitari que el seu ús porta implícit.

Enric Valor nasqué a Castalla el 22 d'agost del 1911, ja fa quasi cent anys, i va morir a València el 13 de gener del 2000. La seua ha sigut, com bé sabem, una vida dedicada intensament a l'estudi de la llengua i a la transmissió dels

seus coneixements als coetanis, malgrat els períodes històrics que hagué de viure, una guerra civil i una llarga i trista postguerra. Segurament, el fet d'haver nascut a la Foia de Castalla, comarca que a primeries del segle XX mantenia la llengua en un estat de puresa extraordinari, va marcar de manera important la seua posterior dedicació a les qüestions lingüístiques.

Ja des de ben jove, amb vint anys, participà activament en la vida social i cultural valenciana, primer a Alacant, on col·laborà en el setmanari *El Tio Cuc* organitzant cursos de llengua per difondre les Normes de Castelló i en l'organització de l'Agrupació Regionalista Republicana, creada amb l'ànim de divulgar el pensament valencianista a les comarques del sud del País Valencià; poc després, el 1934, instal·lat ja a la ciutat de València, establí contacte amb els nuclis més actius del valencianisme, la qual cosa el portà a participar en publicacions com *El Camí*, *País Valencià* o *La República de les Lletres* i a impartir un curs d'ortografia a la Universitat Popular Valencianista el 1935. La situació política i social, però, ben prompte esdevingué ben problemàtica. L'experiència viscuda durant el període republicà de difusió de la llengua en llibertat va durar molt poc, així com les esperances valencianes d'aconseguir unes quotes mínimes d'autogovern.

Una vegada acabada la Guerra Civil, qualsevol activitat pública relacionada amb la defensa de la llengua i la cultura dels valencians es veuria suspesa. Enric Valor, de la mateixa manera que altres valencianistes i antifeixistes, viurà un període de tancament interior, que en el seu cas aprofità per a dur a terme un intens treball de preparació lingüística i literària.

A poc a poc, i de la manera més discreta possible, començà la reorganització dels elements valencianistes, la qual cosa comportava no pocs riscos, almenys durant els moments més durs de la repressió postbèl·lica. De fet, a principis de la dècada dels anys quaranta, trobem escassos indicis d'activitats culturals, ni que foren del tot innòcues, que de cap manera qüestionaven el règim establit i que es movien dins dels límits que aquest permetia, com ara la publicació dels primers llibres en valencià per part de l'editorial Torre.

Serà al final d'aquest període quan trobarem les primeres iniciatives culturals relacionades amb l'estudi de la llengua, concretament, l'inici dels cursos de valencià de Lo Rat Penat.

A partir dels anys cinquanta, amb la iniciativa de Carles Salvador de posar en marxa els cursos de llengua en l'entitat ratpenatista, Valor tingué l'oportunitat de posar en pràctica una de les seues grans passions, el treball gramatical. Primerament ho féu com a professor d'aquests cursos i anys més tard amb la redacció de diversos manuals per a l'ensenyament de la llengua. Paral·lelament a la tasca lingüística, Valor dugué a terme un important treball literari, del qual, òbviament, no ens ocupem en aquest estudi, tot i que serà ací on concretarà moltes de les seues propostes gramaticals. A partir dels anys huitanta, la seua dedicació a la literatura augmentarà considerablement amb la publicació d'un conjunt de sòlides novel·les que el situen entre els més importants narradors de la literatura catalana, encara que la seua influència en els autors actuals és més aviat escassa per les característiques de la seua producció.

La formació lingüística d'Enric Valor fou més prompte escassa durant l'època juvenil, i totalment autodidacta. De xiquet, com ell mateix ha explicat en diverses entrevistes, va aprendre a llegir en català en la col·lecció de *L'Esquella de la Torratxa*, revista satírica catalana escrita amb una normativa anterior a les normes de l'Institut d'Estudis Catalans, que el seu pare havia adquirit durant la seua estada a Barcelona com a estudiant.

Quan des d'Alacant publicava les lliçons de gramàtica en el setmanari *El Tio Cuc* ho feia adaptant els treballs preparats per Carles Salvador per a *El Camí*. Anys després, quan vivia a València, va tenir la sort de conéixer Josep Giner i Marco, que va exercir una forta influència sobre ell des del punt de vista lingüístic. Valor, en ocasions, ho reconeix: «Josep Giner es va preocupar molt de mi; em va portar llibres i vaig tenir un ensenyament molt extens, tres anys almenys, començant pel llatí vulgar. Em va ensenyar molta filologia. També aprenia molta gramàtica, que sempre m'havia agradat» (Lawick

1993: 2). Uns altres personatges que van influir bastant en la seua formació lingüística van ser, primerament, Carles Salvador i Gimeno i, posteriorment, Manuel Sanchis Guarner. Tant l'un com l'altre l'orientaven en els seus estudis, i l'esperonaven en la seua tasca gramatical i literària. Al primer es degué la seua participació en els cursos de Lo Rat Penat, mentres que el segon li va recomanar la replega de les rondalles de la seua terra i la realització d'una gramàtica de la llengua. Valor ha dit sobre Carles Salvador que era una persona «amb qui discutia contínuament perquè jo era més radical que ell per ser més jove», i sobre Sanchis Guarner que, quan va tornar de Mallorca, «vaig continuar al seu costat, aprenent moltíssim i consultant-li moltíssimes coses» (Llopis 1985: 14-15). Valor mateix reconeixerà que «No crec que haja fet cap cosa excepcional. Jo sóc, de certa manera, un producte de tots els grans professors que m'han distingit amb la seua amistat i el seu consell. Un Carles Salvador, Joan Coromines, Pompeu Fabra, Sanchis Guarner, Francesc de B. Moll» (*All-i-oli*, 120, abril-maig del 1997). Efectivament, Enric Valor va realitzar tota la tasca gramatical sense ni tan sols tenir cap titulació acadèmica. Això sí, amb un gran esforç, com ell mateix reconeixerà: «No tinc ni un certificat de Lo Rat Penat. I és per culpa meua, perquè Carles Salvador em deia que me'l fera jo mateix i que ja me'l firmaria ell. Però, de sobte, es va morir, i em vaig quedar sense el certificat. Després ja no em vaig examinar enlloc, però, atrevit com sóc, feia gramàtiques i de tot» (Lawick 1993: 3). No obstant això, amb el pas dels anys i amb molt d'esforç personal i una gran tenacitat, Valor adquirí uns sòlids coneixements lingüístics que el portaren a mantenir ben desperta «la curiositat envers la investigació lingüística internacional del seu temps i naturalment molts dels lingüistes d'aquest segle li són familiars» (Pitarch 1996: 184).

Així ho reconegueren els membres de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, que proposaren al Ple de la institució el seu nomenament com a membre corresponent, que fou acceptat per unanimitat en la sessió del 24 d'octubre del 1986. No obstant això, el Ple de l'Institut d'Estudis

Catalans ja havia discutit el 28 de novembre del 1975 la incorporació d'Enric Valor com a membre corresponent de la Secció Filològica de l'entitat, però finalment s'elegí el filòleg romanés Iorgu Iordan.[1] Sanchis Guarner, en comunicació a Pere Bohigas, president de la Secció Filològica, afirmava que «es tracta d'un vell lluitador per l'idioma, autor de nombroses gramàtiques i el primer que ha gosat donar el títol de *catalana* a una adreçada a posta als valencians».[2]

Altrament, també s'ha de dir que Enric Valor fou nomenat membre del Consell Assessor de l'Institut Universitari de Filologia Valenciana, entitat creada el 1978 a iniciativa del professor Manuel Sanchis Guarner. Formaven el Consell Assessor deu membres, entre els quals trobem gramàtics i escriptors ben prestigiosos, com Lluís Alpera, Germà Colón, Antoni Ferrando, Jaume Pérez Muntaner, Vicent Pitarch, Vicent Andrés Estellés, Joan Fuster, Emili Rodríguez Bernabeu, Joan Valls i Enric Valor.[3]

D'altra banda, diversos autors han assenyalat el compromís cívic de Valor en l'elaboració de la seua producció gramatical. De fet, Enric Valor mateix ha destacat aquest sentit cívic en el conjunt de les obres gramaticals que va confeccionar al llarg de la seua vida, i arriba a dir que «l'objectiu d'aquests llibrets de gramàtica que he editat darrerament és contribuir una mica a la normalització de la llengua. Són obres d'utilitat immediata per al qui desitge parlar i escriure correctament, és com una mena de servei públic, de labor d'urgència. Resten encara tantes coses a fer per la llengua, tantíssimes...» (Nicolàs 1984: 39).

---

1. La proposta de nomenament havia sigut presentada al president de la Secció Filològica per Manuel Sanchis Guarner, Josep Maria Casacuberta i Francesc de Borja Moll el 24 de novembre del 1974. Com que hi havia dos candidats, la votació es resolgué amb 17 vots per al filòleg romanés, 12 per al gramàtic castallut i cinc en blanc. Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans, actes del Ple de l'Institut d'Estudis Catalans.

2. Carta de Manuel Sanchis Guarner a Pere Bohigas, València, 19 de novembre del 1975. Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans.

3. Sobre la creació de l'Institut de Filologia Valenciana, vegeu Santi Cortés (1995: 357).

No ens ha d'estranyar gens l'interés d'Enric Valor perquè els valencians usaren correctament la seua llengua, així com tampoc els afanys que durant anys esmerçà en el seu estudi. El gramàtic castallut fou ben aviat conscient de la rellevància política que per als valencians tenia la llengua pròpia en el procés de construcció nacional. De fet, el 1935 ja afirmava que la llengua «és l'expressió màxima de la nació mateixa», i per això des de la premsa valenciana feia una crida demanant que «treballem, doncs, per la llengua pròpia si volem enlairar la nostra pàtria». Les paraules següents reflecteixen el mateix sentit de compromís de què parlem: «Quan jo vaig venir a viure a València el 1934, observí que s'hi parlava molt malament, no solament per l'apitxat sinó per la sintaxi i el lèxic castellanitzats. Vaig pensar llavors d'ensenyar al públic les coses que jo sabia: els meus coneixements posats al servei de la normalització de la llengua. Això va ser l'origen de les meues publicacions gramaticals i del *Millorem* i recentment de la *Flexió verbal* i del volumet de "Temes de correcció lingüística", etc.» (Llopis 1985: 14).

Així, Antoni Ferrando (2000) assenyala que «ell s'hauria estimat més de concentrar els esforços en la narrativa, però, tal com va fer Carles Salvador, s'imposà com a deure patriòtic elaborar manuals pràctics per a resoldre els problemes més corrents que es plantejaven a diari els valencianoparlants preocupats per la qualitat i dignitat social de l'idioma». Josep Lacreu (1993: 6) és un dels autors que també han assenyalat aquest aspecte de l'obra de Valor, i ha arribat a dir que «més que un gramàtic o un lexicògraf, és un servidor de l'idioma. I ha fet, doncs, en cada moment, el que ha considerat que era més útil i més urgent per a revifar la llengua i la cultural del seu país. Amb passió i generós despreniment». Joan R. Monferrer (1999: 59) ha destacat per damunt de tot «l'esperit que guia la seua obra en general: el compromís amb el seu país i la seua llengua», manifestat tant en la seua obra literària com en la gramatical. Vicent Pitarch (2002*b*: 244) opina que «el català fou, per a l'homenot de Castalla, una vivència personal intensa i un compromís cívic amb la pròpia comunitat nacional, això és, una passió; [...] el català fou la

causa noble que guià la seva vida». En definitiva, com assegura Vicent Escrivà (1998: 19), «tothom li ha reconegut la seua vàlua com a gramàtic rigorós, purista i culte, orientador de tots aquells que li han demanat consell [...]. I sempre al servei de la unitat de la nostra llengua catalana».

Per tot açò, en l'última etapa de la seua vida, Enric Valor i Vives va rebre nombrosos reconeixements per part de les més prestigioses institucions del nostre domini cultural i lingüístic. Efectivament, com ha dit Jesús Huguet (2000), «la dècada dels noranta fou per a Enric Valor la del reconeixement públic», i Rosa Serrano (1995) ha anomenat aquesta època com «el temps de collita». Així, el 1983 va obtenir el premi Manuel Sanchis Guarner de la Diputació Provincial de València. El 1985 va rebre el Premi de les Lletres Valencianes de l'Ajuntament de València. El 1987 se li va concedir el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes (Òmnium Cultural). El 1991 va rebre el Premi Túria. El 1993 la Generalitat de Catalunya li atorga la Creu de Sant Jordi. Posteriorment, les universitats valencianes i la de les Illes Balears l'investeixen doctor *honoris causa*: Universitat de València, 1993; Universitat de les Illes Balears, 1998; Universitat d'Alacant, 1999; Universitat Jaume I de Castelló, 1999; Universitat Politècnica de València, 1999. El 1996 és nomenat Miquelet d'Honor de la Societat Coral el Micalet de València i president honorífic del PEN català. El 1997 rep el Premi Cavanilles de l'Institut Valencià d'Excursionisme i Natura. El 2000, poc després de la seua desaparició, és nomenat fill adoptiu de la ciutat de València. I aquell mateix any totes les trobades d'escoles en Valencià reteren homenatge a Enric Valor amb desenes d'actes arreu del País Valencià.

Altrament, al llarg de la dècada dels anys 90 són nombrosos els reconeixements i homenatges que va rebre de molts sectors de la societat civil valenciana, traduïts en la convocatòria de premis literaris, retolació amb el seu nom de places i carrers o centres educatius i biblioteques, i fins i tot amb la proposta per al premi Nobel de Literatura impulsada per diverses institucions. A més, el 1995 se celebrà el Simposi Enric Valor a Castalla

(*Actes del Simposi Enric Valor*, 1996), amb estudis sobre la seua obra que tenen continuació en *Paraula de la terra* (València, 1998), en *Valoriana. Estudis sobre l'obra d'Enric Valor* (Castelló de la Plana, 1999) o en la *Jornada d'homenatge a Enric Valor i la seua obra* (Agullent, 2000), obres que recullen valoracions globals i estudis específics sobre la seua tasca literària i lingüística. Així mateix, el 1995 l'editorial Tàndem publicà l'obra *Enric Valor. Converses amb un senyor escriptor*, de Rosa Serrano, i el 1997 la Caixa d'Estalvis de València organitzà l'exposició «Enric Valor, un tresor de paraules i fidelitats». El 10 de maig del 2000 la Universitat Autònoma de Barcelona, la Institució de les Lletres Catalanes i l'Institut d'Estudis Catalans li reteren un homenatge que donà lloc a la publicació del llibre *Enric Valor (1911-2000) in memoriam* (Barcelona, 2001). El novembre del 2000 se celebrà a Castelló i Morella el I Congrés de Societat, Treball i Llengua en Homenatge a Enric Valor, organitzat per la UGT del País Valencià.

En definitiva, com diu Emili Casanova (2001: 428), «a poc a poc, s'ha reconegut la seua tasca pel redreçament del País Valencià, i s'ha convertit en un dels referents de la nostra recuperació com a poble».

En les pàgines que segueixen hem estudiat el conjunt d'activitats lingüístiques i culturals que dugué a terme Enric Valor al llarg de la seua vida, hem analitzat la totalitat de les obres gramaticals i lexicogràfiques que va publicar, hem revisat la seua obra periodística des de l'època republicana fins a la seua desaparició i, finalment, hem recollit i inventariat els estudis i investigacions, així com alguns dels articles de divulgació, que sobre la seua vida i la seua obra s'han publicat arreu del nostre domini lingüístic. L'objectiu ha sigut oferir una panoràmica el més completa possible d'Enric Valor com a estudiós i divulgador del valencià, i tot això aprofitant l'avinentesa que el 2010 commemorem el desé aniversari de la seua desaparició i el 2011 celebrem el centenari del seu naixement. Els valencians actuals tenim l'obligació moral de fer present la seua obra gramatical i literària a tot arreu del País Valencià, i és per això que hem de ser capaços tant de divulgar la seua obra literària i

lingüística com d'expressar el nostre agraïment a qui tant va fer per l'enfortiment de la nostra personalitat com a poble.

En el capítol d'agraïments vull donar les gràcies a diverses persones que desinteressadament m'han ajudat en la recerca de documentació, bibliografia i imatges relacionades amb la figura d'Enric Valor, com són els responsables de la Biblioteca Central Municipal i de l'Hemeroteca Municipal de València, els de l'Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans de Barcelona, Víctor Labrado, de la Casa Fuster de Sueca, Lydia Tena, de la Fundació Carles Salvador de Benassal, Joan Antoni Bellot, antic bibliotecari de Castalla, Alfonso Rodero, documentalista del diari *Levante-EMV*, Tomàs Llopis Guardiola, Isidre Crespo Redondo, Santi Cortés Carreres, Emili Casanova Herrero, Alfons Vila Moreno, Natividad Pavía Rodríguez, Joan Antoni Micó Navarro, Dolors Torres i Sempere, Vicent Brotons i Rico i, especialment, Brauli Montoya i Lliris Picó, de la Delegació de l'Institut d'Estudis Catalans a Alacant, que han aconseguit posar en marxa la Biblioteca Enric Valor amb la idea de crear un fons documental sobre l'escriptor castallut.

D'altra banda, també he d'agrair els suggeriments i comentaris de Joan Alfons Gil Albors, Rafael Lluís Ninyoles Monllor, Joan Josep Senent Moreno i Josep Valor i Gadea, que han contribuït a millorar el resultat final del llibre; les facilitats oferides per Verònica Cantó, de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua, per a la publicació del llibre, i la professionalitat d'Emili Sáez en la revisió de l'original. Finalment, he de donar les gràcies a Enric Valor Hernández per les informacions que m'ha facilitat sobre son pare i per la paciència que ha tingut amb mi al llarg de les nombroses hores de xarrades que hem mantingut.

LES ACTIVITATS LINGÜÍSTIQUES D'ENRIC VALOR DURANT EL PERÍODE REPUBLICÀ

1. LES ACTIVITATS LINGÜÍSTIQUES, CULTURALS I POLÍTIQUES D'ENRIC VALOR A ALACANT

El 1926 la família d'Enric Valor va haver d'emigrar de Castalla per qüestions econòmiques. Anaren a Elda, ciutat on una pròspera indústria sabatera oferia noves oportunitats a centenars de treballadors. Allí visqué la seua adolescència, període de formació, de naixement d'aficions com la lectura, el cinema o el teatre, els primers amors, i fins i tot el primers treballs en la secció jurídica de la Unió Nacional de Fabricants de Sabates. D'altra banda, a Elda viurà el final de la dictadura de Primo de Ribera i entrarà en contacte amb la CNT, sindicat majoritari en el sector del calcer. Una de les seues primerenques experiències polítiques fou la participació en l'alçament popular que es produí a Elda el 1930 arran de l'execució a Jaca dels capitans Galán i García Hernández i la posterior repressió per part de l'exèrcit. Segurament fou en aquest moment quan decidí afiliar-se al Partit Comunista d'Espanya, on milità fins a l'any 1940. Posteriorment també visqué a Elda la proclamació de la Segona República el 14 d'abril del 1931.

El 1932, amb 21 anys, s'instal·là a Alacant. Una nova etapa començava en la seua vida. En l'aspecte formatiu inicià els seus estudis a l'Escola de Comerç; en el professional, va obrir amb el seu germà Josep una botiga d'aparells de ràdio i antenes; en el literari i lingüístic, inicià diverses activitats en la premsa de la ciutat, sobretot en el setmanari satíric i popular *El Tio Cuc*. Altrament, a través de lectura d'algun exemplar d'*El Camí*, setmanari valencianista editat a València des del mes de març del 1932, i d'altres com *Acció*, també editat a València per Acció Nacionalista Valenciana, que oferien

informacions exhaustives del tímid moviment valencianista emergent del cap i casal, es despertà en Enric Valor un latent sentiment nacionalista que no havia tingut ocasió de manifestar-se en una ciutat castellanoparlant com era Elda. I és que l'Alacant que va conéixer Valor era bastant diferent de l'actual, ja que, com ell mateix dirà, «ens era molt familiar, i popularment mantenia la llengua pròpia. Un valencià marítim, és clar, molt semblant al llenguatge d'Eivissa» (Serrano 1995: 56).

1.1. LA PARTICIPACIÓ EN EL SETMANARI *EL TIO CUC*

El setmanari satíric *El Tio Cuc* es va publicar a Alacant entre 1914 i 1936, sota la direcció de Josep Coloma i Pellicer. D'ideologia republicana, d'esquerres i anticlerical, era la publicació més popular de les comarques del sud valencià. González Caturla (1993: 129) destaca el paper del seu director i «l'esforç i la tenacitat que demostrà donant notícies dels barris d'Alacant, de l'Ajuntament, de la comarca de l'Alacantí, d'Elx, d'Alcoi, de la Vila». Així que va arribar a Alacant, Enric Valor va entrar en contacte amb Josep Coloma. Segons ens conta ell mateix:

> Sí. Vaig embolicar en Coloma. I li vaig prendre un gran afecte [...]. Era l'únic home que publicava una cosa en català encara que molt mal escrit, ple de castellanismes, però publicava en català i tenia molta força. Després vaig saber que tirava vint mil exemplars [...].
>
> Un dia, tenia jo uns vint anys, vaig anar a veure'l i li vaig dir: «Sóc Enric Valor i Vives, de Castalla, i com que vostè publica això i sóc molt afectat a l'idioma nostre, tinc un gran entusiasme per la llengua i volia ajudar-li, si vol». Li va fer gràcia això, em va dir que tornàs l'endemà i va començar a manar-me petites coses dins les seccions que hi havia. I després vaig arribar a fer editorials d'aquelles que parlaven de quan el Tio Cuc i el Cuquet pujaven als globus. [Llopis 1985: 12-13.]

EL TIO CUC

DIPUTAT A CORTS PER EL REBOLLEDO
DEFENSOR DE LA CHUSMA Y DE LA CHENT DE TRO

AS XII Núm. 560 — Segona época
Alacant 10 de Febrer de 1914
NÚMERO SOLT 10 Sentims — Franqueo concertado
OFISINES: Carrer de Pablo Iglesias 17, primer.

El Tio Cuc i el Cuquet en el globo

—Xe, cuquet; si te torne a veure besant, c'vos baralla a demanéu, ¡ma-ro!

—¿Que ya no sos gran per a fumar?

—El tabaco fa mal al pit y a la bolsica.

—Foto, tio! Vosté sembla que li tinga declarat el frolom a la Tabacalera. Si nos pensaren com vosté ¡que farien del tabaco!

—Fomat bencale.

—¿I per que fumes vosté?

—Porque soit carcel da viure i valle solidaritat.

—Millor seria que fos ara cosa que ya sé i alcina no es gastaria diner en el tabaco.

—¿Que tu sé creus que ya em gaste un duro en el tabaco? Ye fume cuan me'n donen ala senia.

—¡Arre! Alió no te veler solidaries. La que vosté vol es que l'assesinen.

—Xe, amps que gaste mates dotjarbos! Vista, anem a montar en el globo y no sigues tan mastiflaet.

—Maia barrotet será, tio ¿Mos hafarem?

—No tingues por. Eis nuvets no fan mal; que amohatat, pero no desarreglat.

—Pos, amorí, tio.

—Xe, Cuquet; tal es remonta el globo más aprets que un ceqplana.

—Eh que tal si he unflat en gas sa-ualitia.

—Pedro, que animalet eres! Si en eixe gas ès capaz de montar el globo banda al sol.

—No tinga cuidado, que no mos passaré res.

—Ya pots tirar l'antiojo.

—Tio, ¿qué's aquell ara que se veu entre mig dels nuvols?

—Alió es l'ave Iris. ¿Qué el mestre Sarela no t'ensenyat lo que's l'ave Iris?

—Si, señor. El ave Iris es forma dels pulitics que regnen la casera.

—¿Alcina t'ho ha enseñat el mestre Sarela?

—No, señor; ¡alió ho he llegit ya en un llibre que ha escrit Romanones.

—Bon nuvet está ¡alió que diu del ave Iris. El colze Romanones ès un nauve que conoix el pafis.

—Mire, tio; per alli es veu un falzaro que ha resuscitat, tots els colors del ave Iris i ya no es esp de quin color es.

—Ya sé qué es. Es un politic que de sos fan filiblers, i encara ya per el mort fent llarum.

—¿I por qué fan alió aixos homens?

—Per estar agarrots al pual de la manoleta.

—¿Qué poca vergoña! ¡Tan grans que son i «cosos mentas!

—Es perque es tantiliquet per la pelitia.

—¿Ala dit per la pelitia i per la pacoba?

—T'ha dit per la patria, nos da lucro. Si no fora per aixos homens tan aplicats a la mamandina, Dios lagb de que seria de la pobra Espafia.

—Vertiat de Grados a aixos homens mitrés al pres del pá, del nostre, de l'oli, de les crelliles, de la carn i de.....

—Calla bocera.

—¿Qué no es veritat que tot manda de pressa?

—Tal tu, tres de rey; la pueta, que es la mes principal, abaixa.

—¿I tant com abaixa? Mire si abaixa que ni savent a mort mentres la treben els treballadors davall terra.

—Eis treballadors no treben la pesseta cavant; pero si han aixes que no son treballadors i agueren les pesseles al sol.

—Si, pos nosatres, volant en el globo no es agueren cap.

—Lo que has de fer es parlar menos i mirar lo que's veu en l'antiojo.

—Lo que más es veu es que al ave iris cada vegada ne fa mes gran.

—¿I es veuen molts colors?

—Molts, tio.

—Vinga, dime quins colors.

—Monárquics, carlistes, agraris, populistas, conservadors, upiteros, pandoqeos, republicans i un fum que no se esp de quin color sen.

—Xe, Cuquet, ya casen gates.

—Obriga el pasaqiles, tio.

—Deixat estar de paraqiles. Tornem a casa i cuan leia al sol tornarem a montar.

—¿Vosté también de dels que viden ataer cara al sol?

—Si, home! Anar cara al sol que más valenta es molt bá.

—¿Vosté anirá a pujar al ave iris?

FENT CAMI

Patriotisme Valencià

Qui ha dit que a la ciutadela d'Alacant no hi existix patriotisme, es a dir, amor a les cosas que per sor da sol el Pare Valencià són també d'esta bella part sud de Valencia!

El qui ho ha dit, s'ha equivocat per complert. El nacionalisme valencià es desrrollará en estes contrades, tant com en qualsevol atra banda, i ací també hi-dóu saber ésser ciutadá amualleet valencià.

Eixe ciutadá valencia es lo seguient: sentir-se satisfet d'ésser valencia; tindri dotjiles de qué la nostra Patria Valenciana sigue lliure i amb dels seus destins com les ave o dosses d'esser-ho totes les Patries del mun; conéixer la nostra cultura, parlar amb propietat i puresa la nostra llengua; promoure l'enaltiment ixik tots els aspectes del nostre nom glorióis de valencians; amar per damunt de tot la nostra Patria, Valencia, i estimar totes les atres i respectar-les per a que ens estimen i ens respecten.

Aqui com es consegueix? No cap dubta que per mitjá de la cultura valenciana. I dónde? Si el nostre pobla comença a sentir-se decantet cap a dita cultura, es ben simptoma de que la nostra libertat es assegurá mes prompte o mes tard.

I ahora es lo que ens mou a escriure estes ratlles.

S'ha rebut en la redacció d'esta setmanari, a propósit d'unes molestes llegnes que el lector treba en les nostres pagines, la seguient lletra de la ciutat d'enemmi en les palmeres gegantines sembla que diuen trepant signes amb les pulitics: «este es el sol valencia»... Es sabéu de quina ciutat, d'Ella.

La lletra diu:

«...Li demane per favor em remeta un exemplar d'EL TIO CUC del número primim passat, o sigu, el que diu la tercera llipó de l'IDIOMA VALENCIA.—D'este número es van esgotar desenguide tots els exemplars que varen portar a Elx: eixe ha estat el motiu de no poder arreglar-ne cap.—El pulitg car l'idioma valencia, per mig de llipóis en el seu setmanari, ha estat un gran esuert... pera no desiguerem atra cosa que enseyar-nos el valencia pur.»

Firma un entusiasta: Josep Pasqual.

Eixa ham permés publicar estos paragrafs de la seua lletra, per que ela hem treba ben interessanta.

Viva Valencia libre!

ENRIC VALOR VIVES
Alacant, 30 de gener de 1914.

Leopoldo Asensio
COMESTIBLES PINS
Alfonso, 10 ALACANT

Tròssos i mòssos

Anoche a cenar una parellita d' enamorats i tenen la siguien conversa:

—Mira, Teodoqet, eixe ave aseen tens que remontar al tabaco.

—Si, vidata, si.

—I has de remontar a hóra.

—Conforma.

—I has de remontar de anar el café.

—Si, si.

—No recorde si has de remontar a algo más.

—Ya si. ¡Recuerde a casarme!

■

—¿En qué li sembla la simenera d' un vapor a un que li furten la cartera de la bolichada?

—En que els dos tiren fum.

—¿En qué es sembien una gata i una encopeta?

—En que tenen gatilles.

—¿Quin es el colmo d'un republicá?

—Escriure en máquina de «La Correspondencia».

—¿I el colmo d'un matador de bous que siga usant?

—Matar a la suqra rellisat y aguantant.

■

El mestre d'escola li pregunta a un xiquet:

—Anem a vore, Marcelino ¿A quin hora pot casinar mes dorgunatet el sol?

—Al sérir.

—Per qué?

—Porque la tiuant ragos.

■

Parla poc, sensita i calla,
i seguix el meu consell:
Dels Bestos, Illoret cuent pugues;
¡dels tontos, Illoret... molt mes!

De mucho interés

La casa BRUNILDA presenta su última creación en perfumería para caballero: BRUMEL.
BRUMEL es el perfume más varonil presentado hasta hoy. BRUMEL.

Idioma Valencià

LLIÇÓ 4.ª

Eixe acidente (Sufrit)

A la llipó passada varem dir quin amont han de portar el diumet i l'ietes, d'una manera ja definida, i varem a esplicado dels dos sentis. De modo es que, les vocals d'un d'acentuar com varem esplicar.

Feta ad distingir dos menes d'acentuació: l'acentuació fonética o prosódica, que la diuen totes les paraules, ja siga en una sil·laba, siga en una atra; es a dir, l'accent, el cadenc de «lo sobre una sil·laba. Alcina varem qué en totes, simultaneament en totes les paraules, la «lo» cerraga más fiera en una part que en «lo» atra. Aplicats tractant de les paraules «planes» en «mes-ta», podriem dir.

En canvi, l'accent «ortográ» es aquell que diuen les paraules per a donar convenient pronunciades. Ja sap el lector de les vostres modestes llicions, que, en llengua valenciana, hi existixen dos accents ortográfics: el grav i l'agut.

Familiarix por damunt por damunt qué quan la «lo» cerraga sobre una sil·laba (accent prosódic), hem degueres posar el damunt d'eixa sil·laba l'accent ortográfic, perq no es sol perqué menen sil·lebatle de serie gramátics, s'ha simplificat l'acentuació per a posar als más pocs accents possibles i proiecar la máxima claretat.

Alió es que, tot seguit, deixen les normes aprovades per totes les entitats culturals valencianes, respecte a «quan s'acentuen les paraules»

Les paraules agudes, es a dir, aquelles en les quals la «lo» cau sobre la darrera sil·laba, s'acentuarán quan terminen en a, e, i, o u; es, en, in, on, un; en in.

Exemples: demá, entará, ara, reté, rengle, terrassá, Agnés, pestis, farvera, farfar; estés, Fagués.

Quan les paraules agudes no terminen en cap de les terminacions anelladas, no portan accent.

Exemples: atit, rostit, capdell, espill, tentat, hostal, estis, aneré, etc., etc.

(En la llipó propera estudiarem amb les planes i endolcadas).

ENRIC VALOR VIVES

ELS DISFRASOS DELS POLITICS

Dos Ale de «Tio del tigre», a vore qui cau en la barrera.
Gil Robles glo d'«moció», a vore si pot engaiar.
Paco el Largo a pesar de la corrua y el fibre el conclam mosse.

ELS DISFRASOS DELS POLITICS

Alfonso de lo que da, de «mamarrachos»
Prieto donant de «amor a la U. G. T.
El pobre Marcellino s'ha quedat «solos» en la Reforma Agrária.

«Patriotisme valencià», article d'Enric Valor publicat en la secció «Fent camí» d'*El Tio Cuc*

Josep Coloma i Pellicer (1874-1936) era un personatge ben singular. Periodista i escriptor, va col·laborar en diferents setmanaris populistes, com ara *La Granera*, *El Cullerot Alacantí*, *Milord Quico* o el *Nano de Xixona*. Fundà el periòdic *El Popular* i fou redactor d'*El Heraldo de Alicante*. Juntament amb Àngel Pascual Devesa i Enric Valor, entre altres, fundà l'Agrupació Regionalista Alacantina el 1933. D'altra banda, també fou autor de diverses obres teatrals, com *Alacant, la dels llunars* (1932), *El secret* (1933), *El mateix sender*, escrita en col·laboració amb Josep Ferràndiz Torremocha, o La *carabassa vinatera* (1935).

El setmanari *El Tio Cuc* era una obra personal de Josep Coloma. Fundat el 1914, es mantingué fins al 1918 en una primera etapa; posteriorment, el 1923 aparegué en una segona època fins a la mort del director, el 1936. Gràcies a la persistència de Coloma s'aconseguia complir el deure amb els lectors d'acudir cada dissabte als quioscos. Enric Valor ho recorda així: «Després vaig saber que tota la redacció era ell, que tots els personatges eren ell: l'Italià, el Compare Sangonera, el Cuquet, el Tio Cuc». Coloma comptava amb la col·laboració ocasional de l'escriptor i amic Josep Ferràndiz Torremocha i també dels que anomenava «els amics dels pobles», és a dir, els «cuqueros», els quals li enviaven col·laboracions des de diverses poblacions, que signaven amb noms com Corfetes de Terraula de Xàbia, Marmolete de Sant Vicent, El del violó de Cocentaina, El Taba de Santa Pola, Toni el Granerer de Xeraco, Rampeta de la Font d'En Carròs. La procedència de les col·laboracions ens donen una idea de l'abast geogràfic on era llegida la publicació, que no únicament comprenia les comarques del sud del País Valencià sinó que també arribava a les de la Safor i la Vall d'Albaida, ja que tenia corresponsals a Beniarjó, Bellreguard, Xeresa, Xeraco, Bèlgida o Atzeneta. D'altra banda, el setmanari arribava a través de diversos distribuïdors a poblacions com Carcaixent, Gandia, Flix, a les comarques tarragonines, Madrid, Múrcia o Nimes (França).

Josep Coloma fou un mestre per a Enric Valor en qüestions periodístiques, tant és així que, com ell mateix afirma, «em va ensenyar a corregir proves, em va portar a la impremta, per primera vegada vaig veure com es feia la correcció de proves i tots els signes...» (Llopis 1985: 12). Altrament, i pel que fa al treball més estrictament periodístic, Valor recorda que «Coloma em va ensenyar molt de periodisme pràctic. Fins i tot em va fer redactar algunes "pujades" d'*El Tio Cuc* i el *Cuquet* en el globus, amb temibles comentaris polítics. Aquestes "pujades" eren, com si diguéssem, els editorials, i allà el director donava les seues batalles contra la dreta» (Serrano 1995: 62). Aquesta relació derivà en complicitat política, amb la fundació de l'Agrupació Regionalista Alacantina, i en magnífiques relacions personals, almenys fins que Valor se n'hagué d'anar a València el 1934. És per això que Valor afirma que «jo el respecte. És una figura que m'ha influït a mi espiritualment; un home tan honrat, tan sencer i tan batallador... enfront de l'església, això sí! Era un home d'un talent extraordinari» (Pitarch 2002*a*: 88).

Ara bé, pel que fa a llengua, *El Tio Cuc* presentava unes característiques molt semblants a la resta de publicacions populistes valencianes, amb un model lingüístic molt dialectalitzant i amb una abundant presència de castellanismes. No hem d'oblidar que aquestes revistes es dirigien a un públic analfabet en la seua pròpia llengua, i tenien uns objectius bàsicament polítics, de defensa de les classes més populars de la societat.

La presència i la col·laboració d'Enric Valor en el setmanari va introduir canvis significatius en la seua orientació política i lingüística. En l'àmbit polític, es concretaren en l'aparició d'un major nombre de notícies oferint informacions sobre el moviment valencianista, normalment de la ciutat de València, en la publicació d'articles d'opinió, alguns dels quals signats per Enric Valor, i en la creació de seccions de clara orientació nacionalista, com ara «Fent camí». En l'àmbit lingüístic, l'acció d'Enric Valor s'encaminà des de finals del 1933 a descastellanitzar l'ortografia de la publicació adequant-la a les recentment aprovades Normes de Castelló, per la qual cosa va publicar la secció «Idioma valencià», amb la intenció de donar-les a conéixer.

Seguint la línia del seu mestre, Enric Valor participà en la confecció del setmanari des de l'any 1932 fins al número 590, aparegut el 15 de setembre del 1934, en el qual s'anunciava el seu canvi de residència i la impossibilitat de comptar amb la seua col·laboració. Dissortadament, a hores d'ara resulta pràcticament impossible esbrinar quina fou exactament la participació de Valor en l'elaboració del setmanari, atés que se n'han conservat escassos exemplars dels anys 1932 i 1933 en les biblioteques i hemeroteques d'Alacant. En canvi, s'ha conservat la major part dels exemplars dels anys 1934, 1935 i 1936 a l'Hemeroteca Municipal de València.

L'any 1932 ja apareix en les pàgines d'*El Tio Cuc* alguna notícia relacionada amb el moviment valencianista. Assenyalem que en el número 465, del 13 de març del 1932, s'anunciava de la manera següent la publicació a València del setmanari *El Camí*:

EL CAMÍ

> Este és de títul d'un de un nou setmanari valencianiste que ha escomençat a publicar-se en la capitalitat de nostra regió.
>
> Els propòsits que animen als creadors de la nova publicasió no poden ser més nobles y més patriòtics. La defensa de la unitat y dels interesos regionals valensians; postulat que han defensat els valors de més alt prestichi intelectual de nostra ben vollguda Valensia, y de un resultat infroctuós hasta l'hora present.
>
> Desichem que este nou intent obtinga el bon resultat que la finalitat de la obra mereix y tinguen per segur nostres chermans que no ha faltarlos nostre concurs entusiasta y desidit.

Certament, temps a venir, la relació entre ambdues publicacions augmentarà de manera significativa, i fins i tot tant l'una com l'altra reproduïren en les seues pàgines articles que ja havien aparegut en la revista germana, com ara textos d'Enric Valor o el Curs d'Ortografia de Carles Salvador.

Posteriorment, en el número 492, corresponent al 24 de setembre del 1932, aparegué un article referit a «El Estatut Valensiá» que es feia ressò de la consecució de l'estatut català i reclamava el mateix dret per als valencians:

> Cataluña, despues de molt batallar, ha aconseguit un Estatut casi conforme a totes les seues aspiracions. El País Valensià també té dret a la seua autonomia, y és de esperar que la República se la consedira si sap demanarla en la forma que desicha [...]. Per nostra part no escatimarem animos a fi de que les forces vives de Alacant vachen a engrosar el grup de valensianistes [illegible] que treballen en esta obra beneficiosa per a tots.

Sembla, però, que la participació d'Enric Valor s'incrementà al llarg del 1933, i és cap al mes de juny d'aquest any quan s'introdueixen una sèrie de canvis i modificacions en el setmanari en la línia de crear seccions com l'anomenada «Fent camí», imitant la que amb el mateix nom es publicava en *El Camí*, on tractaven temes valencianistes, com ara informar sobre la creació de l'Agrupació Regionalista Alacantina (núm. 541, 16 de setembre del 1933). De fet, aquests canvis no passaren desapercebuts als sectors valencianistes de la ciutat de València relacionats amb *El Camí*. Tant és així que, un any després, Josep Sanchis Zabala saludava aquestes transformacions en una nota publicada en *El Tio Cuc* (núm. 580, 30 de juny del 1934) i les emmarcava en un àmbit temporal ben determinat:

> Un any ha estat per al setmanari que tan coralment acullix el meu reverencial salut a la ciutat germana i germanívola, el període de transformació que l'aixeca a un nivell satisfactori, que l'empenta cap a un esdevindre d'amenitat progrés cultural, cap a un esclat de renovellament intel·lectual alacantí.

De fet, ha sigut Pérez Silvestre (1997: 22) qui ha parlat de l'establiment d'un «veritable diàleg ideològic entre les publicacions setmanals *El Camí*, de València, i la satiricopolítica *El Tio Cuc* d'Alacant, diàleg que resultarà ben fructuós per a la connexió del valencianisme del cap i casal amb el de les comarques més meridionals».

Com hem assenyalat adés, malauradament no podem fer un seguiment de l'evolució del setmanari de l'any 1933 per la desaparició pràcticament de la totalitat d'exemplars. No obstant això, en el número 542, del 23 de setembre del 1933, trobem el primer article signat per Enric Valor, «L'home de les nostres terres», en el qual denunciava que Alacant «ha estat envaïda per la grat forana que no mai podrà estimar les nostres coses», i que aquesta actitud s'havia «contagiat a moltíssims fills de la nostra Alacant, i això ha donat per producte un jovent frívol que no pensa en voler ni millorar les seues coses». Una de les conseqüències més negatives que es derivaven d'aquesta actitud era el menyspreu amb què era tractat el llaurador de les comarques alacantines en arribar a la ciutat, que era vist com un «ésser extravagant i còmic capaç solsment de fer riure amb les seues simplicitats». L'explicació d'aquest refús la trobava Valor en el fet que «sempre que ve ací parla en valencià, perquè és home que parla com sent i com pensa i no li agrada disfressar-se amb l'habillament d'una llengua mai millor que la nostra». Certament, el problema exposat pel jove Valor adquiria una importància significativa en la nova configuració de la capital alacantina, que corria el risc de perdre un dels elements més importants de la seua personalitat, la llengua pròpia. És per això que en aquest i en altres articles que el futur escriptor i gramàtic publicarà en *El Tio Cuc* durà a terme una interessant campanya de conscienciació nacionalista que tenia com a objectiu la recuperació de l'autoestima de ser alacantins i de parlar valencià. És en aquest sentit que hem d'entendre la crida directa que fa al poble d'Alacant:

> ¡Fixeu-vos bé! Alacant, obri els ulls i veges que el pagés d'estes terres del Sud valencià és una creació força pintoresca, que és un fill fidel de la terra, que és un monument, és voluntat inmensa que fa un paradís dels trossos abans calcinats per un sol saharenc. [...]
>
> Alacant deu establir nou contacte per a ésser amada per els pobles de la seua contrada, tornant-se aixís a maridar amb el País valencià tot disposat a voler-la;

> i per això és precís que l'honrat home de l'horta i de la muntanya trobe que Alacant és quelcom de lo seu: que és un tros gran del País valencià com el seu poble és un tros xicotet. Precisa que se li parle amb la seua llengua i que s'el escolte sense cap de somrís desgavellat, aprenent amb atenció la puresa de la seua parla, sempre més perfecta que la mixtificada de la gran ciutat. [...]
>
> Alacant, no pergues d'esment! Ajuda a tots els germans valencians a realçar la nostra cultura parlant en valencià! ¡Mira't en l'espill de l'home del poble i copia el seu patriotisme! Aixís Alacant i tot el País Valencià esdevindran de nou els amos de totes les seues riqueses morals i materials.

Pel que sembla, aquest text va despertar l'interés dels responsables d'*El Camí* per la personalitat del seu autor i, a més de reproduir l'article en el número 85, corresponent al 21 d'octubre del 1933, convidaren Enric Valor a visitar València per tal de conéixer-lo personalment, tal i com explica detalladament:

> Tota Alacant parlava un magnífic valencià, però ja començava, en certa classe social, la transformació lingüística. Això m'indignava i em féu escriure, en el setmanari [*El Tio Cuc*], un article molt apassionat «per aquella Alacant que no volem que muira». D'allí a uns pocs dies, vaig rebre una carta del Centre d'Actuació Valencianista, signada per don Adolf Pizcueta concretament, en la qual m'invitava a venir a València.
>
> Al final fiu el viatge. Devia ser per l'any 1933. En un cafè de la capital em vaig reunir amb Adolf Pizcueta, Miquel Duran i Tortajada, Antoni Tarín i Eduard Martínez Ferrando. Aquest es va quedar parat en veure'm tan jove. Va dir alegrement: «Me l'imaginava madur i bastant madur». [Serrano 1995: 62.]

Els resultats de l'entrevista degueren ser satisfactoris tant per als valencianistes capitalins com per al mateix Valor. Els membres del Centre d'Actuació Valencianista trobaven en el jove alacantí l'element necessari per a difondre els ideals valencianistes a la ciutat d'Alacant i a les seues comarques, i aquest trobava en els dirigents de València el suport ideològic que li calia i un nou mitjà periodístic on col·laborar, *El Camí*, que actuaria al seu torn com a

Anagrama del Centre d'Actuació Valencianista

altaveu de les activitats nacionalistes dutes a terme a les terres del sud del País Valencià.[4] De fet, poc després de la visita de Valor a València apareixia en *El Camí* (núm. 87, 4 de novembre del 1933) el seu primer article en la premsa

4. El Centre d'Actuació Valencianista nasqué l'agost del 1931 amb la idea de constituir una agrupació apolítica de caràcter cultural, amb un fort component nacionalista. Aquesta neutralitat política va propiciar la gran acceptació que va tenir en la societat valenciana i l'altíssim grau d'adhesió aconseguit en les activitats que dugué a terme. La primera Junta Directiva estava formada per Emili Cebrian Navarro, president; Bernat Bono i Barber, secretari; i Angelí Castanyer, Josep García Marzal i Angelí Estellés com a vocals (*El Poble Valencià*, núm. 6, 8 d'agost del 1831). El 23 de gener del 1933 s'hi van celebrar eleccions i va canviar la composició de la direcció de l'entitat: Joaquim Reig Rodríguez, president; Emili Cebrian Navarro, secretari; Joan B. Carles Llemosí, tresorer; i Maximilià Thous Llorenç, Angelí Castanyer, Emili Beüt i Belenguer, Antoni Llorens i Ramon Temprado com a vocals. Aquest canvi en la direcció del Centre va suposar també un canvi radical en els seus plantejaments politicosocials: l'entitat va optar per participar de manera activa en el procés polític d'acord amb les directrius programàtiques marcades pel principal dirigent, Joaquim Reig, i va intentar formar un partit polític «totalitari», tal com l'havia definit en la seua obra teòrica més significativa, *Concepte doctrinal del valencianisme* (València, 1932). Sobre aquesta qüestió, vegeu Cucó (1999: 215-242; sobretot, 217-220). Posteriorment, el 7 de setembre del 1934 s'elegí una nova directiva encapçalada per Josep Castanyer i Fons com a president, Enric Orts i Ausina com a secretari, Lisard Arlandis i Corral, tresorer, Antoni Tarín i Sales i Bernat Bono i Barber, entre altres (*El Camí*, 15 de setembre del 1934).

capitalina, «Records d'hivern», on el jove castallut recorda la seua enyorada Foia de Castalla i la llengua que parlen els seus habitants, el valencià.

El tema de la llengua fou una de les màximes preocupacions del jove Valor des del 1933, bé per la seua consideració com a element essencial de la personalitat valenciana, bé per la necessitat de garantir-ne l'ensenyament a les noves generacions o bé per la necessitat d'emprar-la correctament. Efectivament, aquest darrer aspecte marcarà l'actuació més immediata d'Enric Valor: calia divulgar les normes ortogràfiques aprovades a Castelló el desembre del 1932. El mitjà elegit, perquè era l'únic que tenia a l'abast, fou el setmanari *El Tio Cuc*, que, tot i ser una publicació satírica i populista, acollí en les seues pàgines articles ben seriosos de Valor i d'altres autors valencianistes, unes lliçons gramaticals bàsiques i un curs elemental d'ortografia. Però sobretot cal destacar, com després analitzarem detingudament, la fita que significà l'adequació de l'ortografia d'*El Tio Cuc* a l'aprovada a Castelló.

En aquesta línia, el desembre del 1933 Enric Valor publicà en *El Tio Cuc* l'article «Per l'idioma valencià», que era l'escrit de presentació de les lliçons que en la secció «Idioma valencià» començaren a publicar-se en el número 556, corresponent al 30 de desembre del 1933.[5] En aquest text Valor es refereix a la necessitat d'utilitzar correctament el valencià per tal que siga respectat com a llengua, i ens explica els canvis ortogràfics introduïts en el setmanari i els problemes que es van presentar pel desconeixement de les grafies valencianes per part dels lectors de la publicació.

També de l'any 1933 és l'article «Els pobles que copien». Desconeixem la data exacta de la seua publicació en *El Tio Cuc*, ja que tampoc se n'ha conservat cap exemplar d'aquell dia; el coneixem perquè fou reproduït en *El Camí* (núm. 106,

5. Aquest article es va publicar, segurament, a principis de desembre del 1933. Com que no hem pogut consultar l'exemplar original d'*El Tio Cuc*, el reproduïm d'*El Camí* (núm. 94, 23 de desembre del 1933). Posteriorment el comentarem detalladament.

17 de març del 1934).[6] En aquest article Valor establia una diferenciació entre els pobles que creen i els que copien. Per a ell, els pobles tenen l'obligació de ser creatius, de tenir una personalitat ben definida, un «estil propi» i, de cap manera, un poble ha de copiar, si és que vol tenir orgull i dignitat com a tal, ja que «poble que còpia, és poble que està en decadència». Així, manifestava que els pobles que copien «no figuren com a res; estan a la cua de la civilisació», i, en canvi, els que no ho fan «són els amos del món, els amos de lo seu i els qui ajuden a la civilisació». En aquest sentit, Valor observava que Catalunya era un poble que «ja» no copiava, i per això començava a «ser gran, a ser un poble capdavanter». En canvi, també observava la situació a la seua terra alacantina:

> I... heus ací lo més trist: Alacant còpia; Alacant està en decadència; Alacant còpia servilment les gestes de l'amo, de Madrid. Alacant parla en castellà. Per què no tindre dignitat com a poble? Per què no cultivar una llengua creada ací per nosatres mateixos fa més de mil anys? Per què no seguir emprant la llengua valenciana tan dolçament com des de fa segles es parla en Alacant, llengua filla de nosatres mateixos, no copiada de ningú? [...]. És que es pretén renegar de l'Alacant autèntica, de l'Alacant milenària, i deixar-la mancada d'originalitat, poble que còpie com si no tinguera la història més gloriosa que pot somniar cap poble? És que volem que l'agrane el vent de ponent?
>
> No còpies, reacciona contra la decadència, no morgues, Alacant: parla en valencià!

L'any 1934 fou quan es produí una major implicació d'Enric Valor en la difusió dels ideals valencianistes a la ciutat d'Alacant amb la publicació de diversos articles en les pàgines d'*El Tio Cuc*. Així, el 6 de gener del 1934, en el número 557, apareixia en la primera pàgina l'article «El nostre Estatut», signat amb el pseudònim *El tumba*, però darrere del qual s'amaga, quasi amb

6. Efectivament, l'article fou reproduït en el setmanari de València *El Camí*, en el número 106, corresponent al 17 de març del 1934, però hem pogut constatar que no es publicà en cap número d'*El Tio Cuc* corresponent al primer trimestre del 1934, en aquest cas conservats en la seua totalitat a l'Hemeroteca Municipal de València. Hem de suposar, per tant, que es publicà a finals del 1933.

total seguretat, tant pel to, pel contingut i pel model de llengua, la persona d'Enric Valor. L'article s'iniciava d'aquesta manera:

EL NOSTRE ESTATUT

> Els alacantins purs, els que sentim en el cor del nostre ésser una flama d'amor i desig d'engrandir nostra terra, devem lluitar sens decaure un moment, amb entusiasme, amb fe ardenta, donant mostres elevades de patriotisme i posant de la nostra part tots els mitjos, tant morals com materials, per a assolir que se li otorgue l'autonomia al País Valencià.

Seguidament, Valor exposava els avantatges que aconseguirien els alacantins amb la consecució de l'autonomia, basats en el foment de l'agricultura, «base de la riquesa d'un país», i que com a conseqüència milloraria la «nostra hisenda, nostra indústria i el nostre comerç» i, alhora, les vies de comunicació, així com l'ensenyament en general, i especialment el de la nostra llengua. El text, que empra arguments ben simples i senzills, s'adreça tant als habitants dels pobles de les comarques alacantines, la base econòmica dels quals era l'agricultura, com als de la ciutat d'Alacant. L'article acabava així:

> De forma que s'acusaria una nova transformació del nostre país, des del punt de vista polític i administratiu, que seria el curumull de totes les nostres aspiracions.
>
> I ara, alacantins, a portar cadascú el seu granet d'arena per a conquerir el nostre bell somni d'or: la esperada autonomia que durà benestar, calor i goig a les nostres llars.

En el número següent d'*El Tio Cuc*, corresponent al 13 de gener del 1934, Enric Valor publicava una poesia, «Cant al mes de gener», en la qual es referia a les dificultats, atmosfèriques bàsicament, que trobem en un mes de ple hivern en una comarca com la Foia de Castalla, i de com l'home ha sabut véncer aquests entrebancs, adequar-se als elements de la natura i extraure'n els aspectes positius. Es tracta d'un joc poètic intranscendent, però alhora ben curiós, ja que és una de les escasses composicions poètiques que s'han conservat del narrador de Castalla.

Cant al mes de gener
Brum el vent a mitja nit
tronant en el ximenall;
la neu el mas ha reblit,
i al camp no es veu un flocall.
Però tenim un llenyer
de troncs d'oliveres i pi;
bon pa de dacsa i bon vi.
per això, vixca gener!

Hui fa fred i demà plou.
Tothom es fica a la llar.
El llaurador sempre es mou
i espard comença a picar.
Treball sempre s'en pot fer
i el més aixina es fa ric.
Per això content n'estic
i cride, vixca gener!

Sempre el benpluig cap avall
els bancals empantanats;
més, com un verdenc plomall,
van naixent tots els sembrats
entremig del ventisquer,
de l'aiguamoll entremig.
Per això tot-déu afig
ben content, vixca gener!

Fa granisol sense por;
el sostres de valent bat
el vent d'hivern sense cor,
donant tothora combat.
I una porta del carrer,
els seus festetjos trenant,
els nuvis no es van gelant
i diuen, vixca gener!

De gom a gom dels rastrells
cau l'aigua per la ciutat,
i es tanquen prompte els pastells
i tot sembla estar barrat.
Però l'orquestra el tercer
xotis va tocar al ball,
dins del sorollós riall
que crida, vixca gener!

Gener poètic de neu;
gener poètic de balls;
gener poètic de vent
que trona en els ximenalls.
Al misteri dels carrers
del poble en les llargues nits,
o al cabaret ben farcit,
o a la llar dels masovers
dins del mas de neu reblit,
hom crida VIXCA GENER!

ENRIC VALOR VIVES
Alacant, primer de gener de 1934

Poc després, en el número 562 (10 de febrer del 1934), i dins de la secció «Fent camí», Enric Valor publicava l'article «Patriotisme valencià», el qual, d'entrada, sembla la resposta a un article anterior d'alguna altra publicació que qüestionava l'existència d'un sentiment nacionalista «a la contrada d'Alacant». Valor afirma que qui diu això «s'ha equivocat per complet» i que «ací també tot-déu sabrà ésser ciutadà conscient valencià». A partir d'ací, el jove valencianista definia el que considerava els elements essencials i els deures inexcusables de tot bon valencià:

> Ésser ciutadà valencià és lo següent: sentir-se satisfet d'ésser valencià; tindre desitjos de què la nostra Pàtria Valenciana siga lliure i ama dels seus destins com ho són o deuen d'ésser-ho totes les Pàtries del món; conéixer la nostra cultura, parlar amb propietat i puresa la nostra llengua; procurar l'enaltiment baix tots els conceptes del nostre nom gloriós de valencians; amar per damunt de tot la nostra Pàtria, València, i estimar totes les atres i respectar-les per a què ens estimen i ens respecten...

En el número 571 (21 d'abril del 1934), Enric Valor va publicar un altre article, «Feixisme i democràcia. ¡Enlerta alacantins!», en el qual combatia la tendència centralitzadora que s'havia iniciat a tota Espanya arran de la victòria en les eleccions de novembre del 1933 dels partits del centre dreta, i dels perills que s'intuïen amb l'extensió del feixisme a tota Europa. Per aquests motius, Valor denuncia el fet que «en el Centre-peninsular [es torna] a sentir odi cap a tot allò que no siga "castellà", baix un espanyolisme cofoi que significa "Castella reina i senyora de tots els pobles ibèrics"». Valor, per la seua banda, establia els límits entre el que significava la democràcia i el feixisme:

> La democràcia propugna: respecte entre els individus i entre els pobles, comprensió, concòrdia, col·laboració i llibertat. D'acord amb els principis democràtics, el País Valencià, pot i deu cultivar la seua ànima pròpia, la seua llengua i la seua cultura autòctones, per a què [...] tornem a ocupar el lloc que ens pertoca en el concert mondial de la civilisació.

> El feixisme propugna: dictadura, violència; que uns hòmens s'imposen per la força als altres, i té una idea imperialista de la nacionalitat: és a dir, que un poble se sobrepose a un atre brutalment; que hi haja una sola llei i una sola llengua i s'atropelle a les minories respectables i a les cultures perilloses per al poble dominador.
>
> En una paraula: democràcia és «regionalisme»; feixisme és «antiregionalisme»; perquè regionalisme és llibertat dels pobles i associació voluntària, i «antiregionalisme» és dominació i absorció d'un poble per un atre i sumisió obligada. Per la democràcia, per la llibertat, sentim-nos tots regionalistes, contra l'imperialisme feixístic de Madrid.

En el número següent d'*El Tio Cuc*, el 573 (5 de maig del 1934), Enric Valor publicava l'article «L'analfabetisme», en el qual denunciava la degradant situació dels parlants valencians que desconeixien completament la manera d'escriure la seua pròpia llengua. Aquest fet era considerat per Valor com la «gran malaltia que patix el poble valencià», i l'obstacle més gran que «trobem per a la seua reconstrucció, el seu floreixement i la seua felicitat». En aquest sentit, Valor, segurament influenciat per la lectura dels articles que els mestres valencianistes com Carles Salvador o Enric Soler i Godes escrivien en *El Camí*, insistia en el disbarat que suposava que l'ensenyament dels xiquets valencians es realitzara en una llengua estranya per a ells, el castellà:

> Si l'ensenyança està organisada en una llengua que no és la del poble, el nen que assistix a l'escola es troba de bones a primeres que allí hi ha un senyor que parla en una llengua que ell no ha sentit mai a sa casa ni en el carrer, i que ni sos pares ni els seus amiguets saben parlar. No hi ha cosa més antilògica ni més brutal que l'ensenyança donada al poble en una llengua que no és la d'ell. És completament inútil, anticientífic i antipedagògic, pretendre ensenyar així un poble. El resultat, heus-lo ací: la nostra decadència i el nostre desprestigi.
>
> Per pedagogia, per amor a la Pàtria Valenciana, per amor a la nostra llengua immortal malgrat la lluita contra ella dels imperialistes, per amor al nen del País Valencià, per la nostra cultura, tots els valencians de cor devem exigir quant-i-menys l'ensenyança primària en llengua valenciana.

Però si la participació d'Enric Valor en *El Tio Cuc* fou, com hem pogut constatar, ben significativa pel que fa a la publicació d'articles d'opinió d'un dens contingut polític, la seua actuació en la confecció de cada número del setmanari no fou menys important, almenys en la sèrie d'exemplars que hem pogut consultar corresponents al 1934, concretament des de gener fins a setembre, mes en què el jove castallut es traslladà a Catarroja.

En aquest sentit, ens hem de fixar en la inserció en les pàgines de la publicació d'unes frases curtes que condensaven en breus missatges unes idees força de caràcter polític i lingüístic, les quals venien a resumir els objectius bàsics del moviment valencianista del moment: necessitat d'una vertebració del País Valencià, foment de l'esperit autonomista i exigència d'un estatut d'autonomia, sentiment anticentralista, i sobretot antimadridista, i reivindicació del valencià com a llengua pròpia de tots els valencians. Frases breus semblants també apareixien en altres publicacions valencianistes del moment, com ara *El Poble Valencià. Semanari Valencianiste*, publicació impulsada i dirigida per Josep M. Esteve Victòria el 1931, i fins i tot seran una constant en publicacions posteriors, com ara *Sicània Mensual* (1958-1960), que amb el nom d'*entrefilets* eren redactades per Nicolau Primitiu. Aquests textos aparegueren en les pàgines d'*El Tio Cuc* des del mes de maig fins al mes de desembre del 1934, tot i que des del mes d'agost únicament es limitaran a repetir les ja publicades anteriorment, fet aquest que vindria a confirmar que el seu inspirador i redactor fou Enric Valor. Les frases són aquestes:

> València, Castelló i Alacant formen el País Valencià. Devem procurar la seua autonomia.
> Els pobles que s'administren ells mateixos són rics. El País Valencià no necessita administradors extranys.
> L'autonomia és governarse a si mateix. El País Valencià té dret a governar-se.
> Per dignitat devem parlar en la nostra llengua. La nostra llengua és el valencià.
> [*El Tio Cuc*, 574, 12 de maig del 1934.]

> Els de fora mai governaran bé el País Valencià. Mentres els nostres millions s'en van a Madrit, podiem gastar-los en les nostres necessitats.
> Els polítics de Madrit discutixen els seus odis i les seues ambicions mentres es perden les riqueses del País Valencià
> [*El Tio Cuc*, 579, 16 de juny del 1934.]

> ¡Prou castellanisme en Alacant! ¡Ja és hora de ser valencians i tindre dignitat!
> [*El Tio Cuc*, 582, 21 de juliol del 1934.]

> Una República unitària és una monarquia sense rei. Espanya és federal perquè és variada.
> [*El Tio Cuc*, 583, 28 de juliol del 1934.]

> Els bons patriotes parlen la llengua del seu país. Els valencians devem parlar l'idioma valencià.
> En lloc d'esperar la protecció de Madrit feta amb els nostres diners, els valencians devem laborar per l'autonomia valenciana i gastarem dels nostres.
> Conegau bé la nostra llengua i trobareu lo que té de dolça i expressiva. L'idioma valencià és la llengua de la que estava enamorat En Cervantes.
> [*El Tio Cuc,* 584, 4 d'agost del 1934.]

> El fill que renega de la mare és un mal fill. Els valencians no podem ni devem renegar de la nostra llengua. Parlem en valencià per honrar la nostra mare.
> [*El Tio Cuc*, 585, 11 d'agost del 1934.]

D'altra banda, en *El Tio Cuc* apareixien nombroses notícies que amb total seguretat eren redactades per Enric Valor, tot i que no anaven signades. Ara bé, només ell era capaç d'elaborar-les, tant per la temàtica, fets relacionats amb el moviment valencianista, com pel model de llengua emprat i la seua correcció. En aquell moment a Alacant gairebé cap altra persona podia escriure en valencià com ho feia Valor. És per això que en determinades ocasions no dubtem d'atribuir una notícia o article a la seua mà.

Així, el setmanari alacantí donava informació puntual sobre la constitució a València de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana (núm. 564, 24 de febrer del 1934), el Consell Directiu de la qual estava

format per Antoni Tarín com a president, Francesc Caballero Muñoz com a president segon i Vicent Vilaplana com a secretari. Com a vocals destaquem els noms d'Enric Orts, Leopold Martínez Vidal, Robert Moròder, Carles Salvador, Pasqual Asins i Baldomer Vendrell. En l'article, que responia a «l'oferiment que'l President fa al nostre setmanari, corresponem gustosíssims i posem a la seua disposició, en tot i per tot, nostre modest concurs a l'obra remuntadament patriòtica i cultural que va a manpendre la esmentada Associació». Poc després, Enric Valor fou nomenat delegat de l'APEV a Alacant i, com veurem, organitzà un curs de llengua a partir de juny del 1934.

Altrament, Enric Valor també fou l'encarregat d'informar puntualment els lectors alacantins de tots els fets que envoltaren els actes de clausura de la Tercera Setmana Cultural Valenciana, celebrats a Alacant el 28 de juliol del 1934. Per aquest motiu, Valor publicà articles, de vegades sense signar, no únicament en *El Tio Cuc*, sinó també en el periòdic *El Luchador*, de la qual cosa ens ocuparem en detall posteriorment.

A més a més, la revisió dels exemplars d'*El Tio Cuc* del primer semestre del 1934 ens porta a pensar que Enric Valor també fou l'autor de l'article aparegut en el número 578, del 9 de juny del 1934, titulat «Llibres valencians». Es tracta d'una breu ressenya del llibre de Francesc Almela i Vives *La literatura valenciana*, editat el 1933 per l'Ajuntament de València. Després de descriure l'obra, Valor opina que «és un llibre amé i interessant com tot lo d'En Francesc Almela, que ens ha fet gaudir plenament del plaer de llegir», tot i que retraurà que haguérem «agraït a l'Ajuntament que haguera disposat fora escrit el llibre en llengua valenciana, per a engrandiment de lo nostre».

Però si la tasca portada a terme per Enric Valor en *El Tio Cuc* com a articulista i periodista fou ben fecunda i meritòria, també ens hem de fixar en els canvis en el contingut general de la publicació, i per això hem de recordar que es tractava d'un setmanari satíric, escrit en valencià, que

abordava els temes des d'una perspectiva satiricofestiva, però que, com hem pogut comprovar, a partir del 1934 hi ha un destacat canvi de plantejaments amb la introducció de lliçons d'ortografia, normes per a pronunciar les lletres, articles d'elevada densitat política, notícies dels més significatius esdeveniments valencianistes i reproducció d'articles d'altres publicacions. Aquesta transformació d'*El Tio Cuc* s'aconseguí, en gran part, per la influència d'Enric Valor sobre el director de la publicació, Josep Coloma, i pel seu propi treball i dedicació a la revista; posteriorment, aquesta nova concepció del setmanari s'estengué en el temps fins al final de la publicació, el maig del 1936.

És en aquest sentit que volem assenyalar alguns dels articles de caire valencianista apareguts en *El Tio Cuc* des del 1934 fins al 1936, els autors dels quals eren normalment articulistes que col·laboraven també en el setmanari *El Camí*, el qual exercí una forta influència sobre la publicació alacantina. Així, en el número 561, corresponent al 3 de febrer del 1934, Albert Alcantarilla publicava l'article «Per el País Valencià», on donava suport a les posicions mantingudes públicament per *El Tio Cuc* en defensa d'un valencianisme totalitari, al marge de les posicions de dreta i esquerra mantingudes pels diversos partits polítiques existents en l'espectre polític valencià, en la línia de les preconitzades a València per Joaquim Reig i pel setmanari *El Camí*, i en contra de les posicions de l'Agrupació Valencianista Republicana.

Al mes següent, en el número 566, del 17 de març del 1934, es reproduïa l'article «D'interés per a bibliòfils i la llengua valenciana», aparegut inicialment en *El Camí* (núm. 104, 3 de març del 1934), que feia referència a la publicació del tercer volum de la *Bibliografía de la lengua valenciana* de Josep Ribelles Comín, i feia una crida a la col·laboració dels lectors demanant-los que lliuraren a l'autor un exemplar de qualsevol llibre o fullet publicat o en el seu cas una referència exacta de la seua edició per tal d'incloure'l en el nou volum que preparava.

En el número 569 (7 d'abril del 1934) aparegué un interessant article sobre «Teatre valencià», signat amb el pseudònim Trescolí, amb la idea d'informar sobre la constitució a València de la Societat Valenciana d'Autors amb la finalitat «d'agrupar tots els autors residents al País Valencià». Dies després, el 21 d'abril del 1934, en el número 571, es donava a conéixer una nota sobre el concurs de cartells convocat pel Centre d'Actuació Valencianista per a anunciar la celebració de la Tercera Setmana Cultural Valenciana, la qual s'havia publicat anteriorment en *El Camí* (núm. 110, 14 d'abril del 1934).

En el número 575 (19 de maig del 1934), Gil i Serrano publicava l'article «Temes valencianistes», on reflexionava sobre el concepte de nació i la conveniència d'aplicar-lo al cas valencià, tenint presents textos de Francesc Eixemenis i de Joanot Martorell, i concloïa afirmant que si València reuneix les condicions per a ser una nació «entenc que seria tindre pasta d'esclaus el renunciar als drets que l'història ens concedix». Aquest autor fou un dels que hi publicà un major nombre d'articles de caire valencianista durant 1934. De fet, en el número 577 (2 de juny del 1934), aparegué l'article «Despertem i fem pàtria», en el qual defenia la necessitat de «despertar al poble i quan desperte, borrar-li de la memòria l'ensomni castellanista que està patint», com a pas previ a la consecució de l'autonomia per al País Valencià, amb la qual cosa «podrem ésser lliures atra vegada». Posteriorment, en el número 583 (28 de juliol del 1934), Gil i Serrano tornava a signar un article, «Imitem els mestres», on es feia un elogi dels ensenyants que col·laboraven amb l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, com eren Carles Salvador, Antoni Porcar, Enric Soler i Godes o Maximilià Thous. També en el número 585 (11 d'agost del 1934) publicà l'article «Sigam lo que fórem» en el qual contraposava l'etapa de l'esplendor valencià de la nostra literatura, el segle XV, moment en què «l'hissenda i la cultura estava controlada per valencians no castellanisats», amb el moment present, en què ens regíem per les lleis

i costums de Castella, en referència al Decret de Nova Planta, «causa de la nostra esclavitut», que només havia aconseguit que «el poble caiga en un estat d'inconsciència que l'impossibilita per a tota obra de gran envergadura». Encara en el número 590 (15 de setembre del 1934), Gil i Serrano publicava un altre article comentant «Els discursos de Xàtiva» i la polèmica que havien generat en les pàgines d'*El Camí*, especialment el de l'alcalde d'Alacant, Llorenç Carbonell, que advocava per un valencianisme d'esquerres i s'apartava de la proposta de valencianisme totalitari defés per Joaquim Reig. Finalment, en el número 593 (6 d'octubre del 1934), Gil i Serrano publicava l'article «Del moment valencianista», referit al naixement dels partits polítics valencianistes d'esquerra, l'Agrupació Republicana Valencianista i Esquerra Valenciana a València, l'Agrupació Regionalista Alacantina a Alacant i Esquerra Republicana del País Valencià a Castelló, i concloïa demanant que «tots estos grups que tenen la mateixa base programàtica, cercaren la forma d'establir un contacte que fora l'aglutinant capaç de produir la força política que ens cal per a donar la batalla al centralisme».

En mesos posteriors, en les pàgines d'*El Tio Cuc* encara continuaren apareixent interessants articles d'opinió en la línia dels que hem assenyalat, tot i que darrere d'ells no es poguera veure ja la mà d'Enric Valor, tot i que la seua concepció del que havia de ser una setmanari valencianista encara hi fou ben present fins a la seua desaparició el maig del 1936.[7]

7. En aquest sentit cal assenyalar l'interessant article d'Alfred Badenas «Per la pròpia dignitat: valencianisem-se» (núm. 633, 3 d'agost del 1935), sobre l'ensenyament i la llengua.

1.2. LA DIVULGACIÓ DE LES NORMES DE CASTELLÓ A ALACANT

Les Normes de Castelló foren aprovades a la capital de la Plana el 21 de desembre del 1932 per les més representatives entitats culturals valencianes, i foren signades al llarg del 1933 pels escriptors valencians més destacats. Així mateix, foren donades a conéixer en les publicacions culturals més significatives, com ara *Anales del Centro de Cutura Valenciana*, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura* i l'*Almanaque de Las Provincias para 1934*; però sobretot foren divulgades per l'edició que realitzà l'Ajuntament de València l'any 1933 amb motiu de la Festa del Llibre i per l'obra de Carles Salvador *Vocabulari ortogràfic valencià*, publicat per l'editorial L'Estel. Entre els signats hi hagué una escassa representació d'autors de les comarques alacantines: de fet, tan sols podem assenyalar la signatura de Joan Beneyto Pérez, jurista de la Vila Joiosa però resident a València, i Francesc Figueras Pacheco, el nom del qual s'afegí a la relació original després de març del 1933, segurament amb la intenció dels promotors d'incloure algun personatge de renom d'aquestes comarques.

Enric Valor no aparegué en cap de les relacions com a signant de les Normes de Castelló, segurament perquè a principis del 1933 era només un jove estudiant de comerç que s'acabava d'instal·lar a Alacant i que tan sols havia publicat algun escrit, segurament en castellà, en la premsa d'Elda. Serà a partir de la col·laboració amb Josep Coloma en la confecció d'*El Tio Cuc* que naixerà en el jove castallut la necessitat de disposar d'un model de llengua apte per a poder expressar les seues idees, la qual cosa el portava a intervenir abans que res en el tema de l'ortografia.

D'aquesta manera, el primer repte que es plantejà Enric Valor fou el d'adequar l'ortografia d'*El Tio Cuc* a la normativa recentment aprovada a Castelló i adoptada per la pràctica totalitat de les publicacions en valencià més prestigioses d'aquells anys. Aquesta tasca de construcció i d'aplicació d'un estàndard lingüístic s'ha d'entendre, tal com ha assenyalat Xavier Ferré (2001: 29), com de «complementarietat de la tasca política», atés que per a Valor, com per a la resta dels nacionalistes valencians de l'època, la llengua era «la base de la realitat nacional».

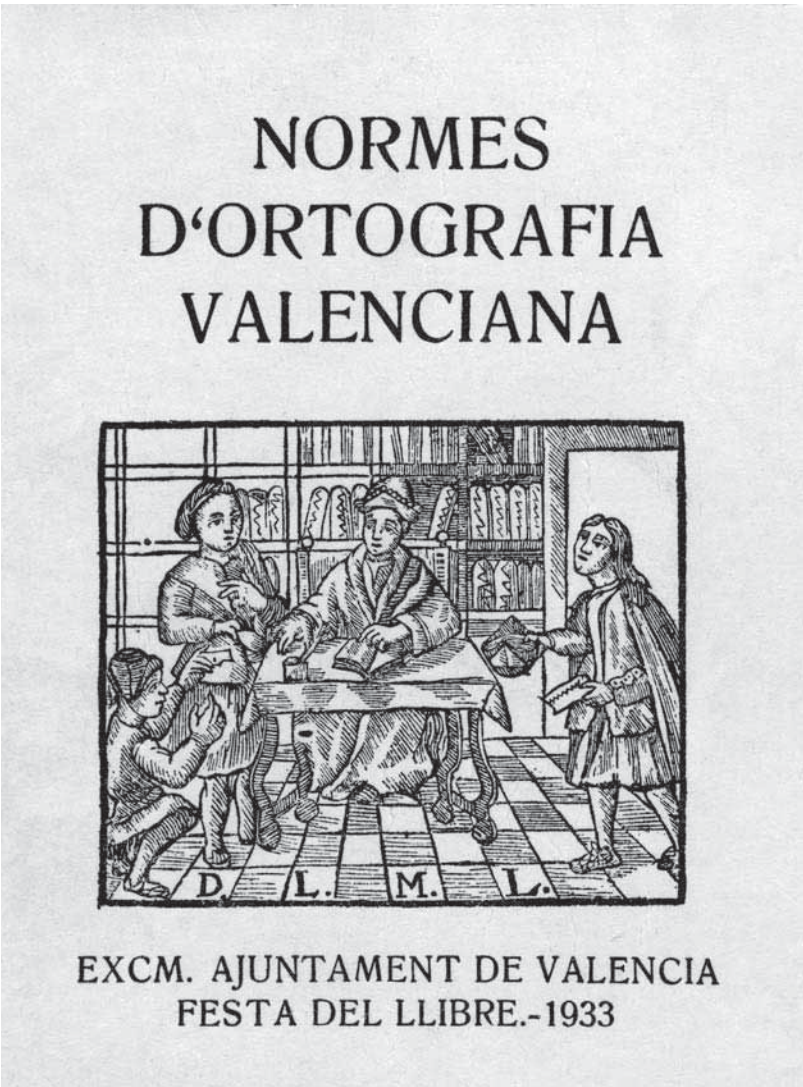

Portada de les *Normes d'ortografia valenciana*, llibret publicat per l'Ajuntament de València el 1933

Primer de tot calia convéncer Josep Coloma, responsable de la publicació, i posteriorment aplicar aquests canvis ortogràfics al setmanari. Segons sembla, aquesta modernització ortogràfica es produí a finals de novembre o principis de desembre del 1933 amb resultats desiguals; d'una banda, segons explica Valor, «de totes les comarques del País Valencià vingueren cartes celebrant el canvi i encorajant el nostre periòdic per a seguir el camí començat»; d'una altra, però, «va vindre la trista realitat: el públic llegidor d'*El Tio Cuc*, que en sa immensa majoria, no sabia llegir el correcte valencià; sols sabia eixe valencià descompost i barroc que tot poble capdavanter deu tindre vergonya de parlar. I *El Tio Cuc* hagué de detindre son pas de perfeccionament».[8] Dissortadament, no podem consultar aquests números del setmanari per a estudiar els canvis introduïts, però el ben cert és que els responsables de la publicació s'hagueren de replantejar la iniciativa, ja que segons afirmacions de Valor la primera setmana es produí la devolució de 18.000 dels 22.000 exemplars que habitualment publicaven, tot i que la xifra ens sembla bastant exagerada.[9]

En tot cas, el que estava clar és que l'estratègia havia de ser una altra. I així s'ho plantejaren Enric Valor i Josep Coloma:

> Què farem, doncs?, ens preguntàrem. I heus ací la solució:
>
> Anem a iniciar unes lliçons d'IDIOMA VALENCIÀ a les pàgines d'este setmanari. Seran unes lliçons exposades en forma breu, amb tota claretat. En elles donarem les normes ortogràfiques de la rica llengua valenciana; ensenyarem quelcom de sintaxi valenciana, i quan el públic dels nostres llegidors s'haja avesat la faisó correcta d'escriure el valencià, aleshores serà quan *El Tio Cuc* escriurà d'una

8. Aquests fragments pertanyen a l'article «Per l'idioma valencià», publicat en *El Tio Cuc* a principis de desembre del 1933. Vegeu la nota 5.

9. Segons explica Valor, Josep Coloma li digué que «a partir de esta semana, todo lo que se publique, todo lo que nos envíen, lo va usted pasando a la nueva ortografía, que lo vamos a sacar así». Les conseqüències, però, foren ben greus: «Pero al principio fue un desastre. La gente devolvía los ejemplares. La primera semana, la venta bajó de forma terrible: nos devolvieron dieciocho mil» (Lorenzo 1984: 16).

> manera exacta el mateix, i quan podrà fer veritablement, sense entrebancs i obstacles, modesta labor patriòtica. La setmana propera començarem.[10]

Aquesta, per tant, no fou una iniciativa duta a terme a la babalà, sinó tot el contrari, molt meditada i programada. Tant Coloma com Valor havien comprovat que si de colp i volta canviaven l'ortografia del setmanari els resultats eren desastrosos. Per aquest motiu, sembla que Coloma va suggerir a Valor que «preparara una serie de lecciones, un curso de valenciano que iríamos publicando en *El Tio Cuc* cada semana para ir introduciendo a los lectores poco a poco y preparándolos» (Lorenzo 1984: 16). Valor ens resumeix com van anar els fets:

> Quan al final el vaig convèncer [a Coloma], el primer dissabte la gent protestava i deia que la revista no es podia llegir. Els alacantins no apitxaven, de manera que ells llegien, per exemple, "chermà", i pronunciaven "germà". Però estaven tan mal acostumats, que la nostra ortografia més ajustada a la seua fonètica, els va produir estranyesa. La venda va baixar molts milers. [Serrano 1995: 58.]

Així fou com a partir del número 556, corresponent al 30 de desembre del 1933, Enric Valor publicaria unes lliçons ortogràfiques per tal de donar a conéixer les normes que pròximament s'utilitzarien en la publicació. Aquesta secció sobre llengua s'anomenava «Idioma valencià», i s'inicià amb unes reflexions sobre la necessitat d'emprar correctament i adequadament la llengua:[11]

---

10. Davant dels plantejaments tan clars exposats per Enric Valor en *El Tio Cuc*, els col·legues d'*El Camí* elogiaran aquestes posicions i, fins i tot, recomanaran que en la tasca de divulgació lingüística s'aprofitaren les lliçons del Curs d'Ortografia per correspondència que havia publicat Carles Salvador: «Des d'ací hem elogiat com calia diverses vegades l'actitud valencianista del popular setmanari alacantí i la seua tendència a l'enaltiment de la nostra llengua, de la qual és una mostra el precedent article que reproduïm sense necessitat d'adaptacions o correccions ortogràfiques. Ara hem d'aplaudir també el propòsit que anuncia d'iniciar unes lliçons de llengua valenciana. Només volem recomanar-los, segurs de què els serà molt profitós, el Curset que des d'estes columnes seguí Carles Salvador i que està impremtant la Col·lecció "L'Estel" amb un fi de gran divulgació» (*El Camí*, núm. 94, 23 de desembre del 1933).

11. Es tracta de l'article «Per l'idioma valencià», al qual ens hem referit anteriorment.

EL TIO CUC

Any XII Núm. 575 — Segona época

Alacant 19 de Maig de 1934

NÚMERO SOLT 10 Céntims — Franqueo concertado

OFICINES: Carrer de Pau Iglesias 17, primer

DIPUTAT A CORTS PER EL REBOLLEDO

Defensor de la xusma i de la gent de tro

El Tio Cuc i el Cuquot en el globo

—Tio!...
—¿Qué vols?
—A un xiu!
—Xiu el qué?
—¿Qué vol xiu?
—Si un Xiu! Amb les gallines que s'han escapat.
—Mariner es el gitet!
—Bo, que estic convencut.
—¿Ho ha aconseguit algún espia?
—No és estrany. Ja que tinc de que de la Bonsor d'Amor ¡Ho! ¡Ho! un poc de gerrulla en la gola.
—Molt poca de raca, tio. Lo que pot fer es gitano, ¡quanto ton tacat! ¡que mo mora la Cova II Rosa un hal de desgracia! ¡espanta!
—Mira, espelta pos plomera pelo Tio es arapiec que ja vas el ario del neneta.
—No sos burla, que ja hortel estic donant dos bolets i se aparen uns escarapiemente de vendre que semblen una semana de gots.
—Es que dos de que ella ensyments ela ha donat por el Ministre esta tot magal.
—Pelo si, xiu! Ja es tres. Ahi ha llegut que moderne tres regoles als sarapiells per saona de la magal que tina al venim.
—¿Qué t'ha fet mal?
—La estilla de que han donat libertat a tots ula atentats de la República.
—¡Aph ja és mana! Decide que va fegir la vaguenya, que tot está gnolet.
—Bo que mos ha fet la salsa eixa hasta sarpres.
—Parlant de saula sona un paquet: ¿Has estat por ahí?
—Si, sarpre.
—¿Qué?
—Molt bo. Si no fora per la Bonsor que va de Madrit, estaríem en la gloria. I ara, por poquera millor, la gent s'ha tirat al ball, i als carrilaes fan el gran negoci amb el magro.
—També estan pulitts els balls d'a-ra. Cuant ja era jove tot era armonia i bon humor.
—Cuan sentit era jove es ballava molt fandis, pero ara, estrugui i tira arsant.
—¿Tu vas el ball?
—¡Clar!...¿Qué dirien de la familia si no anera ja al ball?
—No ara sap mal que vejes al ball, pero vos amb sudado amb un que fuseu; no sigues atrevitat i et fiques en els barcos.
—Je si mador i grondar la roba.
—Ka que! mes sudador i sofoga.
—Je si tocaremos amore cuan hi ha penal.
—Molt bej eixi has de fer sempre, i tin per segur que tu arriburás a ser well.
—Hap una cova, tio!
—¿Qué?
—Que el mestre Sorda ja m'ha encetjat la qué's al radar.
—¡Home, m'alegre!...¿I has vist?
—Si, senyor.
—Ma pot ser.
—¿Per qué?
—Perque el pudor es sent i no es veu.
—Pues ja t'he vist.
—I qui el veia?
—Ma mare!. I era molt gran, tio; tan gran que m'ha vagg anartar amb el vag mora.
—Ahi es bo fer callar. Ta mare pot ser que'l vegi; pero tio per segur que en la vida tornarás a vore un alm pudor com eixe. En les dones ja no s'estila el pudor i els homens no el acreditan.
—Tio; ahi es queda.
—A un ves, xiu!
—Es que m'estic entrant un recarregament de vendre. Ara torne.
—Que't fama tres pudis.

Els pobles que s'administren ells mateixos son ries. El País Valencià no necessita administradors extranys.

Tròssos i mòssos

L'altre dia testimoni parles en el café d'un vicint que desde que vingué la República anava darrere d'un empleu en ...no valent dir a un.

—Ja ta tutbullat, ¡ai, per conseguirlo —dia un.

—¿I hara que fú? —preguntá un altre.

—Ara no fa res. Ja te l'empen.

■

Endevinalletes.

—¿Quin és el ser más repetatiu?

—Fuix el Ser...ept.

—¿Per qué li diuen serra al tou?

—Perque es **ro-potable**.

—¿Per qué ele boca mentoso estan sur de Sevilla?

—Perque ele castillana conten molt de pasiar.

—¿Quina fruita es la más serial

—El mela...dro.

■

Un bes el regal, gitana,
en prova del meu amor;
fa algun temps i tinc entara
en ele llabis la dolçor.

■

El doctor Boquimoll va remetre unes tomes a remindir i el gabater se fer va tomar diguentió que s'e dotien apaiga, ¡ai, ceba ara pensiet.

—Carcer! Si es ¡ka ha arreglat ¡per qué ara ochra ahú!

—Es lo matelo que'm va fer ventl. Em digué que'l meu mal era incurable i em va cobrar cinc mapo per la visita.

■

Dos carreters que, separt junts han fet coincidencia en un bistal, pel matí van de parella carretera arsant.

A un d'ells se li escapa un vent, al matelo temps que, per desimular es posa a tossir fortament.

Al cap de poc, torna a escapárseli ahre vent i torna a tossir el matelo carreter.

—Moral ¿Quina tos! —diu el companyer.

—I el de la tos, que comprén de qué va, intencionadament li replica:

—¡Es tos de les seques, companyer!

Idioma Valencià

LLIÇÓ 11ª

IG, TX, X

La consonant compuesta «ig» sona com la «ch» castellana, i «tx» sempre en final de paraula.

Exemple: maig, fleig, poig, que es pronuncien en grafia castellana: «mach», «fleche», «poch».

Quan el so de «ch» castellana es produix darrere «i», s'escriu «g» solament.

Exemple: maig, fleig, etc.

Escriurem, doncs:

maig	i no «mach»
fleig	i no «fleche»
meig	i no «mach»
fuig	i no «fluch»
rebaig	i no «rebach»
mig	i no «mich»
desig	i no «deziche»

Tx, representa el so de «ch» castellana enmig de paraula.

Exemple: empatxar, despatxar, escatxar.

Excepcions: este s'escrig «tx» en principi de paraula en Xxxx

> El parlar mal no té cap justificació. Em referim a parlar el valencià mal parlat, sense subjectar-se a les seues regles gramaticals. S'ha conseguit solsment, parlant-lo sense seny, que hui hi haja molts que no el respecten i prou que no l'amen com cal amar-lo.
>
> Per a que el nostre idioma valencià siga respectat com tots desitgem i com mereix tota llengua, és necessari que el parlem amb tota perfecció i, sobre tot, amb tota puresa. Parlat així, el valencià és, de les llengües llatines, una de les més expressives, sonores i dolces. Parlat de qualsevol manera, sense cultiu, no és ni digne d'escoltar-se, com succeix amb totes les llengües mal parlades.
>
> No hi ha motiu per a no cultivar la llengua pròpia. Tingau en compte que cap llengua és nostra, més que la valenciana. El castellà podrà ser la llengua oficial per ara, com podria ser el francès o l'anglès, si hagueren segut França o Anglaterra, en lloc de Castella, els qui ens hagueren conquestat. Però cap idioma més que el valencià serà el legítim i veritable expressador de l'ànima valenciana.
>
> Per atra banda, no tingau por a cultivar-la creent que és temps perdut. El valencià és ja idioma oficial a l'important germana Catalunya, car el català i el valencià són dues llengües idèntiques. Més avant, no tardarà gairebé, serà llengua oficial al País Valencià, i a les Illes d'or, a les Balears, doncs el mallorquí és també, fora lleugeres diferències dialectals, una llengua igual a la nostra. A València ja s'escriu oficialment el valencià...
>
> Devem, puix, ensenyar-nos, tots els valencians, el valencià perfecte, única forma de remarcar la nostra personalitat històrica i ètnica i de que ens consideren com un poble ben organisat.

Posteriorment hi van aparéixer les lliçons següents:[12]

12. Desconeixem el títol de la número 1, atés que no hem pogut consultar l'exemplar corresponent, encara que probablement la primera de les lliçons s'ocupava de l'alfabet.

Número	Data	Núm. de la lliçó	Títol de la lliçó
556	30-12-1933	1	[?]
557	5-1-1934	2	«De les vocals»
559	20-1-1934	3	«Les vocals i els accents»
561	3-2-1934	4	«Els accents»
563	17-2-1934	5	«Els accents [continuació]»
566	17-3-1934	6	«Les consonants: les lletres "G" i "J"»
567	24-3-1934	7	«La lletra "J"»
569	7-4-1934	8	«La lletra "C"»
570	21-4-1934	9	«La consonant ç (ce trencada)»
574	12-5-1934	10	«Les S, SS, Z»
575	19-5-1934	11	«IG, TX, X».
578	9-6-1934	Darrera	«IX-QU»

Com observem pels títols de les lliçons explicades per Enric Valor, el que es pretenia era donar a conéixer, primerament, la normativa d'aquells aspectes ortogràfics més bàsics i problemàtics, atesa la urgència existent davant de la imminent normalització ortogràfica de la publicació satírica, i per aquest motiu revisarà les qüestions ortogràfiques sobre l'accentuació i les consonants alveolars i palatals, les que suposadament havien de presentar més dificultats per al lectors no habituats.[13] El que feia en aquestes lliçons el jove Enric Valor era repassar les normes ortogràfiques existents, producte del

13. De fet, en la darrera lliçó, Valor dirà que «amb açò, resten explicades totes les peculiaritats de la nostra ortografia i per això done, ara, per terminades les modestes lliçons que la gentilesa del patriòtic setmanari *El Tio Cuc* m'ha permés donar als seus amables lectors».

consens de Castelló, d'acord amb els treballs publicats per Carles Salvador en *El Camí*. De fet, en determinades ocasions, Valor així ho confessarà:

> Tot seguit, doncs, van les normes d'accentuació acceptades per totes les entitats culturals valencianes, d'acord amb les *Notes gramaticals* de l'il·lustre filòleg En Carles Salvador. [Lliçó 3.]
>
> Tornem a advertir al lector, que no fem més que exposar-li les coses d'acord sempre amb les normes ortogràfiques d'En Carles Salvador, acceptades per tothom. [Lliçó 5.]

Siga com siga, Valor va assumir clarament quina era la important tasca que calia realitzar en aquell moment, la de difondre la normativa recentment aprovada en una ciutat com Alacant, d'escassa presència dels sectors nacionalistes, i es va posar en marxa de la millor manera possible atesa la seua escassa preparació filològica: adaptant la normativa exposada per Carles Salvador des d'*El Camí* a les peculiaritats de la publicació on es trobava i als lectors als quals s'adreçava. Per això, algunes vegades, remarcava les diferències existents entre el parlar de l'alacantí i el de València capital: «Ací, a la comarca de l'Alacantí, la lletra "G" es pronuncia més suau i gramatical que a València capital, no hi ha cap dificultat per aplegar a la perfecció» (lliçó 6).

Ara bé, per a Enric Valor no es tractava únicament de difondre l'ús de la llengua, sinó també d'aconseguir una llengua sense influències estranyes, una llengua amb un bon nivell de correcció, i per aquest motiu no solament ensenyarà normativa sinó que també tractarà de conscienciar tothom de la necessitat d'utilitzar correctament la llengua:

> Lo més estimable de qualsevol llengua és la seua puresa. Observem la gran diferència que existix entre una paraula ben escrita i ben pronunciada en valencià, i les paraules barroques i degenerades per la influència forànea. El valencià, parlat bé i pur, és un idioma romànic molt complet i sonor; parlat mal i mesclat, els castellans poden tractar-lo de dialecte i de «patois» (patuà). Totes les llengües són agradoses si són ben parlades. Cap llengua és escoltable, si és mal parlada. [Lliçó 7.]

Quan només hi havia cinc lliçons publicades, gràcies a la insistència d'Enric Valor i al coratge de l'editor Josep Coloma, decidiren donar un pas endavant i es procedí, per segona vegada, a normalitzar l'ortografia d'*El Tio Cuc* d'acord amb les Normes de Castelló, fet que es va produir a partir del número 563 (17 de febrer del 1934) i que ha sigut considerat per González Caturla (1993: 132) com una «passa de gegant» i una fita significativa per a la difusió de la llengua a Alacant. A partir d'aquell moment, el setmanari passava de ser l'«orgue ofisial de la chusma y de la chent de tró» a ser el «defensor de la xusma i de la gent de tro».

Pel que sembla, les lliçons redactades per Enric Valor van tenir una bona acollida, segons demostra la carta d'un lector d'*El Tio Cuc* de la ciutat d'Elx:

> Li demane per favor que em remeta un exemplar d'*EL TIO CUC* del número pròxim passat, o siga del que du la tercera lliçó de l'IDIOMA VALENCIÀ. D'este número es van esgotar desseguida tots els exemplars que varen portar a Elx: eixe ha estat el motiu de no poder arreplegar-ne cap. El publicar l'idioma valencià per mig de lliçons en el seu setmanari ha estat un gran encert... puix no desitjàvem atra cosa que ensenyar-nos el valencià pur. Firma un entusiasta: Josep Pascual.[14]

Tan bon punt acabades aquestes lliçons, s'informava (núm. 579, 16 de juny del 1934) de la constitució a València de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana i de l'organització en el setmanari *El Tio Cuc* d'un Curs d'Ortografia Valenciana per correspondència. Es tractava del mateix curs que Carles Salvador havia publicat anteriorment, des de març fins a setembre del 1933, en les pàgines d'*El Camí*, i que ara es reproduiria en el setmanari satíric.[15] Enric Valor s'encarregava de la correcció dels exercicis, i el funcionament era el següent:

14. El text de la carta l'inclogué Enric Valor dins del seu article «Patriotisme valencià», aparegut en *El Tio Cuc*, núm. 562 (10 de febrer del 1934).

15. Sobre aquest curs i en general sobre la tasca de difusió de les Normes de Castelló duta a terme per Carles Salvador, vegeu Climent (2007: 255-323) i (2008*a*: 289-317).

Anagrama de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, fundada el febrer de 1934. Enric Valor fou nomenat delegat de l'APEV a Alacant el 27 de març del 1934.

> Assabentem als nostres lectors que ha estat nomenat Delegat de la nostra ciutat, de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, el nostre col·laborador i estimat amic N'Enric Valor i Vives.[16]
>
> Amb la fi de donar-li més eficàcia a l'ensenyament de la nostra llengua (labor que ha estat iniciada amb lliçons del senyor Valor i que nosaltres havem publicat amb gust) l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana organitza i patrocina un curs d'Ortografia Valenciana per correspondència per mig d'*El Tio Cuc*, subjecte a les normes ortogràfiques aprovades per tots els escriptors valencians, ordenades en lliçons i exercicis pràctics pel Mestre En Carles Salvador i estant la correcció a càrrec del senyor Valor i Vives.
>
> Des del proper número publicarem les lliçons i exercicis corresponents per a que els nostres lectors puguen fer-los i els envien a les nostres oficines o a les de l'A. P. de l'E. V. (Avinguda de Gadea, 16) per a la seua correcció.
>
> Els que no vullguen dur-los personalment poden enviar-los per correu en sobre obert, com "Papers de negocis" franquejats amb segell de 0'10 pessetes (Reglament de Correus).
>
> Una vegada corregits i qualificats seran tornats als respectius interessats per a lo que cal que posen al peu llur nom u adreça. [Núm. 579, 16 de juny del 1934.]

Paral·lelament a la publicació de les lliçons del Curs d'Ortografia van aparéixer també, dins de la secció «Idioma valencià», unes «Normes elementals per a pronunciar les lletres», que responien a la voluntat de solucionar les possibles dificultats que pogueren tenir els lectors de la publicació. Una vegada acabat el Curs d'Ortografia, aquestes normes van continuar publicant-se durant un cert temps:

16. Enric Valor fou nomenat delegat de l'APEV en la sessió del Consell Directiu celebrada el 27 de març del 1934 a València. Vegeu *El Camí*, 108, de 31 de març del 1934.

La C davant de les vocals *e*, *i*, es pronuncia com la *s* castellana. (Cènia, cistella, cent, cigró).

La J davant *a*, *o*, *u* sona com una *ch* castellana; però molt més suau i refermant l'extrem de la llengua en les dents superiors. (*Jagant*, joventut).

La G davant *e*, *i*, té la mateixa sonoritat que la J. (Germà, gitat).

La combinació *ig* es pronuncia com una *ch* castellana. (Vaig, veig, roig, puig).

La *s* entre vocals és molt més suau i xiulant que la castellana. (Cosa, casa, posa).

Les dos *ss* que formen una consonant composta, sonen com una *s* forta, o castellana. (Massa, possible, passar).

La Z darrere de consonant sona com *s* entre vocals, és a dir, xiulant i suau. (Dotze, galze, setze).

La *ç* sona com *ss*.

La *ny* com *ñ* castellana.

La *q* en el diftong *qua* sona com la *c* davant *a*, *o*, *u*, és a dir, *cua*.

La X en principi de paraula sona exactament com la *ch* castellana. Per excepció, de vegades, té el sonit xiulant de *ix*, com en *Xàbia*, *Xàtiva*. Lo natural és que sone forta, com *xic*, *xica*, *xe*, *xiular* i tots els derivats. [Núm. 582, 21 de juliol del 1934.]

La publicació del Curs d'Ortografia per correspondència s'inicià en el número 580 (30 de juny del 1934) d'*El Tio Cuc*, i se'n publicaren un total de set lliçons:

Número	Data	Lliçó	Nom
580	30 de juny del 1934	I	«Divisió de les paraules en síl·labes»
581[17]	7 de juliol del 1934	II	«L'accentuació gràfica»
582	21 de juliol del 1934	III	«L'accentuació gràfica encara»
583	28 de juliol del 1934	IV	«L'ús de la dièresi»
585	11 d'agost del 1934	IV	«L'ús de la dièresi (seguiment)»
586	18 d'agost del 1934	V	«La terminació dels adjectius»
588	1 de setembre del 1934	VI	«L'ús de l'apòstrof»
589	8 de setembre del 1934	VII	«Ús de B-P»

En el número 590 (15 de setembre del 1934) va aparéixer una nota en el setmanari on s'informava sobre la suspensió de la publicació del Curs d'Ortografia:

> Per haver canviat de residència nostre col·laborador N'Enric Valor i Vives, delegat de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana per a la correcció dels exercicis del Curs d'Ortografia que es venen publicant en este setmanari, ens veiem precisats a suspendre la publicació de les lliçons de dit curs, fins que siga nomenat nou delegat corrector. Suposem que serà cosa d'esperar poc.

Aquesta espera, però, va ser definitiva, ja que, dissortadament, el curs per correspondència ja no es va reprendre. En tot cas, aquest fet és una mostra de la debilitat del moviment valencianista d'aquests anys a la ciutat d'Alacant, i de l'escassa infraestructura existent: el trasllat de residència d'Enric Valor per qüestions laborals a Catarroja posava fi a la iniciativa de difusió de les Normes de Castelló que s'havia organitzat a Alacant.

17. El títol de la lliçó III l'hem pres d'*El Camí* (núm. 54, 18 de març del 1933), atés que no s'ha conservat cap exemplar d'aquest número d'*El Tio Cuc*.

No obstant això, hem de reconéixer que, com diu González Caturla (1992*b*: 67), *El Tio Cuc* fou «el primer periòdic que fa servir el català culte i normalitzat d'ençà que Felip V promulgà el Decret de Nova Planta [i] es converteix en el capdavanter de la normalització lingüística a les comarques meridionals». Altrament, com diu Pérez Silvestre (1997: 23), «és ben digne de lloança el treball realitzat per Valor en aquell any, ja que el converteix en capdavanter de la normalització de la llengua a les comarques meridionals, ajudat en bona mesura per l'atipisme d'*El Tio Cuc*».

Sobre la marxa d'Enric Valor a València ens remetem a les explicacions que ell mateix va donar; per una part, relacionades amb la feina i les possibilitats de dur a terme un negoci junt amb el seu germà, Josep, i per una altra, la bona acollida personal que havia tingut entre els elements valencianistes que també l'animaven a traslladar-se a València. Així ho explica Valor:

> El comerç [d'aparells de ràdio i antenes] va funcionar, però el meu germà havia fet un parell de viatges informatius a València i se'n va enamorar. Coses de la joventut. D'altra banda, els amics i companys nacionalistes de València em deien que ací, al Cap i Casal, estaria millor en el pla polític i cultural, sobretot perquè ací hi havia tertúlies no sols polítiques, sinó també literàries, i tindria més possibilitats de desenvolupar la meua vocació d'escriptor. El meu germà també pensava fer coses, de caràcter comercial. [Serrano 1995: 67.]

Uns mesos després, el setmanari *El Tio Cuc* informava d'una altra circumstància: a partir d'aquells moments augmentarien els articles escrits en castellà en detriment dels redactats en valencià:

> Habiéndose extendido la circulación de *El Tio Cuc* a poblaciones de habla castellana que no conocen el idioma valenciano ni leyéndolo lo comprenden, necesariamente tenemos que ampliar el contenido de este semanario con trabajos escritos en castellano para satisfacer el gusto de numerosos lectores que desean leernos y ahora no pueden.

> Nos es sensible tener que hacer un poco de abandono de nuestra lengua vernácula después de doce años consecutivos de cultivarla amorosamente, pero así lo exigen las circunstancias.

Malgrat aquesta declaració d'intencions, una anàlisi del contingut de les pàgines del setmanari no ens indica un canvi substancial en la proporció d'articles en valencià i castellà en els mesos següents. De fet, en els números 625, 626 i 627 (8, 15 i 22 de juny del 1935) es reprodueix una part del llibre *La llengua*, publicat a València el 1934 per Edicions del País Valencià per encàrrec de l'Associació Protectora d'Ensenyança Valenciana, amb el títol «La llengua dels valensians». Sembla que la idea era reproduir el fullet complet, però, per raons que desconeixem, únicament es van reproduir 5 de les 8 pàgines que tenia en total.[18] L'opuscle és una adaptació d'un text publicat a Catalunya però imprés a Frankfurt el 1924 per a una col·lecció titulada «Prat de la Riba». La versió valenciana fou publicada adaptada, i, en lloc de «català», hi deia «valencià».[19]

I encara més, continuaran publicant-s'hi les «Normes elementals per a pronunciar les lletres», i des del número 628 (29 de juny del 1935) fins al 660 (28 de desembre del 1935), hi va aparéixer una nova secció lingüística sota el títol «La llengua valenciana. Vocabulari castellà-valencià i lliçons de

18. Antoni Ferrando i Santi Cortés atribueixen aquest article aparegut en *El Tio Cuc* a Josep Giner, i com a tal el reprodueixen en Giner (1998: 575-576), encara que no inclouen el fragment inicial de l'opuscle aparegut en el número 625 (8 de juny del 1935). Segurament va ser Giner qui envià els fragments per a publicar en el setmanari, encara que ell no era l'autor de l'opuscle.

19. Aquest opuscle el trobem reproduït en la *Bibliografia de la lengua valenciana* (Madrid, volum V, 1984: 120-122) de Josep Ribelles Comín. Altrament, en trobem més informació en les obres d'Alfons Vila Moreno *Les Normes del 32. Aportació documental* (1997: 79), que en reprodueix un fragment, i *Emili Beüt Belenguer* (2000: 96). Segons la revista *Acció* (núm. 33, 20 de desembre del 1934), l'Associació Protectora d'Ensenyança Valenciana féu una donació de 500 exemplars al Centre d'Actuació Valencianista, i a més els en vengué 500 a preu de cost, per a repartir-los als xiquets el dia de Reis. A més a més, el llibret fou repartit durant una Festa d'Infants organitzada per l'APEV i celebrada el 31 de juliol del 1935 als Jardins del Reial de la ciutat de València.

gramàtica valenciana», on, en cada número, es publicaven fragments d'un vocabulari castellà-valencià i s'incloïa un tema gramatical de característiques molt diverses, com ara els dedicats als verbs *anar*, *venir*, *ser*, *dormir*, els pronoms personals, demostratius, adjectius, preposicions, numerals, noms de pobles, etc. Segons deien:

> En nostre propòsit de què nostres lectors puguen parlar i escriure correctament l'idioma valencià, des de hui comencen a publicar un vocabulari castellà-valencià i per ell sàpiguen les paraules castellanes com es diuen en valencià. També comencem a publicar la primera lliçó de gramàtica, i així cada setmana un bocinet de cadascuna d'estes lliçons per a que vatgen deprenent sense sentir-ho.

D'aquesta secció, encara que anònima, se'n féu càrrec, segurament, el jove Josep Giner amb la col·laboració de Carles Salvador. De fet, en els diversos números del setmanari, i sota el pseudònim de Guillem Renat, hi apareixeran diverses composicions poètiques populars que demostren una significativa implicació de Giner en aquest setmanari.[20]

20. Ferrando-Cortés (1998) diuen que «segons ens confessa l'autor [Giner], aquestes col·laboracions les enviava a *El Tio Cuc* a través de Carles Salvador, que havia rebut l'encàrrec de confegir-les. Algunes van ser aprofitades per Sofia Salvador per a incorporar-les com a apèndix al llibre pòstum del seu pare *Parleu bé!*». Vegeu Giner (1998: 575, nota de l'editor).

1.3. LA CREACIÓ DE L'AGRUPACIÓ REGIONALISTA ALACANTINA

El setembre del 1933 naixia a la ciutat d'Alacant l'Agrupació Regionalista Alacantina, entitat apolítica i de caràcter republicà, que es convertí en la primera agrupació valencianista nascuda a les comarques del sud del País Valencià.

Si bé la presència del valencià en ciutats com Alacant i Elx es mantenia viva durant el primer terç del segle XX, i fins i tot, com ha constatat Faust Ripoll (2006: 570), durant aquells anys el teatre popular viu a la ciutat d'Alacant «un esclat d'autors locals i de representacions», des del punt de vista cultural i polític, el valencianisme, com a moviment mínimament organitzat, no havia donat cap fruit fins a aquell moment.

De fet, els primers intents de redactar un estatut d'autonomia valencià el 1931, tot just proclamada la Segona República i encetat un procés autonomista arreu de tot l'Estat espanyol, havien trobat certes reticències, si no una clara oposició, a Alacant per part de determinats partits polítics republicans. En aquet sentit, convé recordar les paraules de l'alcalde d'Alacant, Llorenç Carbonell, que manifestava que «es un acto de impaciencia exigir un Estatuto Regional que sienten muy pocos [...]. El Estatuto de la región valenciana ni lo siente Alicante, ni Castellón y puede que ni el 30 por 100 de los valencianos y por lo tanto es pretensión de una minoría valenciana con bastantes ribetes de reaccionaria, y más bien podría resultar una dificultad más para la República que un apoyo» (*El Luchador*, 7 de juliol del 1931).

Després, l'aprovació el 1932 de l'estatut d'autonomia per a Catalunya i la tàcita acceptació per part de la pràctica totalitat dels partits polítics de la necessitat d'un règim autonòmic per a l'àmbit valencià, facilitaren la creació d'un ambient favorable als sentiments valencianistes al llarg de la geografia valenciana i el naixement d'entitats deleroses per fomentar la llengua i la cultura dels valencians. Una d'elles, el Centre d'Actuació Valencianista, de marcat caràcter cultural, fou creat amb la idea d'esdevenir un punt de contacte entre les diferents sensibilitats del valencianisme i de mantenir un pont de diàleg entre elles.

El Luchador

Redacción Administración y Talleres, Sagasta, 56
Apartado de Correos, 171 Teléfono n. 1621

Diario Republicano fundado por Juan Botella Pérez

Año XXII Núm. 7887 ALICANTE Viernes 6 de Julio de 1934

(FRANQUEO CONCERTADO)
SUSCRIPCIONES.
Alicante, un mes . . . 2'25 pts.
Provincias, trimestre : 8 »
Precio del ejemplar 10 céntimos.

Veraneo en Alicante
Excursiones pintorescas
Playa deliciosa—Magníficos parajes de recreo

FUERAS DE EL LUCHADOR
PANORAMA MADRILEÑO

Campo y ciudad

Por J. PASTOR VILLAGRE

DESPUES DEL CERROIAZO

Los señores Azaña, Martínez Barrio y Rodríguez opinan que la situacion del Gobierno ha empeorado

Advertencia

¡Desnudismo integral en la playa!, no

Información del Gobierno Civil

La III Semana Cultural Valenciana

Dos cartas de "Radio Elche"

El color y los uniformes de los urbanos

¿Suicidio?

Registro en un Ateneo Cultural

Un hombre herido en la carretera

Lea V. El Luchador

El diari *El Luchador*, on Enric Valor col·laborà amb la publicació de diversos articles, recolzà activament l'Agrupació Regionalista Alacantina.

En una línia semblant hem de situar l'aparició del setmanari *El Camí* el 5 de març del 1932, que amb els seus 133 números, fins a setembre del 1934, es convertí en la publicació més significativa del valencianisme polític durant la Segona República. Des del principi expressà la voluntat de convertir-se en portaveu de totes les opinions valencianistes, i així fou, almenys fins a la primavera del 1933, en què les divergències entre Unió Valencianista i l'Agrupació Valencianista Republicana foren cada vegada més patents.

Serà ara, a la ciutat d'Alacant, quan es produiran una sèrie de fets i circumstàncies que propiciaran la creació, el 24 de setembre del 1933, de l'Agrupació Regionalista Alacantina. Entre aquestes circumstàncies hem de destacar el significatiu activisme cultural i polític dut a terme per Enric Valor des de la seua arribada a la capital alacantina el 1932, sobretot en el setmanari *El Tio Cuc*.

Des de les comarques del sud valencià, l'Agrupació Regionalista Alacantina fou concebuda amb la idea de lluitar «fervorosament per conquerir l'unificació i l'autonomia del País Valencià».[21] Segons sembla, els fundadors no dubtaren que en el nom de l'agrupació havia de figurar el gentilici *alacantina*, atés que centraven el seu camp d'actuació a la ciutat d'Alacant i als pobles de la seua «província», mentres que, segons afirma Enric Valor, fou ell qui proposà a Josep Coloma el nom d'Agrupació Nacionalista Alacantina per a la nova entitat; aquest, però, «va preferir per més comprensiu aleshores "regionalista", com la Lliga de Cambó» (Serrano 1995: 61). Evidentment, la significació política implícita en el nom no era la mateixa, i amb total seguretat la denominació *nacionalista* aplicada a la nova entitat hauria trobat la indiferència, si no el decidit rebuig, de determinats sectors del món polític i cultural tant de la ciutat d'Alacant com de les comarques del sud valencià, atesa la feblesa del sentiment valencianista en aquests territoris.

21. *El Tio Cuc*, 543, 30 de setembre del 1933.

Dies abans de la celebració de l'assemblea constituent, els promotors de l'Agrupació dugueren a terme des d'*El Tio Cuc* una campanya divulgativa i de promoció de l'entitat que es concretà amb la publicació en la premsa de diverses notes informatives on s'adjuntaven els noms de les persones que s'adherien a la nova plataforma cultural. Del setmanari *El Camí* (núm. 81, 23 de setembre del 1933) és la següent nota que transcrivim, que segurament es publicà en el número 540 d'*El Tio Cuc*, corresponent al 9 de setembre del 1933:

> Retallem d'*El Tio Cuc* les següents notícies, l'optimisme i orientació de les quals compartim i encoratgem:
>
> Ens plau fer constar la nostra satisfacció per l'entusiasta acollida que ha obtingut el projecte d'organisació de l'Agrupació Regionalista Alacantina. És una realitat que hi ha en Alacant elements amb suficients instints de conservació, que miren al davant i veuen que la prosperitat i l'engrandiment de la Pàtria Alacantina està en l'unificació i l'autonomia del País Valencià.
>
> S'haurà vist en les relacions publicades en este setmanari dels adherits a l'Agrupació Regionalista Alacantina, que tots són elements de vàlua, ben capacitats i sabedors d'on van i la finalitat de l'entitat que breument quedarà organisada en la nostra ciutat i en tots els pobles de la nostra província.
>
> Tenim la seguretat que la nostra Agrupació constituirà una força rònega, potent, que s'imposarà per la raó del seu ideal patriòtic i humà.
>
> Són molts els que han obert els ulls i veuen clar que el País Valencià pot viure per si, sense necessitats de tuteles centralistes que l'administren i la governen.
>
> Valencians, castellonencs i alacantins, tots enllaçats en una sola nacionalitat, sabrem adreçar-nos, fent que els cabdals que brollen de les nostres terres, de les nostres indústries, dels nostres comerços, siguen per l'engrandiment i l'esplendor de[l] País Valencià.
>
> Dintre del present mes es celebrarà l'Asamblea per constituir l'Agrupació Regionalista Alacantina i nomenament del Comité directiu.

Posteriorment, *El Tio Cuc* continuà aportant informacions relatives a la constitució de l'Agrupació Regionalista Alacantina, com la que aparegué en el número 541 (16 de setembre del 1933) en la secció «Fent camí», sota el títol «Regionalisme alacantí»:

> Es posa en coneixement dels adherits a la Agrupació Regionalista Alacantina, que el vinent dumenge dia 24 es celebrarà la Asamblea per a la organiçació de la dita Agrupació, nomenant el Comité Directiu i Comició de Propaganda.
>
> Oportunament es pasarà a domicili dels adherits la corresponent convocatòria senyalant puesto i hora on es celebrarà dita Asamblea. Es prega a tots compareguen en este acte de tan gran importància.
>
> Per a l'Agrupació Regionalista Alacantina se han rebut les noves adhesions sigüents:
>
> Miguel Arques Mayor, viajant.
>
> Josep Montesinos Rubio, comerciant.
>
> Antoni Ramos Espinós, advocat.
>
> Josep Marco Brotons, comerciant.
>
> Josep Avellá Monserrat, mestre nacional.
>
> Se admeten adhesions en la redacció de *El Tio Cuc*, Pablo Iglesias, 17, primer pis.

A la setmana següent, *El Tio Cuc* oferia noves informacions sobre l'esmentada assemblea, així com una nova llista de les persones adherides:

> Demà a les set de la vesprada es celebrarà en l'Asociació de la Premsa Alacantina la Asamblea general per a deixar organiçada oficialment la Agrupació Regionalista Alacantina nomenant el Comité Directiu i Comició de Propaganda [...]. S'han rebut les noves adhesions sigüents:
>
> Rafael Blasco Garcia, concejal i teniente de alcalde de l'Ajuntament d'Alacant, vocal suplent del Tribunal de Garanties Constitucional i advocat.

> Josep Valor i Vives, comerciant.[22]
>
> Rafel Tortillo, ajustador mecànic.
>
> Josep Toral Méndez, electriciste.
>
> Josep Ferréndiz Valero, tranviari.

Altrament, també s'hi reproduïa la nota tramesa pel Centre Valencianista de Xàtiva, signada pel secretari del Consell Directiu, Francesc Bosch i Morata, encoratjant els valencianistes alacantins i oferint-los el seu suport:[23]

> Sr. En Josep Coloma. Alacant.
>
> [...] El Centre Valencianista d'esta ciutat felicita als germans d'Alacant en la digna persona de vosté per la lluita patriòtica que porten en l'admirable setmanari *El Tio Cuc* que tan coratjosament porta la veu dels valencianistes alacantins. Si segui sense desmai no dubteu que la victòria serà nostra i al fi podrem tindre tots la satisfacció del deure complit i d'haver laborat per la reconstrucció totalitària del País Valencià que al recomençar la seua pròpia història serà nunci de progrés del poble valencià en tots els sentits.
>
> El Centre Valencianista de Xàtiva s'oferix entusiàsticament i sense condicions per a seguir i ajudar els vostres propòsits de fundar l'Agrupació Regionalista Alacantina, i per a seguir pas a pas la vostra admirable lluita, vós pregue que envieu setmanalment *El Tio Cuc* a este vostre Centre Valencianista de Xàtiva (Carrer Moncada).

El 24 de setembre, diumenge, se celebrava als locals de l'Associació de la Premsa Alacantina l'assemblea constitutiva de la nova entitat. Els resultats també els coneixem per les informacions publicades en *El Tio Cuc* (núm.

22. Es tracta del germà d'Enric Valor.

23. Francesc Bosch i Morata era membre de l'Agrupació Valencianista Republicana, i des del 1935 del Partit Valencianista d'Esquerra. El 1937 ocupà el càrrec de conseller de Cultura del Consell Provincial de València, des d'on dugué a terme una tasca ben significativa, com fou la creació el 9 de febrer de del 1937 de l'Institut d'Estudis Valencians.

543, 30 de setembre del 1933), però reproduïdes novament pel setmanari *El Camí* (núm. 83, 7 d'octubre del 1933), en la secció «Actuació valencianista», on valorava gratament les notícies del creixement del moviment nacionalista a Alacant:

> EL VALENCIANISME A ALACANT
>
> El popular setmanari *El Tio Cuc*, en el seu darrer número publica la següent informació sobre l'Agrupació Regionalista Alacantina definitivament constituïda:
>
> «L'Assamblea del dumenge. Com hem dit, el dumenge, a les set de la vesprada, al casal de l'Associació de la Premsa Alacantina es celebrà l'Assamblea per a l'organisació de l'Agrupació Regionalista Alacantina, a la que assistiren nombrosos adherits.
>
> Presidí l'acte el nostre company Coloma Pellicer, iniciador de l'Agrupació, i actuà de secretari provisionalment N'Enric Valor Vives.
>
> Exposat per la presidència els motius de l'assamblea, que com és sabut, és la constitució d'una entitat alacantina, forta i potent que coincidint amb els anhels dels nostres germans de València i Castelló, lluite fervorosament per conquerir l'unificació i l'autonomia del País Valencià.
>
> Honorà amb la seua presència l'acte el reputat doctor en medicina En Joan Pascual i Leone, element de vàlua de l'Agrupació Valencianista Republicana, de València, el que, a precs de la presidència, exposà eloqüentment l'estimació que sent València per Alacant i la convivència de la unificació del País Valencià per a lograr emancipar-se del centralisme absorvent.
>
> També féu ús de la paraula el senyor Josep Guardiola Ortiz, fent algunes observacions des del seu punt de vista.
>
> Tot seguit el procedí a la designació del Comité Directiu i de la Comissió de propaganda, quedant aprovada per aclamació la següent candidatura:

Comité Directiu: President, N'Àngel Pascual i Devesa, doctor en Medicina. President segon, N'Emili Costa Tomàs, periodista. Secretaris, N'Enric Valor Vives, estudiant i N'Alfred Badenas Andrés, escriptor. Tresorer: En Josep Coloma Pellicer, periodista. Vocals: En Rafel Blasco, advocat; En Josep Estruch, odontòlec; En César Oarrichena Genaro, diputat de les Corts Constituents; En Joan Nicolau Balaguer, professor de la Normal i farmacèutic; En Rafel Anton Carratalà, advocat, N'Antoni Ramos Espinós, advocat.

Comissió de Propaganda: N'Àngel Pascual i Devesa, N'Alfred Badenas Andrés, En Germinal Ros Martí, En Josep Ferrándiz Torremocha, En Josep Ferrándiz Pérez, En M. Boscà i Luis, N'Enric Valor Vives.

Finalment es donà lectura d'un parte de telèfon rebut de Barcelona, de N'Enric Navarro Borràs, president de l'Agrupació Valencianista Republicana de València i atres afiliats a esta, felicitant coralment a l'Agrupació Regionalista Alacantina per la seua organisació. I també es donaren lectura a les cartes de felicitació i estímul de les entitats valencianes Lo Rat Penat, Centre d'Actuació Valencianista, Joventut Republicana Autonomista, Agrupació Valencianista Republicana, Penya Valencianista Tot i Res i del Centre Valencianista de Xàtiva.

L'Assamblea acordà expressar el seu agraïment a les referides entitats per les seues manifestacions d'acaronament i després de donar per constituïda l'Agrupació Regionalista Alacantina es donà per acabat l'acte».

EL CAMÍ expressa la seua més gran satisfacció per la constitució de l'Agrupació Regionalista Alacantina, penyora del redreçament totalitari del País Valencià.

Els companys d'Alacant, als quals saludem cordialment, tenen en tots nosaltres i en *EL CAMÍ* la més viva simpatia i el desig d'una tasca coincident i fructífera.

Visca el País Valencià!

Dos periòdics més d'Alacant oferiren informacions detallades sobre l'assemblea. El primer *El Luchador*,[24] que subratllava la tasca duta a terme per Josep Coloma «para formar una entidad, perfectamente apolítica, que aunase los deseos regionalistas de Alicante y su provincia, en esa unión pro el País Valenciano que está latente ahora». La crònica de l'acte assenyala que «expuesta la idea, el espíritu de esta naciente Agrupación Regionalista Alicantina por el señor Coloma Pellicer, hablaron el señor Valor Vives, joven estudiante, el señor Pascual Leone y el señor Guardiola Ortíz». D'altra banda, i després d'oferir la relació de càrrecs de la nova entitat, del «Comité provisional directivo» i la «Comisión de propaganda», la notícia acabava afirmant que immediatament aquests organismes «iniciarán su labor, divulgando el cariño y interés que debemos todos los que vivimos bajo el sol del País Valenciano, en pro de la reivindicación del regionalismo, que por serlo ya es eminentemente español». De la crònica, ben diferent en el to i el contingut de l'apareguda en *El Tio Cuc*, volem assenyalar l'èmfasi que es posa en dos aspectes, per una part, el caràcter apolític de l'entitat, la qual cosa facilitava la incorporació d'elements de tot l'espectre polític de les comarques alacantines, i per una altra part, la «reivindicación del regionalismo» valencià, el qual, òbviament, només es podia entendre dins de la unitat espanyola.

El segon periòdic fou el *Diario de Alicante*,[25] («Agrupació Regionalista Alacantina», 26 de setembre del 1933), que informava que «presidió el acto don José Coloma Pellicer, actuando como secretario don Enrique Valor Vives, pronunciando ambos sendos y elocuentes discursos en los que dieron cuenta

24. «Agrupación Regionalista Alicantina», 25 de setembre del 1933. Aquesta publicació, fundada el 1913 per Juan Botella Pérez, era el portaveu del Partit Republicà Radical Socialista d'Alacant, que el 1934 s'integrà en Izquierda Republicana. Un del màxims dirigents del partit a Alacant fou Llorenç Carbonell, que ocupà l'alcaldia entre 1931 i 1936.

25. Aquest diari es situava des del 1930 en l'òrbita del Partit Republicà Radical d'Alejandro Lerroux a Alacant, tot i que des del 1935 fou controlat per Joaquín Chapaprieta Torregrosa, polític afí a Lerroux, però que el 1936 fundà el Partit Republicà Independent d'Alacant. Vegeu *Prensa y partidos políticos durante la segunda República*, d'Antonio Checa Godoy (1989: 148).

de los trabajos efectuados para la constitución de la Agrupació Regionalista Alacantina». En aquests parlaments es referiren a «la orientación que ha de darse a esta entidad de carácter apolítico que ha encaminar sus actividades a la exaltación del País Valenciano, logrando para él, dentro de las leyes de la República, todas las ventajas a que tiene derecho por su historia, por su alto patriotismo y por su laboriosidad bien probadas que la hacen destacar con personalidad y relieve destacados entre las demás comarcas españolas».

D'altra banda, aquesta crònica es fixà en el discurs de Pascual Leone, que es referí a les relacions entre «las tres provincias que constituyen la región, desvaneciendo recelos y suspicacias de los que aún pueden creer, sugestionados por perjuicios lamentables y desprovistos de todo fundamento, que puedan las provincias pequeñas ser absorbidas por la mayor, estableciendo de hecho un nuevo centralismo en Valencia con que sustituir al de Madrid o al de Barcelona». Leone, representant del Centre d'Actuació Valencianista, de València, sabia molt bé que un dels problemes més greus per al desenvolupament del valencianisme a Alacant radicava en les suspicàcies que provocava l'establiment d'un nou centralisme, i és per això que afrontà de cara el problema i deixà ben clara la qüestió.[26]

Una vegada constituïda l'Agrupació el que calia era començar a treballar. Dissortadament, però, disposem d'escasses notícies sobre les activitats que dugué a terme la nova entitat valencianista. Únicament notes disperses en *El Tio Cuc*, *El Luchador* o *El Camí*, publicacions que sintonitzaven amb el seu caràcter republicà i valencianista. Ara bé, amb total seguretat un dels membres més actius de la nova societat fou Enric Valor. Ell, com a secretari de l'Agrupació i membre de la Comissió de propaganda fou, ben probablement, el responsable de la confecció de la majoria de les notes de premsa que aparegueren en els diversos mitjans de comunicació, sobretot

26. Enric Valor recorda anys més tard que a Alacant «no podien veure València perquè els volien furtar el port, tot. Eren estupideses de competència de campanars [i per això] no podíem fer *valencianisme*: podíem fer catalanisme» (Alberola 1992: 58).

de les publicades en *El Tio Cuc*. Altrament, també s'encarregà d'un programa radiofònic en valencià en Radio Alicante, «Parla ara», que s'emetia tots els dimecres i dissabtes durant mitja hora. Segons Valor, «aquesta iniciativa tingué molt d'èxit. Pensa que aleshores hi havia, en les comarques meridionals valencianes, molts nacionalistes de tots els colors polítics i s'uniren tots en l'Agrupació: la dreta, el centre i l'esquerra, sobretot la republicana» (Serrano 1995: 61).

L'ideari polític de l'Agrupació Regionalista Alacantina

Tan bon punt constituïda l'entitat, el periòdic *El Luchador* s'afanyà a marcar els límits polítics de l'agrupació i a tranquil·litzar els seus lectors respecte als sentiments valencianistes expressats fervorosament dies abans per part dels oradors participants en l'acte celebrat als locals de l'Associació de la Premsa Alacantina.

El 26 de setembre del 1933 publicava l'article que duia per títol «Regionalismo», l'autor del qual, Josep Ferràndiz Torremocha, definia què entenia per aquest concepte. Per una part, afirmava que «si amamos con pasión nuestro folklore, si deseamos que nuestra lengua nativa, la regional, brille con su aurora más radiante, es, también, para que las regiones se agrupen para obtener una nación libre, rotunda y triunfante». La nació era, evidentment, l'espanyola, i per això precisava més endavant què havíem d'entendre per «sentido regionalista valencianista —del país valenciano integrado por Alicante, Castellón y Valencia— [...] laborar por la exaltación de nuestra personalidad regional, para unirnos en ese anhelo personal que tendrá que fortalecer el concepto de patria española». Heus ací el sentit últim del concepte *regionalisme* per a persones com Ferràndiz Torremocha, un dels escriptors de referència en el món cultural alacantí durant la Segona República, fundador i director de *Letras Levantinas* el 1927, que publicava diàriament una columna, en castellà, en el periòdic *El Luchador*, i membre de la direcció de l'Agrupació Regionalista Alacantina.

Aquest era, en definitiva, el regionalisme de la nova entitat alacantina, hereu del nacionalisme valencià nascut a principis del segle XX i que des dels seus inicis maldava per redefinir l'estructura política de l'Estat espanyol. De fet, com afirma Ferran Archilés (2006: 483), aquest nacionalisme naix «dins del marc de la creació i consolidació d'una identitat valenciana entesa com a identitat regional dins la identitat nacional espanyola contemporània». És per això que Ferràndiz Torremocha afirma que «antes de nada, nuestra personalidad regional, porque queremos una España moderna, liberada, prestigiada [...]. Si las regiones españolas se prestigian, se mejoran, se sublimizan amándose a sí mismas, más grande será España, porque el bienestar de sus hijas las regiones ha de repercutir en el inmenso amor filial que todos sentimos por la madre patria: España. Dos deseos, que son uno mismo: regionalismo, patriotismo, igual todo ello a españolismo». D'acord amb aquest plantejament del regionalisme, en l'Agrupació Regionalista Alacantina s'havien d'integrar elements de les diferents concepcions polítiques, «blancos y negros, rojos y grises —políticamente hablando— formamos en esta cruzada de regionalismo alicantino».

D'altra banda, en relació amb la posició de l'Agrupació Regionalista Alacantina dins del moviment valencianista, hem de remarcar que des dels seus inicis mantingué una postura integradora, en sintonia amb la defesa per *El Camí* i el Centre d'Actuació Valencianista, que buscaven amb les seues iniciatives mantenir-se al marge dels enfrontaments cada vegada més freqüents entre els partits polítics valencianistes, de dretes i d'esquerres. Aquesta actitud els dugué, en alguns casos, a l'enfrontament amb alguna de les formacions polítiques més significatives, concretament, amb l'Agrupació Valencianista Republicana, de marcada tendència esquerrana.

En aquet sentit, hem d'assenyalar que el gener del 1933, any especialment significatiu per al creixement del valencianisme, el Centre d'Actuació Valencianista es convertí en un organisme polític encapçalat per Joaquim Reig, amb el propòsit d'aplicar les idees exposades en el seu opuscle *Concepte*

doctrinal del valencianisme (1932);[27] l'estratègia política de valencianisme conservador passava per unificar tots els nacionalistes sota un mateix partit, seguint idèntiques directrius a les aplicades a Catalunya per la Lliga Catalana de Prat de la Riba a principis de segle.

Ara bé, la conjuntura política espanyola durant la Segona República pesava com una llosa sobre la societat valenciana, i els enfrontaments entre dretes i esquerres, cada vegada més intensos, enrarien extraordinàriament l'ambient polític; tant és així que els membres de l'Agrupació Valencianista Republicana veien en el programa de Reig un intent de mantenir l'hegemonia de la dreta dins del moviment valencianista. De fet, per al grup de Joaquim Reig, calia dur endavant un nou projecte polític, la creació d'un partit polític totalitari, i per això, l'abril del 1933 es constituí Acció Valencianista Republicana, i el juliol del mateix any es dissolgué el seu antic partit, Unió Valencianista. Finalment, l'Agrupació Valencianista Republicana no acceptà integrar-se en aquesta nova formació política.

És per això que el projecte de Joaquim Reig d'un «valencianisme totalitari» fracassà des del moment que no aconseguí unir en un mateix partit tots els valencianistes. Així ho entengué Reig quan el novembre del 1933 acceptà integrar-se dins de la llista de la Lliga Catalana per a les eleccions al Congrés dels Diputats, acta que aconseguí per Barcelona. Aquest fet i les circumstàncies polítiques viscudes al llarg del 1934 el portaren a abandonar definitivament aquests plantejaments totalitaris, que s'havien demostrat que només eren útils en una conjuntura política concreta.[28]

Com hem vist, la forta polèmica entre el Centre d'Actuació Valencianista i l'Agrupació Valencianista Republicana sobre el model de creixement del moviment valencianista fou el que marcà l'acció política dels

27. Fou publicat per l'editorial L'Estel, dirigida per Adolf Pizcueta, dins de la sèrie Quaderns d'Orientació Valencianista.

28. Sobre aquesta qüestió vegeu l'encara imprescindible llibre d'Alfons Cucó sobre el valencianisme polític (1999: 215-234).

nacionalistes valencians des de gener del 1933 fins a setembre del 1934, data en què el Centre d'Actuació Valencianista abandonà les teories del valencianisme totalitari. L'Agrupació Regionalista Alacantina, com qualsevol altre grup valencianista, es trobà immersa en aquesta controvèrsia i hagué de prendre una postura ben clara i definida. En aquest cas, i a través d'una nota de premsa d'*El Tio Cuc*, podem conéixer la posició d'aquesta publicació, que en la pràctica era també la de l'Agrupació Regionalista Alacantina:

> PER AL PAÍS VALENCIÀ
>
> Als companys valencianistes de l'AGRUPACIÓ VALENCIANISTA REPUBLICANA.
>
> Hem de dir-los que agraïm molt la seua deferència què per a nosaltres representa el que'ns adrecen la proclama de la seua Joventut; però no podem publicar-la, en primer lloc, per la manca d'espai i ésser extremadament llarga, i també per trobar que, el seu texte, malgrat la bona fe i valenciania que se'ns dubte anima els qui l'escrigueren, no servix, per moltes afirmacions rònegament gratuïtes que inserix, per redreçar la nostra Pàtria Valenciana, sinó que entenem que, per a tot lo contrari, és a dir, a perjudicar-la provocant rivalitats de dretes i esquerres, motiu per el qual no alça el cap el nostre País.
>
> Refusem, tanmateix, allò que diuen de: «hom no comprén que hom puga ésser valencianista sense ésser republicà». I allò de «Malfieu dels qui dient-se nacionalistes no tenen un sentiment francament republicà...».
>
> Cal anar més enlerta amb lo que s'escriu; perquè s'exposa hom a ofendre a molts patriotes que, malgrat no ésser açò o allò, senten com el primer l'amor a la seua Pàtria i breçolen un daler nacionalista més pur i més intens que aquells que confonen torpement un ideal tan immens com és el patriòtic, amb una convencional i mísera disciplina de dretes i esquerres...
>
> Qui parla de dretes i esquerres en estos moments perillosos per a la llibertat de la Pàtria Valenciana, ajuda sense voler a fer obra centralista...

> I, després de lo dit, tinga's en compte, com es desprén de la executòria de més de vint anys de vida de este setmanari, que el nostre ideal és encara més esquerrà que el de vostés, i no per això som intolerants i refusem els nacionalistes que no pensen com nosatros.[29]

Pel que fa a les activitats orgàniques de l'entitat, el 17 de febrer del 1934 l'Agrupació Regionalista Alacantina celebrava al casal de l'Associació de la Premsa d'Alacant una junta general extraordinària, segons informava *El Tio Cuc* (núm. 564, 24 de febrer del 1934). Enric Valor hi va presentar, com a secretari, un projecte de reglament orgànic, i «després de breus consideracions, va ésser aprovat el que en definitiva va a regir la marxa i treballs de l'Agrupació». A més a més, en aquesta junta es renovà el comité directiu, format per les persones següents: presidents, Àngel Pascual i Devesa i Emili Costa Tomàs; secretaris, Enric Valor Vives i Alfred Badenas Andrés; tresorer comptador, Francesc Alzamora; bibliotecari, Josep Coloma Pellicer; vocals, Josep Ferràndiz Pérez, Salvador Asensio Polo, Germinal Ros, Josep Basilio Bellver i Josep Ferràndiz Torremocha. La comissió de propaganda, en canvi, no sofrí cap alteració.

Del 26 de maig del 1934 és la «Crida», publicada en el periòdic *El Luchador*, adreçada a tots els alacantins demanant el suport per a l'Agrupació Regionalista Alacantina. Aquest és, segurament, un dels textos on més clarament s'exposen els principals objectius de l'agrupació i el seu fonament ideològic, tot i que recorre massa sovint als repetits tòpics sobre la llengua dels nostres avantpassats i els seus màxims literats:

> Agrupació Regionalista Alacantina
>
> CRIDA
>
> Alacantins: No és una il·lusió el nostre fet regional, no és cap invenció com a arma política la necessitat de la nostra autonomia. Quan la història i la

29. *El Tio Cuc*, 559, 20 de gener del 1934, p. 1.

naturalesa dibuixen amb traços vigorosos la fesomia d'un poble i ço es plasma en una llengua pròpia, uns costums peculiars i característics, una economia perfectament definida, aleshores eixe poble, lògicament pensant, precisa d'una llei que s'adapte a les seues inquietuds i als seues problemes, d'una ensenyança efectiva en la llengua pròpia, que el traga sense esforços antinaturals del maresme en què l'afona el mal més gran que pot patir un poble: la ignorància. Precisa que siga protegida, estudiada i fomentada d'una faiçó eficient i assenyada la seua economia, i per atra banda té el dret innegable i etern de poder figurar no com un zero a l'esquerra entre els pobles, que són els seus germans.

Això ens succeix a nosatres els valencians. La Història gloriosa de la nostra terra, la nostra llengua inmortal en la qual s'expresaren els poetes divins Ausiés March, els filòsofs preclars com Llull, els màgics prosistes admirats pel món sanser com En Roiç de Corella, Joanot Martorell, etc.; la nostra economia poixant sense malifetes centristes; el nostre caràcter de poble que es cria sota el sol i front al mar de les nostres esperances..., tot això junyit ens dibuixa amb una claretat tan meridiana, d'una mena tan independent i subjectiva, que el nostre fet diferencial s'acusa marcat i recalcat entre la resta de pobles ibèrics.

El nostre deure i la nostre amor a la Terra valenciana, a la que pertanyem els castellonencs, valencians-estrictes i alacantins, ens obliguen a fer una crida a tots els hòmens de bona voluntat (sense distincions de fortuna ni ideologia, de dreta o esquerra) que hi són a Alacant, per a què ajuden a esta Agrupació Regionalista en la seua croada per l'exaltació de l'amor al País Valencià, pàtria nostra, i a la nostra llengua, verb sagrat que ens dóna el nom gloriós de valencians.

Cridem a tots els hòmens de bona voluntat; treballadors manuals, intellectuals, artistes, literats, periodistes..., a tots els fills d'este País Valencià incomparable, per a què ens ajuden a la recobració de lo que intenten llevarnos en nom d'un espanyolisme buit de sentit que no és més que un centralisme esterilisant.

> L'Agrupació Regionalista xifra la felicitat de tots els valencians en la conreació de la nostra personalitat (lingüística, econòmica i política), fent chor dels principis més elementals d'humanitat que proclamen la igualtat de tots els pobles davant el món civilisat.
>
> Per l'autonomia del País Valencià.
>
> Per la nostra dignitat.
>
> Per la nostra llengua gloriosa.
>
> Per una estructuració justa i lògica de les terres de la República Espanyola...
>
> ADHERIU-VOS A L'AGRUPACIÓ REGIONALISTA ALACANTINA enviant tot seguit vostra proposta de soci (quota voluntària), al nostre domicili provisional Pau Iglesias, 17, primer.

Es tracta, com podem comprovar, d'un text ben significatiu, d'elevat contingut polític, que cerca la unitat de la totalitat dels valencianistes per damunt de qualsevol ideologia, que denuncia enèrgicament el que anomena «el centralisme esterilisant», que reivindica l'autonomia per al País Valencià dins d'una nova reinterpretació de l'Estat espanyol i que reclama un ensenyament en valencià, el nostre «verb sagrat que ens dóna el nom gloriós de valencians».

Aquest text constitueix l'ideari «oficial» de l'entitat, més enllà d'interpretacions personals, com ara la de Ferràndiz Torremocha. Altrament, de ben segur, Enric Valor fou un dels màxims inspiradors ideològics, no únicament del text sinó també dels plantejaments doctrinals de l'Agrupació Regionalista Alacantina, els quals coincidien fil per randa amb els defesos pels valencianistes que col·laboraven habitualment en *El Camí*, amb els quals el jove castallut havia establit franques relacions quan viatjà a València a finals d'octubre del 1933.

Les activitats culturals i polítiques de l'Agrupació Regionalista Alacantina

Tal com hem assenyalat, coneixem escassament les activitats dutes a terme pels valencianistes alacantins entre setembre del 1933 i l'agost del 1934, període de màxim dinamisme de l'entitat. Així i tot, n'assenyalarem dues de ben significatives.

La primera, que després analitzarem detalladament, fou l'organització dels actes de clausura de la Tercera Setmana Cultural Valenciana celebrats a Alacant el mes de juliol del 1934, els quals comportaren l'establiment de sòlids contactes polítics i culturals entre els sectors valencianistes de la capital valenciana i els de les comarques del sud del País València. A més a més, aquesta celebració tingué una especial significació per a Enric Valor, atés que conegué personalment destacats estudiosos de la llengua com Carles Salvador o Manuel Sanchis Guarner. Altrament, el seu paper en l'organització d'aquests actes també fou ben destacat, segons entreveiem en les cròniques de l'època.

L'altra activitat de l'Agrupació Regionalista Alacantina que volem assenyalar és la referida al canvi de nom de la Plaça de la Independència d'Alacant per la de Plaça de Catalunya, en la qual també intervé directament Enric Valor. La proposta fou acceptada per l'ajuntament de la ciutat, que mostrà la seua conformitat segurament influenciat per l'ambient propici als postulats valencianistes creat arran de la propera celebració dels actes de clausura de la Tercera Setmana Cultural Valenciana. De fet, s'aprovà el canvi de denominació el 27 de juliol del 1934, dos dies abans de l'arribada a Alacant dels assambleistes de tot el País Valencià per a celebrar aquests actes. L'acord, de significativa transcendència, fou rebut amb enèrgica oposició per part de diversos sectors polítics alacantins. A tall d'exemple assenyalem que el *Diario de Alicante* (28 de juliol del 1934) publicava la nota següent: «Se da lectura al proyecto que presenta la Comisión de Fomento sobre el cambio de denominación de la plaza de la Independencia por el de Plaza de Cataluña... ¡Sin comentarios!».

D'altra banda, el periòdic *El Día* (31 de juliol del 1934) publicava en primera pàgina i amb grans titulars l'article «Don Gonzalo Mengual protesta del cambio de nombre de la plaza de la Independencia» en el qual es reproduïen les seues declaracions, contràries al significat que aquesta acció tenia en l'actual context polític, «cuando en Cataluña y especialmente en Barcelona, es objeto de escarnio todo lo que significa España», per la qual cosa afirmava que «yo como español protesto del acuerdo y como alicantino me avergüenzo de él».

La rèplica a aquestes opinions vingué de la mà d'Enric Valor, que publicà l'article «La veritable pàtria» en el periòdic *El Luchador* (17 d'agost del 1934), en el qual aportava una sèrie d'arguments explicatius del perquè del canvi de denominació, amb la idea de combatre les protestes d'un «bon nombre de ciutadans que, cegats per la fòbia anticatalanista, criden i avaloten, astorats, per allò que volen dir significa una vergonya per a Alacant». El primer dels arguments era contra la denominació «Plaça de la Independència» que considerava «quelcom confús [...] i un mot buit», atés que si bé s'havia aconseguit la independència dels francesos en la guerra de principis del segle XIX, els ciutadans d'Alacant «no som lliures: depenem de Castella, i més particularment del Madrid borbònic». El segon dels motius que argüia era que «el nom de Plaça de Catalunya respon a una realitat, a la realitat del nostre origen, de la nostra història, de la nostra llengua, i més que res a la realitat d'un canvi que cal imprimir en l'avenir». Efectivament, sobretot es tractava de la construcció del futur del País Valencià i del seu encabiment en la futura estructura de l'Estat espanyol, aspecte aquest en discussió des de la proclamació de la República el 1931. La postura defesa per Valor s'inscriu en la mantinguda pels diferents partits valencianistes del moment, i per això afirmava que «dins Ibèria, existixen diverses nacionalitats, que si lliurement acorden unir-se per raons de veïnatge i confraternitat humana en un plànol d'igualtat de drets i obligacions, no poden estar sotmeses a les lleis, idioma, costums i capricis d'una d'elles, la de nacionalitat castellana». És en aquest context que Valor reivindica «Catalunya, la gran Catalunya, des del Rosselló fins Oriola», la que «donà àmplies llibertats i propis parlaments a les terres que la

integraven», el «gran bressol i foguera de llibertat i de democràcia», el «guardià de les llibertats de tots els països de la península!», la de «la llengua immortal que ressona maltractada i escarnida i desfigurada per aquestes terres d'Alacant», i, en definitiva, «Catalunya, nacionalitat oprimida, esquarterada i destrossada, de la qual el País Valencià és un tros importantíssim, lluminós, avui amb grans desitjos de llibertat...!». En definitiva, Enric Valor plantejava reivindicacions semblants no únicament a les del valencianisme polític, sinó a les de la major part de partits polítics nacionalistes d'arreu de l'Estat espanyol, que propugnaven una reinterpretació del concepte d'Espanya i la proclamació d'un nou estat federal construït a partir d'una situació d'igualtat entre els diversos pobles peninsulars, i així acabava dient: «Jo sóc optimista. Sé que ens ajudaran tots els hòmens de bona voluntat de les terres ibèriques a la reconstrucció de Catalunya i a la proclamació de la República federal!». Altrament, no ens pot passar desapercebuda la categòrica proclamació per part d'Enric Valor de les seues conviccions ideològiques, inèdites en el panorama polític alacantí, d'inapel·lable i rotunda catalanitat, tant pel que fa a la voluntat de treballar en la lliure unió de les diverses nacionalitats que tenien en comú un mateix origen, història i llengua, com sobre el nom que les havia d'identificar, Catalunya.

La crisi de l'Agrupació Regionalista Alacantina

Poc després de finalitzada la clausura de la Setmana Cultural Valenciana a Alacant, a principis de setembre del 1934, un dels màxims responsables i ideòlegs de l'Agrupació Regionalista Alacantina, Enric Valor, decidí per motius personals anar-se'n a viure prop de València, concretament a Catarroja. Aquesta decisió sembla que tingué greus conseqüències no únicament des del punt de vista lingüístic, per la sobtada finalització del Curs d'Ortografia d'*El Tio Cuc*,[30] sinó també en l'aspecte polític, perquè, en pocs mesos, l'entitat que

30. Sobre les activitats lingüístiques i el curs de llengua publicat per Enric Valor en *El Tio Cuc*, vegeu el nostre estudi sobre les Normes de Castelló (Climent 2007: 389-408).

ell ajudà a formar pràcticament cessà en les seues activitats. Certament, la base social del valencianisme polític a Alacant era molt feble i la pèrdua d'un dels elements més destacats, Enric Valor, suposà en la pràctica l'escapçament del moviment. En aquest sentit reproduïm una carta inèdita de Josep Coloma a Nicolau Primitiu Gómez Serrano, en la qual es queixava de l'actuació del jove castallut quan se n'anà d'Alacant:[31]

> 14 de juliol de 1935
>
> Señor En Nicolau Primitiu Gómez
> València
>
> Honorable i distingit amic meu: A son temps fon en mon poder vostra lletra del 4 del corrent, la que no he contestat més promte per motiu de l'excesiu treball que pesa sobre mi.
>
> Cert[a]ment estic assabentat de la formació de PROA,[32] i atent a tots els moviments valencianistes per apoiarlos, vaig publicar en *El Tio Cuc* la crida que llançareu de primeres,[33] i lo propi féu el diari *El Luchador* d'esta, que també és una publicació afecta a nostra causa.
>
> Estime en tot lo que val el immereixcut honor que em feu amb vostra expresa manifestació de la finalitat patriòtica de PROA, amb la que estic de perfecte acord, i oxala que es puga arribar a la identificació de tots els valencianistes fins aconseguir el recobrament de les perdudes llibertats de nostre País. Per

31. Carta de Josep Coloma Pellicer a Nicolau Primitiu Gómez Serrano. Arxiu Personal de Nicolau Primitiu. Biblioteca Nicolau Primitiu-Biblioteca Valenciana Nicolau Primitiu.

32. PROA (Consell de cultura i relacions valencianes). Entitat nascuda l'abril del 1935, gràcies a l'empenta de Gaetà Huguet i al concurs de destacats elements valencianistes com Nicolau Primitiu Gómez Serrano, elegit President, Adolf Pizcueta, Enric Navarro Borràs o Angelí Castanyer, membres del Consell Directiu. El seu caràcter «patriòtic i cultural» la situava al marge de l'activitat política estricta. Tenia com a finalitat coordinar les nombroses activitats i iniciatives del valencianisme cultural, especialment en la defensa i expansió de la llengua i de la consecució d'un Estatut d'Autonomia. Van publicar *Timó* (*Butlletí del Consell de cultura i relacions valencianes)*, entre juliol del 1935 i abril-maig del 1936, 11 números en total.

33. «La constitució de PROA», *El Tio Cuc*, número 624, 25 de maig del 1935, p. 3.

> ma part faig cuan puc en tal sentit, i més faria si no estigués tant soles. Perquè teniu que saber, amic Nicolau, que el grup regionaliste que vaig formar a costa de no poques fadigues i amb l'ajuda d'Enric Valor Vives, s'ha fet pols; no perquè els adherits hatgen refusat pertènyer a l'agrupació. Sinó perquè el senyor Valor Vives que era secretari i poseidor del reglament, llibres de comptes i tota mena de documentació par [*sic*] la marxa ja iniciada de la agrupació, fa properament un any, cuan canvià de residència d'Alacant a Catarroja, s'ho endugué tot, i ha comportat que l'agrupació morira per abandó. Molt lamentable! [...]
>
> Conteu-me sempre com un lleal amic a vostre servei i de la Pàtria Valenciana.
>
> ¡Vixca el País Valencià!
>
> Josep Coloma

Deu mesos després del trasllat d'Enric Valor a València l'Agrupació Regionalista Alacantina, segons confessa Coloma, «s'ha fet pols». A més a més, per a Coloma, el responsable era aquell que se n'havia anat perquè s'havia emportat documentació important de l'entitat, la qual cosa hi havia «comportat que l'agrupació morira per abandó». Certament, les afirmacions de Coloma de culpabilitzar Valor de la desaparició de l'agrupació per haver-se emportat uns papers ens semblen totalment desproporcionades, perquè aquesta responsabilitat únicament havia de recaure damunt dels qui no havien sabut dinamitzar i enfortir l'agrupació al llarg de les comarques alacantines. Ara bé, l'absència d'Enric Valor ben segur que es ressentí al si de l'entitat, així com també en el setmanari *El Tio Cuc*.

D'altra banda, l'acusació de Coloma tampoc està molt clara i és que, Enric Valor, de València estant i a requeriments de Nicolau Primitiu Gómez, president en aquell moment de PROA, negà ser el responsable de la desaparició de l'esmentada documentació. En tot cas, l'organització del moviment valencianista a Alacant no podia recolzar en l'empenta d'una sola persona; si en aquell moment la iniciativa de l'Agrupació Regionalista Alacantina havia

fracassat, calia fer un nou esforç i intentar altres accions més duradores per part dels valencianistes del sud del País Valencià, tal com recomanava Nicolau Primitiu en la següent carta:[34]

> A'n Josep Coloma Pellicer 9-9-1935
> Alacant
>
> Caríssim amic i senyor:
>
> Tenim present la vostra del 14 de ppassat juliol i no us havíem dit res esperant d'un dia a atre veure a l'Enric Valor per fer-li algun preguntat ¿No vos ha escrit donant-vos explicacions? Ell ens digué que lo que ell tenia eren papers sens gens importància per al grup regionaliste d'ahí.
>
> De totes maneres, és lamentable que lo que us va costar tants esforços i costa tants treballs d'organisar quan s'intenta, s'haja fos de sobte. No podria intentar-se reorganisar-ho de nou? Per què no intenteu un nou esforç? Per la renaixença de la nostra cultura i de la nostra personalitat tot es deu intentar. Si no els contemporanis, els futurs vos heu sabran agrair, i no deveu desanimar en la vostra tasca valencianista que tard o tost assolirà èxit.
>
> Alacant, com per tot arreu del País, està necessitat d'un grup que tendixca a revalorisar lo nostre. Que tendixca, per ço, a moralisar la política en el futur, despertant al poble i fent-lo coneixedor de què no deu ésser la vaca lletera de Madrid i dels desaprensius que diuen que'l governen fent la seua felicitat.
>
> Per ço no n'hi ha res millor que desvel·lar la seua pròpria personalitat, car aixís un dia imposarà lo seu propri.
>
> Alacant, per ésser capital de província, com les ciutats de Castelló i València, estan, si cap, més necessitades que'l reste del país de grups valencianistes, car són la seu de la burocràcia, servidora incondicional de l'estat centraliste i cen-

34. Carta de Nicolau Primitiu a Josep Coloma Pellicer, *Epistolari Nicolau Primitiu*, volum II. Arxiu de la família Gómez Senent. Biblioteca Nicolau Primitiu.

> tralisador; burocràcia que tendix encara més a ajudar a Madrid a continuar centralisant per la seua egoista conveniència de classe.
>
> Esperem que tindreu novament èxit, car teniu empenta i esperit per a d'això.
>
> Som com sempre al vostre coral servei.
>
> Nicolau Primitiu

Ara bé, pel que fa a la suposada debilitat del valencianisme a la ciutat d'Alacant, Faust Ripoll (2006: 572-573) insisteix en la idea que la situació no era molt diferent a la de la resta del país, atés que va aconseguir penetrar en una part de la intel·lectualitat alacantina, i fins i tot afirma que «el fet que l'ARA quallés de seguida certifica que hi havia una base social relativament àmplia i que el terreny ja estava abonat de feia temps».

En definitiva, i per tot el que hem vist, constatem que el jove Enric Valor i Vives dugué a terme una intensa activitat cultural i política durant els dos escassos anys que visqué a la ciutat d'Alacant, sempre en defensa de la llengua i cultura dels valencians, i que la seua participació fou transcendental per a la difusió de les Normes de Castelló i per a la formació de la primera entitat valencianista a les comarques del sud del País Valencià.

Altrament, la situació política a Alacant no aconseguí deslliurar-se de la influència de la política espanyola i, en pocs mesos, es va veure immersa en l'espiral de lluita i confrontació que arrossegà la societat valenciana i espanyola des de la celebració de les eleccions de febrer del 1936, i que esclatà definitivament el juliol d'aquell any amb el colp d'estat militar. L'inici del conflicte bèl·lic suposarà, en la pràctica, tant la fi de projectes, iniciatives i realitats aconseguides durant el període republicà, entre les quals l'aprovació de les Normes de Castelló i la consolidació d'un creixent sentiment valencianista, com la pèrdua de les esperances d'aconseguir un futur en llibertat per a tots els valencians.

1.4. LA TERCERA SETMANA CULTURAL VALENCIANA A ALACANT

La celebració de la Primera Setmana Cultural Valenciana des del 24 fins al 31 de juliol del 1932, organitzada pel Centre d'Actuació Valencianista i patrocinada per l'Ajuntament de València, inicià una curta tradició de col·laboració entre grups valencianistes de diverses tendències, i fins i tot entre aquests i les principals institucions valencianes de l'època.

Durant aquests dies es pronunciaren conferències sobre temes molt diversos —com ara història, geografia, llengua, etnografia, folklore, pintura o ceràmica per part d'especialistes de reconegut prestigi com Manuel Sanchis Guarner, Emili Gómez Nadal, Àngel Sànchez Gozalbo, Maximilià Thous, Josep M. Bayarri o Juli Llopis—, s'impartiren cursos de llengua o es visitaren biblioteques i museus. L'èxit d'aquesta Setmana, que comptà amb l'adhesió de més de cinquanta ajuntaments de tot el País Valencià, les tres diputacions provincials i més de 2.000 persones, garantí la seua continuïtat l'any següent.

Efectivament, del 23 al 30 de juliol del 1933, sempre coincidint amb les celebracions de la Fira de Juliol, se celebrà la Segona Setmana Cultural Valenciana a la capital del Túria. Una altra vegada les conferències i cursos impartits per la gent més competent en la matèria centraren els principals actes de la Segona Setmana, en la qual participaren Salvador Carreres Zacarés, Eduard López Chavarri, Ignasi Villalonga, Nicolau Primitiu Gómez, Joan Josep Senent i Enric Soler i Godes, entre altres. En aquesta ocasió, cada dia de la setmana es dedicà a un tema, i així hi hagué el dia de la pàtria, el de la llengua, el de l'economia o el del mestre. S'organitzaren exposicions sobre el llibre valencià, de periòdics i revistes en valencià, sobre teatre, es visitaren museus, la biblioteca de la Universitat, el port i les drassanes, i es convocà una Taula de Poesia Valenciana. El suport d'institucions encara fou major que en la primera edició i el nombre total d'inscripcions augmentà considerablement fins a 5.384 persones. El Centre d'Actuació Valencianista s'encarregà d'editar, tant de la Primera com de la Segona Setmana Cultural Valenciana, una memòria amb la indicació dels actes duts a terme i els textos de les conferències impartides.

Cartell de la Tercera Setmana Cultural Valenciana

S'ha de dir que aquestes celebracions foren molt ben acollides pels diversos sectors valencianistes, atés que permetien una acció conjunta del moviment, alhora que li donaven visibilitat social i influència en institucions i partits polítics no valencianistes. Per aquests motius, també per a l'any 1934 es plantejà la realització de la Tercera Setmana Cultural Valenciana, organitzada un any més pel Centre d'Actuació Valencianista.

Efectivament, per tercer any consecutiu, aquesta entitat organitzà, amb el patrocini de l'Ajuntament de València, la Tercera Setmana Cultural Valenciana durant els dies 22 a 29 de juliol del 1934. En aquesta edició se celebraren els dies de l'arquitectura, de la pàtria, de la confraternitat, de l'agricultura, del llibre i de la indústria, i s'impartiren conferències i discursos per part de destacades personalitats, com Emili Beüt i Belenguer, Antoni Bru i Rico, Àngel Pascual Devesa, Josep Maria Ibarra, Teodor Llorente i Falcó, Francesc Bosch i Morata, Antoni Porcar, Francesc Alcayde, Joaquim Reig o Francesc Mora. A més a més, Carles Salvador impartí un curs de llengua al saló de sessions de l'Ajuntament de València, i es visitaren empreses com la Impremta Doménech, editora de *Las Provincias*, la Caixa d'Estalvis, on s'anuncià l'aparició de llibretes d'estalvi en valencià, centres com la Granja Escola d'Agricultura de Burjassot o institucions com el Tribunal de les Aigües. En aquesta ocasió els suports rebuts foren, senzillament, espectaculars: s'hi adheriren 6.876 persones, 124 ajuntaments valencians i 325 entitats culturals i polítiques de Catalunya, Mallorca, Galícia, País Basc i País Valencià.

En essència, els actes organitzats seguien el mateix esquema dels anys anteriors, però en aquesta edició s'introduïren canvis importants i significatius: l'acte d'obertura se celebraria a Castelló i el de clausura a Alacant. Aquesta novetat, projectada pels dirigents del Centre d'Actuació Valencianista, portava implícit, com podem imaginar, un alt contingut polític: es tractava d'estimular els tímids moviments valencianistes existents en aquestes ciutats, establir relacions de col·laboració i intercanvi

d'idees entre els seus militants i dirigents i, fins i tot, involucrar les autoritats locals i provincials en una sèrie d'activitats en les quals participaven persones, entitats i organismes de cadascuna de les tres províncies valencianes, aspecte totalment inèdit en el panorama polític valencià de la Segona República.

En aquest sentit, convé recordar que en els moments inicials de discussió de l'estatut d'autonomia per al País Valencià, el 1931, es posà en evidència la manca d'articulació de les tres províncies valencianes; tant és així que, fins i tot, s'arribà a plantejar la incorporació de Múrcia o Albacete a un hipotètica autonomia valenciana. Calia, per tant, enfortir els llaços d'unió entre totes les ciutats i els pobles valencians, i aquesta era una magnífica estratègia, i per això els responsables del Centre d'Actuació Valencianista no volgueren deixar passar l'oportunitat.

Si bé l'originalitat de la iniciativa era ben certa, així com la seua oportunitat política, l'any anterior, el 1933, Nicolau Primitiu Gómez Serrano, president de Lo Rat Penat, ja havia dut a terme accions en un sentit semblant. Ens referim a l'elecció de mantenidors per a la festa dels Jocs Florals que anualment organitzava l'entitat ratpenatista. Durant els dos anys de la seua presidència, l'actiu valencianista convidà com a mantenidors dues persones ben representatives del moment polític de cada ciutat: el 1933, Josep Guardiola, d'Alacant; i el 1934, Gaetà Huguet, de Castelló, encara que finalment qui acceptà l'encàrrec fou Àngel Sànchez Gozalbo. En el cas de Josep Guardiola, desconeixedor del contingut de la festa dels Jocs Florals, Nicolau Primitiu li suggerí que el tema del seu discurs podria ser precisament l'agermanament de les tres províncies, que no era sinó el motiu últim que buscava el president ratpenatista amb la seua elecció. A més a més, hem de pensar que no únicament es tractava del fet simbòlic de la procedència del mantenidor, sinó que també estaven convidades a la festa dels Jocs les autoritats i personalitats més representatives de la ciutat, amb la conseqüent convivència entre aquestes i els organitzadors.

En el cas concret que ens ocupa, la Tercera Setmana Cultural Valenciana, aquesta especial significació era remarcada des de les pàgines d'*El Camí* (núm. 124, 28 de juliol del 1934) en una nota editorial:

> La Setmana Cultural d'enguany, començada a Castelló, serà tancada demà a Alacant. Per a un valencià conscient, que sent a l'ànima la divisió provincial de la nostra terra, i que posa com a base de redreçament integral del nostre País, la seua unitat efectiva, el fet que una Setmana Cultural, d'intenció acusadament valencianista, puga obrir-se a l'indret Nord del País, desenrotllant-se a la Ciutat i clausurar-se al Sud, refent així la unitat essencial del País Valencià, és quelcom extraordinari, que ens ompli de goig [...]. Heus ací lo que ha passat amb aquesta Setmana. Les fronteres «provincianes» s'han fet inexistents i el País Valencià, en tota la seua extensió, s'ha sentit unit i compacte, quan la veu dels patriotes de totes les contrades han dit el seu goig per la unió per la llibertat i per la cultura [...]. Esta és la glòria de l'actual Setmana Cultural que ha organisat el Centre d'Actuació Valencianista.

Precisament, per a l'acte d'obertura de la Setmana, celebrat el 22 de juliol a Castelló, s'elegí com a orador principal el president de l'Agrupació Regionalista Alacantina, Àngel Pascual Devesa, qui s'encarregà de demanar «la unió de tots els valencians, per creure que sols així es conseguiria el total redreçament del País Valencià [i] parlà de la unitat indestructible de la Pàtria Valenciana». No cal dir que tant la tria del conferenciant com el tema de la seua intervenció responien a una clara estratègia dels organitzadors.

Com hem dit adés, la celebració dels actes de la Tercera Setmana Cultural no eren sinó una excusa per a eixamplar els contactes entre els valencianistes de tot el País Valencià. És en aquest sentit que s'han d'entendre les reunions preparatòries realitzades a Alacant entre els membres del Centre d'Actuació Valencianista i el comité directiu de l'Agrupació Regionalista Alacantina, entre els quals hem de recordar que hi havia Enric Valor. La primera visita a Alacant d'una comissió del Centre d'Actuació Valencianista es produí el 25 de març del 1934, i estava integrada per Emili Cebrian, Emili Beüt i Belenguer, Joaquim

Rieta, Joan Calvete i Bru, Antoni Tarín i Vicent Rodríguez.[35] Tal com assenyala *El Tio Cuc*,[36] en l'esmentada reunió es tractà de l'organització de la sessió de clausura de la setmana, i també «va ser objecte de la seua visita el portar-nos un abraçada dels germans de València-capital, que tenen els ulls i la major simpatia posats en estes solejades terres del Sud valencià». A més a més, aquest article, que segurament fou redactat per Enric Valor, posava de manifest la idea que «volent els valencians de la capital donar una prova de la seua unitat amb els demés valencians (castellonencs i alacantins), aprofiten l'ocasió de la III Setmana Cultural per a estrényer els llaços».

El setmanari *El Camí* (núm. 109, 7 d'abril del 1934) també informava d'aquesta visita a Alacant, duta a terme «amb el propòsit de canviar impressions, conéixer el moviment valencianista i estudiar la possibilitat de celebrar la clausura de la III Setmana Cultural Valenciana a Alacant». Segons sembla, els resultats no pogueren ser més positius, tant és així que el cronista destaca l'entusiasme i fervor amb què la iniciativa de realitzar la sessió de clausura fou acollida pels membres de l'Agrupació Regionalista Alacantina, així com la idea del Centre d'Actuació Valencianista de dur a terme «d'una manera pràctica i efectiva la tan desitjada germanor dels pobles del País Valencià».

De fet, un dels membres del Centre d'Actuació Valencianista que visità Alacant, Vicent Rodríguez, publicà un interessant article en el setmanari *El Camí* que recull l'ànim i l'esperit de la trobada dels valencianistes de les dues ciutats.[37] La primera sensació en entrar a la ciutat fou, segons Rodríguez, negativa: en tot els edificis només hi havia la bandera tricolor, i cap de valenciana; però després de parlar amb els companys de l'Agrupació Regionalista

35. Hem d'assenyalar que Antoni Tarín ocupava també el càrrec de president de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, i Vicent Rodríguez de l'Agrupació Valencianista Escolar.

36. Vegeu *El Tio Cuc* (núm. 568, 31 de març del 1934), «Fent camí. Viatge dels membres del Centre d'Actuació Valencianista a Alacant».

37. Vegeu *El Camí* (núm. 108, 31 de març del 1934), «Impressions d'un viatge a Alacant».

Alacantina constaten que «hem trobat valencianistes a Alacant. I este és el primer fet important per a nosatres. Perquè a més són valencianistes disposats a treballar, a fer reviure al poble, a guiar-lo cara als seus germans i a fer que el seu esperit mire cap a la mar i no cap al centre, perquè mirant a la mar es vol la llibertat i la vida pròpia». Quant als resultats de l'entrevista, afirmava:

> La nostra conversació ha arribat a extrems interessants. Ens sentim amics. Es parla d'un gran acte a Alacant. I este és el segon fet per a nosatres també important derivat d'aquell. Un acte valencianista a Alacant! I potser algú quede asombrat del projecte. Però nosatres no. Nosatres no, perquè unes hores de convivència amb els nostres germans valencianistes d'allí ens convencen del seu fervor, del seu entusiasme, del seu afany.

Altrament, Vicent Rodríguez aprofita l'article per a esperonar els membres de l'Agrupació Regionalista Alacantina en el feixuc treball que havien de portar a terme per a eixamplar les bases del valencianisme a Alacant:

> La vostra tasca, companys alacantins, és més espiritual tal volta de lo que sospiteu. Tots els valencianistes vos contemplen. Heus ací la vostra responsabilitat. Però heus ací també el vostre mèrit! Fer-vos acreedors d'eixa responsabilitat. Fer que en vosatres confiem tots. I dic confiem, perquè els que vos hem conegut estem segurs de vosatres plenament.

Fins i tot, Vicent Rodríguez es permet fer en l'article una referència directa a Enric Valor i a un text de l'escriptor castallut que apareixia en el mateix número d'*El Camí* («Des d'Alacant»), en el qual feia notar la coincidència entre l'arribada de la primavera, que fonia la neu, i el naixement de l'Agrupació Regionalista Alacantina. Aquest fet ens indica la funció determinant d'Enric Valor al si del moviment valencianista d'Alacant i el paper que jugà en l'establiment dels primers contactes amb els companys de València ciutat. Després d'aquesta visita a Alacant l'opinió dels visitants canvia substancialment:

> Ja als nostres rostres quan d'ella ens parlen no apareixerà l'expressió trista i dolorosa. La neu, amic Valor, ha anat desfent-se. És la primavera que va acostant-se [...]. Fet menut per a molts, insignificant tal volta, eixe de l'Agrupació Regionalista Alacantina. Per a nosatres, importantíssim, perquè ens prepara una pròxima primavera fecunda i optimista, que desfet ja completament el gel, cante el pas decidit d'un País que sent i que marxa [...]. Ens despedim. Estem satisfets. Quan eixim d'Alacant la nostra impressió ha mudat totalment.

Posteriorment, el diumenge 10 de juny del 1934, una comissió del Centre d'Actuació Valencianista, encapçalada pel seu secretari Emili Cebrian, tornà a visitar Alacant «amb l'objectiu de tractar amb la directiva de l'Agrupació Regionalista Alacantina de l'organisació de la Clausura de la III Setmana Cultural Valenciana». L'acord més significatiu de la reunió és que l'ajuntament de la ciutat «gustós posa baix la seua protecció la celebració de tan gaia festa de Cultura nostra».[38] Altrament, com informa *El Camí* (núm. 118, 16 de juny del 1934),[39] en l'esmentada reunió es concretaren els actes previstos per al 29 de juliol, on havien de col·laborar l'Ajuntament i la Diputació d'Alacant, que rebrien oficialment els participants, l'Associació de la Premsa, que es comprometé a «celebrar una intensa propaganda en tots els diaris d'Alacant», i Ràdio Alacant, que s'oferí a emetre la sessió de clausura i fins i tot possibilità que Emili Cebrian adreçara «una germanívola salutació a nostra ciutat i pobles valencianíssims que la volten, i digué que confia en què Alacant [...] farà honor a la seua història valencianíssima i apoirà amb la seua simpatia el nostre Renàixer» (*El Tio Cuc*, 579).

La visita a Alacant formava part d'una diada de propaganda que el Centre d'Actuació Valencianista havia dut a terme per tot el País Valencià.

38. Vegeu *El Tio Cuc*, 579, 16 de juny del 1934, «Fent camí. La III Setmana Cultural Valenciana».

39. Aquesta nota d'*El Camí* fou reproduïda posteriorment pel periòdic *El Luchador*, el 7 de juliol del 1934, tot i que amb lleugeres modificacions d'estil, obra, segurament, d'Enric Valor.

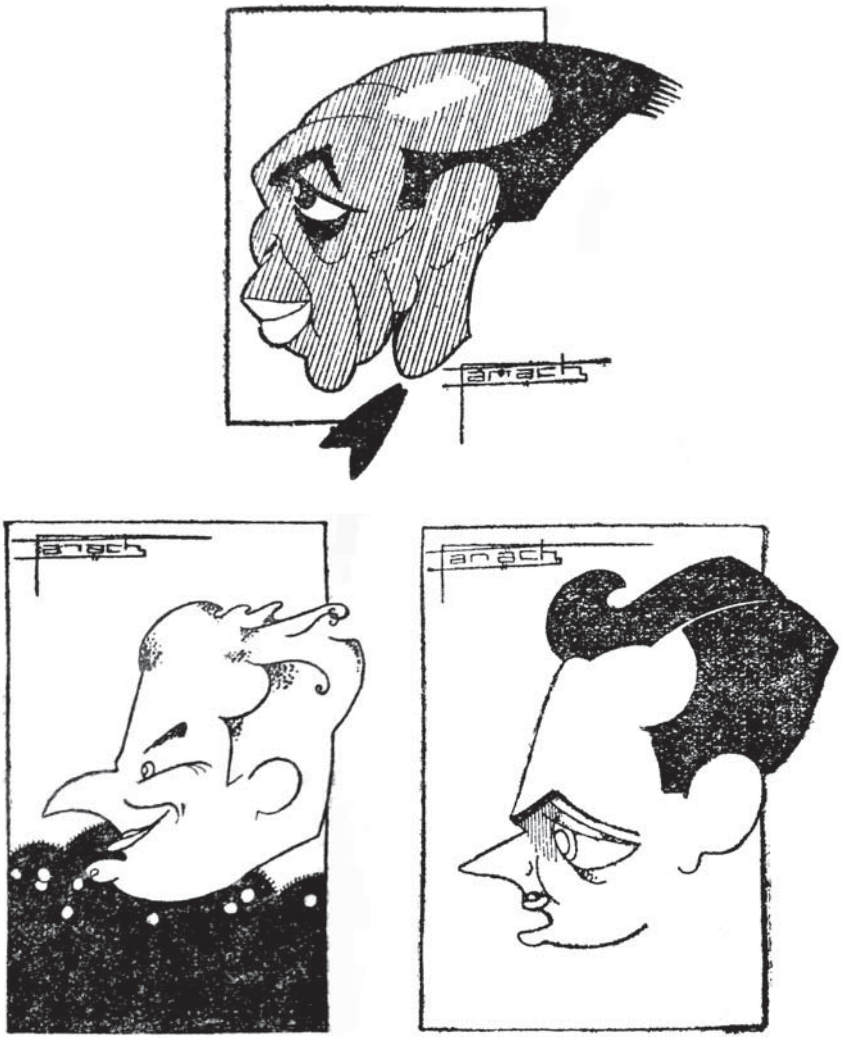

Caricatures de Panach d'Àngel Pascual Devesa, Antoni Bru i Rico i Joaquim Reig i Rodríguez, participants en els actes de la Tercera Setmana Cultural Valenciana, publicades en *Las Provincias*

De fet, s'organitzaren tres grups: un grup s'adreçà a Castelló, un altre a les comarques de València i un altre a Alacant. Entre les activitats que dugueren a terme, *Acció* (núm. 10, 14 de juliol del 1934) assenyala que «per tots els pobles dels voltants es llançaren gran quantitat de pasquins i fulls de propaganda», i que es transmeteren conferències radiofòniques a les ciutats de Xàtiva, Ontinyent, Alcoi, Dénia i Gandia, «donant a conéixer la finalitat i l'importància dels actes culturals que's preparen». Certament, els valencianistes descobriren l'enorme poder comunicatiu de la ràdio i l'utilitzaren per a difondre els seus ideals:

> El Centre d'Actuació Valencianista conseguí l'unió espiritual del nostre País Valencià, juntant totes les inquietuts de les nostres comarques. La veu del valencianisme s'eixamplà a través de les ones creuant l'espai del nostre País i espandint el nostre desig de superació com a poble, evitant una vegada més la concepció «provincianista» que del nostre País tenen.[40]

També des de les pàgines d'*El Camí* (núm. 123, 21 de juliol del 1934), Daniel Tossal, pseudònim de Francesc Caballero Muñoz, s'interrogava sobre les raons d'«eixe recel amb què els alacantins de la ciutat miren a València» i sobre els motius que «poden adduir per a justificar la seua desconfiança». Una de les raons era, al seu parer, «la suposada absorció que sufriria per banda dels valencians el dia que el País Valencià arribara a gaudir de la seua autonomia». Així mateix, Caballero Muñoz parlava del suposat antagonisme econòmic entre les dues zones, però concloïa dient que «Alacant té ben acusades les seues característiques econòmiques que en res han de topetar amb les valencianes». Per altra part, el col·laborador d'*El Camí* estava completament convençut que «ha estat la distància la que ha fet que els alacantins tinguen dels valencians un concepte totalment equivocat», mentres que els valencians

40. *El Camí* (núm. 122, 14 de juliol del 1934) també reproduí aquesta nota de premsa del Centre d'Actuació Valencianista, i afig que «Unió Radio València també donà notícies de la marxa de l'organisació i de lo que serà el programa de la III Setmana Cultural Valenciana».

«han mirat i miren sempre als alacantins com a germans estimats, sense cap gènere de suspicàcia». Finalment, encara afegia que els valencianistes, que tenien com a lema «refer la inestroncable unitat del País Valencià», miraven amb especial benvolença i estima les terres alacantines, i per això afirma que «voldríem guanyar el cor d'Alacant amb el nostre afecte i la demostració que València no guarda ni ha guardat mai la menor ombra d'animadversió o desafecte envers la seua germana estimada».

En el cas d'Alacant, no cal dir que qui més s'esmerçà en la campanya de premsa fou Enric Valor, que com recordem era membre de la Comissió de Propaganda de l'Agrupació Regionalista Alacantina. Així, el 6 de juliol del 1934 publicà en *El Luchador* l'article «La III Setmana Cultural Valenciana», on, primer de tot, presentava als alacantins què era el Centre d'Actuació Valencianista, «pomell d'hómens laboriosos, assenyats i patriòtics al servei de la Pàtria Valenciana», i parlava de la intensa tasca que duien a terme «per la cultura i revalencianisació del nostre poble». A continuació explicava en què consistien els actes de la Setmana Cultural Valenciana, com s'estructurava, amb dies dedicats a temes diversos, i afirmava que tot estava «meravellosament i pedagògica disposat i estudiat, per a què resulte exaltador de l'amor a lo valencià, a lo culte, a lo artístic...». Seguidament es referia a la celebració de les edicions anteriors, en les quals «es comptaren per milers les adhesions rebudes i va ser, en fi, un esclat de civilitat, de patriotisme i de progrés». Finalment, parlava de l'edició actual, la qual «té una volada més alta, si cap [...] la Setmana d'ara farà donar-se la coral abraçada a València, Alacant i Castelló», ja que els actes es celebrarien a les tres ciutats valencianes. I pel que fa al cas d'Alacant, Enric Valor se centrava en el significat que per al futur del valencianisme tenia aquesta participació en els actes previstos:

> Alacant dóna, amb açò, la prova que no cobeja cap classe de localisme privitivista, sinó que, ans al contrari, sent com el primer tros del País Valencià

> l'emoció més sancera davant de tot allò que siga l'ànima nostra. És en apoiar aquesta joiosa manifestació de la nostra cultura autèntica que Alacant proclama la seua unió espiritual amb els seus germans de sang i llengua, sense fer mellat en la seua ànima gran les intrigues i divisions creades i fomentades per una dinastia estrangera que volgué partir per dominar.

El següent article d'Enric Valor també aparegué en *El Luchador* (19 de juliol del 1934), i duia per títol «III Setmana Cultural Valenciana». L'objectiu era molt semblant a l'anterior, presentar «al públic alacantí [...] la labor mampresa pel redreçament del nostre poble» del Centre d'Actuació Valencianista, recordar l'èxit dels actes duts a terme en les edicions anteriors de la Setmana Cultural Valenciana i constatar que, gràcies a aquesta tasca cultural portada a terme per altres entitats com l'Agrupació Valencianista Republicana, Acció Nacionalista o Lo Rat Penat, «hui el País Valencià ha oblidat els odis absurdes i els localismes primitivistes per a pensar solament en la nostra Renaixença i en la fraternitat de tots els qui parlem una mateixa llengua —el valencià gloriós d'Auziàs March— i tenim una mateixa sanc en les venes». L'altra idea que volia transmetre Enric Valor era la necessitat d'abandonar els enfrontaments territorials i fomentar alhora l'enteniment entre els diversos pobles i ciutats valencianes:

> València contra Castelló, Alacant contra València, Alcoi contra Alacant, Dénia contra Gandia, esta contra l'altre... això era índex solament del nostre barbarisme i de la nostra incultura; això era dividir un tant fermós i fort País com el nostre en cinquanta mil bàndols i partides que acabarien a lo darrer amb la seua força i la seua personalitat...; això de barallar-se poble a poble tots valencians, fills d'una mateixa raça i una mateixa història, era ferli el joc a l'esperit borbònic que no podent dominar ni per l'amor (que no el té) ni per la força ni per la intel·ligència, va pretendre destruir els pobles fomentant rivalitats entre ells i fins odis i rancúnies fratricides en profit del peixcador de riu rebolicat.

Finalment, Valor, conscient de la secular rivalitat existent entre Alacant i València, insistia en l'estima dels valencians capitalins per les comarques valencianes del sud, imprescindibles per a la construcció i el futur del País Valencià:

> Els valencianistes de València capital, tenen un especial carinyo a Alacant, amb la que volen fusionar-se, establir estretes relacions per a què tornem a anar units i reconéixer tots que som part d'un mateix poble, del gran poble valencià que hui més que mai no vol morir.

La Tercera Setmana s'inicià a Castelló, tal com estava previst, el 22 de juliol del 1934, amb un acte d'obertura presidit per l'alcalde i el president de la Diputació de Castelló, el president del Centre d'Actuació Valencianista, Antoni Bru i Rico, i el de l'Agrupació Regionalista Alacantina, Àngel Pascual Devesa. D'entre els discursos pronunciats destaquem el de Pascual Devesa, que s'adreçà a l'auditori amb un «lèxic harmoniós i correctíssim de les terres del Sud valencià», demanant «la unió de tots els valencians, per creure que sols així es conseguiria el total redreçament del País Valencià» (*El Camí*, núm. 124, 28 de juliol). D'altra banda, també denuncià «la manca d'interés que per les nostres coses sentim generalment els valencians, motivada moltes voltes per la carència d'estudi de lo nostre», i propugnà «una obra de conreu i difusió de les nostres característiques» que ens havia de portar a «conquerir la llibertat del País Valencià, desfent el militarisme desconeixedor de la realitat peninsular, reaccionant contra el "madrilenyisme" i el provincianisme de tipus colonial». Naturalment, l'auditori va respondre fervorosament al discurs de l'il·lustre alacantí, segons informa la crònica d'*El Camí*: «La paraula fervent i reposada del senyor Àngel Pascual Devesa va provocar l'entusiasme dels presents, que l'interrompiren repetides vegades amb els seus aplaudiments i l'ovacionaren llargament al finir el seu brillant discurs».

Centrant-nos en els actes del dia de la clausura a Alacant, hem de fer constar que el dia anterior *El Tio Cuc* informava de les activitats previstes, entre les quals destacava la recepció a l'Ajuntament i la mateixa sessió de

clausura a l'Ateneu, en la qual havien de pronunciar discursos Joaquim Reig i l'alcalde d'Alacant, Llorenç Carbonell.[41] Aquest dia de clausura tingué una important repercussió en els principals mitjans de comunicació de València, però no tanta en els d'Alacant, on tan sol se'n publicà una extensa crònica, en castellà, en el periòdic *El Luchador*, «Obra valencianista. Clausura de la III Semana Cultural» (30 juliol del 1934), el qual sempre havia mostrat les seues simpaties envers l'Agrupació Regionalista Alacantina, organitzadora de l'acte, i una altra en *El Tio Cuc*, «Clausura a la nostra ciutat de la III Setmana Cultural Valenciana» (núm. 584, 4 d'agost del 1934). A València ciutat la major part dels periòdics oferiren una abundant informació de les activitats de tota la Tercera Setmana Cultural, però fou *Las Provincias* el mitjà que més àmpliament cobrí els esdeveniments, amb fotografies d'algun dels actes i amb caricatures de Panach d'alguns dels conferenciants, com Àngel Pascual Devesa, Antoni Bru i Rico, Teodor Llorente i Falcó o Joaquim Reig.[42] També *El Mercantil Valenciano* oferí informacions de la pràctica totalitat dels actes, tot i que no tan extensament com *Las Provincias*.[43] El periòdic blasquista *El Pueblo* també publicà interessants cròniques dels actes, en aquest cas sempre redactades en valencià.[44] També el setmanari *Acció* oferí breus informacions del programa d'actes i d'alguna de les activitats en els números 10 (14 de juliol), 11 (21 de juliol) i 13 (4 d'agost).

Cal que destaquem, per l'abundància i la qualitat, les informacions dels actes de la Tercera Setmana Cultural Valenciana oferides pel setmanari *El Camí*, que actuava pràcticament com a portaveu del Centre d'Actuació

41. Vegeu *El Tio Cuc*, 583, 28 de juliol del 1934, «III Setmana Cultural Valenciana». Segurament l'autor d'aquesta nota de premsa fou Enric Valor.

42. Vegeu *Las Provincias* entre el 22 i el 31 de juliol del 1934, ja que tots els dies hi ha informacions de la Tercera Setmana Cultural Valenciana.

43. Vegeu *El Mercantil Valenciano* entre els dies 24 i 31 de juliol del 1934. Curiosament, el 31 de juliol informa dels actes d'Alacant i és l'únic dia que ho fa en valencià, afirmant que els assambleistes que acudiren a Alacant foren 235.

44. Vegeu *El Pueblo* dels dies 26 i 27 de juliol del 1934.

Valencianista, ateses les seues vinculacions econòmiques amb Joaquim Reig i Ignasi Villalonga, que finançaven la publicació. En els números 120 (3 de juliol del 1934) i 121 (7 de juliol) apareixen les primeres informacions sobre les activitats previstes en la secció «Actuació valencianista», i els números següents 122 (14 de juliol) i 123 (21 de juliol) presenten el programa detallat dels actes programats. El número 124 (28 de juliol) publica una crònica dels actes realitzats a Castelló el 22 de juliol (dia d'obertura), el 23 (dia de l'agricultura), el 24 (dia de la pàtria) i el 25 (dia de la confraternitat). A més a més, s'hi reprodueixen els missatges d'adhesió del conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Ventura Gassol, d'alguns dels telegrames rebuts, de les adhesions d'ajuntaments com els d'Alcoi, Pedralba, Cullera, Pego, Ibi, la Vila Joiosa o Manises, de les diputacions de les tres províncies valencianes, així com una àmplia relació de les entitats adherides, diferenciant les del País Valencià —entre les quals trobem col·legis oficials (d'arquitectes, veterinaris, agents comercials, etc.), cases regionals o centres valencianistes— i les de Catalunya —com ara la Biblioteca Catalònia, Palestra o la Societat d'Estudis Occitans. El número 125 (4 d'agost) publica un àmplia crònica dels actes realitzats el dia 26 (dia de l'agricultura), el 27 (dia del llibre), el 28 (dia de la indústria) i el 29 (dia de clausura).

Centrant-nos en aquest darrer exemplar d'*El Camí*, en primer lloc convé destacar-ne l'editorial, que amb el títol «A Alacant» reflexionava sobre el significat de la participació de les terres del sud valencià en els actes de la Setmana Cultural. Per això subratllava que «esta Setmana ha marcat un moment de maduritat. La sessió de clausura tingué lloc dumenge passat a Alacant. Esta realitat ha ofert unes perspectives meravilloses a tots els patriotes». Efectivament, per primera vegada valencianistes de les diferents comarques valencianes es reunien en un projecte comú: «Veus autèntiques d'Alacant i València que s'entrecreuen i vibren en un to idèntic. I era un espectacle noble vore als representants de comarques distintes del País Valencià parlant-se amb plena dignitat d'igual a igual, com fan els esperits lliures i conscients».

Aquesta trobada a Alacant era vista pel setmanari valencianista amb una enorme potencialitat i projecció de futur, un acte ple de simbolisme polític: el valencianisme havia aconseguir articular un projecte cultural unitari que abastava totes les comarques valencianes. «Són un inici, una promesa, un presentiment. La pedra està llançada; les aigües han vibrat amb inquietuds novelles trencant el repòs secular en este cas de decadència i corrupció. Alacant, la de la llum que cega, blanca i blava, amb els patriotes de l'Agrupació Regionalista Alacantina, es disposa a mantindre ferm, poderós i tens l'arc que ha de llançar la sageta que donarà inevitablement al blanc [...]. Esta és la lliçó de la III Setmana Cultural».

Naturalment, Enric Valor es trobava al capdavant de la colla d'alacantins organitzadors dels actes de la sessió de clausura, tot i que el seu nom només apareix esmentat de passada en algunes de les cròniques de l'època. Tan sol es tractava d'un estudiant jove i entusiasta, i per tant a ell no li corresponia pronunciar discursos sinó el treball d'organitzador, a peu de carrer. De fet, el dia 29 arribaven a Alacant en autobusos i cotxes particulars més de dues-centes persones que procedien de València, Castelló, Xàtiva, Alcoi, Bocairent o Algemesí, que lluïen «gran nombre de banderes nacionals valencianes i repartien profusament fulles de propaganda valencianista». Abans que res s'adreçaren a la seu de l'Associació de la Premsa alacantina, on «foren rebuts pels senyors N'Àngel Pascual Devesa, president de l'Agrupació Regionalista Alacantina, i N'Enric Valor i Vives, secretari de dita entitat i Delegat de la Protectora a Alacant». Qui tampoc faltà en aquesta benvinguda fou Josep Coloma, director d'*El Tio Cuc*.

Posteriorment es formà una manifestació, «al front de la qual anava l'Ensenya Nacional dels valencianistes d'Alcoi», que es dirigí a l'Ajuntament, on fou rebuda per l'alcalde Llorenç Carbonell i altres regidors. Segons la crònica, el pas de la manifestació pels carrers d'Alacant fou «acullit amb forts aplaudiments i visques». En l'acte de benvinguda pronunciaren unes breus paraules l'alcalde de la ciutat, el president del Centre d'Actuació Valencianista, Antoni Bru, i el

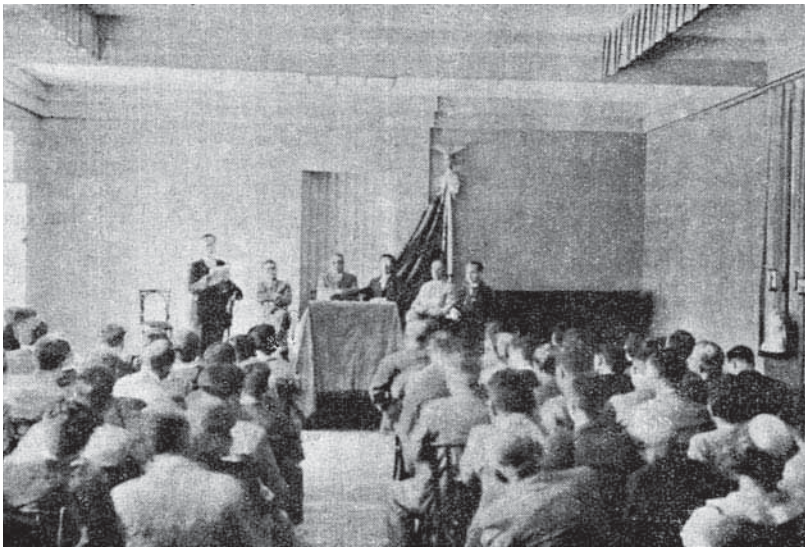

Acte de la sessió de Clausura de la Tercera Setmana Cultural Valenciana celebrada el 29 de juliol del 1934 a Alacant

diputat i regidor de l'Ajuntament de València Joaquim Reig. La senyera amb les quatre barres fou hissada al balcó de l'Ajuntament.[45]

Seguidament se celebrà la sessió de clausura al saló de festes de l'Ateneu, «que es trobava ple de gom a gom». La presidència estava ocupada per diverses personalitats: Llorenç Carbonell, alcalde d'Alacant, Àngel Pascual Devesa, president de l'Agrupació Regionalista Alacantina, Eliseu Gómez Serrano, de la Junta de l'Ateneu, Josep J. Sanchis Zabalza, foguerer major, Antoni Bru i Rico, president del Centre d'Actuació Valencianista, Joaquim Reig, representant de l'Ajuntament de València, i altres membres del Centre d'Actuació Valencianista i de l'Ajuntament d'Alacant. Una enorme senyera presidia l'acte.

45. Valor recorda que «el fet de fer flamejar la senyera amb les quatre barres a l'Ajuntament alacantí fou transcendent per a la ciutat» (Serrano 1995: 64).

En primer lloc hi intervingué Emili Cebrian, secretari del Centre d'Actuació Valencianista, que llegí la memòria de la Tercera Setmana Cultural. Seguidament, el president d'aquesta entitat, Antoni Bru, «va fer present el plaer del Centre d'Actuació a l'encontrar-se a Alacant rodejat dels representants d'atres comarques que han volgut contribuir amb la seua presència al major esplendor d'esta festa de confraternitat i exaltació valenciana». El discurs de Joaquim Reig, el de major contingut polític, tenia com a finalitat refermar els llaços entre València i Alacant i allunyar qualsevol suspicàcia dels polítics alacantins sobre els suposats projectes assimilacionistes de València capital. Per això, Reig «va demostrar amb gran eloqüència la unitat indestructible d'Alacant, Castelló i València, basada en la comunitat de geografia, economia, llengua i raça. Som tots uns, i esta realitat ens dóna a cadascun les nostres prerrogatives i els nostres drets; alacantins, valencians i castellonencs tenim que parlar-nos d'igual a igual, com correspon a persones lliures i dignes». Així mateix, saludà i animà els «regionalistes d'Alacant» en la seua feixuga tasca, i declarà «solemnement, en nom de l'Ajuntament de València, que de cap manera València, la València estricta, acceptaria una autonomia sense Castelló i Alacant». Continuà el seu discurs referint-se a la Setmana Cultural celebrada «amb l'objecte de difondre l'espiritualitat valenciana per tot el País», se centrà en diverses preocupacions de la societat del moment com ara la sanitat, el turisme o l'agricultura per demostrar que els valencianistes no eren «uns arcaisants admiradors de les passades glòries valencianes» i, per descomptat, dedicà una especial atenció al tema de la llengua: «Va explicar l'imprescindibilitat del conreu de la nostra llengua en tota mena d'activitats. Les característiques de cada llengua venen determinades per la naturalesa de cada país i la idiosincràcia de cada poble, i cal reaccionar enèrgicament contra l'ús d'una llengua estranya per la "cursileria provinciana" estúpida, que s'empenya en ser distingida del proletariat parlant una llengua que no és la dels treballadors, dels llauradors i dels mariners». Finalment, Reig finalitzà el

discurs fent «pública manifestació d'adhesió a Alacant, que és la casa dels valencians estrictes, com també València és la casa dels alacantins».

El discurs final fou pronunciat per Llorenç Carbonell, que no defraudà en absolut l'auditori. Primerament començà «rendint un abraç a València i Castelló, en nom d'Alacant», i afirmà que clausurava l'acte «però obrint el surc on ha de fructificar la llavor de la lluita per al pervindre». Després continuà sintetitzant «el temperament alacantí», que era perfectament identificable amb el sentiment valencià, i per això afirmà que «en tota eixa labor comentada ací de la III Setmana Cultural Valenciana, de progrés, de sentiments, podríem signar en blanc els alacantins». Finalment pronuncià les paraules que molts dels visitants de València esperaven sentir, el compromís dels alacantins amb la reivindicació d'un estatut d'autonomia per al País Valencià: «Si este desvellar del valencianisme és desig de saber-nos governats dins de tota equitat i justícia, allà on vaja València i Castelló anirem nosatres els alacantins [...]. Si algun dubte hi havia en vosatres respecte als alacantins, bandegeu-lo...». Aquestes paraules foren molt ben acollides pels assistents, tant és així que la crònica d'*El Camí* afirma que «la formidable ovació i els visques a les comarques valencianes i a les llibertats de la Pàtria Valenciana impedixen oir el final del breu i patriòtic discurs de l'alcalde».

A la vesprada encara tingueren lloc uns altres actes culturals. Concretament, els assambleistes foren rebuts per la junta directiva de l'Associació de la Premsa d'Alacant, i posteriorment la banda municipal oferí un concert de música valenciana.

Però si fins ara hem fet servir la crònica d'*El Camí* per a seguir els fets transcorreguts al llarg del 29 de juliol del 1934 a Alacant, ara volem referir-nos a l'article «Clausura a la nostra ciutat de la III Setmana Cultural Valenciana», aparegut en *El Tio Cuc* (núm. 584, 4 d'agost del 1934), i que nosaltres atribuïm a Enric Valor, el qual ens permet conéixer els actes celebrats i l'esperit de germanor valencianista regnant entre els participants. Per la seua significació, reproduïm l'article complet:

Dumenge passat, dia 29 de juliol tingué lloc a la nostra ciutat el festeig de clausura a la nostra ciutat de la III Setmana Cultural Valenciana.

Congregats els membres de l'Agrupació Regionalista Alacantina i atres senyors simpatisants a l'Associació de la Premsa, a les onze del matí varen fer les escursions de la seua emocionant aplegada.

Els autobusos portaven profusió de banderes del País Valencià, la gloriosa senyera barrada, durant molts segles la ensenya nacional de valencians, catalans, aragonesos i mallorquins.

L'excursió estava constituïda per valencianistes de València capital, d'Alcoi, Xàtiva, Algemesí i atres pobles, que en visita de germanor ens portaven un coral abraç d'atres terres on també ressona la llengua popular de la nostra Alacant, és a dir la inmortal llengua valenciana.

Amb un entusiasme indescriptible, es dirigiren tots al l'Ajuntament. A l'entrada, la banda municipal interpretà himnes i aires de la nostra terra, i feu honors a la bandera barrada del País Valencià que fon conduïda fins al saló d'actes. Allí, el Batlle de la ciutat, En Llorenç Carbonell Santacruz, pronuncià unes belles paraules de salutació i oferiment, després del eloqüent parlament de N'Antoni Bru, president del Centre d'Actuació Valencianista. Tot seguit, el diputat Valencianista, En Joaquim Reig, resumí l'acte de l'Ajuntament, amb un fort ¡¡Vixca Alacant nostre!!

La bandera fon col·locada al balcó de la Casa de la Ciutat, al costat de la tricolor.

Desseguida, el nombrós públic que va assistir a esta [*sic*] rebement oficial, es traslladà amb l'alcalde i les grans personalitats del valencianisme polític i cultural que vingueren al saló de l'Ateneu d'Alacant, on començà l'acte de Clausura de la III Setmana Cultural.

El Secretari del Centre, l'activísim En Cebrian, llixqué una *Memòria* del que havia estat la festa cultural, i només en alçar-se hi hagué per a d'ell una clamorosa ovació, que esclatà així mateix a la fi dels seu encertat treball.

Tot seguit, prengué la paraula el culte president del Centre En Bru, qui va explicar amb una gran eloqüència i maestria, quina és la labor del Centre per la renovellació del cos i de l'ànima del País Valencià. Va estar molt ovacionat.

Després, prengué la paraula En Joaquim Reig, el discurs del qual, d'un alcanç extraordinari, fon l'exposició del pensament modern i europeu del valencianisme. Tractà mestrívolament la qüestió de la llengua pròpia, palesant que sols el conreu del valencià pot portar al nostre poble la recobració de la seua personalitat i els seus temps gloriosos i de floreixença. Parlà encertadíssimament de les relacions entre tots els pobles del País Valencià, hui i en el cas de conseguir la nostra autonomia, i deixà les coses diàfanes com un cristall. El seu parlament, en fi, càlid, assenyat, patriòtic, ens va fer gaudir inoblidables estones d'emoció. Els més forts aplaudiments, interromperen diverses vegades el seu discurs, i a lo darrer, un esclat d'ovació i vixques fon el petit premi que li pogueren retre.

El Batlle, senyor Carbonell, s'alçà aleshores, i pronuncià el discurs de Clausura.

Senzillament, estigué magnífic. Ja a les primeres paraules, en les quals vibrava l'emoció patriòtica que en ell havia trobat eco i ressò, el públic nombrós que omplia el saló de l'Ateneu de gom a gom, copsà l'alcanç i la significació de lo que anava a dir. Efectivament, amb un verb fogós va descriure el caràcter del poble alacantí qui representava, va marcar la trajectòria que deu seguir el valencianisme per a desvetllar l'ànima gran del nostre poble, que és la València del sud i va dir, sent calurosament interromput pels aplaudiments, que València, pels seus hòmens, pels seu mitjans i la seua riquesa, és el poble que deu obrir camí i al que, Alacant, de tot cor, seguirà per a l'engrandiment del País València. El públic de València ciutat, d'Alcoi, de Xàtiva i atres pobles de la nostra terra, se posà en peu aplaudint fortament i cridant que Alacant, per la seua grandesa, aniria no darrere sinó al costat de València, per a bé de la Pàtria Valenciana que ens porta a tots en el si. També feu constar el Batlle, que Alacant no és la rebel que no vol ser lo que és, sinó que de vegades ha segut causa de que així apareguera el silenci fill de la seua modèstia...

> Vixques, aplaudiments, entusiasme!... L'acte fon de gran trascendència, i bé pot dir-se que amb el discurs del senyor Carbonell, Alacant, queda francament inclosa en el moviment que com una flama fecunda de triomf brolla puixant i viril per tot el País Valencià, amb lo qual s'aferma i s'assolix plenament la desitjada unió espiritual de tots els pobles valencians.
>
> Açò hem d'agrair-li al Centre de Actuació Valencianista per la seua benemèrita Setmana Cultural Valenciana.
>
> Mitjançant la vesprada, l'Associació de la Premsa, donà un refresc als nostres visitants amb café, licors i gelats, demostrant una vegada més la seua gentilesa proverbial i lo que procura perquè reste en bon lloc l'hospitalitat que és una de les més remarcables característiques d'Alacant.

Per a concloure, cal destacar que aquesta trobada de valencianistes a la ciutat d'Alacant tingué una especial significació per a Enric Valor, ja que li permeté conéixer moltes de les persones que ell tenia com a referents dins del moviment nacionalista. En aquest sentit, Valor recorda que conegué personalment Carles Salvador: «El vaig conèixer quan vingueren els nacionalistes de València a Alacant a prendre contacte amb l'Agrupació. Aleshores em vaig relacionar amb tots els principals nacionalistes del Cap i Casal. València tenia ja una extensa organització [...]. Aquell dia, acabats de conèixer-nos, vaig xarrar molt amicalment amb Carles Salvador». I també recorda la coneixença de Manuel Sanchis Guarner: «També em presentaren Sanchis Guarner i ens fotografiàrem junts en una tauleta d'un gran cafè de la bella Esplanada. Era l'any 1933 [1934], em sembla. Molts anys avant, jo ja a València, i Sanchis en el seu despatx de Cánovas del Castillo, em deia referint-se a la foto: "Enric, que jovenets estàvem! I que guapos vam eixir!" I reia. És una foto que jo no tinc. Potser la guarde el fill de Sanchis» (Serrano 1995: 63-64). Amb total seguretat podem afirmar que aquestes noves amistats i relacions l'impressionaren de debò i marcaren significativament el seu futur immediat; tant és així que dos mesos després, els dos germans Valor, Josep i Enric, abandonaren Alacant i s'instal·laren a la vora de València, concretament a Catarroja.

En definitiva, i en paraules de Faust Ripoll (2006: 564), els actes de la clausura de la Tercera Setmana Cultural Valenciana celebrats el juliol del 1934 a Alacant representen «el punt culminant de la implicació mútua d'alacantins i valencians en el procés valencianitzador, tant pel nombre d'entitats que s'hi van sumar [...] i molt especialment, per les personalitats polítiques i intellectuals valencianes i alacantines que hi van participar».

2. LES ACTIVITATS LINGÜÍSTIQUES I CULTURALS D'ENRIC VALOR A VALÈNCIA

2.1. LES COL·LABORACIONS PERIODÍSTIQUES EN LA PREMSA DE VALÈNCIA

El setembre del 1934 Enric Valor i el seu germà Josep arribaven a València, però primer s'instal·laren en un poble a la vora de la capital. Segons confessa Valor, «com encara no ens abellia viure dins una gran ciutat llogàrem una casa enorme, de planta baixa amb un pati i una espècie d'andana, en el poble de Catarroja [...]. Però venir a València quasi diàriament, amb aquell lentíssim tramvia...!». Al poc de temps llogaren uns pisos al carrer Martínez Aloy de la capital valenciana i començaren a treballar en «una cooperativa arrossera, en l'avinguda de Victòria Eugènia. El meu germà dirigia l'oficina. Jo em vaig encarregar de fer els contractes amb els camperols, des de València fins a Sueca, inclosa». Els canvis que visqué en poc de temps foren notables: «Entre els mesos de desembre de 1934 i setembre de 1935, la meua vida va experimentar un seguit de pregons esdeveniments: em vaig casar [...],[46] va morir el meu pare i em va nàixer el primer fill» (Serrano 1995: 68-69).

Tan bon punt arribà a València, i una vegada resolts els assumptes bàsics, sobretot la residència i el treball, Enric Valor reprengué els contactes amb els seus companys valencianistes, agrupats en el Centre d'Actuació Valencianista i

46. Es casà amb Mercé Hernández Barrachina, que vivia a Elda, encara que havia nascut a Villena.

en l'Agrupació Valencianista Republicana. Dissortadament, tenim escasses referències sobre les activitats culturals i lingüístiques que dugué a terme durant l'any 1935 i part del 1936, fins a l'esclat de la Guerra Civil. No obstant això, tenim constància de les seues col·laboracions amb l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, l'Agrupació Valencianista Escolar o les principals publicacions valencianistes de l'època, *El Camí*, *El País Valencià* i *La República de les Lletres*.

Les col·laboracions en *El Camí*

Enric Valor encetà les col·laboracions en la premsa valencianista el novembre del 1933, concretament en el setmanari *El Camí*, poc després de la seua visita a València i dels primers contactes amb els valencianistes capitalins Adolf Pizcueta, Miquel Duran i Tortajada, Antoni Tarín i Eduard Martínez Ferrando. De fet, al llarg del 1934 publicà un total de quatre articles en el setmanari valencianista, el darrer del quals es tracta d'una narració breu, gairebé el primer text literari d'una certa entitat de l'escriptor castallut.

El primer dels articles, «Records d'hivern», aparegué en el número 87 d'*El Camí* (4 de novembre del 1933). Es tracta d'una descripció literària de la Foia de Castalla on posava especial atenció en la llengua emprada habitualment pels seus habitants, contraposant-la amb el castellà, idioma que començava a estendre's entre alguns sectors de la ciutat d'Alacant, i introduïa el tema de l'ensenyament del valencià a l'escola, la qual cosa provocava una certa perplexitat en els seus interlocutors, els quals mai havien pensat en la possibilitat que el seu valencià casolà poguera ser objecte d'estudi i aprenentatge. El que intenta demostrar Valor amb aquest article és que els pobles castalluts «estan guanyats; millor dit, no s'han perdut. Quan se'ls cride, respondran en l'acte. Allí es sent el valencià perquè no es sap atra cosa més que ser valencià, no es desitja tampoc saber-la». La realitat, però, l'afrontà Valor tan bon punt tornà a la ciutat d'Alacant: «Ací a la capital atra

volta em va ofegar el sentir les fadrines valencianes que parlen en castellà, i eixos intel·lectuals que menyspreuen parlar en valencià per la manca que tenen d'intel·lectualitat».

El segon dels articles, «Des d'Alacant», es publicà bastant de temps després, concretament en el número 108, corresponent al 31 de març del 1934. Es tracta d'una breu notícia de les activitats valencianistes encetades a la capital alacantina, presentada de manera metafòrica i relacionant-la amb l'arribada de la primavera, que anava desfent la neu de la serra d'Aitana, i per això afirmava que «a l'ensems que el sol mediterrani lluïx i fon la neu, el caliu de l'ideal nacionalista va trencant la gelor, i hui ací, demà enllà, el gel va carpint-se i ens fa concebre el fenomen moltes esperances...». Pel que sembla, les primeres activitats de l'Agrupació Regionalista Alacantina havien despertat una certa controvèrsia i debat al si de la societat alacantina: «A la indiferència succeix la discussió i la discussió és feconda. Hom sent per ahí que hom parla de valencianisme, que se l'ataca i se'l defén. Surten insospitats defensors i a poc a poc va entrant el nostre ideal ací al camp de les realitats». Valor, en nom de l'Agrupació, anunciava que, després de conéixer la notícia de la creació a València de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana,[47] també a Alacant «es projecta per a molt prompte una actuació tot lo intensa que permet la nostra modèstia, en el mateix caire». Segurament es refereix a l'organització del Curs d'Ortografia per correspondència de Carles Salvador publicat inicialment en *El Camí*, i que poc després es reproduïa en *El Tio Cuc* a partir del número 580 (30 de juny del 1934), com hem tingut ocasió de comentar anteriorment. Finalment, l'article d'Enric Valor acabava afirmant que «treballem amb constància, per a vore si a l'entrant primavera és un veritable renovellament del cos i de l'ànima del País Valencià».

Posteriorment, Enric Valor publicà l'article «La marxa dels pobles» (*El Camí*, núm. 115, 26 de maig del 1934), en el qual propugna l'extensió del

47. *El Tio Cuc* (núm. 564, 24 de febrer del 1934) havia informat puntualment d'aquest fet.

valencianisme des del nucli on es trobava més arrelat en aquell moment, la ciutat de València, a la totalitat dels pobles del País Valencià. Valor sostenia que hi havia circumstàncies especials que «farien triomfar a les viles i vilatges els nostres postulats». La principal era l'isolament en què vivien molt d'aquells pobles i l'escàs arrelament del sentiment espanyolista entre la població, que es podia constatar segons el nivell d'ús del valencià. I la realitat era que a la majoria dels pobles valencians es parlava normalment en valencià, i per tant —raonava Valor— l'extensió del valencianisme no havia de resultar especialment complicada. Tot plegat, calia cercar en cada poble «gent intel·ligent» per tal de «procurar desvetllar d'una manera ferma i decidida el nostre moviment». Enric Valor estava convençut que «l'esperit de la nostra València, esmortit i fugitiu a la capital, s'és refugiat a les viles, als vilatges», i per tant el que calia fer era anar-hi a despertar-lo. Per això feia una petició concreta als valencianistes de València:

> Aneu als pobles; creeu centres, un embrió a cadascun amb uns quans hòmens de bona voluntat, que segurament hi trobareu. Els nostres camps no són valencianistes, són valencianíssims, perquè no hi ha ningú que els n'haja parlat. No han perdut gens l'amor per la llengua dels nostres avis; saben sentir romànticament; tenen un gran instint de la pàtria, que ells, en el fons del seu cor saben molt bé que sols pot ser la valenciana [...]. Aneu-hi.

Aquesta proposta es concretava en diversos suggeriments que apuntava Valor: eren els partits valencianistes de València capital els que havien de prendre la iniciativa, ja que tan sols ells tenien prou força organitzativa per a una acció semblant; des d'Alacant, com que eren poc nombrosos encara, «vos aidarem quan pugam»; s'havien de crear «Delegacions, Comités, Comissions organisadores... En fi, tot lo que encamine a tindre una representació a cada vila, dels nostres moviments: el polític i el cultural». Finalment, Enric Valor acabava l'article desitjant que «per arreu de tot el País Valencià, ressone

EL CAMÍ

SETMANARI VALENCIANISTA

La mort d'Hindenburg agreuja la situació d Alemanya

Any III — Número 128

VALENCIA 4 DE AGOST DE 1934

III Setmana Cultural Valenciana

A Alacant

Atra vegada el Centre d'Actuació Valencianista, amb una tenacitat i perseverança digues de la Pàtria, ha celebrat la Setmana Cultural Valenciana. Atra vegada una ofrada de les ànes pures valencies esperitualis ha arrodit tot el País Valencià. Atra vegada les adhesiòns de corporacions i partidres conaciente shan rebut. Atra vegada els pòblics que aspiren a una nova organització de la Pensisula —Galícia i Euskadi i Catalunya— han sabut proceirre tot lo que cosa al seu gòsto de la patria nostra. Gràcia en nom de la Generalitat ha enviat unes paraules riveis amarades d'amicitia fraterna. Els conferenciants han fet aperitat lo millor de llur esperit. Els organitzadres han treballat amb una notenga total a l'ideal.

Però esta Setmana ha marcat un moment de madurtat. La sesió de clausura tingue llur damunge passat a Alacant. Esta realitat ha obert unes perspectives meravelliosa a tots els patriòtes. Imaginica, els que no assistires, tota la trajectòria. Una sortida a les primeres hores del matí, d'un estol plé de joia i d'optimisme, endetar de Bàn i d'altre purisim. Sueca i Gandia, Jàtiva i la vielle ratòpilla, poc abans de Vergel. El presentiment de Dénia —illa Hesperèsiqueies dels grecs—, de les sales monumentals a Teulada. I Jesperia, la Sabiguada constant sobre el Mediterrani; els penyals d'Ifac i Calp; Vilajoiosa i Benidorm; la platja de Sant Joan, i Alacant, tota blanca i emoció correndo di gàmeres. El contacte totes amb Alacant, la capital de les terres alacanes del nògiba del País Valencià, es feu tot seguit. Saió d'arrer del palau plateresc de l'Ajuntament. Parlaments rendins, mòsics valencians; aplaudiments. I la pròtesó cívica, amb la Senyera del Centre d'Alcoi al cap, vers l'Alisana. Solemnial sessió de clausura. Vens autòctiqers d'Alacant i València que s'entrecreuen i ebrees amb un to idèntic. I ens un vigentada noble vers als representants di comarques diàmetre del País Valencià parlant-se amb plena dignitat d'igual a igual, com ho fan els esperits llurens i conscients.

Enmara els pòbles, la nassos no perm part amb la descripció consciencia als actes. Però ans un inici, una promesa, un presentiment. La pedra esta Banquès; les aigües han vibrat amb inquietands novelles trencant el repòs secular en este cas pregoner de decadència i corrupèsis Alacant, la de la Bàn que empa. blanca i blava, amb els pavimes de l'Agrupació Regionalista Alacantina, es disposa a enantiòdre terra; poderia i ness l'art que ha de Banquès la sagrera que donará inevitablement al blanc.

Valencianistes que driures de banda i na provinpacció discriminadores; patriòtes que posen l'ideal del vocabrement nostrat per damunt de qualsevol, atra inquietud; pescadors de l'ideal; dins del triangle Bàsic-Pollensa-Alacant, les aigües tranquilles han trencatat de joia, els pòbsos de l'Abisinll han presentat atra vegada el gran impuls, els camins de la llibertat i de la dignitat han de ser recorduats de cara al mar. Venint d'Alacant —terra de mariners— hem de descobrir els sòns sagrats que decisaren les nàvies nàus conduïdes per pilots plens d'audàcia. Esta és la llògi de la III Setmana Cultural.

DIJOUS 26. DIA DE L'AGRICULTURA.

No podia manlar en la III Setmana Cultural Valenciana el dia dedicat a l'Agricultura, fonament bàsic del progrés economic del País Valencià; per aço els adherits a este cart cartaneno cultural es traslladaren a les nàus del nòsti al pòble de Borjaset per a visitar la Granja-Escola Agrícola, centre laboratòrium, on amida la teòrica a la pràctica, es nàsola i defènga la nostra producció agrícola per a qué nassers al nòm el seu actual prestigi.

Forma rebuts pels directors de la Secció Fitopatològica i de la Estació Tàrragona i el personal, amb a esta institució, els quals feren els honors als visitants i els ensenyaren distingadament les plantaciòns, laboratòrium i sales d'experimentació, biblioteca i totes les dependències de treball, donant-los una ocumòsicion i detallada explicació del funcionament i utilitat de la Granja. Després passaren al sàlo de projeccions, on es passà una pellícula documental sobre la taronja i tot seguit foren obsequiats els visitants amb un bon servit banh, a l'acabament del qual el senyor Director va ofrenar regalar per a la Biblioteca del Centre d'Actuació Valencianista totes les publicaòns que té editades el Servei Técnic de la Granja Escola d'Agricultura. El secretari del Centre, senyor Cebriat, va agraïr l'obsequi, traslladant-se seguidament als assemblisòns a Vàlencia, a la fi d'assistir a les seues sessiòns.

La sessió de clausura a Alacant

a la sessió del célebre Tribunal de les Aigües, que com totes elles va ser interessantíssima.

A les dotze i en el salò d'actes del Centre d'Actuació Valencianista, l'illustre advocat i secretari assessor del Tribunal de les Aigües, En Vicent Giner i Guillot, va donar l'anomenada conferència desenrotllant el tema: "El Tribunal de les Aigües en la seua evolució historica i funcionament." La seua intuïció de vint-i-cinc anys com assessor de l'esmentat Tribunal, model, verdaderament exemplar de la justícia popular i tradicional que els valencians tenim l'obligació de conservar i defendre pel seu bon funcionari prestigi, i gràdenla utilitat, li donaren matèria suficiente per a qué el treball fóra un veritable abàcte de documentació i preparació tècnica, tot lo interessant que requeria indiqués tan antiquíssima valenciana. El senyor Giner va ser llarguíssimament aplaudit.

Per la cloenda a les sis i mèja va nudre lloc al salò de sessions de l'Ajuntament, la primera llògi del curs de Llengua Valenciana, a càrrec del diàlogat entre i pòblicha En Carles Salvador, desenrotllant el tema: "El valencià de'l nostre clàssics."

Féu la presentació del mestre, En Joaquim Reig, qui va fer resaltar la labor afluent patriòtica que constantement realisa el mestre de nostres, Carles Salvador.

Començà dient que estes llògies que petsen desenrotllar serien referents a qüestions de llenguatge, i la primera, la de hui, trataríà sobre el valencià dels nostres clàssics. Autors clàssics no vol dir autor antic només, sòcs autor modèlic; ànel, un escriptor contemporani notòri, per la qualitat de la seua obra pòdria ser tan clàssic com un bon escriptor del segle xv, per exemple. Però dàmo clàssic per antonomasia, els hens escriptors medievals valencians e que en valencià produïren.

"El nostre idioma fóu tingut a les escriptors valencians, amb les hasts que segueix Jaume I. Este fet fa de recordar, perqué podent-se dir, juntament, llengua valenciana, llengua catalana i llengua valenciana, dóna una sola llengua, tres variàsts, les más importòrents d'una sola llengua, i no tres llengües diferents. I si hi algun erudit o bé algun novi o algun aparcisser les tempoc no satisfaria les necessitats literàrins. I aço no és un fet particular del valencià, ans ho és de l'espanyòl, del francès i de qualsevol atra idioma, pòts que prou és sabuda la diferència, la gradació que existix entre tots llur gras parlada i la nostra llengua culta. Ràdicalment. Com prou sabuda es la gradació existent entre el llenguatge literari prosaic i el poètic."

L'acte de Confraternitat al Paraninf de la Universitat

"Pòts bé; si d'una manera relativa no podem retornar als clàssics perqué ha dòmas vòi evolucions, trànsers de nassar i d'assoeyular quan prolé podem trasar de l'estudi dels nostres clàssics i quàsos aportacions devens fer al valencià que ara escrivim. I no perqué d'nassat que no fóra just, si clegant, si pòble transformar el valencià «arra en arcaisme»; però no oblide mègi que fóra impòsible, inelegant i injust dèixar que la nostra literatura estiga plagada de totes les deslòrres del popularisme mòlfides i de totes les immigracions verbals, amb a menys erudòms, de l'idioma vei. Ni l'ana cosa ni l'atra."

Fa remarcar que per a arribar a conseguir el novell llenguatge literari amb el clàssic, cal que els escriptòrs comencen bé la literatura clàssica i fòm que la conegues, qual cosa es pot aconseguir estudiant tant les obres nostres com la història.

"I es pot fer la consècia prèvia recòrria de totes les tàrea que tenaires, horses de llètres de hui, pòrtes dànsen per la nostra formació defectuosa. Es pòdels refer-nos, cal crear una norma i una conducta per als nostres escriptòrs; cal estimular totes les nostres potències i captar en favor de la creació literària, el repàgic l'expressió, la paraula..."

"Ara bé; qui no es vulga cagbassar en tot este complèx problema del redreçament literàrin; o no tingu prou virtut per a fer-hò, que dèixe treballar i que acompte el que se li propòse. Jos es d'un dia, si d'un home, i pòsser no es d'ipta epòca tota la fatina que dòna la degeneració de la nostra llengua. Els errors de hui serien es-ingòts demà, com ara ja han estat corregèt errors d'ahir. Dona fe en tota i estudi, mòl

(Passa a la segona)

EL CAMI - 1

Crònica dels actes de la Tercera Setmana Cultural Valenciana celebrats a València i Alacant

prompte el Nostre Himne *Vent de Ponent* i el nostre crit de redempció: Visca València lliure!».[48]

Mesos després, Enric Valor publicà en *El Camí* «L'experiment de Strolowikchz» (núm. 133, 29 de setembre del 1934). Aquesta era la primera narració publicada per Enric Valor, apareguda inicialment en un revista d'Elx en castellà, sembla que als voltants de l'any 1928. Deixem que el mateix Valor ens ho explique:

> Quan vaig acabar el conte de *L'experiment*, li'l vaig portar, i ell em digué:[49] «Pero yo no sé leer el valenciano, aunque esto parece bonito. Yo conozco una revista de Elche...» que crec que era la que havia creat Azorín. Total que em digué: «Yo lo recomendaré si lo pasa al castellano». Devia ser per l'any vint-i-vuit. I me'l van publicar a Elx. [Serrano 1995: 57.][50]

Posteriorment, «L'experiment de Strolowikchz» es publicà en *El Camí*. Valor havia presentat la narració a un concurs organitzat pel setmanari

48. L'autor del poema «¡Vent de ponent!» és Lluís Cebrian Ibor. Amb aquest poema guanyà el concurs d'himnes valencianistes organitzat per la revista *Pàtria Nova* el 1915. La música és d'autor desconegut. El poema fa així: «¡Vent de ponent! / ¡Vent de ponent! / Llauradors, nostra terra perilla. / Agermanats, l'amor sant defensem. / Vil estrany maganxós nos humilla.... / ¡Valencians, per la Pàtria breguem! / ¡Defensem la nostra casa, / geni i llengua, sang i raça! / ¡Per honor i dignitat! / ¡Per la santa dignitat! / Vent de ponent marcix la collita. / Vent de ponent lo cor debilita / I el nafra i el crema, gelat o ruent... / ¡Vent de ponent! / ¡Vent de ponent! / ¡Poble meu, poble meu! Qui t'ha vist / fort, gojós... i ara dèbil i trist... / Dónes flors i et tornen espines. / Treballant, treballant, t'arruïnes. / Fores l'alba levantina; / Teua fou la mar llatina; / Escampà ta glòria el vent... / ¡I ara esclau d'un fort ponent! / Vent de ponent marcix la collita. / Vent de ponent lo cor debilita / I el nafra i el crema, gelat o brusent... / ¡Vent de ponent! / ¡Vent de ponent! / Rompa fort nostre clam, colliters. / Del cultiu detinguem els quefers: / El ponent maleït tot ho arrasa, / Els verds camps i la sang nos abrasa. / ¡Alcem murs, alcem racers / protectors de nostra casa / i refresque nostra llar / l'alenada de la mar! / Vent de ponent marcix la collita. / Vent de ponent lo cor debilita / I el nafra i el crema, gelat o ruent... / ¡Vent de ponent! / ¡Vent de ponent!».

49. Li'l portà a Antonio Giménez Puerto, advocat d'Asp i secretari de la Unión Nacional de Fabricantes de Calzados, a Elda, que era el cap de la Secció Jurídica on treballava Valor.

50. En una altra ocasió, Valor també recorda aquests fets i explica que dies després d'enviar la carta a Elx amb la narració «vingué la resposta: "El cuento es bueno y lo publicaremos la próxima semana", em va llegir don Antonio tot satisfet» («Lectio pronunciada pel doctor Enric Valor i Vives», dins *Paraula de la terra*, p. 28).

valencianista «i guanyí un premi: vint duros i la seua publicació» (Serrano: 1995: 57). Efectivament, en el número 93 (16 de desembre del 1933) del setmanari valencianista s'anunciava la convocatòria d'un concurs de narrativa d'aquesta manera:

> Per tal d'estimular els escriptors valencians i contribuir al conreu literari de la nostra llengua, EL CAMÍ ha pensat d'obrir un concurs de contes, reportatges, cròniques i articles literaris, indistintament [...]. Es fixen quatre premis de 100, 75, 50 i 25 pessetes, que s'atorgaran respectivament als classificats en els quatre primers llocs. Els treballs premiats es publicaran a EL CAMÍ. Tots aquells que sense haver obtingut cap d'aquells premis, es publique no obstant en este periòdic, seran gratificats amb 10 pessetes. Podran prendre part en este concurs tots els escriptors nats al País Valencià o que residixquen en ell.

Les coses, però, no van anar ben bé com les explica Valor. De fet, ell no fou guanyador de cap dels premis en el concurs convocat pel setmanari. El jurat del premi, format per Nicolau Primitiu Gómez, Carles Salvador i Francesc Caballero Muñoz, atorgà el primer premi a Albert Rius, autor de la narració «Els Estats Units d'Europa», i la resta de guardons a Enric Navarro Borràs, Lisard Arlandis i Josep Mascarell i Gosp. No obstant això, també decidí jutjar «dignes de publicació» un llistat de narracions més ampli —díhuit en total—, entre les quals hi havia la d'Enric Valor.[51]

Dissortadament, el 29 de setembre del 1934 es publicà el darrer número d'*El Camí* com a conseqüència de la repressió posterior als fets del 6 d'octubre del 1934, tot i que tampoc no hi fou alié el canvi d'orientació política del Centre d'Actuació Valencianista, que abandonà el valencianisme «totalitari» i renovà el consell directiu de l'entitat.[52] Aquest fet privà Enric Valor d'una tribuna magnífica on continuar publicant els seus articles de caire polític i les

51. Vegeu *El Camí*, 108, 31 de març del 1934, p. 2, «Nostre concurs literari. Acta del jurat».

52. Sobre aquesta qüestió, vegeu Cucó (1999: 234). El nou president del CAV era Josep Castanyer Fons, i el secretari, Enric Orts i Ausina.

seues narracions literàries. De fet, haurem d'esperar un mesos per a tornar a veure el seu nom en una altra publicació valenciana, atesa la manca de revistes i setmanaris adients a la seua manera de pensar existents en aquell moment a València. Ara bé, al cap d'un temps reiniciarà la seua tasca de divulgació del seu pensament polític i lingüístic des d'altres tribunes valencianistes.

Les col·laboracions en *El País Valencià*

El 18 de maig del 1935 aparegué el setmanari *El País Valencià*, el qual es subtitulava «Periòdic d'esquerra valencianista». Publicà un total de 17 números en una primera etapa, fins al 15 de maig del 1935, i posteriorment encara n'aparegueren quatre més, fins al 28 de març del 1936. Tot i que les oficines estaven situades al carrer Quintana de València, el setmanari s'imprimia a Xàtiva, a la impremta Marbau. El seu director era Josep Castanyer Fons, i comptà amb la col·laboració de personatges tan destacats com Eduard Martínez Ferrando, Enric Valor, Miquel Duran de València, Maximilià Thous i Llorenç o Josep Mascarell. Encara que no seguia les directrius de cap partit polític, el setmanari afirmava que «estem al servei de tots els patriotes d'esquerra i al de tots aquells que, desenrotllant llurs activitats al nostre país, signifiquen una coincidència en lo polític i en lo social».

Enric Valor publicà en aquest setmanari quatre articles d'un alt contingut polític en els quals fixava la seua posició sobre aspectes bàsics del seu pensament nacionalista: l'articulació del territori valencià al si de l'Estat espanyol, la política centralista exercida per Madrid i la importància de la llengua en la configuració nacional.

En el primer, titulat «El centralisme» (núm. 1, 18 de maig del 1935), Enric Valor resumeix la tasca que han de dur a terme els nacionalistes en dues qüestions: la primera, «renacionalitzar el nostre poble», i la segona, «discutir amb el poble dominador». En aquest sentit, Valor observa que gran part dels regionalistes únicament ataquen el centralisme madrileny i resolen que cal portar endavant una descentralització de l'Estat. No obstant això,

EL PAÍS VALENCIÀ

PERIÒDIC D' ESQUERRA VALENCIANISTA

Any I • Núm. 4

VALÈNCIA 8 DE JUNY 1936

PREU: 15 CÈNTIMS

Director: J. CASTANYER I FONS

Oficines: POETA QUINTANA, 7

PER LA REPUBLICA I LA LLIBERTAT!...

CONTRA EL FEIXISME I LA GUERRA

Per la República i la llibertat, contra el feixisme i la guerra. No hi ha opció. El capitalisme, engarrifat, es jugà la darrera probabilitat de la seua existència que és la cafuca, inútil i antihumana organització econòmica actual i per mantindre-la, apel·la al mite del corporatisme d'Estat, exposat preferentment dels menys contra els més. Es la divinització de l'Estat-jou controlat pel capitalisme front a la democratització de l'Estat lliure controlat pel poble lliure. Amb la farsa de l'Estat corporatiu, la plutocràcia aspira a imposar el seu unilateral concepte del dret contra la justícia dels drets de la ciutadania.

Els seus aliats, Clero i Milícia, són indiscutiblement poderosos. Amos i mateix, embullats en la malla inextricable de la fe, alimentitats per l'atuacnd bèlic de les organitzacions oficials uniformades, sembles absents de mitjans per a combatre'ls, però aquesta força impalpable que hem constatat en apel·lar imponderable, manifestació immanent de la justícia humana, acabarà per vèncer en aquesta lluita a mort, dolorosa i terrible, per una Humanitat millor.

Hi ha grans pobles, on la democràcia és un fet viviente i practicat, els poderosos s'esforcen en escurçar la injusticia que separa al ric del pobre, en evitar que el que patis fam, biològica i de justícia, mire amb rancúnia l'acumulat i en cert mode, lugrera, fent concessions, essent tolerants i restituint allò que és inherent a l'existència humana amb un mínim de dignitat, perllongar llur existència.

[illegible] de la República fruïsen d'una classe poderosa, quasi tota militant als partits de dreta, el centralisme, individualitat i egocentrisme dels quals no té parigual en cap nucli civilitzat. Sense cap escrúpol ni temença vinculen l'Eclesia catòlica al servici dels partits polítics que són garantia de llurs privilegis ancestrals i els mandataris del catolicisme, laríssims menyspreables d'una religió que diu ser de pau i amor, la posen als peus del vedell d'or del pagesisme que fomenta l'odi i la guerra.

Per contra, els partits de dreta, són defensors, segons ells, de les essències religioses del catolicisme de les que s'apel·les paladins. Aquestos exemplars cristiats que, en lloc de perdonar les ofenses tan de l'ofensa injuriosa una norma de combat, que en lloc de respectar els morts profanen sacrilegament les tombes; que compliuen el precepte cristià de donar de menjar al famèlics, subjornals de 6 quinceti i acomiadant en masse els treballadors mentre mantenen varies barraganeres amb «auto», que no es recorden de «retir al no tindó quan s'acosten les eleccions i «pò amb el «santi» propòsit, una vegada passades aquestes, de donar-los mes tiuets que abans encara; que «sacrifiquen» les feries fassellant un diumenge fred i nevolat de Desembre, als mártire Galán i García Hernández, i en fi, que provoquen una crisi ministerial per no interpretar tot al Govern, a la manera del seu gust, el precepte redemptor del capítol fassellant a 21 condemnats d'Octubre i... tots els altres que maren venint.

Tan originalíssima interpretació del catolicisme i dels seus dogmes fonamentals, explica el fracàs de llurs vint segles d'existència consagrada, de creure als lartiers de Roma, a la redenció humana, però, en realitat, al servici de la plutocràcia, aquesta plutocràcia que creu poder evitar el fet irrecusiblle de llur desaparició provocant amarianes abatses als anhels de llibertat i reivindicació dels drets naturals de la ciutadania i propugnant i alimentant dictadures i feixismes. L'error que als catolicisme comet aliant-se a una de les parts en lluita, prestatgant la més alienada als seus principis doctrinals, el pagarà bel car, perque en aquesta guerra a mort enfrontada entre la reacció i el progrés, entre la llibertat i el feixisme, entre la dignitat i l'opprobi, la derrota d'una de les parts que llueix incloc la dels seus aliats.

Tenim l'absoluta convicció, malgrat els passats, presents i possiblement futurs eclipses (aquestos ja parcials si recordem) de la llibertat per qualsevol modulació reaccionàrie, que estem empenyats en una lluita final resuladora, que ha d'aportar formes absolutament noves per el triomf de lo más elevat i noble per bé que lligades a la marxa immutable del temps.

El progrés, la llibertat, la dignitat, concretes que de manta explotats i francisats quasi han enfeblegat sense condegut d'explotació i útil, i malgrat ació, constituiexe l'objecte psicològic prolongar llna l'salusit, de tote la inquietut, de tot el dolor de l'ànima humana sera l'Anima sempre insatisfeta de perfecció. Car aquestes causes nobles previsen de contactes nobles i de forta solutat. A mes a mes, la investigada i la unió de tots els que de vera tenen aquestes inquietuts qualsevol que siga la modificació que els separe. Tots front l'amenaça de la negació humana que representen la reacció, el feixisme i la guerra!

Es l'únic mode d'imposar en les lleis i aduar en llur aplicació la justícia i el dret dels mateixos. Les convicencies col·lectives.

Per la República i la llibertat; contra el feixisme i la guerra!

F. BUSC i MIRÓ

UN MILIO DE PARATS D'AMBDOS SEXES

El ministre del Treball dubte que hi haja a Espanya el nombre de parats que diuen les estadístiques. Fins ara les dades oficiales completament el contrari que l'atur forçós efectiu era molt superior a les estadístiques oficials.

Quan governaven los esquerres, les estadístiques d'atur forçós oficials no deixen la varitat.

Ara, tampoc, quienes les dades: «hem amagat» als parats ara «amagats».

Pel que se veu, «tenim un plens abundància». No hi ha parats.

Dic que a la gentalla hi ha un milió d'obrers en atur forçós de fer darrerissima, segons opinió de la C. E. D. A.

(De «La Humanitat»)

LA SETMANA POLITICA

Continua la «jaerga» radical-cedista, desenrotllant tot aquell pla d'alta política que tantes esperances entre més entusiasta a aquellos homens d'a la forma elegant i ponderada amb que sempre asseguraren que eren capaços d'actuar. Ara resulta que els Diputats senyorets, histèrics i tot, no tenen massa ganes d'assistir a les sessions de Corts. Es comprèc: es tarea, i da farna que requereix un poc de intelligencia.

Resulta que el senyor Gil Robles no sap com trasure els vots per que puga seraprovada la llei de premsa o d'imprenta o com es diga (el final ja no sabrem quin nom posar-li, «a este engendro maligno» en tal ha manera de ler uns «pressupostos que puguen mirar-se de front, si hom sapia que «ten dre's respecte al projecte d'atur forçós... Lo que si que sabem es que no hi ha projecte d'aquest. Govern que no li costa a l'Estat, al menys en pesseta, una carrega de milions d'exemple, el problema del blat. Per a qui els «pobres» agrarist de Castella puguen vendre el forment a un preu tant alta una collita extraordinaria, el Govern es fa càrreg del que sobra», i en pau. La solució no pot ser més senzilla. Encara que haguera de vendre's el pa més car. Que hi ha un nombre extraordinari de parats? Es traunen els millions siga d'on siga i la xorem en qué para la cosa. Així resulta que els primers que han perdut la fe en la sensa política són els mateixos que venien propugnant-la.

La setmana política passada va tindre la seua culminació en el procés contra el Govern de la Generalitat. El plet ha quedat resolt dins la conciència pública de la manera més digna i falaguera a que podien aspirar els lidera del nacionalisme català. Una vegada més, l'actitud de Companys ha estat plenament responsable i verament nacionalista.

També han assolit importància cabdal el mitin de les esquerres de Castelló, en el que ha pronunciat un magnific discurs l'ex President del Consell de Ministres Manuel Azaña va celebrar l'Esquerra Valenciana.

Ja diem en cròniques anteriors que aquesta setmana parlamentària li semblaria molt a la darrera, en pessantor i inoquitat. Lo mateix penisem de la que ara comença. Es parlarà un poc més d'atur forçós, de pressupostos, del forment... però al cap d'avall, res; de forment ni un gra. Gil Robles tirant cap a ell, i Lerroux en el Sinat.

Ara, això si: exemplant la base de la República...

Escó

ALTAVEU

De tots es sabut l'èxit del P. Laburs en totes les múltiforms activitats de la seua parcialitat. Per a donar una idea d'viles, reflejem de la ressenya que un periòdic tes pòs, anomenat com «Les Provincias» va fer de la darrera actuació del Rt senyor a Valencia: «En fin, otro gran éxito en el campo de la psicología animal del P. Laburs».

Quan ells ho diuen...

●

La tàctica dels superviventi de la persecució religiosa del bienni tan sentir al seu abuy propagandista per tot arreu. Quan un son los «Policarpis»

(Passa a la pág. 8)

El País Valencià, setmanari valencianista i d'esquerres, on col·laborà Enric Valor

després d'analitzar els arguments habitualment emprats per «centralistes» i «anticentralistes», el jove valencianista conclou afirmant que aquesta no és l'orientació adequada de la qüestió, atés que «un problema nacionalista passa a assolir l'ínfima categoria d'una qüestió d'ordre intern d'una nacionalitat». Efectivament, Valor proposa que el que s'ha de fer no és «combatre el centralisme de Madrid, sinó l'imperialisme uniformista i esterilitzador de Castella», és a dir, els nacionalistes no havien de discutir la manera d'organitzar la nacionalitat de Castella, ja que això equivaldria a «negar el fet de la nostra nacionalitat aliena», i per això concloïa afirmant que «el que hi ha que fer, el que hi cal dir, pel que s'hi ha de lluitar, el que s'hi ha de remarcar, és el nostre fet diferencial, el fet de la nostra personalitat aliena a Castella: fet que ens atorga d'una faisó clara i concreta el dret a la nostra independència, subjectivitat i llibertat».

Amb aquest article Valor reflexionava sobre la qüestió nacional des d'un punt de vista teòric, i és per això que no concretava quins eren exactament els seus plantejaments polítics. Serà en el següent text publicat en *El País Valencià* (núm. 2, 25 de maig del 1935), titulat «El federalisme», on clarificarà el seu pensament.

Primerament, Valor distingia entre dos tipus de federalisme. L'un el considerava «migrat, escatimat, difós», tot i que reconeixia les personalitats nacionals d'un estat; i l'altre, «l'ampli», el que «nosaltres nacionalistes somniem», i a través del qual es podia aconseguir «una unió lliure de totes les [nacionalitats] que constitueixen la humanitat», i que era, amb paraules de Xavier Ferré (2001: 28), «erigit des de les pròpies nacions i no pas *atorgat* des de l'estat, identificat amb una *presó de pobles*». D'entre els dos, però, Enric Valor té clar que el primer és l'únic que té possibilitats de convertir-se en realitat en el moment polític de la Segona República, i per això afirma que també li interessa perquè «és el primer graó de l'escala que hi ha que pujar», i amb ell es pot despertar la consciència del poble oprimit, «donar vida oficial a les llengües apel·lades impròpiament regionals» i

bastir «una literatura nova, natural, fecunda». Per a Valor, amb bones dosis de pragmatisme, aquest federalisme moderat preparava el terreny «per a una absoluta alliberació de les nacionalitats altre temps oprimides». Per tot açò acaba dient:

> Sí que estimem, doncs, el federalisme, tal i com, ara, de cap i volta, es podria implantar al que es diu Estat espanyol.
>
> Però cal demanar-lo, exigir-lo amb el raonament que som una nacionalitat aliena a Espanya, com Galícia, com Euzcadi.
>
> Combatem Madrid, però no perquè centralitze Espanya, que seria tant com negar el nostre dret nacional, sinó per ésser el cap i casal, l'òrgan primordial pel qual aquesta Espanya imperialista exerceix el seu assimilisme, que amenaça atuir per sempre la nostra existència com a poble lliure, com a poble de subjectivitat remarcada, com a poble que té dret a un pensament i una cultura pròpies i a tenir en el món civilitzat el lloc que li pertoque.

Seguint la sèrie d'articles destinats per Enric Valor a la reflexió sobre la concepció nacional, en el número 6 d'*El País Valencià* (22 de juny del 1935) publicà «Decadència i Renaixença», en el qual denunciava la política assimilacionista duta a terme per l'Estat espanyol sobre les diverses nacionalitats que l'integraven amb la finalitat d'«esborrar les que destorbaven a l'eixamplament d'una sola». Valor descriu el procediment emprat pels poders estatals, el primer objectiu dels quals era eliminar «l'existència del sentiment patriòtic en cadascuna de les nacionalitats alienes a la dominadora». Els passos a seguir eren aquests:

> Primer, es començaria per fer trontollar la realitat política d'eixes nacionalitats; després se'ls atuiria la seva cultura pròpia; darrerament, se'ls donaria la cultura explendent del poble-amo [...]. Morta i substituïda la cultura dels pobles conquerits, moriria així mateix el sentiment de pàtria en cadascun d'ells, i naixeria l'amor a la pàtria nova, formada amb la uniformació de tots aquells elements d'espiritualitat tan diferent.

Ara bé, en el cas espanyol, Valor pensava que els poders assimilistes de l'Estat no havien tingut l'habilitat política per a dur endavant aquest maquiavèlic pla. Per això, tot i que havien aconseguit afeblir «el sentiment autèntic de la pàtria en les nacionalitats ibèriques», entre la gent del poble «s'hi ha servat eixa inquietud inconscient de les masses, de què ens parla Prat de la Riba, com una dolça promesa de renaixença i llibertat». Aquests pobles, però, havien esperat durant molts anys els nous aires de llibertat vinguts amb la proclamació de la Segona República perquè «una alenada de renaixença [...] els fes aixecar la testa i posés en els seus cors un raig d'esperança i una fretura d'independència i llibertat». En definitiva, en el procés de recuperació de les llibertats nacionals, Enric Valor resumia quines havien sigut les claus del seu inici: «conreu de les autèntiques essències nacionals»; «conreu de l'idioma propi; desvetllament de l'art propi; recerca de la pròpia espiritualitat; estudi, activitat i treball», en definitiva, tot un pla de redreçament nacional, que és el que proposava el jove valencianista.

És en el darrer des articles publicats per Enric Valor en el setmanari *El País Valencià* (núm. 11, 27 de juliol del 1935), «La importància de l'idioma», on més clarament apareix exposat el seu pensament polític referit a la llengua. En aquest text, Valor farà veure als lectors que referir-se a la llengua d'un poble és al·ludir a un dels aspectes més íntims de la seua personalitat i del seu esperit, i per això la gran importància que tots els pobles li atorguen. El primer que constatarà Valor és que la qüestió idiomàtica és «quelcom de fonamental, com el sòlid granit on es basteix tota doctrina de recobrament nacional». I si l'idioma és una qüestió important per als nacionalistes d'arreu del món, també ho és per a qualsevol poble colonitzador en el seu afany d'atacar la cultura del poble colonitzat; és per això que constata que el conqueridor sempre «ha procurat per tots els mitjans que li han estat possibles la implantació i glorificació del seu propi idioma en les terres dominades, i ha llençat a un recó la llengua natural del país». Per aquest mateix motiu, l'idioma esdevindrà un element fonamental en la recuperació de la consciència

col·lectiva d'un poble, i en conseqüència, un dels aspectes més importants en les reivindicacions nacionalistes:

> És que la llengua d'un poble és la plasmació en idees fetes, en expressions traductibles o intraducctibles, però mai igualades, de la seua espiritualitat; d'allò seu més íntim i peculiar; del seu sentit col·lectiu de les coses i de la vida, de la civilització i de la cultura; de tot allò, en fi, que vincla els individus en un organisme superior que anomenem societat o nació.
>
> El fet nacional, podem considerar-lo com el resultat d'eixa consciència col-lectiva, d'eixa manera comuna de pensar d'un poble, feta real i tangible, com deia el savi en l'idioma, que és concreció multisecular on totes les generacions posaren el segell de llur autèntic caràcter i de llurs més pròpies essències. Així, aquesta és l'expressió màxima de la nació mateixa.
>
> Conreant eixe vincle efectiu que lliga els homes de la nacionalitat, la vigo-ritzarem més que per cap altre mitjà, i obtindrem la solidaritat dels seus individus en l'obra comuna de la llengua pròpia, ensems que li donarem al poble l'eina adient per a remuntar-se pels llargs senderis de la intel·lectualitat, sense forçar-li natura pròpia ni produir en ell endarreridores interferències mentals amb la introducció d'exotismes eixorcs. Treballem, doncs, per la llengua pròpia si volem enlairar la nostra pàtria.

Les col·laboracions en *La República de les Lletres*

Una altra de les publicacions valencianistes on Enric Valor va participar abans de la guerra del 36 fou *La República de les Lletres*, dirigida per Enric Navarro Borràs, en la qual col·laboraren destacats valencianistes com Eduard Martínez Ferrando, Carles Salvador, Adolf Pizcueta, Emili Gómez Nadal o Lluís Guarner. Ja en el primer número la publicació proclamava la constitució de la República Literària Federativa de la Llengua Catalana, formada per Catalunya, València, Balears i Rosselló, que aspirava a integrar-se en «la gran Confederació de Repúbliques Literàries d'Ibèria». Aquesta és, segons Romà Seguí (2005: 1),

«una de les millors revistes que s'han realitzat a les nostres terres [i] sintetitza un dels vessants més productius del nacionalisme valencià».

Pel que fa a la qüestió nacional, l'editorial del primer número de la revista (juliol-setembre del 1934) manifestava que «Catalunya, València, Euskadi, Galícia, són Espanya, són Ibèria, però no són ni seran mai Castella. En el decurs de més de dos segles, i encara en l'actualitat, Espanya ha estat sotmesa a l'idioma, a la cultura, a la política i als designis de Castella. En tant Espanya continui essent absolutament Castella —i una Castella unitarista i unificadora, dominadora, monàrquica o monarquitzant—, Catalunya, València, Euskadi, Galícia, no seran mai Espanya». Com bé podem suposar, aquesta declaració programàtica la podia subscriure perfectament Enric Valor, atés que s'adeia perfectament amb el contingut d'altres escrits seus apareguts en aquesta època.

D'altra banda, també feia referència a la qüestió idiomàtica, i proposava la unitat dels pobles peninsulars contra l'unitarisme castellanista:

> A Espanya, en el camp de l'unitarisme i el castellanisme idiomàtic i cultural impera la incomprensió, la desigualtat, l'absorció, l'egoisme, la injustícia, amb freqüència l'odi i la barbàrie [...]. Això fa insuficients els esforços isolats dels nostres nuclis lingüístics i literaris. Cal formar, doncs, el front únic de les repúbliques literàries d'Espanya. Cal constituir la Confederació de Repúbliques Literàries d'Ibèria.

La participació d'Enric Valor en aquesta revista trimestral tingué un caràcter bàsicament literari; de fet, la totalitat dels seus escrits foren publicats en la secció de crítica literària que duia per títol «Paradisos de paper» i es circumscriuen únicament a tres dels huit números publicats, des del juliol del 1934 fins al juny del 1936. Anys després Valor recordava la seua intervenció en la revista, i afirmava que «em van oferir que hi col·laboràs, cosa que fiu molt arriscadament i que ara no m'atreviria a fer perquè no sóc un autèntic crític literari. Sembla que vaig fer diverses crítiques sobre llibres generalment d'editorials catalanes» (Serrano 1995: 69).

Efectivament, en el número 5 (juliol-setembre del 1935) encetava les seues col·laboracions amb la publicació de la ressenya del llibre *L'illa perduda*, obra de Prudenci Bertrana escrita en col·laboració amb la seua filla Aurora, de la qual opinava que «els grandíssims recursos de què disposa la nostra llengua són utilitzats mestrívolament, resultant ja tansol per açò un llibre amé i instructiu on campeja l'elegància d'estil i de llenguatge i una gran facilitat descriptiva».

En el número 6 (octubre-desembre del 1936) publicà dues ressenyes. La primera, «*La croada de Catalunya* i *L'alliberament de Catalunya*, de Bernat Desclot, versió moderna de R. Aramon i Serra. Col·lecció Popular Barcino».[53] Valor aprofitarà l'ocasió per a denunciar «la manca de llibres catalans i de tota mena de lectures en el nostre idioma», i les conseqüències que se'n derivaven d'aquest fet, «una funesta desconeixença del nostre passat secular». Es referia, sobretot, a la manca d'edicions actualitzades dels nostres clàssics, els quals només eren gaudits per «alguns curiosos recercadors», i que es trobaven totalment fora de l'abast de la gent del poble, atés que les edicions aparegudes durant la Renaixença presentaven dos grans problemes: «l'arcaisme del lèxic per una banda, i per l'altra, el preu, no popular». D'aquestes dificultats se'n reeixia amb escreix l'editorial Barcino, que havia iniciat aquesta nova col·lecció, Clàssics Catalans Modernitzats, amb una versió actualitzada de Ramon Aramon i Serra que havia tingut l'encert «d'agermanar la modernització amb la literalitat del text original».[54]

53. En realitat es tracta de les ressenyes de dues obres de Bernat Desclot: *La croada contra Catalunya* (número 122 de la Col·lecció Popular Barcino) i *L'alliberament de Catalunya* (núm. 123). La mateixa col·lecció havia publicat anteriorment *El desafiament de Bordeus* (núm. 118).

54. Ramon Aramon i Serra (Barcelona, 1907-2000), filòleg format sota el mestratge de Jordi Rubió i Ramón Menéndez Pidal, fou secretari de la Secció Historicoarqueològica, tècnic de les oficines lexicogràfiques de l'Institut d'Estudis Catalans i col·laborador de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura. Fou ajudant de Pompeu Fabra a la Universitat Autònoma de Barcelona (1934), encara que després de la guerra fou apartat de la universitat per les autoritats franquistes. L'any 1942 ingressà a l'Institut d'Estudis Catalans, on va ocupar el càrrec de secretari general.

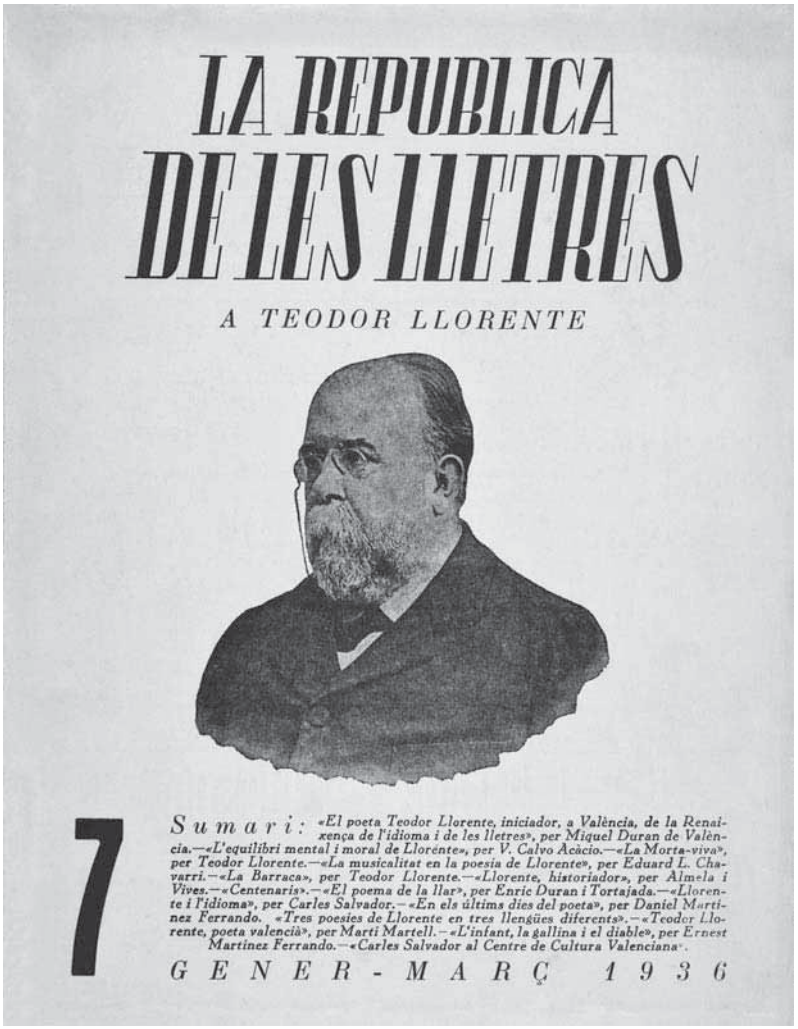

LA REPUBLICA DE LES LLETRES

A TEODOR LLORENTE

7

Sumari: «El poeta Teodor Llorente, iniciador, a València, de la Renaixença de l'idioma i de les lletres», per Miquel Duran de València.—«L'equilibri mental i moral de Llorente», per V. Calvo Acàcio.—«La Morta-viva», per Teodor Llorente.—«La musicalitat en la poesia de Llorente», per Eduard L. Chavarri.—«La Barraca», per Teodor Llorente.—«Llorente, historiador», per Almela i Vives.—«Centenaris».—«El poema de la llar», per Enric Duran i Tortajada.—«Llorente i l'idioma», per Carles Salvador.—«En els últims dies del poeta», per Daniel Martinez Ferrando. «Tres poesies de Llorente en tres llengües diferents».—«Teodor Llorente, poeta valencià», per Martí Martell.—«L'infant, la gallina i el diable», per Ernest Martinez Ferrando.—«Carles Salvador al Centre de Cultura Valenciana».

GENER - MARÇ 1936

La República de les Lletres, revista literària, on Enric Valor publicà diverses ressenyes

L'altra ressenya apareguda en el número 6 era del llibre d'Enric Prat de la Riba *La nacionalitat catalana*, en l'edició del 1934 de la Col·lecció Popular Barcino, amb el número 110. Valor considera aquest un «llibre cabdal, anàlisi i síntesi del nacionalisme», i per tant, «obra que cal que adquireixin tots els amants dels nostre recobrament».

El número 8 (abril-juny del 1936) és el conté un major nombre de ressenyes d'Enric Valor, set en total. L'explicació potser la trobem en el fet que en el número 7, corresponent a gener-març del 1936, no aparegué la secció «Paradisos de paper», ja que es tractava d'un monogràfic sobre Teodor Llorente i Olivares, patriarca de la Renaixença valenciana, amb motiu del centenari del seu naixement.

En la primera ressenya comenta el llibre de Joan Santamaria *Visions de Catalunya: Mallorca*, publicat per la Llibreria Catalònia el 1935, el qual continuava la sèrie encetada el 1927 amb l'obra *Visions de Catalunya: Catalunya nova*. En aquest cas, Valor destaca «l'adjectivació vigorosa i adient» i «l'abundor de descripcions detallades», que aconseguien deixar el lector «esmaperdut en la contemplació de totes les meravelles que veieu sorgir, seguint pas a pas la via que va fent l'autor».

En la ressenya següent, Valor s'ocupa de dos llibres de Joaquim Cases-Carbó, *Del present i del pròxim avenir* i *Blancs, negres i grocs*, tots dos publicats per la Llibreria Catalònia al llarg del 1935. El primer és una «oda a la Federació Neo-llatina Mediterrània, a la Federació Europea i a la pau», un text reproduït en cinquanta llengües, amb una introducció de l'autor que advoca per la necessitat d'una unió europea. El segon llibre, el títol exacte del qual és *Blancs, negres, grocs = blancs, noirs, jaunes: oda a la germanor entre els hòmens i les dones de tots colors*, també presentava un text en cinquanta llengües, precedit d'una introducció en francés i amb música del mestre Jaume Pahissa. Enric Valor considerava que amb aquests llibres Casas-Carbó feia «una contribució a la fraternitat entre tots els pobles de la Terra, per tal d'aconseguir la pau universal [i] tot açò fa que aquest seguit de llibres

sigui interessantíssim sempre, especialment en aquests temps de sotsobre i discòrdia perilloses».

Encara continua Valor amb dues ressenyes més de Cases-Carbó. La primera *El cant al sol de sant Francesc d'Assis*, que no és sinó la versió catalana de la coneguda poesia de sant Francesc, musicada també pel mestre Jaume Pahissa, traduïda a cinquanta llengües europees i africanes i precedida d'una introducció de Cases-Carbó. La següent ressenya és del llibre *Set odes*, que incloïa «set vibrantíssimes odes a diversos indrets de Catalunya», concretament a Montserrat, a Barcelona, a Poblet, a Tarragona, a València, a Lledó i a Catalunya, i uns goigs a la Mare de Déu de la Pau. Valor es fixa especialment en la dedicada a València, que considera que «és una visió llampegadora i profunda de la història i l'essència del nostre País; és un cant als nostres grans homes; és tota ella un esclat de confiança en les virtuts inesborrables de *la raça; és un crit potent de fe en la nostra renaixença*».

La ressenya següent és del llibre de Domènec Guansé *Pompeu Fabra*, aparegut dins de la col·lecció Quaderns Blaus i la sèrie Nostra Gent de la Llibreria Catalònia, els responsables de la qual eren Màrius Aguilar i Carles Soldevila. Valor es congratula de l'aparició d'aquest tipus d'obres, «que fan un estimable servei, puix la biografia la teníem tan descurada que ens eren conegudes a bastament les personalitats forasteres —de vegades personalitats de relleu ben discutible—, mentre que ens eren desconegudes les eminències de casa nostra».

Continuem amb la ressenya del llibre de Miquel Duran de València sobre *Teodor Llorente*, publicat amb motiu del centenari del seu naixement dins de la Col·lecció Popular Barcino, amb el número 127. S'ha de dir que Enric Valor manifesta una veritable admiració pel patriarca de la Renaixença valenciana, tal com es desprén dels elogis escrits, en línia amb la visió que tenien la pràctica totalitat dels valencianistes d'abans de la guerra, i que contrasta amb les reticències que la seua obra i figura despertà entre els literats i activistes valencianistes de postguerra: «Llorente, poeta valencià; Llorente, dignificador

de la llengua popularitzada; Llorente, proclamador de la unitat idiomàtica de totes les terres de llengua catalana; és a dir, Llorente, albada de la renaixença, iniciador del poixant redreçament espiritual de la pàtria».[55]

La darrera ressenya la dedica Valor al llibre *Stil de la governatio*, el títol del qual és més exactament *Arnaldo Juan y su 'Stil de la governatio'*, amb transcripció i notes biogràfiques a càrrec del jurista valencià Vicent Ferran Salvador, publicat per la llibreria Miguel Juan de València el 1936. L'opuscle, de trenta pàgines, és considerat per Valor «força interessant per als preocupats pel Dret Valencià».

Amb el número 8, a les portes de l'esclat de la Guerra Civil, la revista *La República de les Lletres* deixà de publicar-se, tal vegada com apunta Romà Seguí (2005: 8) pel «cansament que implica el treball continu de demanar col·laboracions, de visitar la impremta, de corregir proves, de suportar crítiques». A la darrera pàgina s'acomiadaven dels lectors:

> Amb el present número, la nostra revista, que ha entrat ja en el tercer any de la seua publicació, acompleix els dos anys justos de vida. La seua obra, de conreu i enaltiment de les nostres lletres i les nostres arts, de defensa del nostre patrimoni, unificació i dignificació del nostre idioma, de noble política valencianista i liberal, ha estat considerada i elogiada al País Valencià, a Catalunya, a la resta de la Península i a l'estranger. Aquesta obra, després dels dos anys d'experiència, cal continuar-la i transformar-la per tal de fer-la més eficaç i extensa i, en part, més popular, donant a aquesta paraula el seu veritable sentit.

En l'aspecte més negatiu hem de constatar que el valencianisme cultural i polític es quedava sense una magnífica tribuna on publicar els seus escrits i donar a conéixer els seus plantejaments, propostes i ideals. Enric Valor, com tots els altres col·laboradors, es va veure notablement afectat; tant és així que

55. Sobre aquesta qüestió, i en general sobre Teodor Llorente i Olivares, vegeu les diverses obres de Rafa Roca (2001, 2003 i 2007).

no tornarà a publicar cap altre article en la premsa valenciana d'abans de la guerra del 36, i no tornarem a veure les seues col·laboracions periodístiques fins als anys seixanta, quasi trenta anys després.

No obstant això, pel que sembla, els impulsors de la revista havien previst convertir els quatre números que anualment publicaven de *La República de les Lletres* en quatre llibres monogràfics, de preu reduït, i d'un sol autor. La temàtica havia de ser molt diversa, ja que consideraven la possibilitat de publicar obres de divulgació i propaganda valencianista, de caràcter literari popular, de política i cultura universal, d'història, literatura, pedagogia, biografies i, fins i tot, de caràcter infantil. Els autors, segons anunciava la publicació, seran «els més prestigiosos escriptors de la nostra terra», tot i que no avançava els seus noms. El que sí que hi apareixia era una relació dels títols previstos, entre els quals n'hi ha algun que pensem que podia haver sigut inclòs a proposta d'Enric Valor, com ara *Parleu bé el valencià*, *Elogi de la llengua valenciana*, *Com s'escriuen les cartes en valencià* o *Llibre de lectura infantil,* tot i que cap d'aquests projectes va veure la llum a causa de l'inici de la Guerra Civil uns mesos després.

2.2. LA COL·LABORACIÓ AMB L'AGRUPACIÓ VALENCIANISTA ESCOLAR

L'Agrupació Valencianista Escolar nasqué l'octubre del 1932 amb la idea de difondre els ideals valencianistes entre els estudiants de la Universitat de València. Els inicis del curs van propiciar una ràpida organització dels estudiants, i el 18 d'octubre del 1932 es reuní un grup de jóvens universitaris per a constituir l'entitat i nomenar un Comité Provisional. Aquesta primera Junta Directiva estava presidida per Doménec Gómez Senent, fill de Nicolau Primitiu Gómez, Vicent Olmos, Robert Feo, Dèlio Sebastián i B. Martínez Melià. Així mateix, el dia 25 del mateix mes es convocà una assemblea general de l'Agrupació on s'aprovà un manifest als «Estudiants valencianistes» que marcava els objectius i les línies d'actuació i feia una crida als universitaris valencians buscant la seua col·laboració:

> ¡Treballem tots per la nostra Universitat valenciana! ¡Treballem i eduquemnos por la nostra formació valencianista i aixís serem forts! ¡Treballem tots junts en la nova Agrupació Valencianista Escolar, que ha naixcut al calor de l'entusiasme que les noves idees de llibertat i cultura han despertat en els cors de tot estudiant valencià de bona voluntat i ample esperit! ¡Treballem ensems tots! ¡Treballem per esta València que mereix el nostre esforç, ja que a ella debem la vida, fem-la culta, que és fer-la poderosa i fer-la gran!

Aquests jóvens entusiastes es van posar en marxa de manera immediata, i començaren a organitzar activitats, sobretot xarrades i conferències. Un seguiment de la premsa de l'època de segur que ens ompliria de dades aquests papers. A tal d'exemple, destaquem que a principis de febrer del 1933, Nicolau Primitiu Gómez, que va ser una de les personalitats més significatives que va col·laborar més prompte amb els jóvens universitaris, va pronunciar als locals de l'Agrupació Valencianista Escolar la conferència «Posició de Lo Rat Penat a la creuada del valencianisme», en la qual feia una crida als valencianistes de totes les tendències polítiques a aixoplugar-se «baix les ales de Lo Rat Penat».[56] El mes d'abril, Francesc Alcayde i Vilar, catedràtic de Filosofia i Lletres, va impartir durant tres sessions una conferència sobre «El valencianisme i la dignitat». Aquell mateix mes, a Paiporta, dirigents de l'Agrupació Valencianista Escolar van celebrar un «acte de propaganda valencianista» (*El Camí*, núm. 61, 6 de maig del 1933).

El mes de desembre del 1933 es va produir una renovació del consell directiu de l'entitat, amb la incorporació de nous membres i un canvi en la presidència, que ara ocuparà Claudi Xaqués; el vicepresident serà Àngel Pastor; Robert Salvador, el secretari; Francesc Bolumar, el vicesecretari; Miquel Viruela Mestre, el vicetresorer, i vocals Àngel Cifre, Tomàs Galiana, Primitiu Gómez, Lluís Raga i F. Senent, estudiant de batxillerat de l'institut Lluís Vives.

56. Una informació detallada la trobem en *El Camí*, 48, 4 de febrer del 1933.

Aquests actes i la recent reorganització de la direcció de l'entitat eren, però, el preludi del projecte de més envergadura que els membres de l'agrupació universitària van preparar per al curs 1933-1934: la Universitat Popular Valencianista. Efectivament, entre els mesos de gener i febrer del 1934 s'impartiren diverses conferències i cursos per part de destacades personalitats del món polític, cultural i acadèmic valencià, entre les quals cal destacar Eduard López Chavarri, Nicolau Primitiu Gómez, Joaquim Reig, Josep M. Bayarri, Antoni Bru Rico, Maximilià Thous Llorens, Manuel González Martí, Francesc Alcayde Vilar, Rafael Raga Miñana, Ignasi Villalonga, Joan Beneyto Pérez o Francesc Almela i Vives. També hi havia previst organitzar un curs de «Llengua Valenciana», però no va poder convertir-se en realitat davant la impossibilitat de trobar qui poguera impartir-lo.[57]

Tot i l'èxit aconseguit en aquest primer curs, els membres de l'Agrupació Valencianista Escolar no van poder posar en marxa la segona edició de la Universitat Popular Valencianista per al curs següent, el 1934-1935, per la qual cosa únicament es va organitzar un cicle de huit conferències que s'impartiren al llarg del primer semestre del 1935 per part de Francesc Alcayde, Carles Salvador, V. Calvo Acacio, Maximilià Thous, Francesc Almela i Vives, Joaquim Reig, Miquel Duran i Nicolau Primitiu Gómez.

Per al curs següent, el 1935-1936, els jóvens estudiants es van veure una altra vegada amb forces per a dur a terme tan considerable tasca i van decidir organitzar un Segon Curs de la Universitat Popular Valencianista. Els cursos programats en aquesta ocasió foren els següents:[58] Geografia del País Valencià, per Emili Beüt i Belenguer, a l'octubre del 1935; Llengua Valenciana, per Enric Valor i Vives, d'octubre a novembre; Literatura Valenciana, a càrrec de

57. Segurament la persona encarregada d'aquest curs era Carles Salvador, però la seua delicada salut li va impedir impartir-lo, de la mateixa manera que li va impossibilitar la participació en el curs previst dins dels actes de la Segona Setmana Cultural Valenciana, el juliol del 1933.

58. Vegeu *Las Provincias* (20 de setembre del 1935) i *El Mercantil Valenciano* (21 i 25 de setembre del 1935), i també Ruíz Rodrigo (1995: 198).

Enric Navarro Borràs, per al mes de novembre; Sintaxi Valenciana, per Carles Salvador, al desembre;[59] Toponímia, per Nicolau Primitiu Gómez Serrano, al gener i febrer del 1936.

El curs impartit per Enric Valor s'anunciava com a «Curset d'Ortografia»,[60] i s'impartia al local del Centro de Cultura Valenciana, a la Llotja de València, els dimarts, dijous i dissabtes de vesprada. Es va cloure el dissabte 9 de novembre del 1935. En algunes ocasions feien una crida a la participació de l'alumnat: «Valencians: aprengam correctament la nostra llengua, acudint als cursets d'idioma de la Universitat Popular» (*El Pueblo*, 27 d'octubre del 1935).

Sobre el contingut del curs, tot i que no disposem de cap informació concreta, pensem que es devia limitar a aplicar i seguir l'obra publicada el 1934 per Carles Salvador en l'editorial L'Estel, dins de la col·lecció Quaderns d'Orientació Valencianista, *Lliçons de gramàtica. Volum I. Ortografia valenciana amb exercicis pràctics*, on recull la totalitat de les lliçons ortogràfiques publicades anteriorment en *El Camí* en el Curs d'Ortografia Valenciana per correspondència. Hem de recordar que la preparació filològica d'Enric Valor fou totalment autodidacta. De fet, ell mateix recordava que va impartir un curs de llengua en la Llotja durant la Segona República, tot i que afirmava no saber «res més d'aquell curset, ni de les barbaritats que diria. Sense preparació, la joventut és atrevida...» (Pitarch 2002*a*: 106).

Siga com siga, aquest fou el primer curs presencial impartit per Enric Valor, precedent per tant dels altres que farà posteriorment a Lo Rat Penat a partir del 1949 i de les obres gramaticals que publicà. D'altra banda, que els jóvens organitzadors del Segon Curs de la Universitat Popular Valencianista li confiaren aquesta tasca és una mostra de la total integració del jove castallut entre els sectors valencianistes de la ciutat de València, on vivia des de feia un

59. També s'informava que «coincidint amb el curset de *Sintaxi Valenciana* que donarà el senyor Carles Salvador, i que serà especialment dedicat als mestres i mestresses, seran donades diverses conferències pedagògiques per personalitats del Magisteri públic».

60. Vegeu *La República de les Lletres*, 6, p. 32.

any escàs, i del seu interés per l'estudi del valencià, alhora que ens fa pensar en l'especial capacitat que tenia Enric Valor per a l'estudi de les llengües. Però no només això: aquesta circumstància també és ben significativa per a mostrar-nos una part de la personalitat del gramàtic castallut, que va superar les seues deficiències formatives «mitjançant la tenacitat de les lectures personals, el contacte directe amb mestres competents i la curiositat crítica davant la recerca lingüística» (Pitarch 2002*b*: 246).

2.3. UNA OBRA GRAMATICAL PRIMERENCA: EL *LLIBRE DE L'INFANT* DEL 1934

Per a acabar, volem recordar una altra activitat portada a terme pel gramàtic valencià relacionada amb l'ensenyament de la llengua als xiquets valencians.

De fet, la introducció de l'ensenyament a l'escola fou una de les màximes preocupacions de la major part dels valencianistes durant tot el període republicà, tot i que el 1917 ja havien aparegut en *El Poble Valencià* els primers articles amb aquesta reivindicació, obra d' Enric de Vallmanya i Carles Salvador.[61] Posteriorment, seran diversos els autors que duran a terme una important tasca propagandística a favor d'aquest tema, entre els quals destaquen Carles Salvador, Enric Soler i Godes o Nicolau Primitiu Gómez.[62]

Durant el període republicà hem de destacar l'aprovació el 29 d'abril del 1931 pel ministre d'Instrucció Pública del Govern de Madrid del decret de bilingüisme només per a Catalunya, amb la conseqüent protesta de diverses institucions valencianes, entre les quals l'Ajuntament de València, que a principis de maig del 1931 decidí «dirigirse al Gobierno provisional de la

61. Vegeu «Educasió i ensenyansa» d'Enric de Vallmanya (*El Poble Valencià*, núm. 3, 14 de març del 1917) i «Per l'ensenyança valenciana» de Carles Salvador (*El Poble Valencià*, núm. 4, 21 d'abril del 1917).

62. Sobre les activitats de Nicolau Primitiu Gómez Serrano relacionades amb l'ensenyament del valencià, vegeu Climent (2008*b*: 423-449).

República para que haga extensivo el decreto autorizando el bilingüismo».[63] Altrament, també hem de destacar la fundació el febrer del 1934 de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, de la qual Enric Valor fou nomenat delegat a Alacant.[64]

És en aquest ambient de demanda i reivindicació de l'extensió de l'ensenyament del valencià a l'escola que hem de situar la preparació i la publicació de diverses obres de contes infantils per part del Centre d'Actuació Valencianista, com ara *La coveta de la seda* de Josep Pasqual Tirado, *¡Remordiment!* de Josep Cebrian i Navarro o *El violí* d'Elisa Garcia i Villalba.

D'altra banda, la confecció de manuals per a l'ensenyament del valencià a l'escola era una necessitat urgent, atesa la mancança de qualsevol tipus de material didàctic amb possibilitats de ser emprat pels mestres valencians. Per aquest motiu Gaetà Huguet Segarra, conscient del problema, patrocinà un premi en els Jocs Florals corresponents a l'any 1932. Efectivament, en la convocatòria publicada en la premsa (*Las Provincias*, 3 de juny del 1932) es donaven a conéixer les condicions del concurs: «Premi Gaetà Huguet: dos mil pessetes, ofertes per En Gaetà Huguet Segarra, en memòria del seu pare, al millor *Llibre de lectura per a les escoles valencianes*». La quantitat era extraordinàriament elevada per a l'època, i per aquest motiu les condicions imposades pel patrocinador, el patrici castellonenc, eren ben especials: es tractava d'elaborar una obra vàlida tant per a l'escola primària com per a secundària, amb un important nombre de pàgines i amb les despeses de la impressió cobertes:

63. Vegeu *El Pueblo*, 6 de maig del 1931. Reproduïm de Cucó (1971: 200-201).

64. Sobre l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, vegeu Pellicer Borràs, Joan, «L'ensenyament de la llengua catalana al País Valencià (1238-1939)», tesi doctoral dirigida per Josep Ballester (València, Universitat de València, 2003, pp. 440-493). Pellicer també ha reproduït les actes de l'APEV en l'apèndix documental de la tesi, un document valuossíssim conservat a la biblioteca de Lo Rat Penat. S'ha de dir que és una llàstima que no hagen pogut ser reproduïdes en el seu llibre, resum de la tesi doctoral, *Història d'un desig insatisfet: l'ensenyament del valencià fins a 1939* (Catarroja, Perifèric, 2006). Nosaltres, per la nostra part, vam publicar un article amb motiu del 75é aniversari de la fundació de l'Agrupació (Climent 2009).

> 1. L'obra constarà de dues parts, una lectura elemental per a infants, i la segona de grau superior. La grandària del llibre serà en quart (12 per 16 cms.). I cadascuna de les dos parts tindrà, almenys, cent pàgines, sinse que puguen excedir de les dos-centes. 2. Es podrà concursar a la totalitat de l'obra o bé solament a cadascuna de les parts. Llavors el premi es partirà en dos, de mil pessetes, per ajudar a les despeses de la impressió del grau elemental i del grau superior. Seran preferits els originals d'un autor que, dins lo mateix volum, recullga els dos graus. Quan los originals siguen de dos o més autors s'imprentaran en dos volums separats. L'obra premiada farà constar en la portada que ha segut llorejada ab el «Premi Gaetà Huguet».

Segurament, la manca de professionals valencians amb prou capacitat per a elaborar manuals d'aquestes característiques tingué com a conseqüència que el premi fóra declarat desert, tot i que desconeixem si arribaren a presentar-s'hi algunes obres.

Siga com siga, cada vegada es feia més patent la urgent necessitat d'aquest tipus de manuals escolars. I és en aquest context que hem de situar l'aparició el 1933 d'*El primer llibre d'infants*, obra del mestre Lambert A. Castelló, de l'activista cultural Emili Beüt i del dibuixant Ramon Temprado, que encetava la Col·lecció Escolar del Centre d'Actuació Valencianista, que tenia com a finalitat que «els infants valencians tinguen on poder aprendre les primeres lletres en la seua pròpia llengua, i no es vegen com fins ara en la vergonya de no saber llegir lo que està escrit en l'idioma que ells parlen per tot arreu».

L'obra fou molt ben acollida per tota la premsa de l'època, tal com posa de manifest Alfons Vila Moreno (2000: 81-82), que recull fins a setze ressenyes del llibre procedents de l'arxiu d'Emili Beüt que destacaven, entre altres aspectes, «su enfoque pedagógico y el uso del color».

També d'aquests anys és l'opuscle *Llibre de l'infant*, donat a conéixer per Emili Casanova i Alfons Vila (1995: 24), els quals afirmen que «es pot atribuir sens dubte a Enric Valor», tot i que reconeixen que sobre la seua procedència «tampoc ens pogué concretar el mateix E. Valor en donar-li

compte de la troballa». Aquesta obra, segons expliquen, va restar inèdita, i es trobava entre l'interessant material que Emili Beüt va poder recollir poc abans d'iniciar-se la guerra del 36 procedent de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana o de l'Institut d'Estudis Valencians, entitats en les quals va treballar, encara que el seu origen era probablement l'arxiu del Centre d'Actuació Valencianista.

Pel que fa al contingut del llibre atribuït a Valor, es tracta d'un manuscrit «de 40 pàgines i 61 lliçons. Registra més de 1.000 mots i formes verbals, amb un vocabulari bàsic però ric, representatiu dels lexemes i variants formals usades en els anys 30» (Casanova-Vila 1995: 24). En publicar una transcripció literal de l'obra, aquests estudiosos pensen que «no seria arriscat, però, datar la seua redacció cap a 1933».[65]

Nosaltres, per la nostra part, no tenim elements per a contradir l'opinió dels dos investigadors suara esmentats, tot i que pensem que és pràcticament impossible que Valor redactara l'obra l'any 1933: pel que coneixem dels seus escrits, en aquell any la seua preocupació per l'ensenyament del valencià a les escoles era escassa, i no serà fins al gener del 1934 que començarà a publicar la secció «Idioma valencià» en *El Tio Cuc*. A més a més, Valor no es traslladà a València fins al setembre del 1934, la qual cosa ens porta a pensar que si s'atribueix el *Llibre de l'infant* a Enric Valor no podem situar-ne la redacció, com a mínim, amb anterioritat a finals del 1934 o principis del 1935. Tot i això, les característiques del llibre responen al típic manual escolar d'ús habitual a les escoles de primer grau, i és per això que també se'ns fa difícil pensar que Enric Valor, que de cap manera estava relacionat amb el món de l'ensenyament, fóra l'autor d'aquesta obra.

Per tot el que hem vist, hem de concloure que Enric Valor dugué a terme una intensa tasca a favor de la recuperació nacional i lingüística dels valencians durant tot el període de la Segona República, primer a Alacant quan

65. Vegeu també Casanova (2002: 101-130), que transcriu totalment el text original del llibre.

tan sols era un jove estudiant de comerç, amb la modernització ortogràfica i gramatical del setmanari satíric *El Tio Cuc* i amb la fundació de l'Agrupació Regionalista Alacantina, i després a València, on adquirí ràpidament una solidesa de plantejaments polítics i lingüístics ben ferma gràcies als contactes amb els actius sectors valencianistes agrupats al voltant del Centre d'Actuació Valencianista, de l'Agrupació Valencianista Republicana i dels setmanaris *El Camí*, *El País Valencià* i *La República de les Lletres*.

LES ACTIVITATS LINGÜÍSTIQUES D'ENRIC VALOR POSTERIORS A LA GUERRA CIVIL

L'enfrontament bèl·lic de 1936-1939 va suposar per als sectors valencianistes un trencament total amb l'època republicana. La nova situació de persecució de les llengües diferents del castellà per part del règim totalitari de Franco va comportar l'inici d'una nova etapa caracteritzada pel manteniment d'uns plantejaments mínims, sobretot, en relació amb la llengua i el seu ús. El que primer calia fer era reorganitzar-se de la manera més discreta possible, la qual cosa comportava no pocs riscos, almenys durant els moments més durs de la repressió postbèl·lica. Una anècdota ens farà veure fins a quin grau arribava el clima de desconfiança entre la població, fins i tot entre els mateixos companys valencianistes. Explica Valor que un dia «davant la Telefònica em vaig trobar Carles Salvador i, quan anava a saludar-lo, va passar sense dir-me res, com si no em conegués. Dies més tard el vaig tornar a trobar, m'hi vaig acostar i, saludant-me molt efusivament, em va confessar que no s'havia atrevit a dir-me res, perquè no sabia si jo seguiria sent el mateix d'abans de la victòria franquista. Van ser molts els qui van renunciar a les seues conviccions en aquells moments» (Beltran 1983: 35).

Davant d'aquest clima de cauteles i inquietuds, la primera reacció de gran part dels valencianistes compromesos en la defensa de la República va ser la d'intentar passar desapercebuts i, dins de les possibilitats de cadascú, anar reprenent els contactes amb els antics companys. En aquest sentit, Enric Valor reconeix que durant aquests anys «com que no podíem fer cap activitat pública, ens vam dedicar a estudiar» (Beltran 1983: 35). Reorganitzar la seua

vida, el seu treball, les seues amistats, en definitiva, tornar a començar després d'un esgarrifós parèntesi, tot i haver de patir encara les enormes limitacions producte de la nova època de temor, recels i desconfiança que ara s'encetava.

No obstant això, Enric Valor i molts altres valencianistes que aconseguiren deslliurar-se de les sospites i fins i tot de les persecucions del règim franquista, com ara Nicolau Primitiu Gómez, Carles Salvador, Enric Soler i Godes o Josep Giner i Marco, ben prompte reiniciarien les seues activitats més o menys permeses. Com a mostra de l'esperit de resistència d'aquells valencianistes i del deler i perseverança que movia les seues accions a favor de la recuperació del valencià, reproduïm la carta que Enric Valor va enviar a Carles Salvador el 23 de gener del 1947, on detalla els plans que, juntament amb Josep Giner, havien traçat per a elaborar un «diccionari general de la llengua valenciana»:

> Molt distingit amic:
>
> Tinc el gust d'oferir-li el meu nou despatx, instal·lat al carrer Ambaixador Vich, 18, pral., on seguix tenint-me sempre a les seues ordres.
>
> Li'n estic fent cas treballant ja en el diccionari Castellà-Valencià. Segons quedàrem amb Josep Giner aquell tarda ja llunyedana de passeig per la ciutat, i immediatament ho arremate començaré al treball del diccionari general de la llengua valenciana, segons vam també convenir.
>
> Però cal que li retem una mica de tribut al que si vol li direm lleuger caprici meu, de traduir una obra de Miró.[66] Seguixc doncs també fent quelcom d'això, i, per aprofitar-me per ambdues coses, em permet adjuntar-li un[a] llista de mots castellans, per a què tinga l'amabilitat de donar-me les diverses versions valencianes, per a què trie allò que millor li vinga al context. Me'n recorde de l'altra llista que em va traduir i de la que vaig restar molt satisfet com és natural. Ja me l'enviarà quan puga.

66. Es refereix, com veurem després, a l'obra de Gabriel Miró *Anys i llegües*, editada per Emili Casanova en l'editorial Denes el 2004.

> Si alguna vesprada vol que raonem una mica ací a este nou despatxet amagat i quasi sempre solitari, avise-m'ho amb varis dies d'anticipació, per si acàs estic de viatge.
>
> Li envia un coral abraç el seu bon amic
>
> Enric Valor[67]

Durant tot aquest període, Enric Valor participà en activitats que no hem analitzat amb deteniment, bé per la manca de dades o perquè el paper del gramàtic castallut no fou especialment significatiu. A tall d'exemple assenyalem que el 1951 es constituí a València el Secretariat del *Diccionari català-valencià-balear*, format per Josep Cano Marqués, Joan Baptista Carles Llemosí, Leopold Martínez Vidal i Enric Valor (Ferré 2000: 98). Una de les iniciatives que va portar a terme aquest Secretariat fou l'organització de l'exposició sobre el *Diccionari*, que s'inaugurà amb gran solemnitat el 12 de desembre del 1951, presidida per l'alcalde Baltasar Rull Villar, i que comptà amb la presència de nombroses autoritats i representats valencianistes com Manuel González Martí, Joan Fuster, Enric Valor, Julià San Valero o Nicolau Primitiu Gómez. Valor, tot i que fou un dels membres fundadors del Secretariat, ben aviat hagué d'abandonar el càrrec i fou substituït per Emili Beüt i Belenguer. No obstant això, Valor encara col·laborà en la part literària del *Calendari valencià* del 1953.

Anys més tard, el 1959, Enric Valor impartí un curs de valencià a la Universitat de València, dins de les activitats organitzades per l'Aula Ausiàs March impulsades pel mallorquí Miquel Dolç. Posteriorment, també va formar part, des de la seua creació el 12 de novembre del 1973, de la Comissió Litúrgica de la Província Eclesiàstica Valentina, Secció per als Textos Litúrgics en Llengua Vernacla, que tenia com a objectiu elaborar els textos litúrgics que s'havien d'emprar en les diòcesis valencianes. Aquesta comissió estava

67. Carta d'Enric Valor a Carles Salvador, 23 de gener del 1947. Arxiu de la Fundació Carles Salvador de Benassal.

constituïda per les autoritats eclesiàstiques corresponents (Josep Almiñana Vallés, Josep Antoni Berenguer Cerdà i Ramon Rodríguez Culebras, presidents de les comissions diocesanes de litúrgia de València, Oriola-Alacant i Sogorb-Castelló) i per escriptors i gramàtics valencians de prestigi, com eren Enric Valor, Avel·lí Flors, Lluís Alcón Edo, Manuel Sanchis Guarner, Miquel Adlert, Pere Riutort, Francesc Ferrer Pastor, Xavier Casp i Vicent Sorribes.

Altrament, tampoc ens hem detingut a analitzar la seua trajectòria política durant l'època de postguerra, el franquisme i el període democràtic. Òbviament, Enric Valor no podia oblidar el seu passat durant la Segona República com a militant anarquista en la CNT ni en el Partit Comunista, i tampoc, per descomptat, els seus sentiments nacionalistes canalitzats a través dels contactes amb entitats valencianistes com l'Agrupació Regionalista Alacantina o el Centre d'Actuació Valencianista. El període de la guerra del 36 i la posterior repressió degueren influir decisivament en la manifestació dels sentiments polítics d'Enric Valor. De fet, Joan Fuster informa a Vicenç Riera Llorca que «Valor procedeix també del sector d'esquerra del valencianisme (almenys així ho tinc entès), encara que la revolució —diguem-ne revolució— li ha atenuat un poc el fervor del partit, com a molts altres republicans de la zona republicana».[68] Serà a partir de la recuperació de les llibertats democràtiques que Valor tornarà a afiliar-se a un partit polític, la Unitat del Poble Valencià, i fins i tot el 1995 ocupà la presidència del Bloc de Progrés Jaume I, des d'on féu una crida a participar en «Una manifestació històrica per als valencians», el 6 de maig del 1995, la qual cosa el condemnà a la marginació des de les administracions afins al partit governant, i fins i tot impulsà la campanya «Pel reconeixement legal de la unitat de la llengua», el 9 d'octubre del 1996.

Al capdavall, però, Enric Valor va dur a terme una important tasca cultural i lingüística en l'època posterior a la Guerra Civil. En aquest sentit, Francesc Pérez Moragón (1997: 76) ha assenyalat que les seues activitats i

68. Carta de Joan Fuster a Vicenç Riera Llorca, 25 de novembre del 1950 (Fuster 1993: 70).

iniciatives anaven en tres direccions: «la replega i la publicació de rondalles populars, la consolidació de la seua obra narrativa com a novel·lista i l'estudi de la gramàtica catalana —amb especial atenció a les varietats valencianes i a determinats problemes del llenguatge». Per la nostra part, ara ens ocuparem d'aquest darrer aspecte fent un repàs per les principals activitats dutes a terme per Enric Valor en l'àmbit lingüístic.

1. UNA FRUCTÍFERA RELACIÓ. ENRIC VALOR I JOSEP GINER: EL *VOCABULARI CASTELLUT* DEL 1948

Enric Valor i Josep Giner mantingueren una intensa relació de treball durant molts anys. Segurament es conegueren abans de la guerra del 36, tot i que els seus contactes augmentaren considerablement durant la postguerra, quan s'iniciaren les classes de llengua en Lo Rat Penat. Valor recorda que «Giner es va preocupar, durant anys, de donar-me classes de filologia catalana, d'ensenyar-me llatí, llatí vulgar i gramàtica històrica. Em va ajudar moltíssim i fou llavors quan vaig intimar més amb ell» (Serrano 1995: 77-78). Ara bé, atesos els peculiars aspectes de la personalitat de Giner, el seu tracte es mantingué sempre en el terreny purament professional. Valor reconeixia que «el senyor Giner, amb qui conserve encara una bona relació d'amistat —ell sempre suaument professoral—, en el seu pla familiar o privat m'ha estat sempre totalment desconegut. No era necessari més, ni correspon al meu tarannà tampoc, passar del camp purament gramatical i filològic en les nostres ja velles converses».[69]

Giner no únicament ajudava Valor en els seus estudis, sinó que també l'orientava en les seues lectures i en els materials filològics que havia d'emprar, com ara gramàtiques i diccionaris. Així mateix, Giner relatava a Valor els seus anys d'estudiant de filologia a Barcelona, els seus contactes amb Pompeu Fabra i fins i tot les passejades que arribaren a fer, amb intercanvi d'informacions lingüístiques incloses.

69. Aquesta «Nota sobre el professor Giner» fou elaborada i tramesa per Enric Valor a Santi Cortés el desembre del 1989. Agraïm al doctor Cortés que ens haja permés la seua reproducció parcial.

El filòleg Josep Giner i Marco exercí un significatiu mestratge en la formació lingüística d'Enric Valor.

Com després veurem, Enric Valor i Josep Giner foren dos dels primers professors, juntament amb Carles Salvador, dels cursos de llengua de Lo Rat Penat. Ara, però, ens interessa destacar l'aportació de Valor al *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* de Joan Coromines, amb l'elaboració de la «Llista de paraules del Fabra que caldrà esmenar», també coneguda amb el nom de *Vocabulari castellut* (1948).

Realment, l'interés d'Enric Valor per l'arreplega del lèxic valencià va començar ben prompte, tal com hem pogut comprovar amb la idea d'elaborar un «diccionari general de la llengua valenciana». Posteriorment, l'any 1948, i seguint les indicacions de Josep Giner, Valor es va proposar confeccionar una llista amb totes les paraules valencianes de la zona de Castalla que no eren recollides per Fabra en el seu diccionari. Segons Emili

Casanova (1996: 148), Giner «li demanà que agafara l'edició del 1932 del Fabra, que fera un repàs atent i minuciós del diccionari i que anotara totes les variants del parlar de Castalla que desconeguera el Fabra». Valor va realitzar el treball i va recollir «més de 1.000 variants al Fabra, a mà, en lletra clara i segura, i li ho lliurà al seu mestre Giner perquè aquest fera un treball sobre el parlar de Castalla». Sembla, però, que Giner no va aprofitar aquesta informació, i deu anys més tard, el 1958, va decidir remetre a Joan Coromines aquest llistat, per tal que «l'aprofitara en la redacció del *Diccionari etimològic català*, i per tal motiu el passà a màquina i el complementà amb abundosos i suggerents comentaris amb el títol següent: *Vocabulari de Castalla (Notes gramaticals lexicogràfiques al Diccionari Fabra per a ús de Joan Coromines)*, i a més li deia "ho cedeixo a vosté com a propietat seua a fi que ho utilitzi on vulga com a materials propis, igualment com he fet en altres ocasions"» (Casanova 1996: 148).

El mateix Valor ens ha recordat els detalls de la seua col·laboració amb Joan Coromines a través de Josep Giner:

> Giner Marco em va posar com a tasca durant un any la revisió del Fabra. De cada paraula del *Diccionari* que fos diferent del nostre català meridional, havia de fer una nota i dir-ne la diferència. «Amarar» que diu Fabra, nosaltres «amerar», i així tot [...] vaig fer un treball útil i extens. El «Fabra» de punta a punta revisat.
>
> Giner Marco, que era un home un tant misteriós, va agafar el treball, el va llegir, em va dir que molt bé, em va fer algunes observacions i el va enviar a Xicago, a Joan Coromines. Al cap de molts anys, quan Joan Coromines va tornar a Barcelona, em va escriure una carta dient que presentàs el meu treball de revisió del Fabra al premi Bonsoms. Jo no vaig voler presentar-lo perquè sóc molt poc afectat a participar en premis. A més. Li vaig dir: «¿Com sap vostè del meu treball?» Diu: «No, si el tinc jo; ara li n'enviaré una fotocòpia». I me la va enviar. Però això ell diu al pròleg del «Diccionari Etimològic» que li he fet molt de treball. [Llopis 1985: 14-15.]

Posteriorment, Coromines es va posar en contacte amb Valor perquè li realitzara alguns aclariments i resolguera els seus dubtes, tal com recorda el gramàtic castallut quan diu que «després Coromines em va enviar les fitxes i li vaig corregir algunes coses sobre les quals l'havien informat malament. Jo ho coneixia tot molt bé per ser caçador [...]. Les fitxes eren per a la magna obra *Onomasticon Cataloniae*» (Serrano 1995: 79-80).

Així va ser com va nàixer la *Llista de paraules del Fabra que caldrà esmenar*, també conegut per *Vocabulari castellut* (1948). Tot aquest treball el va aprofitar Joan Coromines, que en aquells moments estava treballant en la redacció del seu *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, i gràcies a això gran part del lèxic valencià recollit en aquesta obra va passar a les obres de Coromines.

Aquest *Vocabulari* ha sigut publicat per Emili Casanova (1996), que ens proporciona alguns detalls tant del treball de Valor com del de Giner. Consta exactament de 1.019 lexemes lema ordenats alfabèticament, i molts d'ells van acompanyats pel comentaris realitzats per Giner, que «són lingüístics i etnogràfics, sempre encertats i laudatoris per a Valor. Llegiu-los i veureu el to i la saviesa del mestre Giner» (Casanova 1996: 153).

També hem d'afegir que a partir d'aquesta col·laboració de Valor amb Coromines, entre tot dos s'establí una excel·lent relació personal. Tant és així que Valor assegura que «Joan Coromines és per a mi el millor filòleg del món» (Serrano 1995: 78). Fruit d'aquest tracte, Valor ajudà Coromines en les seues visites al País Valencià, l'acompanyà a conéixer el terme de Castalla i el posà en contacte amb diverses persones que es convertiren en informadors del lexicògraf barceloní, com ara Pep Ramon, de Castalla, a qui li demanà que «busqués un llaurador vell, de coneixement, que conegués bé el terme», explica Valor (Serrano 1995: 78). Posteriorment, Valor encara li corregí alguns aspectes de les fitxes que no eren correctes.

Per la seua banda, quan Joan Coromines agraeix públicament les diverses col·laboracions rebudes en la confecció de les seues obres, reconeix en el

Joan Coromines agraí l'aportació «especialment copiosa» d'Enric Valor al seu *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*.

prefaci del *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* que «amics que conec a fons i sé que han observat, molt i críticament, el parlar de certes comarques llunyanes, m'han informat sovint per escrit, contestant cartes meves, o trametent-me llistes d'informes». El filòleg català destaca la col·laboració de diversos autors, dels quals fa «una menció especial», com ara la de Josep Giner, que contribuí «amb dades lexicals copiossíssimes, de la rodalia de la capital valenciana i d'Albaida sobretot», i d'Enric Valor, que aportà informacions de Castalla, Aitana i l'Horta de València. En aquest darrer cas, Coromines (1980: XII), en nota a peu de pàgina, deixà constància que «l'aportació d'Enric Valor es tornà especialment copiosa pel fet d'haver-me fet arribar una còpia comentada de les molt nombroses i explícites anotacions marginals que tenia fetes fins a 1995 al seu exemplar del diccionari Fabra».

2. ENRIC VALOR I EL GRUP TORRE

Enric Valor participà al llarg dels anys quaranta en la tertúlia literària organitzada per Miquel Adlert i Xavier Casp, que va servir per a reorganitzar, en els difícils anys de la dura postguerra, l'incipient moviment literari a València.

La tertúlia fou promoguda per Adlert i Casp, amb la convivència d'antics coreligionaris de militància en Acció Nacionalista Valenciana, partit polític que durant la Segona República defengué la valencianització total de la societat valenciana, i que fins i tot proposava l'extensió de l'ensenyament del valencià a les comarques castellanoparlants. Editaren el setmanari *Acció*, en el qual van col·laborar Xavier Casp, Miquel Adlert, Antoni Senent, Nicolau Primitiu Gómez, Robert Moròder i Francesc Soriano i Bueso. Carles Salvador i Josep Giner hi van publicar nombrosos articles sobre llengua.[70]

Acabada la Guerra Civil l'abril del 1939, i encetada la nova etapa caracteritzada per la repressió dels vençuts i la imposició total de la ideologia dels guanyadors, un grup de valencianistes, distingits pels seus lligams amb els partits de dreta o per les seues simpaties pel nou règim, s'afanyaren a donar la benvinguda a les tropes franquistes, i iniciaren tot seguit una estreta col·laboració amb les noves autoritats. Són els casos de Joan Beneyto Pérez, Francesc Alcalde Villar, Manuel González Martí, Martí Domínguez Barberà, Jesús Morante Borràs, Pasqual Asins i Bernat Ortín, entre altres, tot i que alguns

70. Sobre aquesta entitat, vegeu l'estudi d'Agustí Colomer (2007).

Reunió dels membres del Grup Torre a la platja de Llevant de València en un dinar commemoratiu dels deu anys de la creació de l'editorial (26 de maig del 1960). A més d'Enric Valor, hi trobem, entre altres, Manuel Sanchis Guarner, Francesc Ferrer Pastor, Xavier Casp, Miquel Adlert, Joan Valls, Josep Lluís Codonyer, Enric Tàrrega i Beatriu Civera. [Arxiu de Santi Cortés]

d'ells s'allunyarien progressivament del règim al llarg dels anys. Altrament, també hi havia un sector de valencianistes de dreta, antics militants d'Acció Nacionalista Valenciana, entre els quals trobem Xavier Casp i Miquel Adlert, que tot i saludar amb complaença el nou règim prompte patiren en carn pròpia els efectes dels seus mètodes repressius.

Efectivament, segons Josep Ballester (1992*a*: 80), Xavier Casp i Miquel Adlert fundaren l'editorial Torre el maig del 1939. Primerament intentaren publicar una revista, però com que no obtingueren els permisos necessaris hagueren d'esperar fins al 1943 per a editar la primera obra, *Volar*, de Xavier

Casp, tot i que amb anterioritat havien publicat diverses estampes religioses amb oracions en valencià, activitat que per a Colomer (1996: 85) «esdevé un símbol representatiu de l'inici d'un compromís cívic en el qual es troben immersos un llarg estol de cristians valencians». Posteriorment, a partir del 1944, «van marcar-se un pla editorial, a fi de publicar, dins la col·lecció "L'Espiga", un màxim de quatre números a l'any, en volums en octau, obres en prosa i en vers sobre les més diverses matèries i dels més escollits autors» (Cortés 1995: 278). Fou així que el 1945 aparegué *La inquietud en calma*, també de Casp, el 1946 l'*Himne a Sant Bernat*, de Xavier i Vicent Casp, i el 1948 un altra obra poètica de Casp, *Jo sense tu*, i també el poemari *Sobre Narcís*, de Joan Fuster.

Paral·lelament, els antics militants d'Acció Nacionalista Valenciana impulsaren una tertúlia patrioticoliterària clandestina, realitzada primer a casa de Josep Vila, i posteriorment a casa de Miquel Adlert, els dimarts de vesprada. A poc a poc anaren incorporant-s'hi nous membres, com ara Rafael Ferreres, el pare Joan Baptista Bertran, Carola Reig, Ricard Sanmartín o Enric Valor, i fins i tot membres de la generació del 1930 com Francesc Almela i Vives, Enric Soler i Godes i Carles Salvador, tot i que aquests darrers ben prompte deixaren d'assistir-hi. El motiu fou l'inici dels cursos de llengua en Lo Rat Penat i el desencadenament d'un fort enfrontament literari, barrejat amb qüestions personals, entre alguns dels membres del grup Torre i altres del grup encapçalat per Carles Salvador, que s'agrupava en Lo Rat Penat i en l'editorial Lletres Valencianes, dirigida per Ricard Sanmartín.

La vitalitat de la tertúlia i de les activitats que s'organitzaven al voltant de l'editorial Torre propicià la incorporació dels jóvens escriptors valencians, com ara Joan Fuster, Santiago Bru, Maria Beneyto, Josep Iborra, F. de P. Burguera, Vicent Andrés Estellés, Alfons Cucó i molts altres, o la visita de personalitats de tot el domini lingüístic de la llengua catalana, com ara Francesc de Borja Moll, el pare Miquel Batllori, Carles Riba o Josep Maria

de Casacuberta.[71] Manuel Sanchis Guarner, que aleshores residia a Mallorca, també col·laborà activament amb el grup, tot i que des de la distància.

Fou en aquesta tertúlia on Enric Valor va restablir els contactes amb antics companys valencianistes, com ara Carles Salvador, que hi va assistir al principi alguna vegada, Sanchis Guarner, quan venia de Mallorca, o Emili Beüt i Berenguer, i també on pogué conéixer les noves incorporacions, que li aportaren una nova perspectiva de les seues possibilitats literàries. Per a Valor, «la tertúlia va ser una cosa magnífica: es tractava del nostre idioma i de la nostra literatura i resultava una activitat estimulant al davant de la fortíssima dictadura que havíem començat a suportar. Aquelles reunions setmanals presentaven també un altre atractiu, i era el seu regust romàntic d'una més o menys acusada clandestinitat» (Serrano 1995: 95). Sobre els participants, Valor assegura que no únicament eren escriptors, «sinó simplement interessats a gaudir d'un ambient culte patriòticament valencià» (Serrano 1995: 97).

D'entre les nombroses activitats literàries que s'organitzaren durant aquells anys al voltat del grup Torre, cal destacar l'aparició el 1948 de la revista clandestina *Esclat*, després de repetits intents de posar en marxa el projecte de manera legal.[72] Tot i que només se'n publicaren tres números bimensuals, de juny a octubre, Vicent Salvador (2001: 208) afirma que «representa un intent, en la immediata postguerra, de periodisme literari en català i la manifestació d'un cert trencament generacional dels nous escriptors de la postguerra». Per la seua banda, Santi Cortés (1995: 339) considera que *Esclat* «es proposava omplir el buit informatiu existent sobre la literatura, la llengua i la història del País Valencià».

Una de les més significatives aportacions d'Enric Valor al grup Torre fou la col·laboració en la revista *Esclat*, concretament en el numero 3 (setembre-

71. Josep Ballester (1992*a*: 174-178) publica les actes de diverses reunions extraordinàries realitzades el 1947 i 1948 on figura la relació d'assistents.

72. Sobre la revista *Esclat*, vegeu Santi Cortés (1990: 189-194 i 1995: 337-340) i Josep Ballester (1992*a*: 110-120).

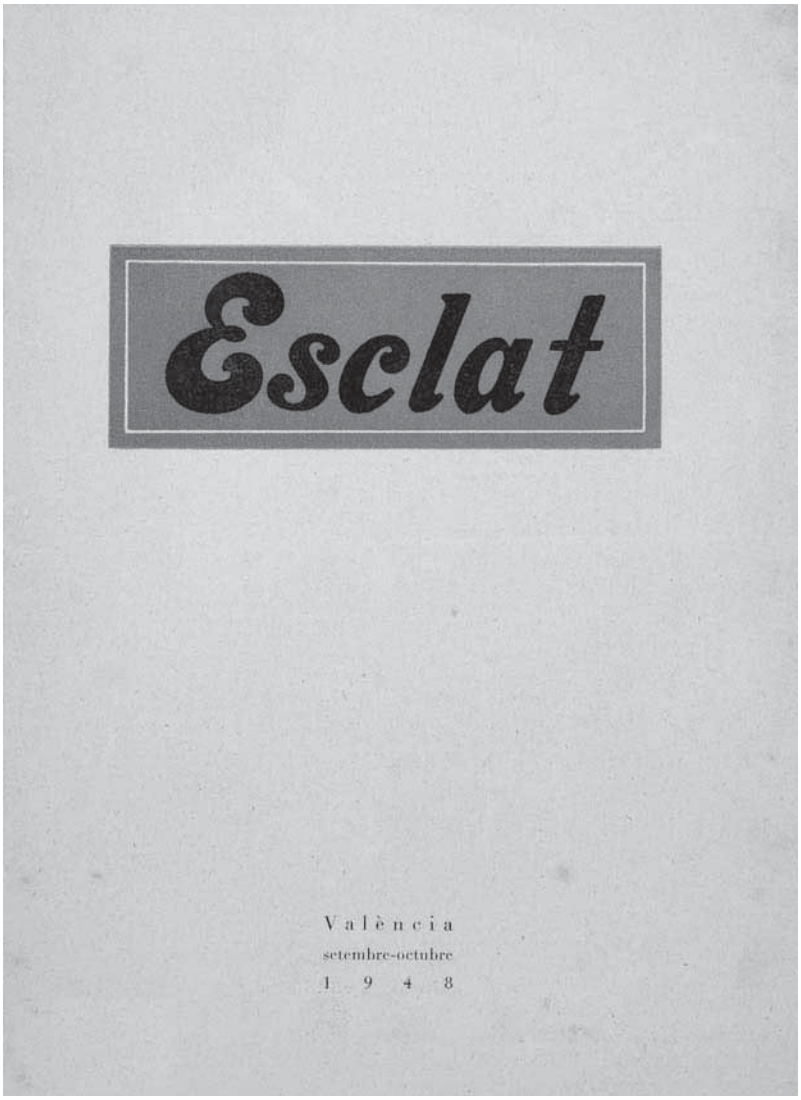

Coberta del número de setembre-octubre del 1948 de la revista *Esclat*, editada per Torre, on col·laborà Enric Valor

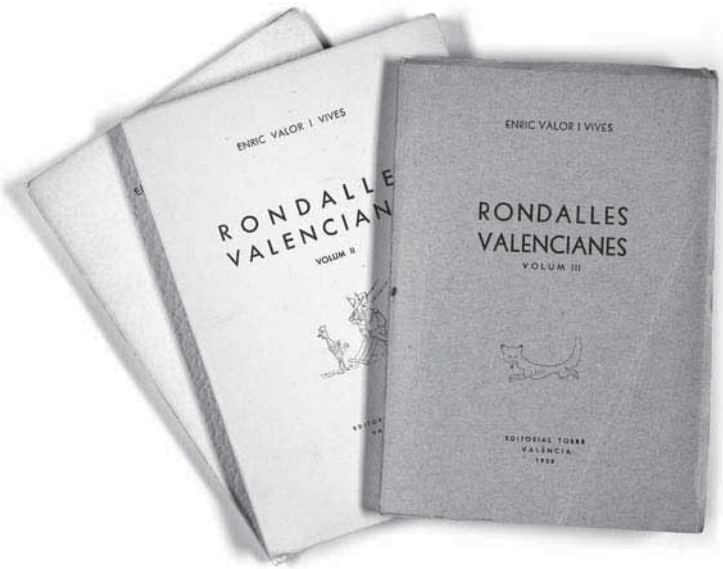

Primera edició de les *Rondalles valencianes* d'Enric Valor, publicades per l'editorial Torre (1950-1958)

octubre del 1948), on publicà l'article «Els modismes», la qual cosa ens indica que en aquell moment els interessos de l'escriptor castallut s'inclinaven sobretot pel tema de la llengua. De fet, segons assenyala Ballester (1992*a*: 114-115), «un dels aspectes que més crida l'atenció de la revista és la seua preocupació per la llengua, tant a nivell literari com a nivell gramatical», cosa que es concretà amb la col·laboració de Manuel Sanchis Guarner («Els escriptors i la gramàtica», núm. 1), Josep Giner i Marco («Diccionari General de la Llengua», núm. 2) i F. Navarro Navarro («Mots retinguts», núm. 2).

En aquest article, Enric Valor assegura que la recerca de modismes té «tanta importància almenys com l'arreplega de mots per al seu estudi i inclusió al Diccionari de la Llengua», atés que «molts pensaments subtils, moltes relacions entre idees o entre proposicions, molts matisos, en fi, en literatura, s'expressen adequadament emprant el modisme secularment elaborat pel poble». De fet, insistia, «allà on no arriben les paraules en llurs accepcions característiques, allà on no abasten les construccions més o menys castisses d'una sintaxi sistematitzada, arriba l'expressió exacta i quasi taumatúrgica del modisme». Per tot açò, Valor es fixava en llengües com l'anglesa, posseïdora de «milers de modismes, que multipliquen de fet el seu cabdal lexicogràfic per cinc o per deu», o en el valencià, que tot i la descurança observada pels seus parlants en els darrers segles «no ha cessat de crear cents i cents d'utilíssims i necessaris modismes». Calia, per tant, segons afirmava Valor, «que els nostres escriptors traguen de la inexhaurible pedrera popular eixes petites joies que són els modismes i els usen amb propietat», i d'eixa manera aconseguirien abandonar una prosa «freda, poc castissa i, de vegades, artificiosa», i alhora emprarien «eixos girs tan expressius, tan de soca arrel valencians», que construirien un «estil sucós i ple de vida» que guanyaria «fluïdesa i ritme».

D'altra banda, Enric Valor aprofitava molt bé l'assistència a les reunions del grup Torre: «en aquelles tertúlies vaig sentir parlar sobre diversos temes literaris que els estudiosos coneixien molt millor que jo. I entre aquests, el de la rondallística, de la qual va parlar molt extensament Manuel Sanchis Guarner en diverses reunions» (Serrano 1995: 96). Efectivament, ha sigut Santi Cortés (2002: 31) qui ha remarcat «la faceta guarneriana d'incitador de vocacions», que en el cas d'Enric Valor va demostrar a bastament la seua efectivitat, atés que fou gràcies a la influència de Sanchis que Valor es planteja treballar en el camp de la rondallística i preparar un primer volum de narracions tradicionals. «Aquelles notícies crítiques sobre la importància i el valor de la literatura oral i tradicional dels pobles, em va convèncer i il·lusionar per a literaturitzar un volumet de rondalles recorrent a les que

ja havia sentit contar d'infant. Llavors, per iniciativa i consells de Sanchis i, davant la conformitat de Casp i Adlert, vaig provar a redactar tres voluments de rondalles d'unes 60 pàgines cadascun, que l'editorial Torre va tenir la gentilesa de publicar-me a partir del 1950 amb un tiratge de tres-cents o quatre-cents exemplars», explica Valor (Serrano 1995: 98). Així fou com el 1950 apareixia el primer volum de *Rondalles valencianes* en el número 3 de la col·lecció L'Espiga; el 1951, el segon volum, en el número 7; i el 1958, el tercer volum, en el número 37.[73]

73. D'altra banda, cal destacar que el 1951 Enric Valor va col·laborar en l'edició del llibre *Rondalles gironines i valencianes*, amb pròleg, tria, adaptació i vocabulari de Joan Sales, on recollí, adaptà i revisà les rondalles valencianes. A més a més, el 1952 publicà en l'editorial Barcino de Barcelona les *Narracions de la Foia de Castalla*.

3. ELS CURSOS DE LLENGUA DE LO RAT PENAT

L'aprovació de les Normes de Castelló el 1932 va impulsar Carles Salvador a la difusió de la nova normativa ortogràfica amb la publicació de diversos treballs, com el *Vocabulari ortogràfic valencià* el 1933, unes «Notes gramaticals» en *El Camí* l'abril del 1932 o, en aquest mateix setmanari, el Curs d'Ortografia Valenciana, el 1933, i el Curs de Morfologia Valenciana, l'any següent. A més a més, també van ser iniciativa seua els cursos de valencià impartits abans de la guerra en diverses institucions, com l'Institut d'Idiomes de la Universitat de València o el Centro de Cultura Valenciana.

Ara bé, tan bon punt s'acabà la Guerra Civil, s'inicià una etapa d'intensa repressió en la qual calia oblidar-se, a la força, de qualsevol sentiment valencianista, i, per tant, hòmens com Carles Salvador o Enric Valor, que havien fet del valencianisme el seu ideal de vida, van haver de recloure's en ells mateixos i focalitzar aquest sentiment envers l'estudi de la història i la llengua dels valencians.

Pel que fa a Lo Rat Penat, hem de recordar que aquesta institució havia sigut tradicionalment el refugi del valencianisme conservador des de la seua fundació. Després de la guerra va ser una de les primeres a oferir els seus serveis al nou règim sorgit de la desfeta dels anys 1936-1939, i el mateix *año de la victoria* ja va realitzar els primers Jocs Florals d'una nova època.[74] Evidentment,

74. Sobre les activitats de Lo Rat Penat en els primers anys del franquisme i, en concret, pel que fa les presidències de Josep Casanova Dalfó, Josep Monmeneu Gómez i Josep Calatayud Bayà, vegeu Cortés (1995: 100-111).

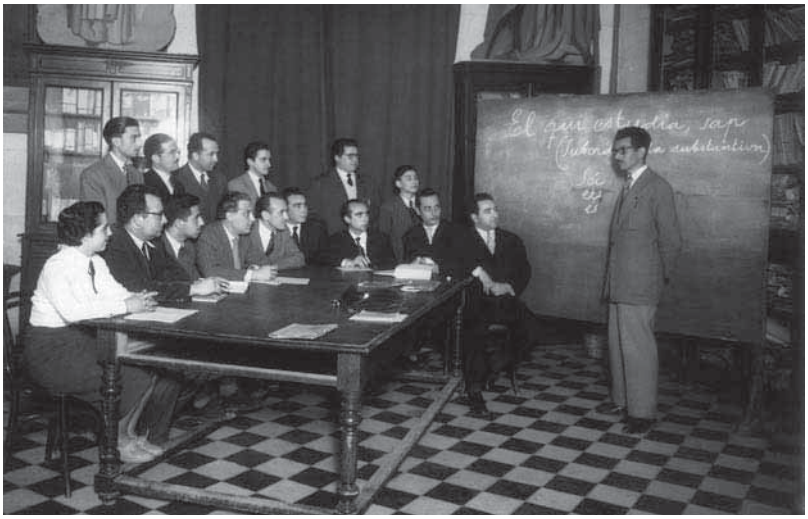

Enric Valor impartint una classe en la seu de Lo Rat Penat durant el curs 1953-1954

si les autoritats franquistes van permetre la represa de les activitats d'aquesta institució va ser perquè «nuestros gobernantes con fina percepción, han comprendido que nada pueden temer de ese amor al terruño, a las tradiciones, a las glorias, a todo aquello que es típico y que jamás se quiso elevar a la categoría funesta de hechos diferenciales para fundamentar sobre ellos divisiones políticas o aspiraciones autonómicas» (Llorente i Falcó 1939).[75]

Podem dividir la trajectòria de Lo Rat Penat durant la postguerra en dues etapes clarament diferenciades, segons afirma Santi Cortés (1995: 103). La primera, que Cortés anomena *col·laboracionista*, que arribaria fins al 1948, i la segona, que s'inicia amb la presidència de Manuel González Martí, que «també era d'ideologia franquista, però totalment obert a la integració dels

75. Reproduït per Santi Cortés (1995: 102).

vells nacionalistes de pre-guerra i a potenciar les activitats valencianistes de la societat». La nova junta de govern encapçalada per González Martí, que va prendre possessió el 12 de desembre del 1948, estava formada, entre altres, per Josep M. Giménez Fayos, Teodor Llorente i Falcó, Nicolau Primitiu Gómez Serrano, Josep Vila Cabanes, Josep Guasch Juan, Salvador Carreres Zacarés, Carles Salvador i Gimeno i Francesc Soriano Bueso.[76]

Dies després s'hi inaugurava la Secció de Llengua i Literatura, concretament el 30 de desembre del 1948, sota la presidència de Carles Salvador, que va pronunciar la conferència «Llorente i els temes infantils en la seua poesia». Al mestre valencianista l'acompanyaven inicialment Enric Soler i Godes, vicepresident, Josep Mascarell, secretari, i Enric Valor i Josep Giner, vocals.

A partir d'aquests canvis, es va iniciar una de les millors etapes de Lo Rat Penat, i es va produir un augment de les activitats de la societat i un important increment en el nombre de socis,[77] i això fou gràcies, en gran part, als nous integrants de l'entitat, que van saber aprofitar l'escletxa que se'ls obria per a portar endavant iniciatives de recuperació cultural i lingüística inimaginables fins al moment. Així, van organitzar vetlades teatrals, visites, xocolatades d'homenatge,[78] concursos i altres activitats que comptaven amb una nombrosa participació dels socis i de la societat en general.[79]

---

76. Vegeu *Las Provincias* (14 de desembre del 1948). Sobre aquesta qüestió vegeu també Ferrer Díez (2000: 237-238).

77. Teodor Llorente i Falcó (amb el pseudònim de *Lucio*) fa referència a aquest augment de les activitats i del nombre de socis, i diu que, segons li havia comentat el president de l'entitat, en uns mesos havien augmentat les inscripcions com a socis en més de 150, i a més, aquests «no son de los que se limitan a pagar la cuota sino de los que vienen a la casa y se suman a sus actos y sus fiestas» (*Las Provincias*, 18 de febrer del 1949).

78. La celebració d'aquests actes va provocar que els opositors a la tasca de Lo Rat Penat, com Miquel Adlert, anomenaren aquesta societat la «Chocolateria». Vegeu Cucó-Cortés (1997: 77).

79. En *l'Almanaque de Las Provincias* corresponent a l'any 1950 (257-271) trobarem una àmplia i detallada ressenya de les múltiples iniciatives portades a terme per l'entitat valencianista durant l'any 1949, que contrasta amb les rutinàries activitats dels anys precedents.

Però, com diu Igual i Úbeda (1959: 111) «per damunt de tota altra, la manifestació més transcendent fou, sense dubte, la preponderància que obtingué la Secció de Literatura i Filologia». Aquesta fou la secció més dinàmica i que va organitzar més activitats. Destaquem la realització dels matinals poètics,[80] que se celebraven els diumenges a les dotze i anaven dedicats a poetes com Pasqual Asins, Josep Mascarell,[81] Emili Baró, Maximilià Thous, Almela i Vives, Badenes Dalmau i, fins i tot, se'n va dedicar un a l'obra poètica de sant Vicent Ferrer.[82] Es donava la circumstància que d'aquestes activitats, així com d'altres organitzades per la Secció de Literatura i Filologia, es realitzaven retransmissions radiofòniques per a les zones de València i d'Alzira que tenien «una enorme difusió».[83]

---

80. Algunes dates dels matinals poètics són les següents: a Pasqual Asins, 30 de març del 1949; a Josep Mascarell, 3 d'abril; a sant Vicent Ferrer, 27 d'abril; a Maximilià Thous Orts, el 28 de maig; a Almela i Vives, el 5 de juny; a Badenes Dalmau, el 13 de juny. L'objectiu dels matinals poètics era «honrar la memoria de los poetas valencianos que habiendo triunfado en vida estaban ya un poco olvidados por las generaciones más jóvenes» (*Las Provincias*, 14 de juny del 1949).

81. Sobre el matinal poètic dedicat a Mascarell, Miquel Adlert farà un interessat resum per a Sanchis Guarner en el qual deia coses com aquestes: «Maria Santíssima! No vullgues saber la quantitat de coses ridícules i cursis que feren durant l'hora i mitja llarga que durà això; perquè la lectura de Mascarell va ocupar una mínima part». Adlert es refereix a les actuacions prèvies que s'hi realitzaven, amb interpretacions de música al piano, fragments de sarsuela com *El barbero de Sevilla* o d'òpera. Vegeu Cucó-Cortés (1997-80-81).

82. Sembla que la intenció de Carles Salvador era organitzar aquests matinals poètics convidant-hi també poetes jóvens però, segurament, aquests preferien no involucrar-se amb Lo Rat Penat i elegien altres tertúlies, com la del grup Torre, per a presentar els seus treballs. Aquest fou el cas de Joan Fuster, que va rebutjar amistosament la proposta de Carles Salvador de dedicar-li'n un, i que estaria «dedicat a la vostra poesia [i] faria jo mateix la crítica literària llegint unes quartilles» (carta de Carles Salvador a Joan Fuster, 6 d'abril del 1949). Vegeu Cucó-Cortés (1997: 74). D'altra banda, Fuster li contestà que «la meva poesia i jo ens trobaríem relativament incòmodes en la "Casa Pairal". Incompatibilitat de caràcters, en certa manera. Llegir versos meus, allí, em faria l'efecte d'una irreverència (en particular per allò del catalanisme, que és la "bèstia negra" del ratpenatisme tradicional) [...]. Sento molt, doncs, no poder accedir al vostre desig —que us agraeixo de tot cor— per totes aquestes aprensions meves». Carta de Joan Fuster a Carles Salvador, 10 d'abril del 1949. Vegeu Cucó-Cortés (1997: 75-76).

83. Sobre aquesta qüestió vegeu *Almanaque de Las Provincias para 1950* (1950: 268).

També s'hi feien vetlades literàries, com les dedicades a la poetessa Maria Ibars Ibars, a Enric Duran i Tortajada o a Carles Salvador, on es presentaven les obres d'aquests autors i es recitaven els seus poemes. Una altra novetat del 1949 fou la convocatòria de concursos de lectura infantil i de recitació, que es van realitzar els mesos de juny i juliol, respectivament.[84]

Una de les primeres activitats dutes a terme per aquesta secció el 1949 fou l'organització de conferències de temàtica literària. La secció va inaugurar el curs el mes de gener amb una dissertació de Carles Salvador sobre «Els contes valencians de González Martí».[85] El 19 del mateix mes, Josep M. Giménez Fayos va pronunciar una conferència «Sobre els llenguatges hispànics i el llenguatge valencià»,[86] on defenia les seues teories sobre els orígens autòctons del valencià i el nom de la llengua. El mes de maig, els dies 23, 27 i 31, Nicolau Primitiu Gómez va pronunciar tres conferències sobre temàtica lingüística en les quals arribava a unes conclusions semblants a les de Giménez Fayos sobre la identitat autòctona del valencià, encara que reconeixia que l'idioma parlat per catalans, valencians i mallorquins formava una mateixa unitat lingüística.[87]

---

84. El concurs infantil de lectura es va realitzar el 26 de juny, i consistia en efectuar lectures del llibre de Mateu i Llopis *El País Valencià* (*Las Provincias*, 28 de maig del 1949). El concurs de recitadors, que es convocava per primera vegada, es va realitzar el 10 de juliol, i consistia en la recitació del poema de Teodor Llorente «Xic de Barca» (*Las Provincias*, 13 de juliol del 1949).

85. González Martí havia publicat dos volums de la seua obra *De la València medieval. Contes del Pla i de la Muntanya* (València, 1948, Tip. Jesús Bernés), i Carles Salvador farà en aquesta conferència un estudi dels personatges, l'estil i la llengua de l'obra (*Las Provincias*, 15 de gener del 1949). El diumenge 20 de febrer del 1949 s'hi va realitzar una xocolatada per a presentar aquest llibre de González Martí, i s'hi van recitar alguns contes. A més, l'acte es va retransmetre per la ràdio.

86. Trobarem una ressenya de l'acte en *Las Provincias*, 21 de gener del 1949. Aquesta conferència va ser entesa per Miquel Adlert i el grup Torre com un atac de Carles Salvador i Lo Rat Penat a Sanchis Guarner. És per això que Xavier Casp escriu a Sanchis a Mallorca el 23 de gener del 1949 i li diu: «L'atac a tu ja és àdhuc nominat. I açò per l'èxit de les teues conferències i en vespres de publicar la teua *Gramàtica* i precisament per això! Esperem que un dia no llunyà no publique el tal senyor [es refereix, òbviament, a Carles Salvador] un llibre que es titule *El Perill Català*», en referència a l'opuscle anticatalanista publicat per Josep Maria Bayarri el 1932. Vegeu Cucó-Cortés (1997: 72).

87. Podem veure una crònica de les dues primeres els dies 26 i 29 de maig en *Las Provincias* i un resum de les conclusions en «Lo Rat Penat en 1949», *Almanaque de Las Provincias para* 1950, p. 265.

A més d'aquestes activitats, la Secció de Literatura i Filologia va encetar una col·laboració en el diari *Las Provincias*, anomenada *Finestral*, de la mà d'Enric Soler i Godes, amb l'objectiu d'informar de les activitats realitzades i de confeccionar ressenyes literàries d'obres clàssiques i modernes.[88]

Una altra iniciativa dels membres d'aquesta Secció va ser la d'obrir una oficina de correcció d'originals i de proves d'impremta, adreçada, sobretot, als autors populistes i a les comissions de falles, per tal que utilitzaren la llengua de la forma més correcta possible i editaren els llibres literaris i els llibrets de falla «segons l'ortografia oficial que és pròpia de Lo Rat Penat» (*ALP* 1950: 266).[89] La qüestió de la correcció gramatical tindrà la màxima prioritat des dels inicis d'aquesta nova directiva de Lo Rat Penat i, sobretot, s'actuarà sobre aquells elements que mostraven una major descurança en l'ús de la llengua, els escriptors populistes i el món

88. La secció *Finestral* es va iniciar el 25 de gener del 1949 i apareixia, encara que irregularment, els diumenges.

89. Pasqual Asins havia fet una proposta semblant en l'article d'*El Camí* «Les falles» (núm. 52, 4 de març del 1933), en el qual, per tal de combatre les incorreccions gramaticals en les publicacions falleres, proposava la creació d'una «oficina correctora de lèxic i d'ortografia»: «no es pot imaginar major nombre de barbarismes, incorreccions, castellanismes, etc... Diuen, per excusar-se, que es tracta de publicacions *populars*. No és admissible la teoria o el retruc. El nostre poble, per joia, encara empra el seu idioma amb una netedat i un estil que ja ens donaríem per molt satisfets si les publicacions falleres el reflectiren. És l'atreviment o l'ignorància lo que produix esta literatura tan lamentable [...]. L'idioma o se cultiva amb un mínim de coneiximent i correcció, o és preferible no usar-lo, perquè allavors el prostituïm. Els valencianistes, cent per cent, l'estimem net i clar com el parla el poble, aquella part del poble no contaminada per l'influencia de l'idioma invasor, que el serva immaculat i pulcre. Per açò voldríem discurrir el mig de controlar, com fóra, les publicacions que *volen i no saben* estar escrites en valencià. Potser una oficina correctora de lèxic i d'ortografia. No sabem encara, però, s'hauria d'intervindre, solsment en el sentit gramatical estricte, les esmentades publicacions, per a dignificar-les idiomàticament. O les hauríem de *boicotejar*. Açò seria manco generós». Aquesta proposta no va arribar a convertir-se en realitat en aquells moments, però serà ara, de la mà de Lo Rat Penat, que començarà a fructificar. Val a dir que l'única publicació fallera que utilitzava la llengua d'una manera digna era la revista *Pensat i Fet*, de la qual Nicolau Primitiu dirà que «repassar la col·lecció de *Pensat i Fet* és adonar-se'n del seu progrés en la depuració de la llengua emprada; pas a pas, cada any es veu major cura normativa, ço que es d'admirar en el medi ambient tan poc propici especialment per a la literatura festiva» («*Pensat i fet* en la llengua valenciana», *Pensat i fet*, 30, març del 1936, p. 6). Sobre aquesta revista podem veure Sanmartín Moreno (1984: 12-14).

de les falles. En aquesta línia, es demanarà que els llibrets de falla que participaren en el concurs que anualment convocava l'entitat valencianista «deben estar escritos con la máxima corrección gramatical». (*Las Provincias*, 24 de febrer del 1949). Evidentment, la presència d'aquests destacats valencianistes en Lo Rat Penat, entre els quals es trobava Enric Valor, significarà, en l'aspecte gramatical, un canvi radical dels seus plantejaments anteriors, i la qüestió de la correcció lingüística es convertirà en un dels objectius prioritaris de la renovada societat: ateses les circumstàncies polítiques del moment, no hi havia dubte que s'havia trobat la millor tribuna des d'on continuar la tasca de difusió de les Normes de Castelló.

Ara bé, la iniciativa més interessant, i també la que va servir per a aglutinar un ampli ventall de valencianistes, fou sens dubte l'organització dels cursos de llengua. Efectivament, en *Las Provincias* de l'1 de febrer del 1949 es feia públic l'inici d'un curs de gramàtica valenciana que tenia com a professor Enric Valor, i el dia 12 s'anunciava que aquest començaria el 15 de febrer i s'impartiria els dimarts i dijous de vesprada.[90] Valor ho recorda d'aquesta manera:

> Jo, sota la direcció de Carles Salvador, vaig donar el primer curs de gramàtica valenciana. Vaig tenir més de dues dotzenes de deixebles, entre els quals mossèn Vicent Sorribes, rector de la parròquia de Rocafort; Francesc Ferrer i Pastor; don Vicent Ferris, professor universitari, i molts altres joves nacionalistes com Francesc i Josep Codonyer, universitaris que potser no havien acabat encara. Com a membre de la secció de Literatura i Filologia, la meua activitat no va ser molt intensa, però vaig aprendre bastant, sobretot pel meu contacte personal amb Carles Salvador i Josep Giner. [Serrano 1995: 102.]

90. Sobre els cursos de llengua, Santi Cortés ha publicat el 2006 un detallat i valuós estudi. D'altra banda, nosaltres també els hem analitzat en Climent (2004), fixant-nos en el paper de Josep Giner i Marco.

En aquestes classes s'utilitzava l'*Ortografia valenciana* del 1934 de Carles Salvador, de la qual «Josep Giner trobà encara 200 exemplars en la llibreria de Plácido Cervera» (Simbor 1983: 64).[91] Aquest curset, en el qual participaven 24 alumnes, va continuar fins al 22 de març, que va concloure l'apartat de fonètica i ortografia. Els alumnes que van realitzar tots els exercicis del llibre d'ortografia, Francesc Ferrer Pastor, Joan Soriano i Vicent Sorribes, van obtenir el títol de professors de valencià. La resta, com que no havien acabat la tasca, van continuar el curset després de les vacances de Pasqua (*Las Provincias*, 30 de març del 1949).[92] Els responsables del curset foren Enric Valor i Josep Giner, segons confirmem amb la carta que Carles Salvador envià al president de l'Institut d'Estudis Catalans a finals d'abril del 1949, on li comunica que «Aquests dos senyors darrers [Enric Valor i Josep Giner] són els encarregats del present curset que ha tingut gran èxit, principalment entre impressors, linotipistes i correctors d'impremta als quals ha estat dedicat».[93]

Poc després es va organitzar un curset de morfologia i un altre d'ortografia impartits per Francesc Ferrer Pastor, que oferien la possibilitat d'aconseguir el títol de professor de valencià als *mestres de gai saber* «verificando un examen sencillo de escritura al dictado y de análisis gramatical con traducción al castellano» (*Las Provincias*, 26 d'abril del 1949).

D'altra banda, des del 8 de juny també s'impartiren dos cursos per correspondència a càrrec dels professors Francesc Ferrer Pastor, Vicent Sorribes i Gramatge i Ismael Rosselló i Zurriaga que corregien els exercicis, adreçats

91. Segons Giner, els exemplars corresponien a la segona edició de l'any 1937. Vegeu Casanova (1996: 182).

92. El 26 d'abril del 1949 *Las Provincias* informava que «el presidente de Lo Rat Penat ha firmado los diplomas de profesor de valenciano primer grado (ortografía) a favor de los alumnos que han realizado todos los ejercicios del librito de ortografía, señores Francisco Ferrer, Juan Soriano y V. Sorribes. Los veintiun alumnos restantes no han completado la labor del programa y pueden continuar el cursillo».

93. Carta de Carles Salvador al president de l'Institut d'Estudis Catalans, sense data. Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans.

als «estudiosos radicats fora de la ciutat», que eren més de cinquanta (*Almanaque de Las Provincias para 1950*, p. 269). En l'acte de clausura dels cursos d'aquell any van ser nomenats professors un grup de prop de vint-i-cinc persones de diferents indrets del País Valencià, entre les quals destaquen Francesc Almela i Vives, Joaquim Sanchis i Zabalza, Josep Mascarell i Joan Valls (*Almanaque de Las Provincias* 1950: 269).[94]

Enric Valor fou, per tant, el primer professor dels cursos de Lo Rat Penat, però únicament impartí les classes durant el primer mes. El motiu principal fou que hagué d'anar-se'n a Castalla per a ocupar-se de les propietats familiars, així com també de la seua gran afició, la caça (Remei Castelló 2000: 8).[95] Abans d'anar-se'n, Valor escrigué una carta a Carles Salvador on li explicava les gestions que havia fet davant Josep Giner perquè el substituïra en les classes i li detallava la matèria que havia explicat i els exercicis que havien fet els alumnes:

> D'acord amb la nostra conversació del divendres passat, he parlat amb el Sr. Giner, el qual m'ha dit que no pot encarregar-se del curset del Rat Penat, perquè d'ara endavant té noves hores de treball que li ho impedixen.
>
> Creu ell que podria vosté donar-lo. Siga vosté o un altre senyor el qui ho faça, ha de tenir en compte que jo he explicat tota la fonètica elemental, amb breus normes ortogràfiques. Per tant, queda l'ortografia i la morfologia. Si ocorreguera que alguna de les coses que s'expliquen ja havia estat explicada, no va mal, perquè de tot el que jo els he ensenyat, hi haurà matèries sobre les quals encara tindran dubtes i altres que hauran oblidat.
>
> Fins al meu retorn. Una cordial salutació per als deixebles. Seu afectíssim amic, Enric Valor.[96]

94. Trobem informació sobre el lliurament dels diplomes del Curs de Gramàtica i dels títols de Professor de Llengua Valenciana a l'acabament del curs en *Las Provincias* (13 de juny del 1949).

95. Francesc Ferrer Pastor (Alberola 2000: 61) també fa referència a les obligacions i aficions de l'escriptor castallut quan afirma que «Enric Valor, a les quatre classes tenia faena a Castalla i se n'anava... A caçar. Bé, ell deia que *tenia faena*. I com que fallava, m'hi vaig incorporar jo».

96. Carta d'Enric Valor a Carles Salvador, 20 de març del 1949. Arxiu de la Fundació Carles Salvador de Benassal.

No obstant el que diu Valor en la carta, no ens ha d'estranyar l'existència d'unes certes desavinences entre tots dos que influïren en aquesta sobtada renúncia. En aquest sentit, hem de recordar que Enric Valor estava perfectament integrat en el grup Torre, els dirigents del qual, Miquel Adlert i Xavier Casp, estaven cada vegada més enfrontats amb Carles Salvador i amb Lo Rat Penat, i de ben segur que alguna cosa tindrien a veure en la retirada de Valor dels cursos. De fet, la tensió entre els dos grups augmentà bastant arran de l'organització de les conferències impartides per Josep M. Giménez Fayos i Nicolau Primitiu Gómez Serrano en Lo Rat Penat. Així expressava Xavier Casp el seu disgust per la presència d'Enric Valor i Josep Giner com a professors dels cursos de llengua de Lo Rat Penat a principis del 1949:

> I què em dius de la personalitat filològica del «vice-presidente» i del «secretari» [de Lo Rat Penat]? Quina pudor! I Giner (G. Renart) i Valor desidiosament posats en l'all! Pobra València![97]

És per això que pensem que la pressió del tàndem Casp-Adlert sobre Enric Valor provocà el seu allunyament de Lo Rat Penat i el consegüent enfrontament amb Carles Salvador. Si hem de fer cas de Miquel Adlert, Valor «no vol res amb ells», és a dir, amb el grup ratpenatista, els quals l'havien enganyat en l'inici dels cursos de llengua. Així s'encarregà Miquel Adlert de donar a conéixer a Josep M. Casacuberta el malestar d'Enric Valor amb els responsables dels cursos de llengua en una carta del 1950, en la qual, a més, atribuïa a Valor la seua creació:

> Ja sé que han fet creure que tot el valencianisme està amb el Rat Penat; que han inflat els cursets (única cosa a què poden agafar-se) però sense dir que no es cosa d'ells sinó d'una persona que no vol res amb ells i que els va crear el poc de temps que el tingueren enganyat, i això ho sabeu perquè us ho va dir ell mateix quan us el presentarem el darrer viatge: Enric Valor.[98]

97. Carta de Xavier Casp a Manuel Sanchis Guarner, 23 de gener del 1949. Reproduïda en Cucó-Cortés (1997: 72).

98. Carta de Miquel Adlert a Josep M. Casacuberta, 30 d'abril del 1950. Reproduïda en Cucó-Cortés (1997: 87).

L'èxit dels cursos va sobtar, fins i tot, els mateixos organitzadors, i ben prompte es van consolidar en l'esquifit panorama cultural valencià. Així, l'any acadèmic 1949-1950 es va organitzar un curs elemental amb 26 alumnes impartit per Vicent Sorribes, i un altre, del mateix nivell, a càrrec d'Ismael Rosselló, amb 27. Del curs per correspondència s'encarregaven Josep Giner i Francesc Ferrer Pastor i comptà amb 82 alumnes. En aquests anys, l'augment de la matrícula d'alumnes fou espectacular. El curs 1951-1952 s'hi inscriviren 93 alumnes; el 1952-1953, 180 alumnes; el 1953-1954, 150; el 1954-1955, 201, i el 1955-1956, 228.

D'aquest període cal destacar la publicació el 1951 de la *Gramàtica valenciana* de Carles Salvador, que aparegué el mes de gener per la urgència que es tenia d'un material didàctic per a les classes, atés que ja s'havien exhaurit els exemplars de l'*Ortografia* de Carles Salvador.

Una altra de les iniciatives més interessants que es van portar a terme al voltant dels cursos de llengua va ser la publicació de les conferències pronunciades per diverses personalitats en les sessions de clausura. Així, el 1954 es va publicar el primer número de la col·lecció, *Els valencians pre-romans*, de Doménec Fletcher i Valls; el 1955, el segon, *Panorama històric de la literatura valenciana*, de Francesc Almela i Vives; el 1957 es va editar la conferència *El món literari de sor Isabel de Villena*, de Joan Fuster, pronunciada l'any anterior, i també *La llengua materna*, d'Antoni Igual i Úbeda, que corresponien als números tercer i quart.[99] S'ha de dir que aquestes edicions es van realitzar

99. Una relació detallada de les activitats de cada curs i de les obres publicades dins d'aquesta secció la trobem en l'edició de *Poble, cultura i llengua* de Julià San Valero Aparisi (València, 1976, pp. 37-40), i també en la *Història de Lo Rat Penat* (València, 2000, pp. 743-745). A més, en cada publicació s'aprofitava per a realitzar una *Crònica* on es feia un extracte de les activitats realitzades al voltant dels cursos de llengua, que subministra abundant informació sobre el nombre d'alumnes matriculats, el professorat que impartia les classes, les titulacions atorgades i qualsevol activitat realitzada. Ací ens hem limitat a ressenyar la informació dels primers anys, però, en tot cas, podeu completar la informació sobre els cursos fins a l'actualitat en Vila Moreno (1997: 101-112) i, sobretot, en Moreno i Moreno (2000: 685-745).

gràcies al mecenatge de Nicolau Primitiu Gómez, que va finançar els dos primers, Gaetà Huguet, el tercer, i Soriano Bueso, el quart.[100]

Enric Valor, que com hem vist s'havia retirat dels cursos tan bon punt s'iniciaren, s'hi reintegrà posteriorment una vegada superats els malentesos amb Carles Salvador. De fet, durant els cursos 1953-1954 i 1954-1955 figura una altra vegada en la relació de professors juntament amb Ismael Rosselló, Joaquim Sanchis i Zabalza, Pere Queralt, Vicent Martí i Minyana, Frederic Moscardó, Tomàs Sánchez Pastor i Vicent Ferris Garcia (Salvador 1954: 6). Ara bé, el mateix 1955 Valor presentà una altra vegada la dimissió, en aquesta ocasió per manifestar la seua disconformitat amb la publicació de l'opuscle *Els valencians pre-romans*, de Doménec Fletcher i Valls, que defenia la teoria que el valencià procedia de la llengua dels ibers, hipòtesi que Nicolau Primitiu Gómez havia mantingut des del 1925, tot i que reconeixent la unitat de la llengua parlada per catalans i valencians.[101]

Anys després, en produir-se la dimissió de González Martí com a president de Lo Rat Penat, ocupà aquest càrrec Nicolau Primitiu Gómez Serrano, tot i que ja l'exercia *de facto* des de feia mesos. Al seu costat trobarem destacats valencianistes, com Vicent Badia Marín, Enric Matalí i Timoneda,

---

100. Concretament, el novembre del 1957 Gaetà Huguet va aportar 3.500 pessetes, Francesc Soriano Bueso 3.340 i Nicolau Primitiu 1.000. El gener del 1958, l'empresa IMAD, propietat de Nicolau Primitiu, aportava 1.800 pessetes, i el febrer, Ignasi Villalonga feia una donació de 2.000 pessetes. Les aportacions les feien a la comptabilitat dels Cursos de Llengua Valenciana, i d'aquests diners es pagava la publicació de les conferències de clausura dels cursos. La factura de la Impremta Vives Mora corresponent al pagament de les publicacions números 3 i 4 ascendia a 6.680 pessetes. Font: «Relació de les despeses del Curs de Llengua Valenciana» (1958/59 i 1959/60), arxiu de la família Gómez Senent. Biblioteca Nicolau Primitiu. Carpeta *Lo Rat Penat 1958/59/60.* Vegeu també l'opuscle de *Publicacions dels cursos de Llengua i Literatura Valenciana de Lo Rat Penat*, número 3, p. 7 (1957).

101. Així ho explica Sanchis Guarner a Francesc de B. Moll per carta l'1 de maig del 1955: «Els cursos de llengua valenciana de Lo Rat Penat han editat una conferència de Fletcher que es fa ressò de les teories de Don Nicolau, que el valencià no el dugueren els catalans ni tampoc no deriva de la llengua dels romans, sinó de la dels ibers. Enric Valor ha presentat la dimissió de professor dels cursos com a conseqüència de la publicació aqueixa feta amb caràcter oficial. Miquel Adlert se n'ha divertit molt». Carta reproduïda per Santi Cortés en *Lletres de resistència* (Sanchis Guarner 2005: 190-191). Sobre la dimissió d'Enric Valor el 1955, vegeu també Santi Cortés (2006: 75-76).

Alumnes i professors del curs de llengua de Lo Rat Penat (9 de març del 1954). Entre altres, Frederic Moscardó, Ricard Sanmartí, Carles Salvador, Enric Valor, Ismael Roselló, Vicent Ferris, Enric Matalí, Francesc Ferrer Pastor i Martí Minyana.

Tomàs Sánchez Pastor, Jaume Bru i Vidal, Ismael Rosselló, Doménec Gómez Senent i Vicent Gascón Pelegrí, entre altres. El dia de la presa de possessió de la Junta de Govern, el 4 de gener del 1959, Nicolau Primitiu va pronunciar el discurs «Lo Rat Penat és normatiu de la valencianitat».

Si hi ha una activitat que podem destacar de l'etapa com a president de Nicolau Primitiu serà l'organització dels cursos de llengua. Al llarg del 1959 es va editar un *Qüestionari de revàlida* que permetia obtenir el títol de Mestre de Gramàtica, a principis d'octubre apareixia la tercera edició de la *Gramàtica valenciana* de Carles Salvador, i durant el curs 1959-1960 es va establir el curs d'estiu per correspondència. A més a més, al llarg d'aquests anys, l'alumnat inscrit en els cursos va augmentar de manera considerable, com mai ho havia fet: el curs 1958-1959 s'hi matricularan 271 alumnes, el 1959-1960, 373, i el 1960-1961, 444.

Pel que fa a l'edició de les conferències de clausura dels cursos, el 1958-1959 aparegué *El cronista Desclot i el Regne de València*, de Miquel Coll i Alentorn, el 1959-1960 la d'Enric Soler i Godes, *Els primers periòdics valencians*, i el 1960-1961 la pronunciada per Francesc de B. Moll, *Mossén Alcover i el País Valencià*.

Tota aquesta tasca era coordinada des de la Secció de Filologia, la qual fou presidida des de principis del 1959 per Enric Valor, que s'integrà de nou en els cursos de Lo Rat Penat a instàncies de Nicolau Primitiu. Valor volgué involucrar immediatament destacats valencianistes, com ara Manuel Sanchis Guarner, que encara residia a Mallorca, a qui convidà a pronunciar la conferència de clausura dels cursos de llengua d'aquell any. De fet, l'autor de *La llengua dels valencians* li responia encoratjant-lo en la nova responsabilitat:

> Palma de Mallorca 30 de gener de 1959
>
> Estimat amic:
>
> Estic ben content que t'hages encarregat de dirigir els cursos de Llengua del Rat. Realment constitueixen una de les activitats més profitoses del valencianisme actual i em plau molt la invitació que em fas perquè col·labore jo en la tasca d'alguna manera. Per dissort la data del 14 de juny m'és absolutament impossible, puix que és època d'exàmens i no puc fugir d'ací. En canvi sí que acceptaria la data de la inauguració del curs que crec que feu el 9 d'octubre i us donaria una conferència titulada «Els noms de la rata-penada», tema relacionat evidentment amb el títol de la societat [...].
>
> Et saluda afectuosament
>
> M. Sanchis Guarner[102]

102. Carta de Manuel Sanchis Guarner a Enric Valor. Biblioteca Enric Valor. Institut d'Estudis Catalans. Alacant.

Dissortadament, Sanchis Guarner no pogué pronunciar el discurs de clausura dels cursos de Lo Rat Penat, i fou l'historiador i polític català, Miquel Coll i Alentorn, qui pronuncià la conferència «El cronista Desclot i el Regne de València» el 21 de juny del 1959.

D'altra banda, Josep Giner lliurà unes notes al president de Lo Rat Penat, Nicolau Primitiu Gómez, en les quals feia unes recomanacions sobre el funcionament de la Secció de Filologia, amb la idea que aquest les transmetera al seu president, Enric Valor:

> Dins del mateix ordre d'idees, Lo Rat Penat hauria de llançar-se a l'estudi de la nostra llengua, en la Secció de Filologia que dirigix Valor, iniciant:
>
> 1. La creació d'un fitxer lexicogràfic valencià.
>
> 2. La replega de tota la toponímia del Regne de València.
>
> 3. La preparació d'un «Suplement al *Diccionari Fabra*» i d'un «Suplement Valencià al *Diccionari Català-Valencià-Balear*» de Moll.
>
> 4. Diccionaris, gramàtiques, etc.
>
> Caldrien fitxers, paperetes, col·laboradors, enquestes als pobles, etc. Tot això no podria funcionar sense diners, sense gent pagada (encara que fos poc).
>
> El dia de demà, la Diputació es podria fer càrrec de les despeses i dels arxius: s'hauria posat la pedra inicial per a l'estudi científic de la nostra llengua i el futur «Arxiu de lexicografia valenciana», amb multitud de col·laboradors.
>
> Si Valor tingués diners començaria per publicar un *Butlletí de la Secció* —en forma de «circular», que permet la censura— on s'exposaria tot això i es crearia un exèrcit de col·laboradors en els pobles i es formaria un grup d'especialistes. Calen diners per a tot, fins per comprar llibres: el *Diccionari Alcover*, el Fabra, l'Atlas lingüístic de Griera, etc. i donar uns cursets per a preparar i ensinistrar els col·laboradors.[103]

103. La procedència del text és l'arxiu de la família Gómez Senent. Biblioteca Nicolau Primitiu. Plec *Escrits de Josep Giner sobre Lo Rat Penat.*

La presidència d'aquesta Secció per part de Valor fou molt breu; de fet, a finals d'any va presentar la dimissió al·legant que no podia dedicar el temps necessari a aquesta tasca, i va proposar Josep Giner com a substitut. En carta adreçada a Nicolau Primitiu comunicà el següent:

> Distingit senyor: Per raó de les meues creixents ocupacions, no puc continuar al front de la Secció de Filologia. Així em veig precisat a presentar la dimissió del meu càrrec de President.
>
> Prèviament a la meua decisió, he parlat de la meua substitució amb l'eminent filòleg Sr. Josep Giner, el qual es mostra dispost a fer-se càrrec de la Presidència.[104]

Aquest canvi en la presidència de la Secció de Filologia va configurar una nova composició: president, Josep Giner; secretària, Beatriu Civera; vocals, mossén Lluís Alcón i Vicent Ferris Garcia; com a col·laboradors figuraven Antoni Pérez Perales, Bernat Garcia Aparici, Antoni Martí i un grapat de cooperants radicats en diversos pobles, com ara Onda, Castelló, Bocairent o Alzira. Immediatament, aquesta secció es va marcar unes tasques a realitzar per «al millor estudi científic de la nostra llengua», i que estaven en la línea de les recomanacions que Giner havia fet anteriorment.[105] Les iniciatives sobre les quals es proposaven treballar eren les següents:

---

104. Carta del president de la Secció Filològica al president de Lo Rat Penat, València, 5 de desembre del 1959. Nicolau Primitiu va contestar l'11 de desembre del 1959 lamentant aquest fet i acceptant la proposta de nomenar Josep Giner com a nou president d'aquesta secció. Arxiu de la família Gómez Senent. Biblioteca Nicolau Primitiu. Carpeta *Notes Bio i Bibliogràfiques.* Plec *Correspondència Lo Rat Penat 1958-60.*

105. En carta a Joan Fuster del 22 de gener del 1960 Josep Giner diu: «Per no voler Valor Vives seguir de president de la Secció de Filologia del *Rat Penat*, m'ha nomenat a mi per a tal càrrec, que m'he vist obligat a acceptar a la força. Em limitaré als meus objectius: fer un butlletí que m'ajude a fer certes coses lexicogràfiques que m'ha encarregat Coromines, creant una xarxa de corresponsals a les comarques, replega de mots, toponímia i publicació de coses poc airejades» (Fuster 2000: 449).

> 1. Creació d'un fitxer de lexicografia valenciana.
>
> Els materials d'aqueix fitxer, una volta siga abundosament incrementat, haurien de formar part de la Institució oficial encarregada de l'estudi de la nostra llengua, però mentrestant, Lo Rat Penat pot perfectament iniciar la constitució del fitxer de lexicografia valenciana, amb la col·laboració i aportació dels materials lexicogràfics de totes les comarques valencianes.
>
> 2. Atlas lingüístic del Regne de València.
>
> 3. Suplement valencià als Diccionaris Fabra i Alcover.
>
> Com a inici i preparació de les tasques futures, s'ha proposat fer un assaig de replega lexicogràfica comarcal limitat a un qüestionari, que s'ha adreçat a diversos col·laboradors de totes les comarques valencianes.
>
> El qüestionari servirà d'assaig per a diverses qüestions de mètode, procediment, col·laboradors, resultats, etc... i posats en paperetes o fitxes podrà servir per a la fundació del fitxer lexicogràfic valencià que inicia Lo Rat Penat, fer un canemàs de l'Atlas lingüístic del País Valencià i recollir materials per al futur gros diccionari valencià.
>
> Esperem poder posar en marxa una gran obra cultural i científica en benefici de l'estudi de la nostra llengua. La futura revista de Filologia del Rat Penat està en estudi i esperem que serà un fet i podrem publicar tots els treballs degudament perfeccionats i ordenats.[106]

En definitiva, i pel que respecta als cursos de llengua, com ha assenyalat Santi Cortés (2006: 34), durant la presidència de Nicolau Primitiu aquests «reberen un nou impuls. Don Nicolau sabia que les classes havien rejovenit LRP: aportaren saba nova, reforçaren el "fet de la continuïtat", l'havien convertit en una entitat d'avanguarda, amb coses a dir».

106. «Lo Rat Penat. Circular als socis», València, març del 1960.

ENRIC VALOR I LA *GRAMÀTICA VALENCIANA* DE CARLES SALVADOR

El ben cert és que per a dur endavant l'enorme tasca dels cursos de llengua de Lo Rat Penat s'hi hagué d'involucrar moltíssima gent, des del professorat que impartia les classes de manera altruista, part de la directiva de l'entitat, com Emili Beüt o Enric Matalí, i, fins i tot, determinades persones que en un moment o altre donaren suport econòmic a la iniciativa.

Una de les comeses més significatives que es dugué a terme des de la Secció Filològica fou l'edició de l'obra *Lliçons de gramàtica valenciana amb exercicis pràctics* de Carles Salvador. El manual fou publicat per Lletres Valencianes el 1951, gràcies a l'aportació de diverses persones, sobretot Adolf Pizcueta, que va cedir part del fons editorial de L'Estel per a finançar-ne l'edició.[107] Aquesta gramàtica va nàixer per la necessitat d'un instrument didàctic adequat per a portar endavant les classes dels cursos de valencià.[108] D'altra banda, com s'assegurava en l'advertiment de la primera edició, l'obra naixia amb l'objectiu de continuar amb la difusió de la normativa aprovada el 1932, que era considerada l'oficial per al valencià:

> L'objecte del present llibre és facilitar el coneixement i la pràctica de la llengua valenciana i les lliçons que conté formen tot un Curs Elemental segons les

107. Una altra persona que també va participar en l'edició fou Josep Giner, el qual, segons Antoni Ferrando (1997: 117), «s'involucrà econòmicament en el projecte i s'encarregà de corregir les proves d'impremta». A més, Giner va preparar el pròleg de l'obra, però Carles Salvador es va estimar més no incloure'l, la qual cosa va provocar certes desavinences entre tots dos.

108. Per a Carles Salvador la publicació d'aquesta gramàtica «era una necesidad para reanudar estos cursos, puesto que están agotados los opúsculos que utilizamos en los anteriores» (*Jornada*, 31 de març del 1951). Sembla que la decisió de publicar la gramàtica es va prendre per tot el professorat dels cursos, i es va decidir que Carles Salvador elaborara una gramàtica i que Ferrer Pastor es dedicara a la confecció d'un diccionari (vegeu Marc Adell 1994: 26). En complir-se els 50 anys de l'aparició de la *Gramàtica valenciana* vam publicar-ne un article commemoratiu (Climent 2001).

> Normes o Bases aprovades en desembre de 1932 a Castelló per les entitats culturals valencianes i pels escriptors i poetes de la nostra terra, esdevenint, per tant, normes oficials.

La primera edició va ser un èxit complet i, de fet, els cinc-cents exemplars editats es van esgotar en any i mig, la qual cosa va fer que el 1952 apareguera la segona, de mil exemplars.[109] En aquest cas, l'ajut econòmic va venir de part de Ricard Sanmartín i d'altres valencianistes, com ara Francesc Almela i Vives, que destinaren els premis obtinguts en diversos concursos a sufragar l'edició.

La tercera edició de la *Gramàtica valenciana* va aparéixer el 1959, quatre anys després de la mort de Carles Salvador, amb algunes modificacions. El pròleg, signat pels membres de la Secció Filològica, informa que va ser Salvador mateix qui va marcar les pautes d'aquests canvis i va donar les orientacions necessàries de cara a una nova edició:

> Carles Salvador inicià la reforma i millorament del text amb l'ajut i col·laboració dels professors dels Cursos, en vista d'un exhauriment, sempre probable i proper, d'aqueixa segona edició, puix que era l'únic llibre apte per a tals Cursos i cada any resultava major l'afluència d'alumnes.
>
> Ara heus-ne ací la tercera edició. En ella, juntament amb el text gramatical, hom hi ha transcrit fragments d'autors clàssics i moderns a fi que servisquen de lectura i d'exercici pràctic quant a la matèria desenvolupada en les lliçons, sovint amb la indicació precisa de l'editorial o col·lecció on pot l'estudiós cercar l'obra original i fins i tot altres lectures més extenses.

109. Així li ho comunica Carles Salvador a J. M. Casacuberta el 13 de juny del 1952: «Amb les classes del Rat Penat —que han estat d'un èxit enorme— hem esgotat els 500 exemplars en un any i mig i ara ens caldria preparar la segona edició per correspondència». Més tard, el 18 de setembre del 1952 li comunica que «estic corregint proves de la 2ª edició de la meua "gramatiqueta valenciana". Ara en fem 1000 exemplars». Cartes reproduïdes en X. Ferré (2000: 83).

Professors del curs de llengua de Lo Rat Penat (1954-1955). D'esquerra a dreta: Vicent Ferris, Martí Minyana, Enric Valor, Carles Salvador, Francesc Ferrer Pastor, Enric Matalí i Ismael Rosselló.

Efectivament, la revisió de la *Gramàtica valenciana* va ser portada a terme, en aquesta tercera edició, pels professors de la Secció Filològica, concretament, Enric Valor, Francesc Ferrer Pastor i Vicent Ferris. Si bé tots tres treballaren conjuntament «sembla que Ferris es va encarregar de l'antologia de textos, Valor de la nova redacció de les regles a judici de Carles Salvador —el qual li va donar notes i instruccions—, i Ferrer de la revisió general de la Morfologia» (Pérez Moragón 1982: 15).

Santi Cortés (2006: 98) afirma que Enric Valor s'encarregà de la direcció de l'edició, seguint les directrius de Carles Salvador, el qual, trobant-se ja malalt, «em va comunicar com si diguéssem el seu testament per a millorar la seua gramàtica. Es tractava de fer-la un poc més extensa, concretar-hi certs aspectes que ni hi eren bastant explícits, afegir trossos literaris, etc.».

A més a més, aquesta edició fou possible gràcies a l'aportació de 25.000 pessetes d'Ignasi Villalonga, al qual Nicolau Primitiu, com a president de Lo Rat Penat, va agrair la seua contribució:

> 16 decembre de 1959
>
> A En Ignaci Villalonga i Villalba. Madrid.
>
> Com a President de Lo Rat Penat vos escric per donar-vos les gràcies per la vostra valencianitat dedicant 25.000 pessetes per els Cursos d'Ensenyament de la llengua nostrada, aplicades a fer possible la tercera edició de la Gramàtica Valenciana de Carles Salvador; eixemplars de la qual suponem ja en vostre poder.
>
> Els dits cursos son portats per personal voluntari que es presta a servir-los fent-los possibles amb l'ajut de qui com vos i altres duguem la càrrega que va fent son camí encara que poc a poc.[110]

Aquest suport econòmic per part d'alguns destacats valencianistes va donar lloc a la creació de la figura del Protector dels Cursos de Llengua Valenciana, honor que va correspondre primerament a Gaetà Huguet, Nicolau Primitiu Gómez, Ignasi Villalonga i Adolf Pizcueta.

Posteriorment aparegué la quarta edició, el 1966, que no introduí cap canvi, i el 1972 i 1974 es publicaren la cinquena i la sisena, que afegien un «Apèndix a la gramàtica dels cursos»; finalment, la setena edició, del 1978, es publicà de la mà de l'editorial 3i4, amb un pròleg de Francesc Pérez Moragón.

En definitiva, gràcies a l'entrada del grup valencianista encapçalat per Carles Salvador a Lo Rat Penat, es va posar en marxa des de la societat ratpenatista un ambiciós projecte a favor de la llengua que, d'alguna manera, connectava de forma directa amb les accions portades a terme en els anys anteriors a la Guerra Civil, i que fins als anys setanta va suposar una de les activitats més rellevants del moviment valencianista.

---

110. Carta de Nicolau Primitiu a Ignasi Villalonga. Arxiu de la família Gómez Senent. Biblioteca Nicolau Primitiu. Carpeta *Notes Bio i Bibliogràfiques.* Plec *Correspondència Lo Rat Penat 1958-60.*

No obstant això, en aquest moment no tots els elements del valencianisme veien amb bons ulls aquesta col·laboració amb una entitat tan conservadora com Lo Rat Penat,[111] i per això el col·lectiu de lletraferits agrupat al voltant de l'editorial Torre, encapçalat per Miquel Adlert i Xavier Casp, va mantenir una actitud de menyspreu cap a totes les activitats que provenien d'aquesta institució. Com diu Cortés (1995: 253), «l'esforç emprat en la tasca de convertir el vell casal renaixentista en una entitat lligada al procés de resistència cultural contra el franquisme degué ser enorme i ple de concessions». Segurament, la contrapartida dels cursos de llengua eren les xocolatades d'homenatge o els concursos de mones de pasqua o de creus de maig. En aquests moments, però, tampoc hi havia massa possibilitats d'elecció. Era això o res, i aquest grup de valencianistes va preferir aquest camí que tan bons fruits va donar en pocs anys.[112]

En el cas concret d'Enric Valor, hem de dir que tot i que l'escriptor castallut s'implicà intensament en diverses ocasions en l'organització dels cursos, aquesta tasca mai fou per a ell una de les seues prioritats. De fet, segons reconeixerà posteriorment, «allò del Rat va ser un episodi de la meua vida, però no massa transcendental; per això dec haver-ne oblidat tantes coses» (Serrano 1995: 103). Segurament, el seu compromís amb els responsables del grup Torre, Miquel Adlert i Xavier Casp, li impedí una major implicació en els cursos de llengua de Lo Rat Penat.

---

111. El mateix Carles Salvador tenia els seus dubtes sobre l'entrada o no a Lo Rat Penat, i segons confessa Adolf Pizcueta «em demanà parer sobre si utilitzava Lo Rat Penat per a dur endavant una campanya de cursos de valencià. Clar que l'entitat d'aimadors de les glòries valencianes, era suspecta de franquisme; precisament per això es podia intentar al seu si una actuació semblant. Però per als Adlert i companyia aquesta tasca suposava una traïció. Per la meua banda vaig procurar el mínim ajut econòmic necessari perquè els cursos foren un èxit» (Pizcueta 1990: 49).

112. Sobre aquesta qüestió podem trobar sucosos comentaris en Burguera (1991: 73-82), on ens parla de «L'enfrontament d'Adlert amb Carles Salvador», en Ballester (1992*b*: 225-239), que s'ocupa més de la vessant literària, i també en Carbó (1994: 179-180), encara que els testimonis més directes sobre les disputes entre els diferents sectors valencianistes de la postguerra els trobarem en l'epistolari publicat per Cucó-Cortés (1997). Pel que fa a l'aspecte literari del tema, podem veure Blasco (1981: 68-77) i Simbor (1983: 208-215).

4. ELS CURSOS DE LLENGUA EN LA PREMSA VALENCIANA (1960-1965)

Després d'anys de silenci forçat, a causa de la llarga postguerra, Enric Valor tornarà a participar en la premsa valenciana durant la dècada dels 60. L'ocasió es presentà de la mà de Francesc Soriano Bueso (Vinalesa, 1908 – València, 1986), que ocupava el càrrec d'administrador dels periòdics del Movimento Nacional a València, que integrava els mitjans de comunicació que estaven en mans de l'aparell estatal, en aquest cas *Levante* i *Jornada*. A més a més, també era propietari de la impremta Successor de Vives Mora. Soriano fou un destacat dirigent durant la Segona República d'Acció Nacionalista Valenciana, juntament amb Xavier Casp, Miquel Adlert o Robert Moròder.[113] Després de les eleccions de febrer del 1936 fou empresonat a la Model de València, acusat de convivència amb els feixistes en la preparació d'una «militarada» contra el govern republicà, però a mitjan 1937 fou alliberat sense càrrecs, i el juliol d'aquell any s'incorporà a l'exèrcit republicà a Ciudad Real.

Durant la postguerra mantingué importants vincles amb sectors democratacristians de Catalunya i el País Basc, concretament amb Unió Democràtica de Catalunya i el Partit Nacionalista Basc, partits amb els quals havia col·laborat durant la República.[114] A més a més, la seua magnífica relació amb Ignasi Villalonga i Joaquim Reig, antics dirigents d'Unió Valencianista,

113. Sobre aquest partit i el setmanari que publicaren, *Acció*, vegeu Agustí Colomer (2007).

114. Sobre les relacions de Francesc Soriano amb Josep M. Casacuberta durant la postguerra, vegeu Xavier Ferré (2000).

facilità la seua perfecta integració en el nou règim franquista. En aquests difícils anys actuà en nombroses ocasions com a mecenes de diverses activitats valencianistes, sobretot dels cursos de llengua de Lo Rat Penat o de les campanyes a favor de l'ús del valencià a l'església. De fet, Valor afirma que «fou una de les peces clau del nacionalisme cultural i privadament polític del País Valencià» durant la postguerra (Serrano 1995: 109).

Una de les iniciatives més interessants que possibilità la influència de Francesc Soriano fou la publicació del suplement *Valencia* en les pàgines del periòdic *Levante* des del 1955, en el qual col·laboraren destacats valencianistes com Manuel Sanchis Guarner, Joan Fuster, Enric Soler i Godes o Emili Beüt i Belenguer, amb la publicació de centenars d'articles de temàtica valenciana.

D'altra banda, no menys meritòria fou la tasca que Soriano dugué a terme en el periòdic *Jornada*, on publicà la secció en valencià «Del carrer al paper», dedicada a tractar qüestions valencianes. A més a més, permeté la incorporació d'un grup de jóvens universitaris valencians a la premsa diària, entre ells Alfons Cucó, Manuel Ardit o Valerià Miralles, juntament amb la col·laboració d'altres estudiosos com Emili Beüt i Belenguer.

Enric Valor conegué Soriano abans de la guerra, però la seua relació s'enfortí durant la postguerra a través del germà de l'escriptor castallut, Josep, que exercia de secretari particular de l'administrador del *Levante*. Gràcies a aquest tracte i a l'afinitat amb el seu pensament valencianista, Valor inicià el 13 de maig del 1960 la publicació d'unes notes breus sobre llengua en el suplement *Valencia* del periòdic *Levante* que duien per títol «Cuestiones lexicográficas valencianas». Posteriorment, però ara en el periòdic vespertí *Jornada*, dirigit des del 1951 per José Barberá Armelles, Enric Valor inicià l'1 de novembre del 1961 una secció amb el títol «Parlem bé», que tingué continuïtat amb altres sèries d'articles.

Els cursos de llengua en el periòdic *Jornada* els hem de veure com una mostra més del compromís d'Enric Valor amb la llengua de tots els valencians. De fet, la seua actuació es donà en un moment clau, quan es produí

una tímida obertura del règim franquista que permeté una mínima expressió pública en valencià. D'altra banda, a principis de la dècada dels 60, Enric Valor era l'única persona amb els coneixements i la capacitat necessaris per a dur endavant una tasca d'aquestes característiques. Com diu Vicent Pitarch (2002*b*: 248), «Valor agafà la torxa de mestre dins el vast camp de la divulgació gramatical que llavors s'obria davant la societat valenciana»; i ho fa després de la desaparició el 1955 de Carles Salvador, els problemes personals de Josep Giner, l'especialització universitària de Sanchis Guarner i del seu allunyament dels cursos de llengua de Lo Rat Penat.

4.1. LA SECCIÓ «CUESTIONES LEXICOGRÁFICAS VALENCIANAS» (*LEVANTE*, 1960)

Enric Valor va iniciar la secció «Cuestiones lexicográficas valencianas» en el periòdic *Levante*, concretament en el número 254 de *Valencia. Suplemento dedicado a sus hombres, a su historia y a su tierra*, el dia 13 de maig del 1960. La secció era responsabilitat de Valor, tot i que no anava signada. El plantejament que es feia era el següent:

> Desde hace tiempo, se ha despertado en Valencia un saludable interés por sus tradiciones culturales, y llegan continuamente a nuestra redacción cartas de lectores consultando cuestiones lexicográficas valencianas, tales como significados, vitalidad, formas correctas y etimológicas de nuestro vocabulario.
>
> Con objeto de contestar concienzuda y documentalmente tales consultas, se instituye con carácter permanente este consultorio, al cual podrán dirigirse, sin limitación, todas las preguntas que a este tema de lexicografía valenciana puedan referirse.

La idea era que els lectors formularen preguntes sobre qüestions lexicogràfiques incorrectes i molt arrelades en la parla habitual, i Enric Valor havia de respondre als dubtes plantejats amb un llenguatge planer. A tall d'exemple, observem que la primera qüestió que es plantejà fou si «Es correcta la palabra

raere?». Valor aclaria que aquesta forma dialectal procedia de l'adverbi *darrere*, explicava l'ètim llatí d'on derivava i l'evolució que havia tingut.

Pel que sembla, la secció no degué tenir massa èxit, atés que tan sols aparegué des de maig fins a juliol del 1960. Concretament, les qüestions que s'hi tractaren foren les següents:

1. «¿Es correcta la forma *raere*?», *Valencia*, 254, 13 de maig del 1960.

2. «¿Qué forma es más correcta, si *ganivet* o *gavinet*? ¿Es correcta la paraula *caira*?», *Valencia*, 255, 20 de maig del 1960.

3. «Pregunta sobre la paraula *gavina*», *Valencia*, 256, 27 de maig del 1960.

4. «Cuándo se usa *hi ha* y cuándo *n'hi ha*?», *Valencia*, 259, 17 de juny del 1960.

5. «Pregunta sobre la palabra *càstig* o *castíg*», *Valencia*, 261, 1 de juliol del 1960.

6. «Pregunta sobre la palabra *fenoll* o *fonoll*», *Valencia*, 262, 8 de juliol del 1960.

4.2. ELS CURSOS DE LLENGUA DEL PERIÒDIC *JORNADA* (1962)

Si bé la iniciativa encetada en el *Levante* no arribà a quallar per no sabem quines raons, dos anys més tard Enric Valor mamprenia un nou projecte, ara molt més meditat i ambiciós. Es tractava de publicar tot un curs de llengua en les pàgines del periòdic *Jornada* amb el títol de «Lecciones de Valenciano», i amb el subtítol de «Parlem bé».

L'antecedent més immediat l'hem de buscar en les «Notes gramaticals» que Carles Salvador publicà en *El Camí* el 1933 i que un any després Valor reproduí i adaptà per a *El Tio Cuc*. Des d'aquella llunyana època no hi havia hagut una iniciativa semblant en la premsa valenciana, i serà el 1962, any en què un tímid moviment nacionalista valencià començava a despertar-se —amb la publicació de *Nosaltres els valenci*ans de Joan Fuster o amb l'aparició de músics com Raimon, que somovia les consciències amb la lletra i els compassos de la seua cançó *Al vent*—, que Enric Valor iniciava la tasca de divulgar popularment les

normes gramaticals valencianes. De fet, Xavier Ferré ha qualificat el treball dut a terme pel gramàtic de Castalla des del diari *Jornada* com una «tasca de socialització d'aprenentatge del valencià» (2001: 30).

Enric Valor s'ha referit posteriorment al que considerava com una veritable «campanya de normalització lingüística», que Francesc Soriano li encarregà expressament:

> Paco Soriano treballà molt [...] fent d'arriscat i subtil coordinador nacionalista [...] per mitjà de la publicació d'un suplement setmanal de *Levante* en la nostra llengua i la campanya de normalització lingüística que m'encarregà a mi.
>
> Aquesta campanya es feu possible publicant molts articles a *Jornada*. Així arribaven al públic de gran part del nostre país, molts articles en correcte valencià, signats per mi i per altres escriptors valencians de renom i prestigi. Jo, concretament, vaig fer una llarga sèrie d'estudis o lliçons durant molt de temps —uns anys— titulada Parlem bé! [...]. Amb aquests treballs intentava oposar-me, fermament, a totes les desviacions o corrupcions que anaven degradant la llengua. Després, aquella sèrie fou seguida per vocabularis i notes diverses dirigides al gran públic valenciano-parlant, en defensa de la puresa i enriquiment del lèxic nostrat. Aquest esforç es donà, pràcticament, en bona part de la dècada de 1960. [Serrano 1995: 110.]

Certament, la implicació de Francesc Soriano en aquesta iniciativa està fora de dubte. De fet, tan bon punt havien començat a publicar-se les lliçons, en lliurà una mostra a Josep M. Casacuberta, alhora que li anunciava que «fa uns dies hem iniciat al diari *Jornada* la publicació d'una nova secció titulada PARLEM BÉ a cura d'Enric Valor de la qual li envie les primeres insercions. Ho fem així per tal de facilitar al lector la col·lecció d'aquestes qüestions de llenguatge».[115]

115. Carta de Francesc Soriano Bueso a Josep M. Casacuberta, 9 de novembre del 1962. Reproduïda en Cucó-Cortés (1997: 193). Segurament es refereix al format i presentació de les lliçons, que s'assemblaven a una fitxa i que normalment sempre apareixien en la part inferior esquerra de la pàgina 2 del diari, la qual cosa facilitava que foren retallades i col·leccionades.

Veritablement, la tasca duta a terme per Enric Valor des de novembre del 1962 fins a setembre del 1965 fou, senzillament, espectacular. Al llarg d'aquests anys, el gramàtic castallut publicà en les pàgines de *Jornada* tres sèries d'articles sobre llengua, «Parlem bé», «Gramàtica elemental per a valencians» i «Vocabularios», i que són la base i el germen de les posteriors obres gramaticals; primerament del *Curso de lengua valenciana* (Fermar, 1966) i de *Millorem el llenguatge* (Gorg, 1971) i, posteriorment, del *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano* (Gorg, 1973), l'índex de les quals coincideix quasi amb exactitud amb les lliçons publicades en *Jornada*.

4.2.1. «Parlem bé»

Les «Lecciones de valenciano. *Parlem bé*» començaren a publicar-se en les pàgines de *Jornada* l'11 de novembre del 1962 i finalitzaren el 9 de gener del 1964. En total s'hi publicaren 175 fitxes, redactades totalment en valencià, la primera de les quals anava encapçalada per unes paraules inicials elaborades per la direcció del periòdic, a manera de justificació de tan atrevida iniciativa, emmarcant-la amb un to oficialista, de treball sobre el «acervo cultural de España», amb la idea de fer front a qualsevol crítica que pogueren rebre, no tant dels lectors del periòdic sinó de les mateixes autoritats del règim franquista:

> *JORNADA* aspira a contribuir, en la medida de sus posibilidades, tanto a la divulgación como a la depuración de nuestra lengua vernácula. Los valencianos debemos hablar más en nuestra lengua. Y debemos asimismo aplicarnos en hablar mejor, con un mayor rigor filológico, pues de lo contrario el idioma del país valenciano corre el peligro de perder su prestancia y su propia personalidad. *JORNADA* aporta a esta empresa una serie de lecciones —hoy publicamos la primera— que explica con amenidad y sencillez el ilustre gramático Enric Valor, bajo el título de «Parlem bé». Enriquecer nuestra lengua vernácula y divulgar su conocimiento es tanto como cuidar uno de los más bellos filones del acervo cultural de España. Esta idea es la que ha venido a inspirarnos la publicación de estas lecciones.

LECCIONES DE VALENCIANO

PARLEM BÉ

Per ENRIC VALOR

Expressions comercials

152 Hi ha alguns termes o locucions d'ús comercial que convé repassar. El castellà té les expressions *al por mayor* i *al por menor* o *al detall*.

Al detall és un gal-licisme relativament modern procedent del terme francés *détail*. El castellà, malgrat ser tal mot un barbarisme, l'ha adoptat, i també o a cas més prompte el català-valenciàbalear. Per a nosaltres és més normal, puix que per la seua terminació amb —ll a l'aire té factura completament nostra. El poble castellà amb prou faena si el pot pronunciar («detal» tal vegada, per la seua dificultat en articular la —ll final).

Els valencians podem, doncs, usar tal locució:

—En eixa botiga vénen licors al detall.

Però és millor, per més nostra, la forma valencianíssima «A LA MENUDA» o «PER LA MENUDA» (castellà *al por menor*):

—En eixa botiga vénen licors per la menuda.

—En eixa botiga vénen licors a la menuda.

En la llengua antiga també es deia «A MENUT», i, llavors, era molt més freqüent que «A LA MENUDA» o «PER LA MENUDA».

El contrari de AL DETALL o A LA MENUDA és en bon valencià «EN GROS» (castellà *al por mayor*):

—Aqueixa casa comercial no ven el sucre per la menuda: el ven en gros.

—Si venem les collites a la menuda, en traurem molt més que si les venem en gros.

Hi ha també una locució moderna del mateix sentit i valor que EL GROS i és A L'ENGRÓS, per substantivació i aglutinació de EN GROS. Pot usar-se també puix que està admesa en tots els diccionaris de la llengua:

—Enguany la cooperativa vendrà tot el vi a l'engròs.

—Aqueixes ferreteries no treballen a la menuda sinó a l'engròs.

* * *

El que no hem de fer mai és una traducció o imitació de l'expressió castellana *al por mayor* i dir *al per major* en lloc de les formes EN GROS o A L'ENGRÓS; ni tampoc *al per menor* en lloc de A LA MENUDA o PER LA MENUDA, puix que amb aqueixes locucions estrafetes no parlaríem ni castellà ni valencià.

JORNADA — Pág. 4

Fitxa núm. 152 del curs de llengua «Parlem bé», publicat en el periòdic *Jornada* (7 de novembre del 1963)

La temàtica de les lliçons és molt variada; de fet, s'hi barregen les dedicades a l'ortografia amb les de morfologia, sintaxi o de contingut lèxic. Segurament, Enric Valor ja les tenia mig enllestides quan planificà el curs, i la idea inicial era preparar unes lliçons bàsicament de correcció lèxica, però també és cert que a l'hora de publicar-les no s'atengué cap criteri sistemàtic. Mentres que les tres primeres feien referència a qüestions lèxiques —«"Sombrero", capell i barret», «Comanda, encàrrec i raó», «"Alquiler" i lloguer»—, en la quarta, «Normes elementals de lectura», hi ha un canvi de plantejament que justifica afirmant que «accedint ben gustosos a la petició que ens han fet nombrosos lectors de la secció, donarem d'ara en avant i alternant amb les de Vocabulari, algunes lliçons que resolguen, per als no habituats a la lectura de la nostra llengua, els dubtes de pronunciació que puguen tenir». Aquesta varietat de temes fa que anys més tard Josep Giner (1971: VII) les considere com unes «notes volanderes periodístiques». Pel que sembla, la realitat d'una societat valenciana analfabeta en la seua pròpia llengua s'imposava als desitjos de depuració lèxica del gramàtic castallut. Així, la fitxa 9 s'hagué de dedicar a «La *s* sonora», la 13 a «Les lletres J i G» i la 22 i la 23 a «Els valors de la X», amb la voluntat de solucionar els problemes de pronúncia de les consonants que presentaven més dificultats.

D'altra banda, que els lectors s'adreçaren a l'autor amb peticions més o menys concretes ens demostra que l'acollida d'aquestes «Lecciones de Valenciano» fou ben positiva. De fet, el 21 de novembre del 1962 aparegué una carta signada per un lector, Alejandro García Planas, en la secció del diari que duia per títol «Pido la palabra» per manifestar que «leo —y muy gratamente— las lecciones del señor Valor», per interessar-se per diverses qüestions terminològiques referides a paraules sinònimes i per demanar-li que explicara com es va gestar l'ortografia del 1932. Enric Valor contestà les diverses qüestions en la mateixa secció amb aquestes paraules:

> Donem les gràcies al señor García Planas per les seues encoratjadores paraules, així com per les suggerències que ens fa per a temes de PARLEM BÉ.
>
> Ja pot haver vist el nostre comunicant que la qüestió dels sinònims ha estat encetada en la lliçó dedicada a «escaló» i «graó». Algun dia tractarem de «servici» i «servei» (que tots dos són correctes), així com de la duplicitat de formes dels possessius.
>
> Ens cal tenir en compte que PARLEM BÉ és una secció dedicada al gran públic i no als especialistes, i per tant, alguns temes no s'hi poden tractar amb la profunditat que en altres llocs es faria. De tota manera procurarem sempre complaure els nostres comunicants en aquelles qüestions que ajuden al nostre objectiu: promoure l'amor al nostre magnífic idioma, la seua depuració i l'enriquiment del migrat vocabulari de la nostra ciutat.
>
> Respecte a la seua al·lusió a la unificació ortogràfica, ens plau de comunicar-li que abans de formular-se oficialment en 1932, ja s'havia pràcticament aconseguit. Totes les gramàtiques del nostre idioma, com ara són les de Fabra, Moll, Sanchis Guarner, Jeroni Marvà i tantes altres i tots els Diccionaris —el *Català-Valencià-Balear*, el *Valencià de la Rima*, el *Pal·las*, el *General* de Fabra, etc., etc.— practiquen una absoluta uniformitat ortogràfica. I igual esdevé en la copiosa literatura actual de les tres regions de la nostra parla.
>
> Una altra cosa és que es mantinguen en l'ensenyament i en la llengua literària determinades formes morfològiques —a semblança de l'italià— que responen a realitats regionals i que, de cap manera, signifiquen falta d'unitat sinó riquesa de matisos i d'expressió de la llengua.

Al llarg de la totalitat de les lliçons publicades, Enric Valor no esmenta que consultara cap manual gramatical, llevat de la *Gramàtica valenciana* (1950) de Manuel Sanchis Guarner. Altrament, ben sovint apareixien exemples extrets del *Diccionari català-valencià-balear* d'Alcover-Moll, que anomenava habitualment tant pel seu nom com amb les sigles *DCVB*. Una altra obra de

referència era el «*Diccionari General* de la nostra llengua, obra rigorosament científica» (fitxa 75), eufemisme que emprava per referir-se al *Diccionari general de la llengua catalana* (1932) de Pompeu Fabra. En altres ocasions, ja avançat el curs, Valor no té problemes per a referir-se directament a la totalitat de les terres on es parla «la nostra llengua». Així, en la fitxa 132, dedicada a «El raïm i la verema», es refereix a aquesta darrera forma per a dir que «és general en el País Valencià i encara en totes les altres terres on es parla la nostra llengua. El *Diccionari Català-Valencià-Balear* la registra (amb R) en el Rosselló i en totes les altres comarques catalanes de l'altra banda dels Pirineus, en tot el Principat de Catalunya, a les Illes Balears i en diversos punts del País Valencià».

Pel que fa al nom de la llengua, Enric Valor empra habitualment el de *valencià* per a les varietats valencianes i el compost *català-valencià-balear* o el *catalano-valencià* per a referir-se al conjunt de la llengua catalana. En aquest sentit, Valor segurament estigué condicionat en gran manera per la polèmica generada a la ciutat de València arran de la publicació de les obres de Joan Fuster *El País Valenciano* i *Nosaltres els valencians*. Segurament pensava que emprar el nom de *llengua catalana* directament no seria ben acceptat pels lectors de *Jornada*, que, no ho oblidem, era el portaveu vespertí del règim franquista a València.

Tot i que la majoria de les fitxes només presenten les normes gramaticals amb els corresponents exemples, en alguna d'elles Enric Valor aporta les seues reflexions al voltant del fenomen que estudia. En la fitxa 20, «Sobre la incorrecció "entonses"», i després d'indicar que les formes adequades que calia emprar eren *llavors* i *aleshores*, adverbis ben vius a Catalunya i les Balears «que sempre s'han distingit per la seua tendència conservadora i de ferm amor a la nostra llengua», afirmava que al País Valencià també era present a les comarques menys castellanitzades, així com també a la ciutat de València «d'ençà de la Renaixença» entre les persones que «escriuen, estudien o simplement lligen el nostre idioma»:

> Avui en dia, homes de lletres, professors, conferenciants, universitaris, estudiants dels Cursos de Valencià, han bandejat per complet l'ús del barbarisme «entonses», sobretot en els actes culturals i en les relacions no familiars; darrerament, inclús en aquestes, com a conseqüència del saludable hàbit adquirit. Tot bon valencià deu esforçar-se a imitar-los, a «desdialectalitzar» la llengua parlada.

En la fitxa 24 fa referència a «Els modismes», l'ús dels quals el preocupava especialment, tal com havia demostrat amb la publicació de l'article del mateix títol en la revista *Esclat*. En aquesta ocasió manifestarà el seu propòsit que «a les presents lliçons, haurem de parar esment en l'ensenyament dels modismes, puix tanta o major importància que les de vocabulari tenen les qüestions d'estructura de la llengua». Per a Valor, la importància dels modismes ve donada perquè «cada idioma té la seua manera peculiar de crear frases fetes, locucions, girs, i en elles el geni de la llengua s'hi manifesta tant o més encara que en la seua morfologia o en la sintaxi».

En aquesta mateixa línia, en la fitxa 171 Valor es refereix a «Les comparacions», recurs que considera general de totes les llengües, però que «cada poble, cada país, hi ha posat el seu segell peculiar, el seu geni, la seua manera d'entendre les substàncies, les qualitats, les relacions...». En el cas dels valencians, afirma Valor, «el nostre poble, tan viu d'imaginació, d'esperit tan apassionat, tan observador alhora i tan fàcil en l'expressió espurnejant i adequada ha creat una gamma de locucions comparatives, plenes de justesa moltes, d'altres claríssimament gràfiques i quasibé totes, sadollades de gràcia popular autèntica».

D'entre totes les fitxes publicades, Enric Valor en dedica dues, la 92 i la 93, a parlar sobre les «Raons científiques de l'ortografia actual». En la primera explica les divergències existents en totes les llengües entre els sons i la seua representació gràfica, i és per això que afirma que «el conjunt de preceptes que regeixen aquest darrer i comú sistema de representació convencional es diu ortografia, i en la

nostra llengua es basa en l'etimologia dels mots i en la tradició gràfica». D'altra banda, Valor continua explicant els orígens llatins de la nostra llengua i la fragmentació produïda arran de la caiguda de l'Imperi romà, i puntualitza que en la fixació ortogràfica dels mots s'havia seguit com a criteri general «mantenir dins de certs límits la "fisonomia" llatina de les paraules, tot i fent-la compatible amb el resultat final de l'evolució fonètica de cada llengua romànica». En la fitxa següent, Enric Valor recorre a una cita de la *Gramàtica valenciana* de Sanchis Guarner per refermar la seua idea de la necessitat de mantenir la tradició gràfica d'una llengua, atés que aquesta és «el vehicle amb què es transmet i perpetua l'obra cultural d'un poble», tot i que reconeixia que «només ens podem permetre modificar prudentment certes grafies per a una major sistematització», tal com havien fet altres llengües com el francés, el castellà o l'italià. En el cas valencià, Valor remarca que els textos dels nostres autors clàssics no presenten una ortografia sistemàtica, com l'entenem actualment, però sí que hi trobem unes mateixes solucions als problemes de representació gràfica; en paraules de Sanchis Guarner, «hi ha la persistència de pràctiques», les quals han sigut recollides en l'ortografia actual per «acadèmics, escriptors, filòlegs i gramàtics», i han sigut la base de les normes ortogràfiques actuals, les quals, fixades definitivament pel «Centre de Cultura Valenciana, Rat Penat, Societat Castellonenca de Cultura, Obra del Diccionari, de Mallorca, en col·laboració amb l'Institut d'Estudis Catalans i altres institucions culturals de totes les regions de la nostra parla, foren solemnement acceptades com a oficials per al País Valencià en l'assemblea que es celebrà a Castelló de la Plana l'any 1932».[116]

Finalment, la sèrie de lliçons que amb el títol de «Parlem bé» publicà Enric Valor durant més d'un any arribà a la seua fi, i el 9 de gener del 1964 aparegué un «Advertiment» en el qual es feia un balanç de la tasca duta a terme i s'anunciava l'inici d'una segona època amb la publicació d'una altra sèrie de lliçons amb el títol de «Gramàtica elemental per a valencians»:

116. Sobre les Normes de Castelló, vegeu Climent (2007).

Advertiment

> Donem compte als nostres cars lectors que, amb la publicació de la lliçó 175 el darrer dimarts, posem punt i final a la «primera època».
>
> Com s'ha vist, hi hem donat correcció de vocabulari, esporàdiques nocions de sintaxi, notícia d'expressions castisses i una idea general de l'origen etimològic, extensió i vitalitat del nostre idioma. Tanmateix, no creem, naturalment, que en tinguen prou els lectors amants del verb secular de València. Però estimem que, en aquests aspectes tractats, té el lector un punt de recolzament des d'on poder passar a ensenyaments més sistematitzats [...].
>
> Ara, només donar les gràcies a tots aquells que s'hagen interessat en les seues modestes explicacions, fetes, certament, amb el cor i el pensament posats en la major grandesa de València.
>
> Enric Valor

D'altra banda, Enric Valor també divulgà les seues lliçons gramaticals a través de la ràdio. No hi ha dubte que fou una experiència pionera en l'ensenyament del valencià, molt anterior al programa fundat per Vicent Pitarch a Vila-real, *Nosaltres els valencians*, el 1969, i al mític *De dalt a baix*, dirigit per Amadeu Fabregat el 1974, i que recorda la protagonitzada per Valor mateix a Alacant durant la Segona República. En aquest cas podem parlar de dues experiències pioneres.

La primera col·laboració radiofònica fou propiciada per la seua amistat amb Joan Alfons Gil Albors, director del quadre escènic i redactor de *La Voz de Levante* i responsable també del programa cultural *Atenea*. La relació entre Enric Valor i J. Alfons Gil Albors venia ja de lluny, dels contactes de l'autor teatral amb destacats valencianistes arrecerats a l'Ateneu Mercantil de València, com ara Manuel Sanchis Guarner, Robert Moròder o Joaquim Maldonado, que presidia l'entitat. Foren Valor i Sanchis Guarner els qui més insistiren a Gil Albors perquè escriguera en valencià les seues produccions teatrals, tot i que aquest al·legava el seu desconeixement escrit de la llengua, a pesar de ser originari d'Alcoi. Segurament per això Valor revisà la primera obra escrita en valencià per Gil Albors, *El tòtem*

en l'arena, abans de ser presentada el 1959 a la censura, que la va prohibir: «El projecte de la seua estrena no va arribar a bona fi. Després de diverses gestions, la idea de posar en escena una obra on la "mala" era una dona conservadora, el "bo" un pilot d'un país de l'est d'Europa i a més en llengua valenciana, va tindre un resultat negatiu» (Gil 2007: 31). En vista dels problemes existents i aconsellat per diversos amics que intuïen que el problema podia estar en la llengua emprada, Gil Albors la tornà a lliurar a la censura en castellà i així fou autoritzada. Finalment l'obra s'estrenà en castellà el 12 de novembre del 1960 a l'Ateneu Mercantil.

Anys després, amb Gil Albors com a directiu de l'emissora *La Voz de Levante* i director de la revista cultural *Atenea*, Enric Valor col·laborà en aquest programa radiofònic amb una secció de llengua que portava el mateix títol que les lliçons de *Jornada*, «Parlem bé». La seua col·laboració s'inicià el 23 de maig del 1963 i s'allargà durant uns mesos, segurament fins a finals d'aquell any, al llarg dels quals cada dijous intervenia amb la lectura de diverses fitxes gramaticals per a orientar els oients en l'ús correcte de la llengua.[117] Així ho explicava Valor a Joan Fuster:

> Des de fa tres setmanes, cada dijous llegesc una lliçó en l'espai *Atenea* de *La Voz de Levante*, a les onze de la nit. Això ho dirigeix Gil Albors, amb qui estic lligant una bona amistat. Sembla que s'hi podrien fer més coses. La secció meua hi segueix titulant-se «Parlem bé». Més val això que res!
>
> No sé si podràs sentir-ne alguna algun dijous, de tanta feina com deus tenir sempre. De tota manera, si ho poguesses escoltar i ho aconsseguisses sentir clar, ja em diràs què te'n sembla.[118]

L'altra oportunitat d'Enric Valor de donar a conéixer les seues lliçons de gramàtica es produí a través del programa *Un lloc per a València*, que s'emetia

117. Joan Alfons Gil Albors calcula que Enric Valor degué participar al llarg de sis mesos en el programa i recorda que el format de la seua intervenció era com una mena d'entrevista, amb preguntes i respostes, sobre les qüestions que el gramàtic preparava. Entrevista personal amb J. A. Gil Albors realitzada el 30 d'abril del 2010.

118. Carta d'Enric Valor a Joan Fuster, 8 de juny del 1963. Arxiu personal de Joan Fuster.

des de Ràdio Popular de Catarroja i era patrocinat per Lo Rat Penat.[119] Els encarregats eren Emili M. Boïls i Rafael Llorens Romaní, i pretenien cercar «la unitat de tots els valencians en defensa de la cultura pròpia, base de la nostra personalitat com a poble». El programa combinava la difusió musical amb la lectura de textos, habitualment extrets de *La llengua dels valencians* de Manuel Sanchis Guarner. Enric Valor inicià les seues col·laboracions el novembre del 1963 amb la lectura de les fitxes corresponents a la sèrie «Parlem bé», i suposem que la seua participació s'allargaria durant uns mesos.

Amb total seguretat, les lliçons de gramàtica publicades en el periòdic *Jornada* per Enric Valor tingueren una bona acceptació per part dels lectors, i també una excel·lent efectivitat en la societat valenciana, com bé podem comprovar en la carta que José J. Viñals Guimerá, director gerent de la Caixa d'Estalvis de València, envià a Enric Valor sobre una de les fitxes de «Parlem bé», la referida a la paraula «estalvi»:

> Muy distinguido Sr. mío:
>
> Leo muy complacido su Lección de valenciano número 70, en la cual dedica tan acertado estudio a la palabra AHORRO que con toda impropiedad se viene utilizando, por desgracia, en lugar de ESTALVI en toda nuestra región [...].
>
> Me ha sorprendido gratísimamente su citada lección y me he apresurado a ordenar se difunda entre todos nuestros empleados para que conozcan cuanto se refiere a la palabra ESTALVI y a la propiedad con que deben usarla, ya que yo mismo, en cuantas ocasiones he tenido que hablar en público en nuestra lengua valenciana, he tratado, muy modestamente, de difundir el término de ESTALVI en lugar del de AHORRO que tan amplia como impropiamente se utiliza.[120]

119. Sobre aquest programa, vegeu Xavier Ferré (2000: 222-224), on s'afirma que la participació de Valor s'inicià el novembre del 1962 amb l'emissió de la lliçó 59. Segurament la data exacta és l'any 1963, atés que la fitxa 59 de «Parlem bé» s'havia publicat en Jornada el 21 de març del 1963.

120. Carta de José J. Viñals Guimerá a Enric Valor, 17 d'abril del 1963. Arxiu de la Biblioteca Enric Valor. Institut d'Estudis Catalans. Alacant.

4.2.2. «Gramàtica elemental per a valencians»

Aquesta sèrie aparegué des del 16 de gener del 1964 fins al 20 d'octubre del mateix any. Es van publicar un total de 113 fitxes totalment redactades en valencià, que corresponien a 61 lliçons gramaticals, i per tant hi havia lliçons que constaven de més d'una fitxa.[121] Normalment s'iniciaven amb una breu explicació teòrica del tema d'estudi, que es complementava amb nombrosos exemples.

En l'«Advertiment» aparegut en la darrera fitxa de «Parlem bé» ja s'avançava l'estructuració d'aquesta obra, la qual podem considerar veritablement com una gramàtica completa:

> La que podríem dir «segona època» [de «Lecciones de Valenciano»], que començarem tot seguit, es titularà Gramàtica elemental per a valencians, i consistirà en 40 lliçons repartides en 3 capítols d'aquesta important matèria, on es tractaran, per sistema i en un to clar i resumit, tots aquells temes que es pertanyen a aquesta disciplina. Darrere de cada capítol, hi va un Glossari d'aquelles paraules que s'han utilitzat en les explicacions i en els exemples i hem cregut que presenten alguna dificultat al lector estudiós. Al final de l'obra s'hi donarà una «Taula de verbs irregulars», on hi haurà models per a tota la conjugació irregular del nostre idioma. També hi figurarà un «Breu resum de Normes Ortogràfiques», que resulta així mateix imprescindible.

La «Gramàtica elemental per a valencians» estava estructurada en quatre capítols. El primer, de set lliçons, incloïa unes «nocions preliminars» sobre la llengua, que tractaven, entre altres qüestions, l'alfabet, les vocals obertes i les tancades, l'accent gràfic, la dièresi, l'apòstrof i el guió. El segon, «Elements de sintaxi», de quatre lliçons, es referia a l'oració, les oracions completes i incompletes, les transitives, intransitives i atributives i, finalment, els complements. El tercer s'ocupava de la «Morfologia», i era el més extens, amb

121. Realment se'n publicaren 114, atés que n'aparegueren dues amb el número 50, segurament per una errada.

29 lliçons dedicades a l'estudi dels articles, adjectius, pronoms, morfologia verbal, adverbis, preposicions i conjuncions. El quart capítol, de 20 lliçons, es detenia en l'«Ús de les lletres», especialment en les fricatives alveolars i palatals, els grups africats palatals o la ele geminada. A més a més, els tres primers capítols incloïen un «Glossari» de termes que podien presentar dificultats i una «Taula de verbs irregulars» en les fitxes finals.

Per la nostra part, ens limitarem únicament a transcriure la taula amb les matèries del curs de llengua, tal com aparegué en les fitxes 112 i 113, i que ens permet fer-nos una idea global del contingut de l'obra:

TAULA

CAPÍTOL I

Lliçó	NOCIONS PRELIMINARS
1	L'alfabet
2	Síl·laba i accent prosòdic
3	Les vocals obertes i les tancades
4	Els diftongs i el triftongs
5	La *i* i la *u* consonants
6	Accents gràfics i dièresi
7	L'apòstrof i el guió
	Glossari del capítol I

CAPÍTOL II

	ELEMENTS DE SINTAXI
8	L'oració
9	Oracions completes i incompletes
10	Oracions transitives, intransitives i atributives
11	Els complements

CAPÍTOL III

MORFOLOGIA

12	El nom substantiu
13	L'article
14	L'adjectiu
15	L'adjectiu determinatiu
16	Els adjectius possessius
17	Els adjectius numerals
18	Els adjectius quantitatius
19	Els adjectius indefinits
20	Els adjectius interrogatius i el relatiu
21	Graus de l'adjectiu qualificatiu
22	El pronom
23	Els pronoms adverbials – Les combinacions de pronoms
24	Els pronoms demostratius i els indefinits
25	Els pronoms interrogatius i els relatius
26	El verb
27	El verb (continuació)
28	El verb (continuació)
29	El verb (continuació)
30	El verb (final)
31	L'adverbi
32	L'adverbi (continuació)
33	L'adverbi (continuació)
34	L'adverbi (continuació)
35	L'adverbi (final)
36	La preposició
37	La preposició (continuació)
38	La preposició (final)

39	La conjunció
40	La conjunció (final)
	Taula de Temps irregulars
	Glossari del capítol II
	Glossari del capítol III

CAPÍTOL IV

ÚS DE LES LLETRES

41	El so de J
42	El so de TJ O TG
43	El so de S sorda
44	Ús de la C
45	Ús de la SS
46	Ús de la Ç
47	La S sonora
48	Sobre el dígraf TZ
49	El so de TX
50	El so de IX, el de KS i el de GZ
51	La B i la P
52	La B i la V
53	La D i la T
54	La C i la G
55	Sobre la M
56	El conjunt MP
57	La L inicial
58	El so de «ela geminada» (L·L)
59	Sobre la R senzilla
60	R i S rere prefixos
61	Sobre la H

GRAMATICA ELEMENTAL

per a valencians

PER ENRIC VALOR

I LLETRES COMPOSTES O DIGRAFS

Dígraf	Nom	Exemples dels seus sons
ig	i ge	maig, festeig, mig, estoig, roig, puig
tx	te ics	txec, metxa, despatx
ix	i ics	això, mateix
tg	te ge	viatge, metge, jutge
tj	te jota	viatjar, mitjos
rr	erra doble	ferrer, carro, ferro
l-l	ela geminada	al-legar, al-licient, al-lot
tl	te ela	guatla, ametla, vetlada, rutla
ll	ella	llac, ella, mall, ell, fill, moll, toll, ulls
tll	te ella	ratlla, rotllo, butlleti
tm	te ema	setmana, atmosfera
tn	te ena	ètnic, etnògraf, cotna
ny	ena i grega	canya, Catalunya, Fortaleny, enginy, bony, puny
ss	essa doble	passar, pesseta, possible, ferrussos
tz	te zeta	atzavara, guitzes, dotze

Notes. — La y sols s'usa per a formar el dígraf ny i en mots estrangers. — La ch amb so de k figura només en llinatges catalans-valencians-balears. Ex.: **Doménech, Roch, Calduch,** pronunciats "domének", "ròk", "caldùk". — La k i la w apareixen solament en mots estrangers o en els seus derivats. Ex.: kòdak, Wàgner, wagneria.

TROS DE LECTURA (lletres simples):

La casa era formosa, àmplia, feta de grans blocs de melada pedra en les cantonades. D'ella estant, es veia prop la blava mar; immediata l'albufer, verdenca, i, al fons, mirant a ponent, una esvaïda cadena de pujols.

TROS DE LECTURA (lletres compostes):

Al mes maig el puig s'omplia de verds i grocs i roigs de les fulles i flors policromades; els cotxes passaven sovint pel parc en curts i plaents viatges; el llac verdejava de carritxos i canyars.. Dins i fora de la casa de l'etnògraf, les nits eren càlides i tranquil-les i l'atmosfera un estoig de perfums. Ell aprofitava les hores i treballava fins a les dotze de la nit si li era possible, en el seu ampli despatx, el finestral obert, les seues oïdes copsant els mil misteriosos i quasi inaudibles sorollets del camp solitari.

2

JORNADA — Pág. 4

Fitxa núm. 1 del curs de llengua del periòdic *Jornada* «Gramàtica elemental per a valencians» (16 de gener del 1964)

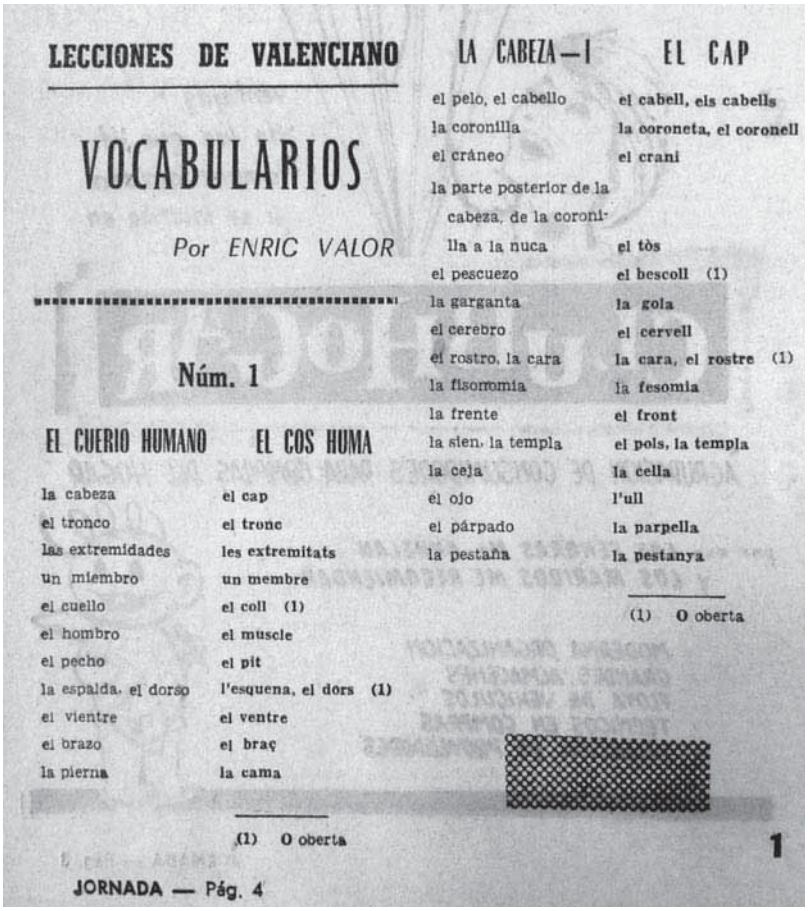

LECCIONES DE VALENCIANO

VOCABULARIOS

Por ENRIC VALOR

Núm. 1

EL CUERIO HUMANO	EL COS HUMA
la cabeza	el cap
el tronco	el tronc
las extremidades	les extremitats
un miembro	un membre
el cuello	el coll (1)
el hombro	el muscle
el pecho	el pit
la espalda, el dorso	l'esquena, el dors (1)
el vientre	el ventre
el brazo	el braç
la pierna	la cama

(1) O oberta

LA CABEZA—I	EL CAP
el pelo, el cabello	el cabell, els cabells
la coronilla	la coroneta, el coronell
el cráneo	el crani
la parte posterior de la cabeza, de la coronilla a la nuca	el tòs
el pescuezo	el bescoll (1)
la garganta	la gola
el cerebro	el cervell
el rostro, la cara	la cara, el rostre (1)
la fisonomía	la fesomia
la frente	el front
la sien, la templa	el pols, la templa
la ceja	la cella
el ojo	l'ull
el párpado	la parpella
la pestaña	la pestanya

(1) O oberta

1

JORNADA — Pág. 4

Fitxa núm. 1 del curs de llengua del periòdic *Jornada* «Vocabularios» (22 d'octubre del 1964)

4.2.3. «Vocabularios»

Aquesta sèrie aparegué des del 22 d'octubre del 1964 fins al 21 de setembre del 1965. Es van publicar un total de 134 fitxes distribuïdes de la següent manera: de la 1 a la 52 corresponen a reculls lèxics per temes, tal com veurem a continuació; de la 53 a la 73 tractaven sobre «Verbs d'ús corrent», que presenten una àmplia relació de verbs en castellà amb la corresponent traducció al valencià, i amb la inclusió d'alguna remarca sobre les diferències entre les formes valencianes i castellanes;[122] finalment, des de la 74 fins a la 134 s'ocupaven dels «Qualificatius d'ús corrent», on s'oferia un llistat alfabètic d'adjectius qualificatius en castellà amb la corresponent traducció al valencià i amb comentaris i exemples del seu ús.

En aquest cas presentem l'índex de les fitxes de contingut lexicogràfic:

Número de fitxa	Título	Títol
1	«El cuerpo humano»	«El cos humà»
2	«La cabeza. Los brazos, las piernas»	«El cap. Els braços, les cames»
3	«El tronco. Los vestidos»	«El tronc. Els vestits»
4	«El colegio»	«El col·legi»
5	«La clase. La construcción»	«La classe. La construcció»
6	«La casa. Las habitaciones»	«La casa. Les habitacions»
7	«Los muebles»	«Els mobles»
8	«La puerta, la escalera»	«La porta, l'escala»
9	«Los colores. La cama, la silla»	«Els colors. El llit, la cadira»
10	«La ciudad»	«La ciutat»

122. Per exemple: «Collir se usa cuando el castellano "coger" tiene el sentido de recolectar. Ejemplos: "Coger flores", "Coger fruta de los árboles" = Collir flors, collir fruita» (fitxa 57).

11	«El tráfico, la calle»	«El trànsit, el carrer»
12	«La familia»	«La família»
13	«La familia. El tiempo»	«La família. El temps»
14	«El tiempo»	«El temps»
15	«Los alimentos. Las legumbres, las verduras»	«Els aliments. Els llegums, les verdures»
16	«Las comidas y los manjares»	«Les menjades i els menjars»
17	«Las horas»	«Les hores»
18	«La cocina»	«La cuina»
19	«La fruta»	«La fruita»
20	«Servicio de mesa»	«El parament de taula»
21	«Los oficios»	«Els oficis»
22	«Las profesiones»	«Les professions»
23	«Los deportes»	«Els esports»
24	«Los sentidos, los defectos físicos»	«Els sentits, els defectes físics»
25	«El mundo moral»	«El món moral»
26	«Los sentimientos»	«Els sentiments»
27	«La cocina»	«La cuina»
28	«Las virtudes y las cualidades»	«Les virtuts i les qualitats»
29	«Las enfermedades»	«Les malalties»
30	«Los defectos morales»	«Els defectes morals»
31	«El firmamento»	«El firmament»
32	«La tierra, el mundo»	«La terra, el món»
33	«La organización política»	«L'organització política»
34	«El mar»	«El mar»
35	«La montaña»	«La muntanya»
36	«El campo»	«El camp»

37	«El campo (II)»	«El camp (II)»
38	«El campo (III)»	«El camp (III)»
39	«Los fenómenos meteorológicos»	«Els fenòmens meteorològics»
40	«Los minerales y los metales»	«Els minerals i els metalls»
41	«Los árboles. Plantas útiles y de adorno»	«Els arbres. Plantes i útils d'adornament»
42	«El ganado»	«El ramat»
43	«Los pájaros. Los animales salvajes»	«Els moixons. Els animals salvatges»
44	«Las aves»	«Els ocells»
45	«Los peces y los mariscos»	«Els peixos i els mariscs»
46	«Los insectos»	«Els insectes»
47	«Nombres geográficos»	«Els noms geogràfics»
48	«Nombres geográficos (II)»	«Els noms geogràfics (II)»
49	«Nombres geográficos (III)»	«Els noms geogràfics (III)»
50	«Nombres geográficos (IV)»	«Els noms geogràfics (IV)»
51	«Gentilicios»	«Gentilicis»
52	«Gentilicios»	«Gentilicis»

4.2.4. Col·laboracions literàries d'Enric Valor en el periòdic *Jornada* (1962-1965)

A més de la publicació de manera continuada durant aquests anys dels tres cursos de llengua, Enric Valor també col·laborà en el periòdic *Jornada* amb diverses narracions curtes, alguna inèdita, i amb l'elaboració de ressenyes de diversos llibres.

Efectivament, el 20 de desembre del 1962 aparegué la narració «Viatge a Nadal» en el suplement extraordinari que el periòdic publicà amb motiu de les festes nadalenques, en el qual col·laboraven altres escriptors com Lluís

Guarner, Joan Fuster, Manuel Sanchis Guarner, Vicent Sorribes o Francesc Almela i Vives.[123]

Posteriorment, el 15 d'octubre del 1963 hi publicà «Contalla d'un orat»,[124] narració inclosa dins de *Narracions de la Foia de Castalla*, obra prologada per Joan Fuster que havia sigut editada a Barcelona el 1953 per l'editorial Barcino, gràcies a la iniciativa de l'editor Josep M. de Casacuberta, «que m'aconsellà uns temes i es va oferir a publicar-me-les [les narracions] en la seua editorial» (Serrano 1995: 100).

Aquell mateix any, el 14 de novembre, aparegué en les pàgines de *Jornada* la narració «L'amic fidel», la procedència de la qual també era el volum editat per Barcino.

El 3 d'abril del 1964 hi publicà la narració «Els drets il·lusoris. La prioritat és nostra», que apareixia anunciat com «un conte d'actualitat». En aquest cas, es tractava d'una narració inèdita.

L'1 de juliol del 1964 apareixia en *Jornada* la ressenya de l'edició de l'obra del poeta Luís de Camões *Os Lusíadas*, la gran epopeia portuguesa publicada el 1572, traduïda al català pels poetes mallorquins Miquel Dolç i Guillem Colom per a l'editorial Alpha de Barcelona. Per a Valor es tractava d'una «important i meritòria aportació a la ja copiosa bibliografia en la nostra llengua», i destacava la feina dels traductors, que «ens afalaguen amb l'aportació solemne al nostre món lingüístic i cultural de la gran obra de Camoes [...]. I he pogut comprovar-hi la mestria indubtable, la lloable perseverança, la inspiració i l'amor que hi ha posat els dos eminents traductors».

Mesos més tard, el 19 de desembre del 1964, hi aparegué la ressenya de l'obra «Dos contes per a infants, de l'Editorial Estela: *El gat i la lluna* i *El cabridet va al mercat*», d'Annie Butel, en la qual Valor considerava «molt

123. Sobre la narració «Viatge a Nadal» vegeu Vicent Escrivà (1988: 5-16).

124. Sobre aquesta narració vegeu Vicent Escrivà (1988: 5-16).

encertada la iniciativa de l'Editorial Estela llançant al mercat del llibre valencià aquests dos contes infantils», elaborats amb «un text planer, senzill, de vocabulari clar i bellament entenedor».

Ja el 1965, concretament el 23 de febrer, hi apareixia la ressenya de l'opuscle *Alguns homònims falsos que cal evitar* (València, 1965), obra de Josep Albero Garcia, que meresqué encomiables elogis del gramàtic castallut. Efectivament, tot i que es tractava d'una obra de tan sols 34 pàgines, aquestes estaven «ben aprofitades», segons Valor, i en les quals l'autor «presenta una ben triada llista de vocables de fàcil confusió, tant per al literat com per a l'home corrent». Per altra part, Valor destacava que Josep Albero ja havia manifestat un clar coneixement de la llengua en els diferents treballs que havia publicat, «i un evident desig de perfeccionament de la llengua parlada per mitjà de la divulgacó del quantiós cabal lèxic valencià i la seua morfologia correcta». En definitiva, concloïa Valor, «els parlants de la nostra llengua, i especialment els escriptors, poden traure bon profit d'aquestes acurades observacions al nostre vocabulari».

Finalment, i aquesta fou la darrera col·laboració que hem localitzat d'Enric Valor en el periòdic *Jornada*, el 9 de juny del 1965 hi aparegué la ressenya del llibre de Vicent Miquel i Diego *L'Església valentina i l'ús de la llengua vernacla*, publicat per l'editorial L'Estel, dirigida per Manuel Sanchis Guarner, amb un pròleg de mossén Josep Espasa i Signes.[125] Per a Valor, aquesta obra «suposa un al·legat seriós, sincer i fonamentat a favor de l'emprament de la nostra llengua en la litúrgia, en l'oració i en la predicació». D'altra banda, i després de descriure detalladament els diferents capítols del llibre, Valor afirma que «tot hi queda escrit amb un estil clar i ple de sana passió: tot apareix sadollat d'amor, de fe i de serena esperança en una renovació profunda».

125. Sobre aquesta obra, vegeu l'estudi d'Agustí Colomer (1996: 39-48).

5. LA PARTICIPACIÓ EN *GORG. REVISTA BIBLIOGRÀFICA* (1969-1972)

El juny del 1969 apareixia *Gorg*, publicació dirigida per Joan Josep Senent i Anaya, amb la col·laboració d'Enric Valor, amb uns objectius ben interessants però, a la vegada, molt limitats en els continguts i en les intencions: es tractava d'editar un butlletí d'informació bibliogràfica, i per tant adreçat necessàriament a un públic especialitzat, interessat pel món del llibre i qualsevol altra manifestació artística.

Altrament, el context polític i cultural d'una ciutat com la València de finals dels anys 60 i primeries dels 70 era especialment dificultós per a l'aparició de nous mitjans de comunicació, per les importants restriccions per a l'ús públic del valencià imposades per les autoritats franquistes i pel ferri control ideològic sobre les revistes i publicacions que els buròcrates del règim es veien obligats a autoritzar per mantenir una certa aparença de llibertat.

L'objectiu de la revista, explicitat en el primer editorial, era «informar els seus lectors sobre llibres editats o per editar i altres publicacions unitàries (incloent-hi les musicals: cançons, discs, partitures, etc.) que puguen interessar-los». Efectivament, la revista va nàixer, per imperatius de la situació política i cultural, com un simple butlletí bibliogràfic, segurament perquè allò era el màxim que les autoritats franquistes estaven disposades a permetre, i és per això que els responsables de *Gorg* havien d'insistir que únicament pretenien «interessar tothom en el contingut dels llibres, a fi d'estimular-los a llur adquisició, i en les manifestacions del sentiment artístic dels nostres dies —expressió d'una nova sensibilitat—; tot, esforçadament,

dirigit a elevar el nivell cultural del nostre poble». A poc a poc, aquest simple butlletí bibliogràfic arribà a convertir-se en una plataforma de confluència valencianista, que aplegava autors d'abans de la guerra juntament amb les noves generacions de literats valencians, i on es podia tractar i debatre qualsevol tema. En definitiva, com bé ha dit Francesc Fernàndez (1989: 14), en poc de temps *Gorg* es convertí en «la revista amb més incidència pública de totes les que havien aparegut després de la guerra en l'àmbit del valencianisme». Aquesta fou una de les seues virtuts, i també la causa de la seua mort, o més prompte l'excusa del delegat governatiu per a tallar les ales a una iniciativa que havia anat massa lluny.[126]

L'editor, Joan Josep Senent, provenia d'una família valenciana especialment relacionada amb el món de la llengua i la cultura dels valencians. El seu oncle, Joan Josep Senent Ibáñez fou inspector d'ensenyament i un actiu valencianista, compromés amb la introducció del valencià a l'escola, i el seu pare, Joan Valentí Senent, fundà el 1959 els premis Joan Senent Ibáñez per al foment de la producció literària en valencià. Altrament, els Senent Ibáñez eren cunyats de Nicolau Primitiu Gómez, un altre gran valencianista, president de Lo Rat Penat, de Proa i del Centre de Cultura Valenciana i, des del 1955, responsable de l'editorial Sicània i de la revista *Sicània Mensual*, la primera publicació a poder emprar el valencià, això sí, només en el 20% de les seues pàgines.

126. Joan J. Senent (1976: 69) explica quines eren les seues intencions en demanar l'autorització per a editar un butlletí bibliogràfic: «Mi petición se refería a la autorización de la publicación de una revista bibliográfica, pues una revista de información general, que hubiera sido lo deseable, comportaba una serie de gastos, especialmente de redacción, muy elevados, y el panorama teórico del mercado era muy duro. De esta forma, la información se orientaba en el sentido de la bibliografía, campo que para nuestros hipotéticos lectores presentaba cierta amenidad: primero, dar a conocer a nuestro público la existencia de la bibliografía que producía nuestra cultura-lengua, cosa que despertaría (como así ocurrió) un gran interés en nuestro pueblo; y luego, al comentar gran variedad de libros (nuestras editoriales comenzaban a salir con paso firme de su largo letargo), se incidía en gran variedad de temas. Ello nos permitiría, sin duda, subsistir tres o cuatro años y, después, ya más maduro nuestro público, acometer el camino de la información general».

En la seua persona es conjuminaven les possibilitats econòmiques per a dur endavant un projecte d'aquestes característiques i un elevat grau de conscienciació valencianista: no cal dir que la iniciativa havia de ser necessàriament deficitària, i ell prou bé que ho sabia per l'experiència del seu oncle Nicolau Primitiu en l'edició de *Sicània Mensual*. Però, Senent, com molt bé ha assenyalat Sanchis Guarner (1976: 6), «fou sempre un dels valencians que lluiten amb tenacitat i passió per tal que València mantinga la seua identitat, i que no estalvien esforços ni sacrificis en la tasca». I encara més, Vicent Ventura (1977: 10) ha proclamat que Senent era un patriota; però no d'aquells que només ho eren de paraula, sinó també de fets; per això afirma que era «constant, tenaç, pacient, un mica ingenu, que mai no s'aturava davant cap obstacle», i afig que sempre era qui «posava els locals, diners, tenacitat, amb aquell aire seu pacient, d'home que camina pel món sense presa, però sense deixar de fer camí».[127] Altrament, la bona disposició personal i econòmica de Joan Senent el portaren a col·laborar en diverses iniciatives, com ara les llibreries Can Boïl, Concret i Tres i Quatre, i a contribuir en l'increment de la dotació econòmica del premi literari que el seu pare havia instituït en la Caixa d'Estalvis de València.

La publicació d'una revista on poder difondre els ideals valencianistes i fer present públicament l'ús del valencià s'havia convertit al final de la dècada dels 60 en una necessitat imperiosa. Certament, l'empenta del moviment nacionalista aquells anys s'havia de fer patent en la premsa escrita. Els intents de *Sicània Mensual*, primer, i, posteriorment, de *Valencia Cultural*, impulsada per Vicent Badia Marín, no havien aconseguit arrelar en el món cultural valencià, segurament pel fet de tractar-se d'iniciatives molt personals i no trobar els suports socials suficients. Joan Fuster en parla sovint a diversos corresponsals epistolars de les carències dels valencianistes en el món editorial i dels mitjans de comunicació, sobretot escrits. Només l'aparició esporàdica d'articles en valencià en periòdics com *Levante* o *Jornada* permetien l'expressió a persones alienes al món oficial.

127. Vicent Ventura: «Senent, un patriota», *Avui*, 5 de gener del 1977. Reproduït en *Vicent Ventura, un home de combat*, València, Universitat de València, 1998.

La idea inicial de publicar una revista en valencià nasqué d'un acord entre Joan Senent i Enric Valor. «Es va pactar la publicació d'una revista valenciana entre ell i jo en les belles converses que celebràvem molts dijous a la sala de lletrats de la Cárcel Modelo», afirma Valor (Serrano 1995: 94). I és que Valor fou inquilí d'aquest immoble durant 28 mesos, des de novembre del 1966, que hi va ingressar preventivament arran de la seua relació amb Francesc Soriano i Bueso i d'uns negocis que iniciaren junts. El procediment judicial també estigué vinculat a la intensa activitat política, cultural i lingüística que havien dut a terme tots dos des del diari *Jornada* amb la publicació d'articles en valencià. El ben cert és que aquest afer suposà per als germans Valor la pèrdua de la pràctica totalitat del seu patrimoni personal, i és per això que en eixir de la presó a principis del 1969, gràcies al pagament de la fiança per part de Joan Senent, Enric Valor s'involucrà totalment en el projecte acordat.[128]

Tan bon punt com Valor recuperà la llibertat, Joan Senent aconseguí els corresponents permisos governatius, i al seu despatx del carrer Colom s'instal·là la redacció de *Gorg*, l'únic integrant de la qual era pràcticament Enric Valor, que confeccionava íntegrament la revista sota l'atenta mirada, complicitat i col·laboració del seu director i patrocinador, Joan Josep Senent Anaya:

> El delegat del Ministeri autoritzà molt restringidament la publicació d'una revista literària, que es limitaria a fer comentaris sobre obres que haguessen estat publicades amb l'autorització de la rígida censura d'aleshores. Així vam començar a treballar. Jo feia molts editorials, i algun altre article de normalització lingüística i de notes sobre la història de la llengua [...].

128. Sobre aquest lamentable afer, vegeu l'article de Joan Antoni Micó (2008: 821-866), que denuncia un clar «transfons polític» en l'acusació a Francesc Soriano i que també implicava els germans Valor. Després de celebrar-se el judici, el 1971, Valor fou condemnat a tres anys de presó, i en complí huit mesos fins que fou alliberat. Vegeu també Vicent Pitarch (2002*a*: 120-125).

> Certament, la revista *Gorg* va causar una immensa commoció valencianista i patriòtica en tot el país. [Serrano 1995: 94.][129]

El plantejament de la revista no tenia res a veure amb el que s'havia fet anteriorment a les terres valencianes —*Esclat*, *Sicània*, *Valencia Cultural*—. També es cert que l'època era molt diferent i que durant la dècada dels seixanta s'havien produït molts canvis socials i culturals. *Gorg* fou autoritzada a publicar íntegrament en valencià, aconseguí connectar amb els jóvens universitaris que havien abraçat recentment un intens sentiment nacionalista i es trobà amb un potencial públic lector com no n'hi havia hagut abans en la societat valenciana. En definitiva, *Gorg* oferí als àvids lectors allò que desitjaven: una revista en la seua llengua, que parlara de llibres, però també dels problemes dels valencians del moment, i que només pel fet d'aparéixer mensualment als quioscos ja era entesa com una resistència al franquisme i a la seua política repressora i assimilacionista. D'altra banda, el sistema de burlar la censura era veritablement enginyós: com podien prohibir els responsables governatius una revista que parlara de llibres autoritzats prèviament per ells mateixos?

Altrament, també s'ha de fer constar la queixa de l'editor als diversos sectors del valencianisme cultural i polític d'aquells anys, en els quals no trobà el més mínim suport en el naixement de la iniciativa. Per una part, denunciava que els d'esquerra li deien que «la revista era burguesa y que no iba a contribuir a la revolución social», mentres que els de dreta «demostraron, una vez más, que estaban más muertos que vivos, sin ninguna aspiración real, a no ser que se considere aspiración no hacer nada en ningún sentido» (Senent 1976: 70). Aquesta postura evolucionarà amb el temps, fins al punt que el mateix

129. Joan J. Senent Anaya (1976: 69) explica com anaren les gestions: «Con fecha 25 de septiembre del 1968, presenté la solicitud. El 5 de noviembre se publicaba en el «Boletín Oficial del Estado», y el 19 de diciembre del mismo año, el Excmo. Sr. Ministro de Información y Turismo firmaba la orden de concesión. Tiempo récord, si consideramos que otras peticiones todavía hoy no han sido resueltas».

Senent reconeixerà que «cuando fue clausurada por la Administración todos los grupos, tanto a la derecha como a la izquierda, estaban de acuerdo en la permanencia. Todos, en fin, sentían que GORG contribuía eficacísimamente a revitalizar su propia cultura» (1976: 71).

Així fou com publicaren un total de 29 números, fins a l'abril del 1972, i, encara més important, aconseguiren la col·laboració de bona part dels escriptors, polítics i professors nacionalistes de la dècada dels seixanta i setanta, com ara Gonçal Castelló, Rafael Esteve-Casanova, Vicent Escrivà, Amadeu Fabregat, Joan Fuster, Tomàs Llorens, Rafael Lluís Ninyoles, Josep Vicent Marqués, Manuel Sanchis Guarner, Rodolf Sirera, Vicent Soler o Valerià Miralles. Com diuen Benavent-Casanova (1999: 159), «*Gorg* esdevé el lloc de trobada d'hòmens, d'idees, de realitzacions culturals, de notícies nacionalistes, dels tres grans pobles germans de Catalunya, Balears i València. En una paraula, és la revista que comença a vertebrar culturalment el nostre País».

La revista estava estructurada en seccions, encara que en els primers números es limitava bàsicament a reproduir textos de llibres ja publicats, i per això la més destacada era la de «Comentaris i fragments»; altrament, hi ha seccions que s'hi mantindran fins al darrer número, com «Cartes al director», les quals han sigut objecte d'estudi i anàlisi per part d'Elisa Benavent i Emili Casanova (1999),[130] el «Noticiari», que de fet es convertí en un altaveu de les nombroses activitats valencianistes que s'organitzaven arreu del País Valencià, «Terres i gents» o els «Premis i concursos», que recopilava informacions sobre aquestes qüestions. A poc a poc, però, hi apareixen noves seccions, de vegades en funció de la gent que s'incorporava al projecte en qualitat de col·laboradors, com ara Tomàs Llorens i Trini Simó, que encetaren en el número 14 la que duia per títol «Art».

130. Benavent-Casanova (1999) realitzen un estudi de les «Cartes al director» aparegudes en la publicació valencianista, que mostren un interessant panorama de les idees i preocupacions dels inicis del moviment valencianista.

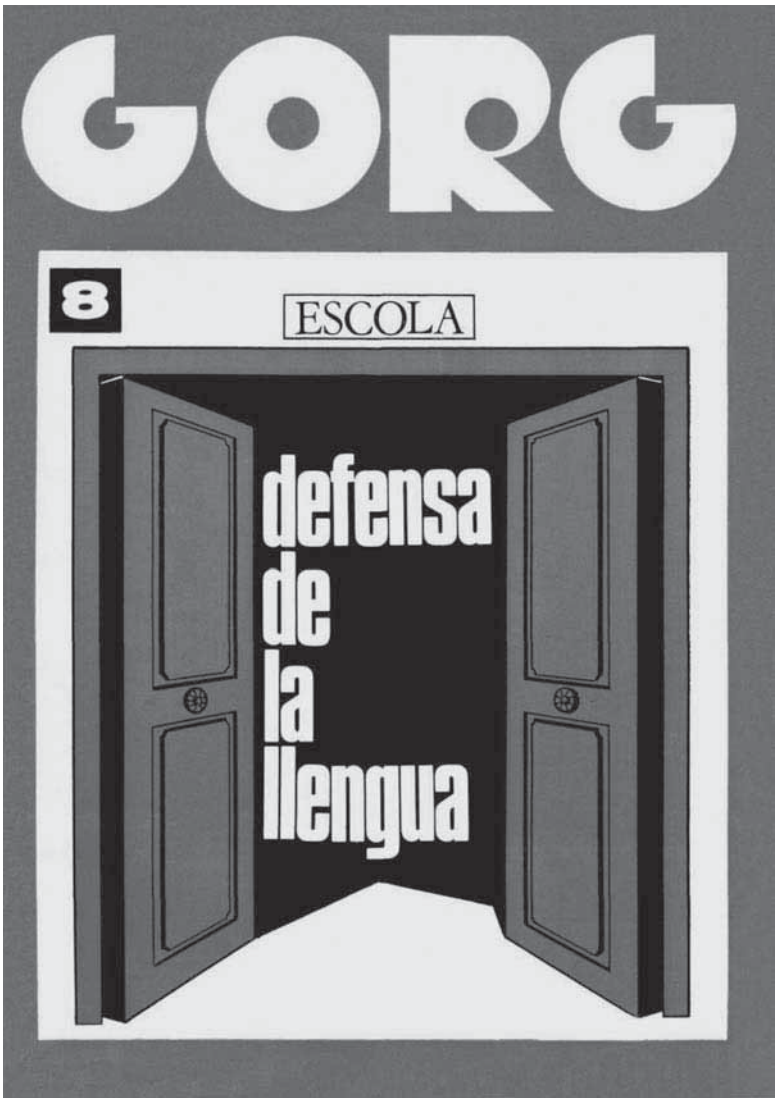

Portada del número 8 de la revista *Gorg* (maig del 1970)

Un punt important d'inflexió el constituí la incorporació a la revista de Josep M. Soriano Bessó, i les innovacions que hi introduí. Segons assenyala Francesc Pérez Moragón (2006: 6), Vicent Ventura proposà a Senent «que posàs al front de la revista un jove llicenciat en dret, que havia cursat estudis de periodisme».[131] Aquest incorporà una visió més professional que la mantinguda per Senent i Valor, i els canvis començaren a percebre's a partir del número 10, segons assenyala el mateix Soriano: «Aní canviant a poc a poc per a no ferir el senyor Valor i també perquè els caixistes de la impremta eren molt tradicionals».[132] No cal dir que aquestes modificacions contribuïren a l'elaboració d'un producte més modern i assimilable als models d'altres publicacions. Cal destacar, entre altres, les seccions de «Diàleg», dedicada a les entrevistes amb personatges rellevants, l'«Editorial», que adquiria cada vegada més protagonisme, «La veu dels altres», que recollia continguts publicats en altres mitjans de comunicació, «Taula de novetats», que donava notícies de les obres recentment publicades, o «D'un temps, d'un país», que recollia les valuoses aportacions del jove sociolingüista valencià Rafael Lluís Ninyoles. Finalment, cal posar de relleu, com ha assenyalat Vicent Salvador (2001: 211), que «la literatura, al seu torn, va guanyant espai [i] incorpora progressivament comentaris, debats i crítica», i de fet en les seues pàgines tindran un presència destacada autors com Rodolf Sirera, Terenci Moix, Salvador Espriu, M. Aurelia Capmany o Blasco Ibáñez.

El paper d'Enric Valor en la publicació fou ben significatiu. En una ocasió, Valor recordava que «jo hi vaig treballar com un negre» (Pitarch 2002*a*: 128). I sembla que així fou, atés el volum i la intensitat de la seua participació, que podem dividir en tres aspectes. El primer, la tasca de coordinador i director *de facto* de la revista; el segon, el seu paper com corrector, traductor i responsable dels aspectes lingüístics; el tercer, com a autor d'articles.

131. Cal destacar que el pacte de col·laboració de Soriano Bessó en la revista *Gorg* incloïa la condició que el seu nom no havia d'aparéixer enlloc, com així fou. De fet, els articles que publicà en la revista els signava amb el pseudònim de Josep Puig-Alt. Vegeu Pérez Moragón (2006: 6).

132. Citem de Pérez Moragón (2006: 6).

Sobre la primera tasca, a més de dur a terme la distribució dels continguts de cada número, encarregar els editorials i les ressenyes dels llibres a comentar, seleccionar les cartes al director i els fragments dels llibres que calia reproduir i moltíssimes altres, no hi ha dubte que Enric Valor s'havia de responsabilitzar de la redacció de les seccions fixes de cada número i que no apareixien signades, com són la de «Premis i concursos» i el «Noticiari». Evidentment, no tenim constància documental de cap d'aquestes feines, atés que el seu nom no hi apareixia de manera explícita.

Sobre el segon aspecte, està clar que sota la seua responsabilitat requeia la correcció lingüística de la publicació, i de segur que aquesta era ben generosa, tot i que com és lògic tampoc en trobem referències explícites al llarg dels 29 números. Benavent-Casanova (1999: 169) assenyalen que el valencià de *Gorg* és «bo i normatiu, com és esperable en una revista curada per Enric Valor». I Pérez Moragón (2006: 8) considera un aspecte remarcable de *Gorg* «la qualitat lingüística general, una mica sorprenent si es té en compte que la majoria dels col·laboradors tenien una formació no gens completa en aquest sentit. No hi ha dubte que el cordialíssim Enric Valor hi degué esmerçar moltes hores, refent i en alguns casos, així cal suposar-ho, traduint textos del castellà». Altrament, els darrers números de *Gorg* foren corregits per Rafael Lluís Ninyoles, atés que Enric Valor hagué de tornar a ingressar a la presó Model a finals del 1971.[133]

Pel que fa als textos que Enric Valor hi va publicar, hem d'assenyalar que els seus articles es concentren en unes seccions determinades, atenent els temes que més li interessaven o les necessitats de la revista que eventualment es plantejaren, com observarem a continuació.

Des del número 2 fins al 14 hi aparegué la secció «Millorem el llenguatge», que portava el mateix títol de la seua obra que estava a punt d'eixir al mercat publicada per *Gorg*. No hi ha dubte que tant l'autor com l'editorial

133. Així ens ho manifestà Rafael Lluís Ninyoles en una entrevista personal el 10 de febrer del 2010.

aprofitaren aquesta magnífica plataforma publicitària per a promocionar el seu llibre, del qual oferien, fins i tot, un descompte «del 25% als subscriptors que el demanen durant els mesos de juliol, agost o setembre actuals» sobre el preu final de 200 pessetes. A més, l'anunciaven d'aquesta manera:

> Aquest llibre, que oferim als nostres lectors i subscriptors en pre-publicació, és una obra indispensable als qui, no podent fer per diverses raons estudis profunds de l'idioma, tenen tanmateix la necessitat de parlar-lo amb pulcritud, soltesa i facilitat. Es dirigeix especialment a corregir les faltes més freqüents que es solen cometre parlant o escrivint la nostra llengua, a precisar el significat i correcte ús de molts termes que emprem correntment sense una absoluta seguretat, i també a augmentar el nostre lèxic (ampliació de vocabulari); per fi, ens ajuda a depurar l'idioma bandejant-ne els mots mal dits o mal pronunciats i substituint els barbarismes per paraules pròpies i plenament significatives, amb la qual depuració restablim l'harmonia de sons i impedim que la nostra manera d'expressar-nos siga inadequada, deficient o vulgar. [*Gorg*, 2, p. 43.]

Així, en aquesta secció es publicaren dues lliçons del llibre en cada revista durant tretze setmanes, de les 162 que constava en total. La secció va desaparéixer en el número 14 de *Gorg*, perquè l'obra «ja està en curs d'impressió per l'Editorial GORG i ben prompte es posarà a la venda».[134]

Enric Valor també aportà a la revista dos fragments d'una obra seua. Concretament es tracta de dues narracions; la primera, «El dimoni fumador», que aparegué en el número 1 (pp. 19-21), i la segona, «El jugador de Petrer», en el número 7 (pp. 10-16). D'ambdues s'informava de la seua imminent publicació per part de l'editorial L'Estel dins del volum que duia per títol *Meravelles i picardies*, que, de fet, en el mateix número 7 de *Gorg* ja s'anunciava, amb un pròleg de Manuel Sanchis Guarner.

134. S'ha de dir que en el número 26 aparegué una ressenya del llibre a càrrec d'Amadeu Fabregat: «Millorem el llenguatge d'Enric Valor», p. 24.

Una altra de les seccions de què es féu càrrec Enric Valor fou la que portava per nom «Diàlegs». Es tractava d'una secció d'entrevistes amb destacats personatges del món cultural valencià, per la qual desfilaren l'autor teatral Rafael Villar (*Gorg* 6, pp. 45-46), l'escriptor Rafael Lluís Ninyoles (*Gorg* 7, pp. 45-46), el lexicògraf Francesc Ferrer Pastor (*Gorg* 8, pp. 36-38) i el professor Manuel Sanchis Guarner (*Gorg* 9, pp. 29-30). Cal assenyalar que les entrevistes van signades per V. Vives, nom darrere del qual s'amaga amb total seguretat Enric Valor i Vives. D'altra banda, fem notar que dels quatre entrevistats per V. Vives tres són filòlegs i a més companys i amics seus, amb els quals havia col·laborat en diverses ocasions.

Enric Valor també elaborà dos editorials de *Gorg*, concretament el corresponent al número 10, «Sobre la unitat de la llengua literària» (p. 8), i el del número 15, també sobre la mateixa temàtica, «L'aportació valenciana a la llengua literària» (p. 9), dels quals ens ocuparem posteriorment amb més detall. També en relació amb el tema de la llengua, Enric Valor va publicar en *Gorg* (núm. 14, p. 7) l'article «La unitat idiomàtica del Principat, el País Valencià i les Illes Balears en la "Real Academia de la Lengua"», amb motiu de l'aparició el 1970 de la 19a edició del *Diccionario de la lengua española*, el qual definia el valencià com «variedad de la lengua catalana que se habla en la mayor parte del antiguo reino de Valencia», on deia que:

> El nom gloriós —i per a nosaltres entranyable— de «valencià» aplicat a la nostra llengua, recobra en l'esmentada darrera edició del *Diccionario de la Lengua Española* la seua digna i autèntica dimensió científica, el seu ple valor de sinònim del de «català» amb què en una llarga tradició culta i popular l'usa el nostre poble, alhora que li dóna també el matís corresponent de varietat nostra (alta i significativa diem nosaltres) de la llengua comuna del Principat, les Illes i el País Valencià.

Una altra secció que ocupà l'atenció del gramàtic castallut fou la de «Terres i gents», que tenia diversos apartats referits a la toponímia de pobles, ciutats i muntanyes. Així, Enric Valor hi publicà els articles «El nom dels pobles:

Alzira», (*Gorg* 13, p. 46), «El nom de les ciutats: Alacant» (*Gorg* 14, p. 41), «El nom de les ciutats: Dénia» (*Gorg* 15, p. 43),[135] «El nom dels pobles: Agost» (*Gorg* 16, pp. 49-50), «El nom dels pobles: les dues Quatretondes», (*Gorg* 17, pp. 44-45), «El nom dels pobles: Monòver» (*Gorg* 18, p. 45), «El nom dels pobles: Crevillent» (*Gorg* 19, pp. 44-45), «El nom dels pobles: Agres» (*Gorg* 20, p. 45) i «El nom de les muntanyes: la Serra Perenxisa» (*Gorg* 24, p. 39).

La darrera secció que esmentem és la de «Taula de novetats», dedicada a acollir les ressenyes que diversos crítics literaris redactaven sobre alguns dels llibres publicats més destacats del mercat editorial en llengua catalana. Valor hi publicà un total de 5 ressenyes: *Joc de xocs*, de Vicenç Riera Llorca (*Gorg* 15, p. 33), *Un estiu a la Marina Alta*, de Carme Miquel (*Gorg* 16, p. 24), *La terra es belluga*, de Jordi Bordas (*Gorg* 17, p. 30), *El català sense lo neutre*, de Pacià Garriga (Gorg 19, p. 35) i *Taronja i caos econòmic*, de Lluís Font de Mora (*Gorg* 24, pp. 23-24).

Finalment, convé parar l'atenció sobre una sèrie d'articles apareguts sota l'epígraf «Divulgació lingüística». El primer (*Gorg* 18, p. 45), que portava aquest títol i anava signat per Enric Valor, tractava sobre la fragmentació del llatí i l'origen de les llengües romàniques, que amb abundants dades i referències històriques explicava detalladament el procés de transformació lingüística viscut al conjunt de la Romània com a conseqüència de la decadència de l'Imperi romà; així mateix, Valor afirmava que «les terres peninsulars hispàniques rauen dins aquest complex panorama que hem esbossat», i és en aquest context que hem de situar els «moviments expansius en direcció sud» que portaren a la formació de les primitives llengües hispàniques peninsulars.

L'aparició d'aquest article de Valor no fou casual, sinó que responia a una campanya de determinats periòdics valencians que qüestionaven l'origen català de la llengua dels valencians. L'excusa havia sigut, aquesta

135. En el número 18 (p. 5) aparegué la carta d'Enric Valor en resposta a la d'Agustí Ventura, publicada en el número 17, amb el títol «Encara el nom de Dénia».

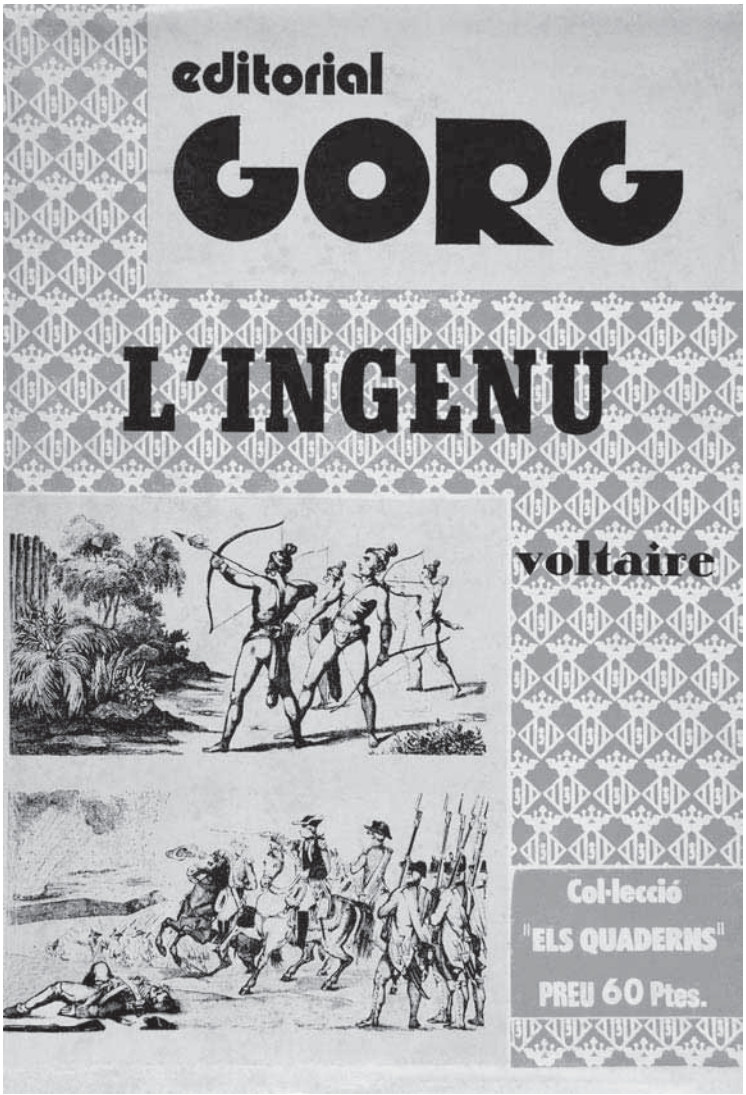

Portada de *L'ingenu* de Voltaire, traduït per Enric Valor, aparegut dins de la col·lecció Els Quaderns de l'editorial Gorg

vegada, la projecció al cinema Olympia de la capital valenciana de la pel·lícula *Barcelona, una cultura*, del director Jordi Feliu Nicolau, fet aquest que havia desencadenat la publicació de diversos articles periodístics, entre els quals cal destacar l'aparegut en la *Hoja del Lunes de València* (15 de febrer del 1971) amb el títol «Una mica de seny, si us plau», signat per un anònim Sr. Amador. La qüestió és que aquest article meresqué una resposta en *Gorg* (17, pp. 14-16), «Comentaris a uns comentaris. Una mica de seny», signat anònimament per Amorós, però que en realitat es tractava d'Enric Valor mateix.[136] Si en el primer trobem les ja clàssiques acusacions als catalans de voler apropiar-se de tot el que és valencià, des de la llengua fins als escriptors del segle XV, i els acusa de neoimperialistes, en el segon observem la refutació d'aquestes teories apel·lant a referències històriques, mentres que acaba considerant que el seu autor «només pretenia —amb la impunitat del pseudònim— exhibir públicament la seua ignorància».

A més a més, i com que semblava que aquesta contundent resposta no era suficient, en el mateix exemplar Enric Valor publicava un altre article amb el títol «Puntualitzacions» (*Gorg* 17, pp. 19-20), on denunciava que en determinades cartes publicades en la premsa local «s'han deixat anar algunes afirmacions no sols contradictòries, sinó francament erròneies sobre l'idioma comú de valencians, catalans del Principat i Balears: afirmacions que, per la bona informació dels nostres lectores, convé puntualitzar». No cal dir que Valor rebaté de manera documentada afirmacions com que «el idioma valenciano *pudo* haberse formado paralelamente con el suyo [el català]», apel·lant als millors romanistes europeus, entre els quals destacava els de l'Academia Española, i afirmant que «el fet de l'expansió a l'oest i al sud, de la llengua formada a la Catalunya Vella, és una veritat científica i històrica d'una innegable evidència», per a concloure que les manifestacions aparegudes en la *Hoja del Lunes*

136. Recordem que a l'àvia d'Enric Valor li deien Àngela Amorós i Pérez de Sarrió, i per tant el seu pare tenia els cognoms de Valor Amorós.

de Valencia «sobre el tema lingüístic valencià, segurament ben intencionades, però fruit d'un excés d'amor local, són indocumentades i no científiques».

D'altra banda, Enric Valor havia promés en l'article «Divulgació lingüística» (*Gorg* 18, p. 45) que en números posteriors de *Gorg* s'inclourien fragments d'obres dels romanistes que de manera més específica s'havien ocupat d'aquesta qüestió, amb la finalitat de «donar als nostres lectors aquells segurs elements de judici que els permeten formar-se una opinió sòlida i documentada sobre un tema de tan gran interés per a nosaltres els valencians».

I això és el que farà Enric Valor a partir del número 19 de *Gorg*, publicar diversos textos que s'ocupaven d'aquest tema, amb la idea d'impedir la difusió de les teories contràries a la unitat de la llengua catalana i, alhora, fornir d'arguments els defensors d'aquests plantejaments. El articles publicats foren concretament els següents: «Divulgació lingüística: Les condicions ètniques i lingüístiques preromanes de l'actual domini català», per Manuel Sanchis Guarner (*Gorg* 19, p. 42);[137] «Divulgació lingüística: La llengua dels ibers», per Miquel Tarradell (*Gorg* 20, pp. 44-45);[138] «Divulgació lingüística: La llengua dels ibers: Conclusió», per Miquel Tarradell (*Gorg* 21, p. 40);[139] «Divulgació lingüística: El llatí i els idiomes ibèrics», per Santiago Bru i Vidal (*Gorg* 22, p. 34),[140] i «Divulgació lingüística: Límit de la romanització», per Manuel Sanchis Guarner (*Gorg* 24, p. 38).[141]

Tanmateix, tots els esforços esmerçats per l'editor Joan Senent i els seus col·laboradors, des d'Enric Valor fins als autors que més s'implicaren en l'elaboració i la difusió de la revista, se n'anaren per terra un bon dia del mes

137. El fragment procedia del llibre *Els parlars romànics de València i Mallorca anteriors a la reconquista* (València: Institució Alfons el Magnànim, 1961, pp. 19-24).

138. Aquest fragment era una adaptació d'un text de Miquel Tarradell de l'obra *Història del País Valencià*, V, I, Barcelona, 1965 (pp. 86-91).

139. La procedència d'aquest fragment és la mateixa que l'anterior.

140. Aquest fragment era una adaptació d'un text de l'obra de Bru i Vidal *Les terres valencianes durant l'època romana* (València: L'Estel, 1963, pp. 111-114).

141. Aquest fragment procedia del llibre *Els parlars romànics de València i Mallorca anteriors a la reconquista* (València: Institució Alfons el Magnànim, 1961, pp. 25-29).

d'abril del 1972, concretament el dia 5, data de la resolució del Ministerio de Información y Turismo, ratificada posteriorment pel Consell de Ministres, que manifestava que «HA RESUELTO declarar la cancelación de inscripción vigente en el Registro de Empresas Periodísticas a nombre de la empresa individual "JUAN JOSÉ SENENT ANAYA", de Valencia».

Joan Senent ja no pogué evitar l'aplicació de la legislació franquista, tot i que des de mitjan 1971 estigué fent tràmits, presentant documentació i intentant eludir el que molt temia. De fet, «a fines de junio del 1971 fui llamado por la Delegación Provincial para ser advertido de que la revista se estaba excediendo del ámbito para el que había sido autorizada y que en lo sucesivo debería ceñirme estrictamente al contenido bibliográfico» (Senent 1976: 74). Segons ens explica Joan Josep Senent Moreno, aquell dia el director de *Gorg* rebé «un desproporcionat, intimidador i amenaçador regany per dues qüestions: una, haver publicat una portada en la que es veia la silueta d'un treballador metal·lúrgic en negre retallada sobre un fons roig; i l'altra, per haver comentat un fragment d'un llibre ja publicat en el que constava la cita de l'autor llatí Tàcit que diu "La marca de l'esclau és parlar la llengua del seu amo"». Aquest fet revela clarament el clima que es vivia a l'època i les condicions amb què havien de treballar per a l'edició de la revista.[142]

De fet, aquesta fou la primera acusació contra *Gorg*, l'excusa emprada pel delegat governamental per a aturar una revista que veia, impotent, com anava consolidant-se entre els sectors progressistes del País Valencià. Per a Senent, segons explica en el llibre *En defensa del regionalismo. Proceso a la revista Gorg*, publicat pòstumament el 1976, demostrar la falsedat de l'acusació fou una tasca relativament fàcil amb les dades objectives en la mà: *Gorg* s'ocupava, sobretot, de fer comentaris, informar i debatre sobre llibres.

142. La portada correspon al número 11, de setembre del 1970, i la citació és del llibre *Informe sobre la lengua catalana* (1970) de Josep Melià, un fragment del qual fou reproduït en el número 9 de *Gorg* (juny del 1970, p. 17).

Ara bé, el que realment molestava a les autoritats del règim franquista a València era el nivell de consolidació de la publicació, la seua penetració entre els sectors intel·lectuals i universitaris, el ressò dels seus debats, la influència social que guanyava cada dia que passava. Calia, per tant, actuar, calia fer callar una veu que començava a dir ben clar el que ells no volien sentir, el que era un clamor en cada recital de qualsevol cantautor, el que durant tants anys havien volgut evitar: el valencians teníem una llengua i una cultura pròpia que compartíem amb catalans i mallorquins i volíem defendre-la. I és que la llibertat d'expressió era un dret que els valencians dels anys 70 havien de guanyar-se pam a pam, amb molt d'esforç, amb víctimes propiciatòries si calia, com era el cas de Joan Senent i Enric Valor.

És per això que l'acusació contra la qual no pogué lluitar Joan Senent en el seu llarguíssim procés administratiu i judicial fou la incriminació de ser una «revista regionalista», atés que, com declarava la resolució del Consell de Ministres de 7 de juliol del 1972, «el matiz regionalista de la revista *GORG* no aparece eventualmente del hecho de que por editarse en Valencia haya mostrado una preocupación especial por ciertos problemas locales o regionales, sino que su carácter de principio ideológico básico resulta una constante mantenida a través de todos sus números, y no siempre para "promocionar los valores regionales, que al unificarse en la nación le dan una mayor y más robusta personalidad", como indica en su escrito de 5 de febrero del 1972, sino en distintos casos para provocar una desunión» (Senent 1976: 145). La sentència estava ja dictada.

A Joan Senent, home de lleis i defensor del principi de legalitat, encara li quedava per endavant un llarg recorregut, perquè volgué presentar un recurs per la via judicial que no finalitzà fins al 15 de març del 1975, i que resolgué, com no podia ser d'una altra manera, desestimar «el recurso interpuesto por la representación de don Juan José Senent Anaya contra la Administración, impugnando la resolución del Ministerio de Información y Turismo de 5 de abril del 1972».

Finalitzat tot el procés, Senent volgué deixar constància de tot el que havia passat per demostrar que el tancament de la revista *Gorg* obeïa únicament a la voluntat repressora i política dels responsables governamentals, sobretot, del delegat del Ministerio de Información y Turismo, Adrián Sancho Borja, i que no existia cap base legal en l'expedient sancionador. I per això impulsà la publicació d'*En defensa del regionalismo. Proceso a la revista Gorg*, perquè ell entenia que no únicament s'havia actuat administrativament contra una revista, sinó que, en paraules de Manuel Sanchis Guarner, autor del pròleg, havia sigut un «procés al valencianisme, o millor dit al regionalisme —i aquesta és la raó per què l'ha escrit en castellà—, concepte que ell, amb arguments jurídics —i fins i tot textos de José Antonio i de los *Principios Fundamentales del Movimiento*—, considera compatible amb la legalitat aleshores vigent a Espanya» (1976: 9).

Finalment, només volem afegir que després del tancament de *Gorg*, i per iniciativa de Gonçal Castelló, s'encetà la col·lecció Els Quaderns, editats per l'editorial Gorg, i que publicà un conjunt de títols molt heterogenis però ben significatius. Són els següents: *Estimem la nostra llengua*, de Josep Melià i Manuel Sanchis Guarner (Els Quaderns, 1); *L'ingenu*, de Voltaire (Els Quaderns. La ploma, 1); *4 elogis i 4 cues*, de Carles Salvador (Els Quaderns, 2); *Cançoneret valencià de Nadal*, de Manuel Sanchis Guarner (Els Quaderns, 3); *L'ombra de l'escorpí*, de Maria Aurèlia Capmany (Els Quaderns, 4); *Falles 1974* (Els Quaderns, 5); *Goigs valencians: segles* XIV *al* XX (Els Quaderns, 6-7); *La Germania dels menestrals de València*, ordenada per Miquel Garcia... (Els Quaderns. El Mollinell, 8); *Nova frontera econòmica: País Valencià 1974*, de Joan Fuster, Ernest Lluch, M. García Bonafé, Lluís Font de Mora i Vicent Ventura (Els Quaderns. El Molinell, 9); *De cara al país*, per Francesc de P. Burguera (Els Quaderns. El Molinell, 10), i *Homenatge a la impremta valenciana 1474-1974* (Els Quaderns, 11).

En aquest cas, la participació d'Enric Valor fou més puntual, ja que es limità a corregir i revisar alguns dels exemplars, concretament *Goigs*

valencians: segles XIV al XX, «amb selecció, pròleg i notes de Ricard Blasco, i unificació i modernització ortogràfica d'Enric Valor» (Els Quaderns, 6-7); *La Germania dels menestrals de València, ordenada per Miquel Garcia...*, amb la «modernització ortogràfica, notes lingüístiques i glossari Enric Valor» (Els Quaderns. El Mollinell, 8), i *Homenatge a la impremta valenciana 1474-1974* (Els Quaderns, 11), que també comptà amb la revisió de textos d'Enric Valor.

A més a més, Enric Valor publicà en aquesta col·lecció la seua traducció de *L'ingenu* de Voltaire (Els Quaderns. La ploma, 1), per a la qual «s'ha pres com a base l'edició postuma de Kehl, de 1784-85, i s'han consultat diverses edicions crítiques posteriors».[143]

143. Recentment s'ha dut a terme una reedició de la traducció d'Enric Valor: *L'ingenu. Història vertadera treta dels manuscrits del Pare Quesnel*, de Voltaire. Pròlegs de Rafael Ventura Melià i Emili Casanova; edició d'Emili Casanova, Paiporta: Denes.

L'OBRA LINGÜÍSTICA D'ENRIC VALOR I VIVES

El treball d'Enric Valor més destacat en el camp de l'estudi de la llengua és el relacionat amb els seus llibres sobre gramàtica i lexicografia. Al llarg de les seues obres, Valor va continuar l'obra i l'esperit iniciats per Carles Salvador, Manuel Sanchis Guarner i Josep Giner en la defensa i divulgació de les Normes de Castelló, dins del procés iniciat a principis de segle amb l'aprovació de les Normes de l'Institut d'Estudis Catalans. Si bé en una primera etapa s'havia treballat en la divulgació de la normativa ortogràfica, durant la postguerra els lingüistes valencians entengueren que el seu camí era continuar la tasca de normativització de la llengua, la qual cosa es concretà amb la publicació d'obres com la *Gramàtica valenciana* de Manuel Sanchis Guarner el 1950 i la *Gramàtica valenciana* de Carles Salvador l'any següent.

Posteriorment, noves necessitats en el camp de l'estudi de l'idioma per part de l'alumnat que assistia regularment a les classes de llengua de Lo Rat Penat, així com d'altres cursos organitzats per diverses entitats a l'empara d'una certa permissibilitat del règim franquista, afavorí l'aparició de noves obres gramaticals adreçades a un tipus d'alumnat més ben format i amb més competències en el camp de la llengua.

Serà als inicis de la dècada dels seixanta, i a partir dels cursos de llengua publicats en el diari *Jornada*, que Enric Valor es decidí a recopilar tot aquest material i publicar-lo en forma de llibre. És així com aparegué el *Curso de lengua valenciana* (1966), i anys després el *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano* (1973), posteriorment reeditat ja en català, *Curs mitjà de gramàtica catalana* (1977). Més tard va aparéixer el

llibre *Millorem el llenguatge* (1971), on també recollia una part de les seues col·laboracions en la premsa de l'època, i *La flexió verbal* (1983), obra que s'ha convertit en una de les més consultades per generacions de valencians.

Pel que fa a la producció lèxica, Valor va publicar dos vocabularis generals, el *Vocabulari fonamental* (1988) i el *Vocabulari escolar* (1989). També és interessant destacar l'aportació de Valor al *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana* de Joan Coromines, amb l'elaboració de la *Llista de paraules del Fabra que caldrà esmenar*, també conegut com a *Vocabulari castellut* (1948), que hem comentat anteriorment. En tot cas, pel que fa al lèxic, diversos autors han remarcar que allà on podem trobar la veritable aportació de Valor al lèxic català és en la seua important producció literària. Finalment, cal dir que la darrera obra de tema lingüístic publicada per Enric Valor fou *Expressions peculiars de la llengua: locucions i frases fetes* (1993), redactada amb la col·laboració de Rosa Serrano.

Passem ara a referir-nos una per una a les obres de caràcter lingüístic elaborades per Enric Valor.

1. LES OBRES GRAMATICALS

Lea valenciano en diez días. Breve método de pronunciación del catalán-valenciano-balear

València: Fermar, 1966, 19 pp., map.; 19 cm.

Aquest fou el primer opuscle d'Enric Valor sobre qüestions lingüístiques, i responia a la necessitat d'oferir unes normes de lectura per a aquelles persones que volien acostar-se, d'una manera ràpida, al valencià, que podien ser tant castellanoparlants residents al País Valencià com població de procedència forana que feia turisme a les nostres terres. Segons ha contat el mateix Valor, la seua elaboració es va realitzar seguint els models de manuals d'ús pràctic de l'alemany o l'anglés, i comptà amb la participació de Ferrer Pastor, que l'imprimí en la impremta de la seua propietat:

> Perquè anaven a comprar llibres, a les llibreries, miraven, i això: jo no sé llegir això, com es diu? Estaven llegint en castellà i no hi havia manera. I li vaig dir a Ferrer Pastor: «Per què no fem un llibret i se li regala al que va a comprar llibres, i té ràpidament una guia per a ensenyar-se a pronunciar la llengua que està llegint?» Perquè jo en tenia d'alemany, en tenia d'anglés, llibres semblants, i eren molt pràctics. [Montoya 1999: 354.]

En tot cas, estem davant d'un llibret menor, de tan sols 19 pàgines, que s'iniciava amb un mapa del «Dominio lingüístico catalán-valenciano-balear», una breu «Nota preliminar», on recordava el valor convencional dels signes, que tenia com a conseqüència que les lletres en cada país «se leen de acuerdo con las necesidades de su idioma y su larga tradición», i un total de 22

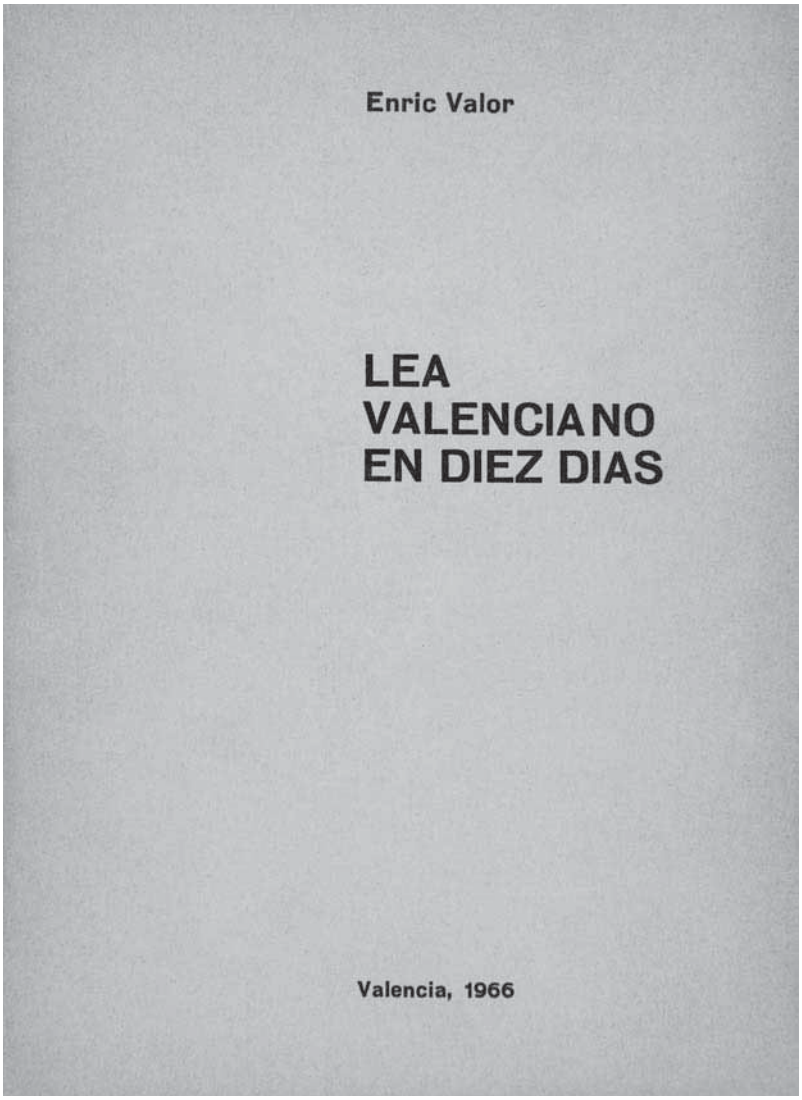

Coberta de *Lea valenciano en diez días* (Fermar, 1966)

lliçons dedicades a donar instruccions sobre com s'havien de pronunciar, entre altres, les vocals obertes i tancades, la *s* sorda i la sonora o els diferents dígrafs existents. L'opuscle acabava amb un «Vocabulario de voces empleadas en los ejemplos», on s'oferia la traducció castellana de les paraules que s'havien utilitzat en cadascuna de les lliçons.

Curso de lengua valenciana

València: 1966, 291 pp.; 19 cm. Impremta Fermar.

Aquesta obra fou editada el 1966 pel mateix autor, encara que segurament amb el finançament de Joan Josep Senent, i fou impresa en la Tipografia Fermar. Segons Serrano-Lluch (1998: 14), el títol va ser una concessió de l'autor i de l'editor financer, Joan Senent, a la censura, amb la finalitat d'aconseguir els permisos necessaris per a publicar l'obra. Segurament, per tal de contrarestar aquest títol, en la coberta apareix un mapa de tots els territoris de la llengua catalana. Enric Valor va confeccionar aquesta gramàtica, segons ens confessa, arran dels suggeriments de Manuel Sanchis Guarner perquè compilara en un volum els articles publicats en el periòdic *Jornada*, amb la idea d'elaborar una obra que ampliara i completara la gramàtica de Carles Salvador:

> Va dir-me que calia fer-la, tot i que la de Salvador és indiscutiblement bona, i que si volia escriure-la jo, perquè ell estava massa ocupat. [Nicolàs 1984: 39.][144]

> Sanchis Guarner em va dir que algú havia de fer-les i, com que jo tenia aficció i una certa facilitat per veure tots els embolics, doncs vaig començar a fer-ne la primera en castellà, *Curso Medio de Gramática Catalana*, que em va costar una barbaritat. [Lawick 1993: 3.][145]

144. Ferrando (2000) també confirma aquesta afirmació de Valor: «En més d'una ocasió, l'autor m'havia comentat que la seua obra gramatical havia estat elaborada com a conseqüència dels precs insistents de Manuel Sanchis Guarner, que va veure en ell la persona idònia per a continuar la tasca de Carles Salvador».

145. Evidentment, Valor es refereix al *Curso de lengua valenciana*.

El mateix Sanchis Guarner confeccionà el pròleg de l'obra, en el qual pretenia justificar la publicació d'una gramàtica valenciana escrita en castellà, la qual cosa no deixava de ser, si més no, simptomàtica de la realitat social i cultural d'aquells moments i del grau de coneixements lingüístics d'aquells valencians que tenien una certa preocupació per la recuperació de la llengua. Sanchis Guarner exposava d'aquesta manera els seus arguments:

> Feia temps que se sentia la necessitat d'una Gramàtica Valenciana redactada en castellà. Es clar que servirà als castellans que vulguen aprendre la llengua dels valencians, però també se n'aprofitaran molts dels valencians interessats a dominar una mica millor la llengua del propi país.

Immediatament, Sanchis Guarner s'afanyava a dir que la utilització del castellà no obeïa a l'estat de castellanització real de la societat valenciana, però, tanmateix, no tindrà més remei que reconéixer que la redacció castellana de la gramàtica responia al model educatiu castellanitzat que havien rebut a l'escola tots els valencians i valencianes, la qual cosa havia provocat l'existència d'un analfabetisme generalitzat en la pròpia llengua i que, fins i tot, aquesta era considerada, a nivell escrit, com estranya pels mateixos usuaris habituals:

> Però comsevulla que la immensa majoria dels valencians totes les vivències culturals les han rebudes en castellà, sol ser aquest altre idioma i no l'autòcton, el que empren com a llengua de cultura, com a vehicle d'expressió intel·lectual. Per això els abelleix més una Gramàtica valenciana en castellà que no pas en llengua autòctona; sobretot en iniciar-ne l'estudi i també per enriquir-ne el vocabulari.

Com podem comprovar, es tractava més bé d'una qüestió estratègica per a arribar més fàcilment als sectors valencianistes que, tot i haver rebut una educació oficial i fins i tot familiar castellanitzada, començaven a adonar-se, pel que fa a la llengua, del «pecat d'infidelitat al país que és no parlar-la». Recordarem que en aquests anys, la dècada dels seixanta, germinava ràpidament un actiu

moviment valencianista a l'aixopluc dels àmbits universitaris i que tenia com a element aglutinador l'oposició al règim franquista i com a referent intel·lectual l'assagista Joan Fuster, que maldava per reelaborar un corpus teòric nacionalista, i que amb la publicació de *Nosaltres els valencians* havia somogut consciències i despertat odis ancestrals. Aquests jóvens, procedents de la petita burgesia valenciana, «després d'un acte individual de reflexió patriòtica», afirmava Sanchis Guarner, s'adonaren de l'estat de postergació de la llengua del seu poble, i el primer que faran serà criticar «els seus pares per no haver-los ensenyat a parlar-la dins la llar, per haver empobrit la seua formació intel·lectual en privar-los de la saba més genuïna de la terra i de la història».

En definitiva, aquesta gramàtica anava adreçada a tots aquests jóvens valencians que prenien consciència de la situació d'opressió del seu poble i la seua llengua, i que volien actuar per tal de modificar-la:

> Però a alguns els deté la dificultat d'haver de donar-hi les primeres passes emprant una llengua que a penes no dominen, una llengua que els interessa com a finalitat però que els resulta de difícil maneig si han d'emprar-la també com a instrument de treball. Per a aquests valencians, que són moltíssims, ha escrit Enric Valor i Vives la present gramàtica.

Per acabar de justificar la utilització del castellà en la redacció de l'obra, Sanchis Guarner recordava els precedents existents en altres autors, i posava els exemples de Pompeu Fabra, que el 1912 va publicar la seua *Gramática de la lengua catalana*, de Badia i Margarit, que el 1962 havia publicat la seua *Gramática catalana* i, fins i tot, esmentarà les obres de Josep Nebot i Pérez escrites també en castellà.

L'altre dels objectius que es plantejava Sanchis Guarner en el pròleg era el de donar a conéixer la figura d'Enric Valor com a gramàtic, atés que aquesta era la primera obra d'aquestes característiques que va publicar. Així, diu de Valor que és «un dels servidors de l'idioma més antics, més competents, més diligents i més altruistes», i recordava com el va conéixer a Alacant feia

Coberta del *Curso de lengua valenciana* (Fermar, 1966)

trenta-cinc anys, on va aconseguir «normalitzar l'ortografia i la morfologia i redreçar el lèxic d'un setmanari festiu *El Tio Cuc* que tirava 20.000 exemplars». Altrament, també considerava que era «un infatigable treballador de la llengua [i] l'hem vist actuar a tots els llocs d'apostolat: com a professor dels cursos de Lo Rat Penat, com a divulgador de la Gramàtica Valenciana al suplement *Valencia* del diari *Levante*, com a corrector d'originals, etc.»

Un altre dels aspectes que Sanchis Guarner destacava de Valor era el «sentit de la responsabilitat que l'allunyarà de qualsevol indisciplina». Aquesta afirmació de Sanchis venia a tomb de les creixents polèmiques que a València s'estaven produint, la majoria de les vegades apadrinades pels estaments oficialistes i més conservadors, que observaven amb preocupació l'espectacular creixement d'un moviment valencianista amb fortes connexions amb el Principat i les Balears.[146] En aquest sentit, Sanchis Guarner afirmarà que «això, no cal dir-ho, en un país estructurat culturalment de manera normal, seria un elogi superflu; però no ho és a València, on tanta gent insolvent té idees pròpies sobre lingüística, on tants irresponsables han gosat i gosen dictaminar i fins i tot pontificar, sense prendre's la molèstia de documentar-se».

Evidentment, aquest no era el cas d'Enric Valor, el qual tenia «l'orientació escaient i sempre ha estat voltat de companys competents», com ara Carles Salvador, Josep Giner, Francesc Ferrer Pastor o Germà Colón, i, òbviament, el mateix Sanchis. Tots ells havien aconseguit elaborar, amb molt de treball, al llarg dels tristos anys de postguerra, «una doctrina gramatical ben definida», que ara Enric Valor s'encarregava de divulgar.

Abans d'iniciar la gramàtica pròpiament dita, Enric Valor incloïa una «Nota preliminar», que tenia com a missió deixar ben clara als lectors una de les qüestions més polèmiques al voltant de la llengua dels valencians: el nom.

146. Cal que recordem la forta polèmica entre Joan Fuster i Diego Sevilla mantinguda en la premsa valenciana a finals del 1962 i els primers mesos del 1963, arran de la publicació del llibre de Fuster *El País Valenciano*. Sobre aquesta polèmica Fuster fa un interessant resum a Jordi Arquer que podem trobar en Cucó-Cortés (1997: 282-292).

Aquest tema havia sigut pràcticament defugit pels escriptors i gramàtics valencians des dels anys trenta, quan es van produir algunes polèmiques al voltant de la catalanitat de l'idioma. Tant és així que la qüestió del nom de la llengua va ser obviada en l'acord de Castelló el 1932, atés que es va prioritzar la consecució del consens ortogràfic a la discussió, que segurament hauria resultat suïcida, sobre el nom i els orígens de la llengua.[147]

Encara llavors, més de trenta anys després, calia actuar amb cautela, i per això, a banda de la necessitat d'evitar problemes amb la censura, Valor adopta com a títol de la seua obra el de *Curso de lengua valenciana*. Ara bé, al mateix temps considerarà que ja era hora d'explicitar clarament el seu pensament sobre el tema, i per això afirmava que «por razones culturales, demográficas, geográficas e históricas, este idioma es conocido y estudiado universalmente como "lengua catalana". No obstante, hemos adoptado para este Curso el sinónimo de "lengua valenciana" respondiendo a una larga y fuerte tradición del País Valenciano».

Valor reconeixia que la denominació de *llengua valenciana* era la que la majoria dels valencians havien adoptat per a designar la seua llengua des del segle XV, i que obeïa a la forta personalitat amb què va ser configurat des del seus inicis el territori valencià. De la mateixa manera, assenyalava casos semblants d'altres llengües peninsulars que adoptaven diverses denominacions per a una mateixa llengua, com ara les de gallec i portugués, o les de castellà, aragonés o andalús. En tot cas, encara que considerava que el català, el mallorquí i el valencià eren una única llengua, s'havia decidit per una solució «tradicional»:

> Respetuosos, pues, con la larga tradición, y conscientes de la fuerza popular que posee la designación «lengua valenciana», la hemos adoptado para el

147. La més forta va ser la que va enfrontar Eduard Martínez Ferrando amb Josep M. Bayarri en *El Camí* a partir del número 79, que va provocar que el primer abandonara Lo Rat Penat. A més, recordarem que Bayarri havia publicat el 1932 l'opuscle *El perill català*.

> presente método, escrito y publicado en Valencia tanto para el uso de los castellanos residentes en nuestra región que puedan interesarse en el conocimiento de la lengua de la tierra que les acoge, como de los valencianos que en mi modesto trabajo encuentren una facilidad para el cultivo de la suya propia.

Després de tractar la qüestió onomàstica i dels orígens de la llengua, Valor es referirà a «Su importancia cultural». En aquest apartat fa un breu repàs per la història de la nostra literatura citant els grans autors i obres literàries des del segle XV. Hi parla de Ramon Llull, de les quatre grans *Cròniques*, de Bernat Metge, d'Ausiàs March, de Joanot Martorell i el *Tirant lo Blanch*, del *Curial e Güelfa*, de l'*Espill* de Jaume Roig, de la *Tragèdia de Caldesa* de Roís de Corella i del *Vita Christi* de sor Isabel de Villena; així fins a arribar als segles XVI al XVIII, quan «el idioma cae en larga y profunda decadencia», encara que «el pueblo, sin embargo, lo conserva amorosamente». Posteriorment, amb el nou període, la Renaixença, autors com Jacint Verdaguer, Joan Maragall, Teodor Llorente o Wenceslau Querol donaven noves forces al moviment de recuperació lingüística. Fins a arribar a l'actualitat, en què l'expansió del moviment literari «la han vuelto a hacer una lengua de cultura como cualquiera de sus hermanas románicas».

Tot seguit, Enric Valor es referirà a l'«Amplitud del área lingüística. Orígenes e importancia histórica». En aquest apartat delimitava, en primer lloc, l'extensió del domini lingüístic al llarg de les diverses regions, i a continuació assenyalava les aportacions lingüístiques dels diversos pobles que van habitar el nostre territori i que van configurar la llengua a partir de la base llatina existent, entre les quals destaca la influència dels germanismes i dels arabismes. Una de les qüestions que abordava era la dels mossarabismes, i, seguint els postulats de Moll, diu que el llatí «queda fosilizado en dialectos mozárabes» als actuals territoris del català occidental, mentres que als de l'oriental, aquest «sigue libremente su evolución hasta llegar a constituir una lengua románica perfecta e independiente». D'aquesta manera, paral·lelament al procés seguit en el castellà i el gallec-portugués, a les terres valencianes

«aparte de su natural implantación por los numerosísimos colonizadores catalanes, absorbía a la vez ciertos hábitos fonéticos mozárabes como en Lérida y Tortosa».

Pel que fa al contingut de la gramàtica, estava dividida en quatre capítols i 70 lliçons. El primer, de 9 lliçons, dedicat a la «Prosodia»; el segon, de 6 lliçons, on treballava els «Elementos de sintaxis», en el tercer, el més extens, amb 32 lliçons, estudiava la «Morfología», i el quart, amb 23 lliçons, referides al «Uso de las letras». A més, s'hi afegia una «Tabla de verbos irregulares» i una «Agrupación de verbos irregulares». La gramàtica encara incloïa uns «Vocabularios» bàsics, concretament 53 fitxes temàtiques, amb l'entrada en valencià i la corresponent traducció castellana.

Com fàcilment podem deduir per l'estructura que hem presentat, el *Curso de lengua valenciana* tenia el seu origen en les fitxes de «Gramàtica elemental per a valencians» publicades per Enric Valor en el periòdic *Jornada* i que hem comentat anteriorment. De fet, l'índex de les lliçons té una correspondència bastant aproximada, tot i que el contingut de cadascuna havia sigut reelaborat i ampliat. I, encara més important, havia sigut traduït del valencià al castellà.

D'altra banda, l'apartat «Vocabularios» es corresponia quasi amb exactitud amb la sèrie del mateix nom publicada també en *Jornada*; de fet, en el periòdic es publicaren 53 fitxes de vocabulari bàsic i ara en el *Curso* n'apareixen 52. A més a més, en aquest cas, el contingut és pràcticament idèntic, exceptuant que l'entrada és ara valencià-castellà, mentres que en el periòdic era castellà-valencià.

Millorem el llenguatge

- València: Gorg, 1971, VIII, 359 pp.; 20 cm.
- 2a ed. València: Eliseu Climent, 1979, 2 vols.; 22 cm. Sèrie Papers Bàsics 3i4, 8 i 9.
- 1a ed. en un sol volum. València: Eliseu Climent, 1999, 383 pp.; 22 cm. Papers Bàsics 3i4, 8-9.

Josep Giner és l'autor del pròleg a la primera edició de l'obra, en el qual s'ocupava, d'una banda, de glossar la figura i l'«autoritat» d'Enric Valor, i d'una altra, d'assenyalar les qualitats de l'obra en qüestió. Pel que fa al primer aspecte, d'entrada afirma que Valor posseeix «una llengua pura i neta entranyablement rica i sucosa», tant és així que, fent referència als seus orígens de la Foia de Castalla, arriba a dir que la seua llengua és «mamada de la riquesa natural de l'agre del terrer i de la bona tradició oral ben apresa i conservada», però, a més, el gramàtic castallut té «ofici, art, estil, vocabulari aprés d'estudi i conreu literari». Per tot açò, Giner considerarà que Enric Valor:

> És l'escriptor valencià que posseeix naturalment més «llengua» viva nadiua, usual, popular, instintivament ben usada, natural, espontània, i per altra part és vigorós, curós, purista, culte com un bon escriptor d'ofici. És per això que Enric Valor i Vives és una autoritat valenciana en qüestions d'ús de la nostra llengua escrita, culta i popular. Perquè no solament és un gramàtic de profunda coneixença de totes les qüestions de la nostra llengua i dels problemes que s'hi plantegen en cada qüestió debatuda, amb mires elevades i unitàries de l'idioma; no solament és un excel·lent professor de valencià, experimentat i amb profunda capacitat pedagògica pràctica [...] ans també per la seua obra literària eixida a la llum, que és una permanent lliçó pràctica del bon ús de la nostra llengua en mans d'un escriptor de llenguatge curós i ple de vivacitat i naturalitat.

Una altra qüestió sobre la qual incidia especialment Giner era que Valor s'havia dedicat durant molt de temps a l'estudi de la gramàtica i que havia exercit com a professor de valencià a Lo Rat Penat, ja que ambdós aspectes li havien permés tenir una opinió ben formada sobre les qüestions més polèmiques de la llengua, com eren els seus orígens o el seu nom. A més, Giner destacarà, sobretot, que el gramàtic castallut era un fidel seguidor de la normativa fabriana. Altrament, Valor havia residit durant quaranta anys a la capital valenciana, en contacte permanent amb el valencianisme cultural i lingüístic:

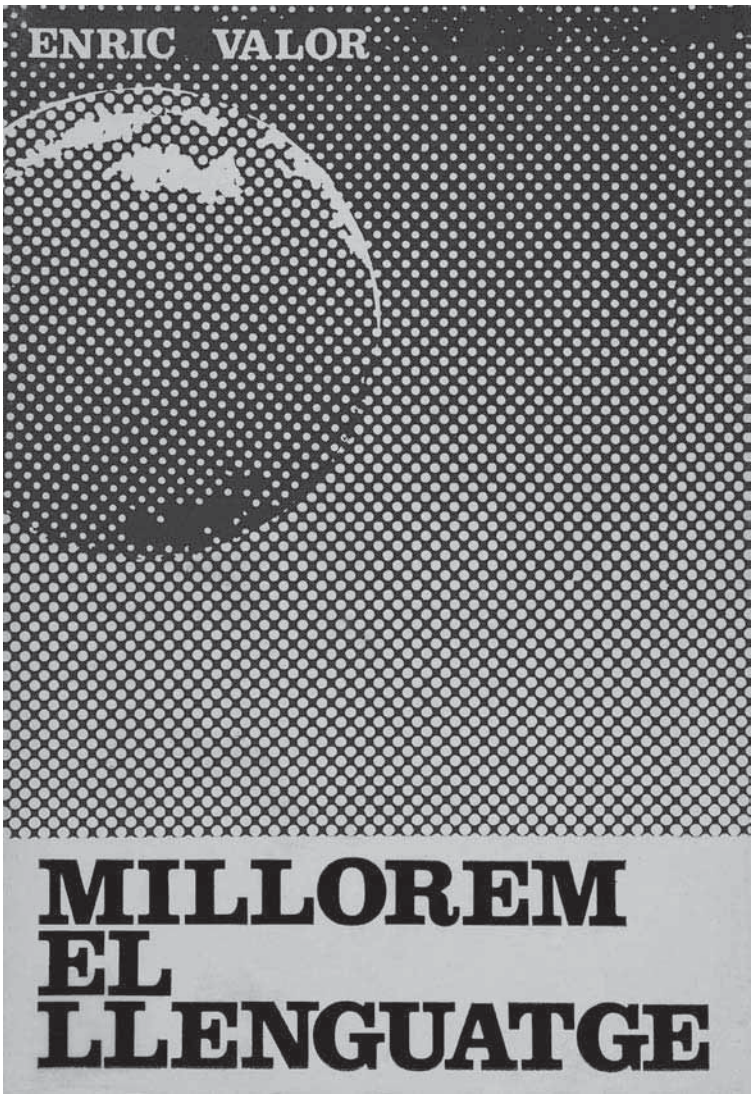

Coberta de *Millorem el llenguatge* (Gorg, 1971)

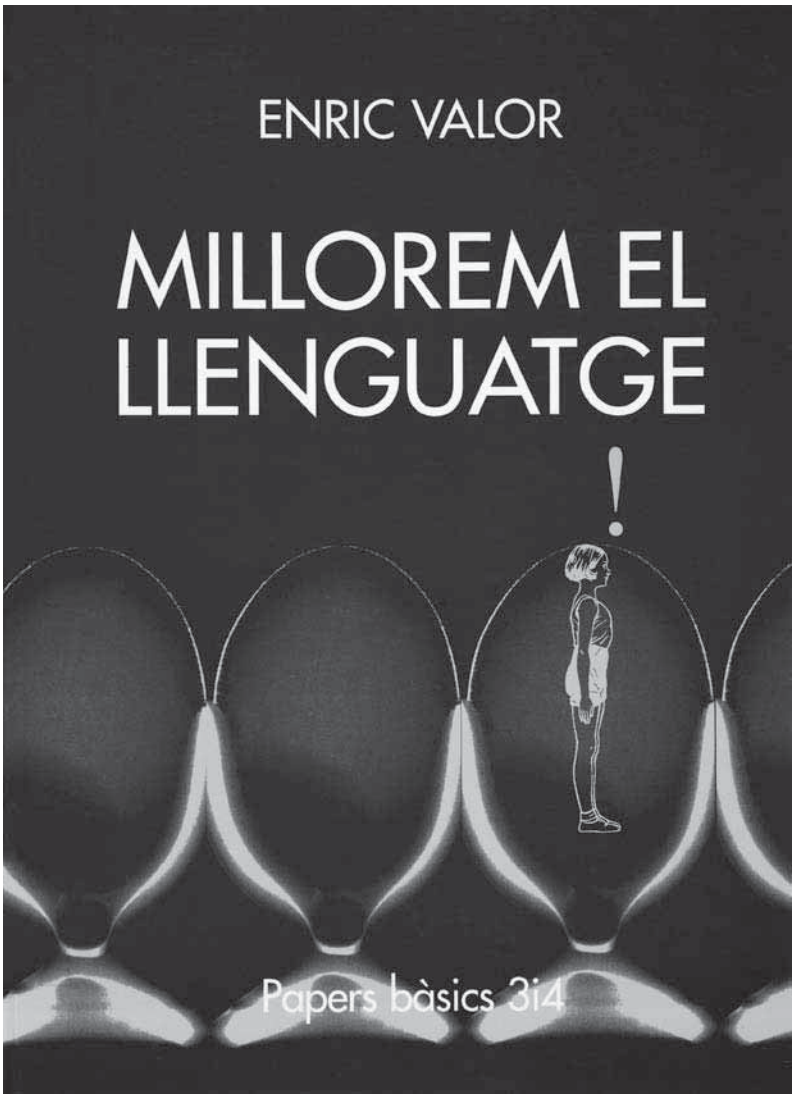

Coberta de *Millorem el llenguatge* (Eliseu Climent, 1979)

> Això li ha permés, com a gramàtic i professor de valencià, tenir idees molt clares i completes sobre la situació de la nostra llengua i una coneixença bona del valencià actual, de la vida literària valenciana i dels camins a seguir. La posició d'Enric Valor és decididament a favor de la unitat de la llengua: és un dels valencians que millor coneixen el fet de la unitat de la llengua catalana del Principat, del País valencià i de les Illes Balears, en totes les seues particularitats regionals, comarcals o locals. Coneix la llengua antiga, la gramàtica històrica (comença per estudiar llatí...), la dialectologia, els problemes gramaticals i els usos literaris. Valor és un disciplinat, un purista, un fabrista enèrgic: d'ací també la seua autoritat.

D'altra banda, Giner s'ocupa de destacar algunes de les qualitats de l'obra que prologa. Així, afirma contundent que «*Millorem el llenguatge* no és una gramàtica ni un vocabulari», almenys amb les característiques que presenten habitualment. Això és així perquè cadascuna de les lliçons del llibre tenen els seus orígens en els articles periodístics publicats per Valor en el diari *Jornada*, i tenien la finalitat de respondre a determinades qüestions que l'autor considerava que calia aclarir al públic que s'enfrontava a la tasca d'escriure en valencià. Valor pretenia donar més informació, més detallada i completa que la que proporcionaven les gramàtiques convencionals, amb la idea d'evitar algunes de les eternes discussions sobre qüestions lingüístiques que ja sovintejaven massa durant aquells anys. Per aquest motiu, Giner, reconeixent que «tothom es creu amb dret a discutir sobre qüestions de llenguatge, cosa natural perquè la llengua és de tothom», també afirma que convé que «abans d'opinar sobre tal o tal altra qüestió de llengua, allò més necessari és estar ben informat». Aquesta configuració de l'obra, que prenia com a model les *Converses filològiques* de Fabra, li donaven, segons Giner, un encant i una utilitat especial: «fora de la fredor d'una gramàtica rutinària d'escola, té la gràcia i la frescor d'uns temes tractats amb més diversitat, i sovint amb detall, sense abandonar el rigor tècnic».

Finalment, encara destaquem una de les reflexions més positives de Giner exposades en el pròleg de l'obra d'Enric Valor. De vegades, quan estudiem una gramàtica tenim la sensació que usem malament la llengua que parlem de manera habitual, i d'aquesta manera «alguns que tota la vida han parlat valencià, arriben a creure que no saben parlar-lo». Per això l'encert del títol de l'obra de Valor, *Millorem el llenguatge*: millorem la llengua que ja parlem bé, perquè sempre és possible millorar qualsevol aspecte de les nostres activitats, però sense transmetre cap sensació de «derrotisme fals» com dirà Giner,[148] sinó, ben al contrari, de transmetre sensacions positives envers els parlants de la llengua, el quals han estat «mal educats lingüísticament [i] no solen tenir una cultura gramatical i lingüística» per les circumstàncies d'opressió política i cultural que han hagut de patir al llarg dels segles. Es tractava, com afirmava Giner, de transmetre la idea «que podem millorar el nostre valencià, millorar el llenguatge, cosa molt important per a tots els qui formem un poble».

Pel que fa al contingut del llibre, hem d'assenyalar que el mateix Valor ha advertit en diverses ocasions que aquesta obra tenia els orígens en les 175 lliçons publicades en *Jornada* amb el títol «Parlem bé», que va ordenar, reestructurar i, en molts casos, ampliar durant els mesos que estigué tancat a la presó Model, on gràcies a la bona disposició del director, que li permeté fins i tot donar classes de valencià a altres presos nacionalistes, pogué treballar de valent per enllestir no únicament aquests materials gramaticals sinó també més de la meitat de les rondalles que després popularitzà.[149]

148. Anteriorment, Giner (1961: 4) ja havia insistit en aquesta idea: «La idea més falsa de totes és que parlem el valencià molt malament: això és un estupidesa molt gran i, per a demostrar-ho, hauríem de parlar llargament de moltes qüestions tècniques que ara no és el cas d'examinar. Conste simplement que el valencià parlat és molt bo i que basta d'examinar-lo amb atenció per a poder adonar-se com la seua sintaxi és ben pura i diferent a la castellana».

149. Sobre aquesta qüestió, vegeu Serrano (1995: 116).

L'obra està estructura en huit capítols. En el primer, de 9 temes, es donen «Algunes normes de lectura» d'aquelles vocals i consonants que Valor considerava que podien presentar més problemes als lectors poc avesats. Així, s'ocuparà de les consonants que representaven els sons de la *s* sorda i sonora, incidint especialment en la pèrdua del so de la *s* sonora en les comarques centrals valencianes, i també seran objecte de la seua atenció les palatals *j* i *g*, les vocals obertes i tancades o la manera de pronunciar al pronom *ho*.

En el segon capítol, de 8 temes, confecciona unes «Notes sobre ortografia». Primerament, explica les «Raons científiques de l'ortografia actual», i ofereix prou exemples perquè els lectors observen amb deteniment la necessitat dels gramàtics de no trencar la tradició gràfica de la llengua, i fa veure com segueixen una sèrie de solucions fixes als problemes de representació gràfica de la llengua; amb aquests exemples, Valor opinava que «el lector té prou elements de judici per a comprendre les raons que han inclinat els acadèmics, escriptors, filòlegs i gramàtics per a fixar la llengua actual, solemnement acceptada per totes les institucions culturals del Principat, València i Balears i emprada avui en la llengua literària de tots tres països».[150] A més d'aquestes consideracions, Valor parla, entre altres, de l'apòstrof, dels accents gràfics, de les contraccions, de les consonants dentals finals i la *ss* en els sufixos.

En el capítol tercer, de 15 temes, el torn és per a les «Notes morfològiques», on tracta de qüestions tan diverses com l'article, el gènere i el nombre dels substantius, els demostratius, numerals, pronoms, adverbis i preposicions.

El capítol quart, de 24 temes, el dedica a parlar «Sobre els verbs», tant sobre temps verbals que presenten alguna remarca, com el pretèrit perfet i el perifràstic, com, sobretot, d'alguns verbs irregulars que plantegen problemes en la conjugació per interferències del castellà, com ara *empényer*, *empentar*, *recolzar*, *refermar-se* o els verbs acabats en *-córrer*.

150. Recordem que aquesta qüestió ja l'havia tractada en les fitxes 92 i 93 de «Parlem bé» publicades en el diari *Jornada*.

El capítol cinqué conté 17 «Temes morfològics i sintàctics», i s'inicia tractant sobre els usos dels verbs *seure*, *assentar-se* i *fer*. A més, entre altres qüestions, s'ocupa de les funcions dels pronoms *en* i *hi*, de l'adjectiu *quin*, i es refereix als modismes i les comparacions.

El capítol sisé, «Ampliació de vocabulari», és el més extens de tots, amb 47 temes. Valor intentarà recuperar paraules que estan en desús en moltes comarques i també refermar els noms valencians de determinats objectes o fenòmens. Així, s'ocupa de recordar els mesos de l'any, que entre els xiquets valencians comencen a oblidar-se per la influència castellana, o les quatre estacions, o els noms d'algunes festes tradicionals com *carnestoltes* o *pasqua*. També dedica una especial atenció al «vocabulari de la muntanya», atés que hi trobem mots que, de no usar-los, sobretot a les ciutats, han caigut en desús. Una cosa semblant passa amb «els noms de certes plantes» o «els noms d'alguns cereals» o «sobre certs noms de fruita» o, fins i tot, «sobre alguns noms personals» o del «vocabulari del carrer» o «fenòmens meteorològics». També incidirà en algunes paraules que no tenen un ús habitual, com poden ser *el si* o *les parpelles*, o en altres que han sigut substituïdes per castellanismes com *sostre* o *trespol*, *forqueta* o *forquilla* o *comanda*.

El capítol seté, amb 16 temes, el dedica a les «Paraules mal dites», i desenvolupa qüestions com «la terminació masculina *-à*» (i no en *-ano*, per exemple *alcoià*, i no *alcoiano*), «la terminació *-er* (no "-ero")» (per exemple *faller*, i no *fallero*) o el sufix *-ada* (*vesprada*, *despertada*). A més, es refereix a determinades paraules que cal usar correctament, com *estoig*, *esperit* o *racó*.

El darrer capítol, el huité, conté 25 temes dedicats a «Els barbarismes», és a dir, a aquells «mots que cal bandejar completament de la llengua parlada». Així, inclou paraules com *ahorro*, *alquiler*, *algo*, *grifo*, *madera*, *puesto*, *rato*, *recibir*, *sombrero* o *terremoto*, mots innecessaris i absolutament desconets en la llengua clàssica i que només una intensa interferència del castellà en èpoques recents havia implantat en el valencià.

La segona edició de *Millorem el llenguatge* va aparéixer el 1979 en l'editorial 3i4 de la mà de l'editor Eliseu Climent. El magnífic pròleg de Josep Giner va ser eliminat i substituït per una nota editorial, sense signatura, que recordava els orígens i objectius de l'obra:

> En els seus orígens, aquesta obra prové d'una sèrie d'articles de premsa que, a la manera de les *Converses filològiques* de Pompeu Fabra, pretenien orientar la gent en l'ús correcte de l'idioma, davant les vacil·lacions i contra els calcs i altres defectes habituals en la llengua parlada i fins i tot l'escrita.

A més, s'informava que en l'edició actual «el recull ha estat arrodonit, ampliat i corregit tant com l'autor ha considerat necessari».

En aquesta nota, com en l'anterior pròleg de Giner, es dediquen unes paraules a glossar tant la figura d'Enric Valor com l'obra prologada. Així, sobre el gramàtic castallut afirma que és un «home perfectament respectuós amb la gramàtica establerta i general, però també està autoritzat, per la seua experiència i pels seus estudis, a mantenir criteris propis, i sovint justificats, sobre una o altra solució gramatical». Pel que fa a l'obra gramatical, s'hi afirma que «*Millorem el llenguatge* és un instrument eficaç i segur per a tendir cap a la ductilitat, per a resoldre problemes que l'ús diari de l'idioma ens planteja a tots, per a sostraure'ns de la rigidesa, fins ara inesquivable de la gramàtica».

Pel que fa al contingut de l'obra, com ja hem dit, Enric Valor la va revisar a fons i en va augmentar i ampliar alguns dels apartats. Ara l'obra està dividida en dos volums. El primer inclou des del capítol primer fins al cinqué, i el segon, des del sisé fins al nové. El primer capítol continuarà tenint els mateixos 9 temes referents a «Algunes normes de lectura». En el capítol segon «Notes sobre ortografia», tampoc modificarà cap dels temes. El capítol tercer, «Notes morfològiques» veurà reduït el nombre de temes i ara en tindrà 13, resultat d'haver eliminat els dedicats als adverbis i un altre a la preposició *cap a*, que inclourà en l'apartat següent. El capítol quart, de nova creació, amb 18

temes, el dedica a «Ús correcte de certes categories», que es convertirà en una mena de calaix de sastre on inclou temes referits a demostratius, adverbis, adjectius, pronoms i preposicions. El capítol cinqué conté 30 temes, «Sobre els verbs», bàsicament, els mateixos que en l'edició anterior.

El segon volum s'inicia amb el capítol sisé, «Ampliació i correcció de vocabulari», que presenta bàsicament els mateixos temes que en l'edició anterior, encara que n'elimina dos, amb un total de 45. Concretament, hi afig el tema «*Besada* i *petó*», «*Turmell* i *llavi*», i elimina els temes referits a «El verb *captar* i altres mots», «*Balafiar*, *malgastar* i altres mots», que els inclou en l'apartat de verbs, i el dedicat a «Sobre certes expressions comercials», que el traslladarà al capítol final. Finalment, uneix els temes que en l'edició anterior dedicava separadament a «La cadira» i «La taula». El capítol seté, «Paraules mal dites», conté 19 temes, tres més que en l'edició anterior, els referits a les paraules *colp* i *polp*, *darrere*, *cadira* i *ganivet*, i dos temes sobre «Metàtesis inadmissibles», mentres que n'elimina un dedicat a la «Deformació d'algunes paraules». El capítol huité es refereix a «Els barbarismes», amb un total de 28 temes, tres més que en la primera edició. Concretament hi afig els referits a *amoïnar*, *armilla*, *pessebre* i *rumiar*, i elimina el dedicat al verb *rebre*, que l'inclourà en el capítol de verbs. Finalment, el capítol nové, «Els modismes», de nova creació, conté 9 temes, dedicats la majoria a donar llistes d'equivalències en valencià de locucions i frases fetes castellanes.

En definitiva, com hem dit al principi, Valor mantindrà en aquesta segona edició bàsicament els continguts de la primera, però reorganitzarà els temes amb un esquema més lògic, alhora que els ampliarà en algunes ocasions. El resultat serà, tant en la primera com en la resta d'edicions, un llibre excel·lent i utilíssim per aquells valencians que volien aprendre la llengua, però que, a més, volien fer-ho amb una gran pulcritud, la proposada per Enric Valor amb el seu fi instint per a fixar-se en aquelles paraules o expressions més negatives per a la llengua, sobretot per la gran influència del castellà que a partir dels anys seixanta s'escampava per les principals ciutats valencianes.

En aquest sentit, les paraules de Joan Solà (1977: 226-229) són especialment encertades en la valoració d'aquest llibre de Valor, encara que les podríem aplicar a qualsevol altre de l'escriptor i gramàtic castallut:

> Vet aquí un llibre que no vacil·lo a qualificar d'extraordinari i de modèlic. Crec que és el llibre que més ha aconseguit allò que deia Fabra: que cada dialecte es preocupés d'enriquir-se i depurar-se per tal que després ens poguéssim retrobar tots. El lector trobarà en aquest llibre una gran riquesa de llenguatge, una sòlida i segura informació, un gran tacte (molta delicadesa, prudència i pedagogia). Difícilment es podria demanar més.

La primera qualitat destacada per Solà és el mètode emprat per Valor en aquest llibre:

> En general l'autor exposa detalladament el significat o la funció d'un terme, fent les referències que cal a la llengua antiga, als dialectes, a altres llengües i a l'etimologia, i no s'està de citar autors nominalment. L'al·lusió al barbarisme que hi pot haver en tal o tal punt ocupa sempre una part insignificant de l'article [...]. L'important, doncs, per a l'autor és la informació, la formació, l'orientació al lector.

Un altre dels aspectes que comenta Solà és el referit a les seues posicions respecte a la construcció de la llengua literària, i en aquest sentit manifestarà que, tot i que Valor és un ferm partidari de la unitat de la llengua, això «no vol pas dir que sigui partidari d'una uniformitat fèrria, i menys d'una uniformitat imposada pel barceloní», i per aquest motiu, per exemple, «no condemna les formes *nos* i *vos* per *ens* i *us*, per bé que les segones "són les obligatòries per als escriptors"». En efecte, com bé deia Solà, Valor havia fet seu el consell de Fabra als escriptors valencians, igual que Sanchis Guarner, i l'aplicava de manera estricta: en totes les seues obres Valor es veurà en l'obligació d'actuar en aquesta direcció, fent aportacions en la línia d'enriquir l'aportació valenciana al conjunt de la llengua catalana.

Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano

València: Gorg, 1973, VIII, 382 pp.; 20 cm.

Podem dir que aquesta obra és una reedició del *Curso de lengua valenciana*. Únicament cal assenyalar que la seua intervenció es limità a una reorganització dels temes de morfologia, afegint-hi nous apartats, per dotar-los d'una estructuració més lògica i d'aquesta manera facilitar l'aprenentatge. A més a més, hi introdueix algunes millores i ampliacions d'alguns capítols, així com uns exercicis i un breu glossari en cadascun dels apartats.

El primer aspecte que crida l'atenció és el canvi en el títol de l'obra, de *Curso de lengua valenciana* a *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano*. En aquest sentit, el plantejament del llibre serà totalment diferent, i ara, segons reconeix l'autor de la gramàtica, «alguna vegada ens havíem de decidir a anomenar les coses pel seu nom» (Nicolàs 1984: 39). Efectivament, encara que només havien passat set anys des de l'aparició del *Curso de lengua valenciana*, les circumstàncies polítiques i culturals i la situació del valencianisme havien variat bastant i, per aquest motiu, Valor, sense els impediments de la censura, si és que realment n'hi hagué alguna vegada, dirà en la coberta allò que s'explicitava clarament en l'interior. En aquesta ocasió, en la coberta del llibre també apareixia un mapa de tots els territoris on es parla la llengua catalana.

La decisió inicial d'aquest canvi de nom fou d'Enric Valor, tal com podem comprovar en aquesta carta adreçada a Joan Fuster, on li demana consell sobre la seua determinació:

> S'ha esgotat el *Curso de Lengua Valenciana* meu i ens trobem que ens demanen centenars, ara que uns quants col·legis han instituït l'ensenyament del català. Per tant: anem a fer-ne una segona edició. Però, és clar: a mi ja no m'agrada aqueixa gramatiqueta, i vull millorar-la. Li he fet exercicis amb clau per al professor; li afegiré regles: que no en té. És a dir, sense deixar de ser el mateix tipus de *Curs*, s'acostarà més a un text de grau mitjà.

> Però no vull ja donar-li el títol de *Curso de Lengua Valenciana*, sinó el de *Curso de Lengua Catalana para Valencianos* o cosa així.
> He redactat una nota sobre el nom de la llengua per a aquest nou *Curs*. Te l'adjunte.
> Et pregue la teua opinió sobre tot això.[151]

Desconeixem la resposta de Fuster perquè la carta de resposta fou destruïda involuntàriament per Joan Senent, però a través de la següent epístola de Valor sabem que l'intel·lectual suecà tenia dubtes sobre la conveniència d'emprar en aquell moment l'expressió «llengua catalana» en el títol de la gramàtica. Siga com siga, malgrat els dubtes de Fuster i Valor mateix, i fins i tot les reticències de l'editor de l'obra, Joan Senent, el gramàtic castallut decidí amb fermesa complir el «desig de posar-me d'acord amb la ciència filològica i amb la veritat, per tant» i titular la nova obra *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano*:

> Benvolgut amic Fuster:
>
> Gràcies per la teua carta, contestació a la meua del dia 18. I gràcies així mateix per la teua valuosa opinió. Ací hi ha dos partits: Senent és partidari que seguesca dient *Curso de Lengua Valenciana*, cosa que jo ja no estic decidit a fer. [Eliseu] Climent, [Lluís Rafael] Ninyoles, etc. creuen que ha arribat el moment de dir «catalana» amb la ròssega «para valencianos» o qualsevol altre desgavell d'aquesta mena. Jo també tinc els meus dubtes, com tu; si no ja faria anys que hauria escrit «*Curso de Lengua Catalana*». Però ara no puc resistir ja el meu desig de posar-me d'acord amb la ciència filològica i amb la veritat, per tant. Vull córrer el risc. Pensen tots que sí que compraran el llibre; altrament, és clar, faig una gramatiqueta molt millor que el «Curs», és a dir, de grau mitjà, amb exercicis i algun petit trocet de lectures.
>
> Però hi ha una altra cosa: fa temps que els de Castelló, tots bons amics, me l'han refusada precisament per dir «valenciana». Igual me passa amb Alpera

151. Carta d'Enric Valor a Joan Fuster, 18 d'octubre del 1971. Arxiu personal de Joan Fuster.

> a Alacant. L'amic Alpera la va recomanar; se n'hi va endur un paquet. Què fem? Van ser els alumnes els qui van voler estudiar «els textos diguem-ne oficials» de l'Institut [d'Estudis Catalans].
>
> Ah, la teua carta l'ha perduda Senent. Li la vaig pujar al despatx, i juntament amb unes altres de tràmit, la va esguellar —em diu— i la va tirar a la paperera. No en tens còpia?
>
> Xe, perdona la murga.
>
> Una forta abraçada, Enric.[152]
>
> Estic a punt d'anar-me'n... Ja saps. Serà cosa curta. Veges si pots respondre'm aviat.[153]

Segurament amb la idea de refermar el canvi de títol i com a argument d'autoritat, abans del pròleg, Valor va transcriure les definicions de les entrades *catalán* i *valenciano* del *Diccionario de la Real Academia de la Lengua*, en l'edició 19a, de l'any 1970, que deien el següent:

> **catalán**: lengua romance vernácula que se habla en Cataluña y otros dominios de la antigua Corona de Aragón.
>
> **valenciano**: variedad de la lengua catalana que se habla en la mayor parte del antiguo reino de Valencia.[154]

Amb la reproducció d'aquestes definicions, Valor dóna suport a les afirmacions que trobem en l'interior del llibre, en el sentit de proclamar la unitat lingüística de les diverses varietats de la llengua catalana. Siga com siga, l'actitud de Valor en emprar l'apel·latiu de *llengua catalana* referit a la llengua dels valencians anava en la línia, segons Antoni Ferrando (1987: 108), de «contribuir a l'enforti-

152. Carta d'Enric Valor a Joan Fuster, 30 d'octubre del 1971. Arxiu personal de Joan Fuster.

153. Aquest darrer fragment està escrit a mà i fa referència a la propera entrada de Valor a la presó Model per acabar de complir la condemna derivada del procediment judicial seguit contra ell, el seu germà Josep i Francesc Soriano.

154. Recordem que sobre aquestes definicions de la Real Academia de la Lengua, Valor publicà un article en la revista *Gorg* (núm. 14, desembre del 1970, p. 7).

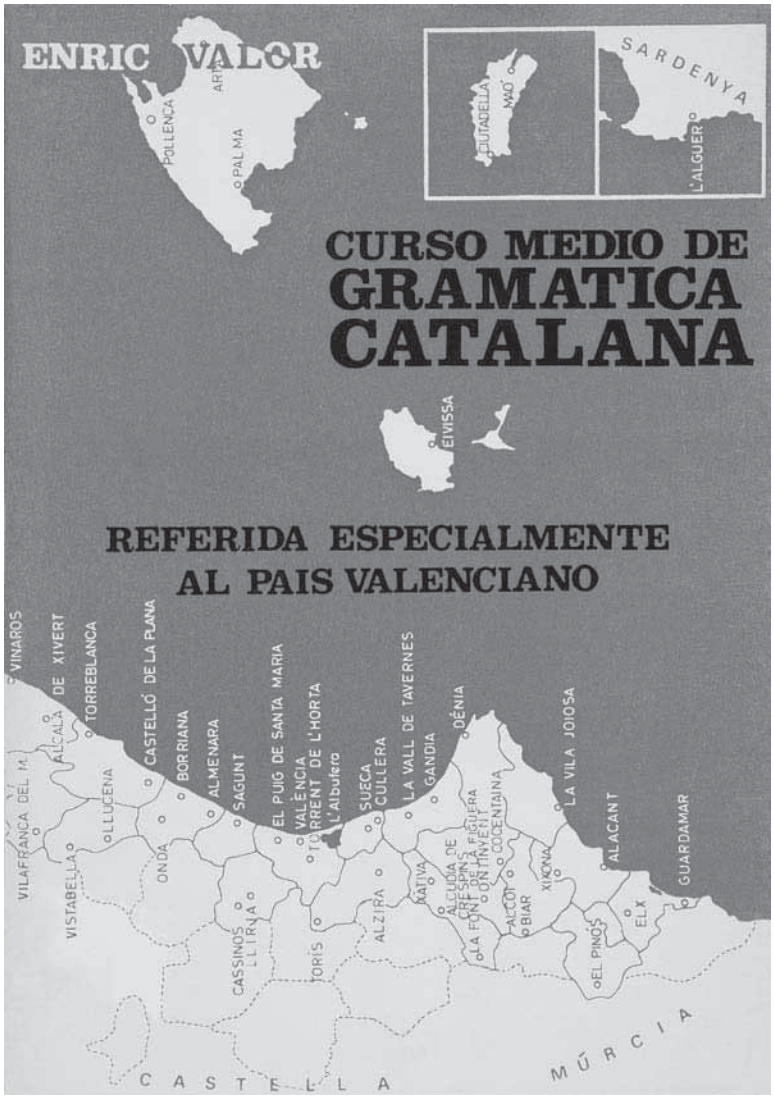

Coberta del *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano* (Gorg, 1963)

Coberta del *Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià* (Eliseu Climent, 1977)

ment de la llengua comuna i a fer progressar la consciència idiomàtica unitària [i] familiaritzar els valencians en l'apel·lació internacional de "llengua catalana", que el nostre gramàtic no dubtà emprar, contra una multisecular tradició local».

Aquest *Curso medio de gramática catalana* reproduirà, quasi literalment, la «Nota preliminar» del *Curso de lengua valenciana*, exceptuant-ne la primera part, que feia referència a «El nombre de la lengua». En aquesta «Nota» Valor reconeixerà que «para nosotros es familiar i tradicional el nombre de "valenciano", que, en puro rigor científico, se usa para designar la variante catalana hablada en el País Valenciano», encara que la mateixa denominació també s'havia aplicat «con menos rigor científico, al catalán literario cultivado por los valencianos». Però, tot i reconéixer aquesta sòlida tradició valenciana, això no llevava que el valencià fóra «conocido universalmente como Lengua Catalana». A continuació, Valor exposarà quines eren les raons que havien fet que «todos los especialistas en filología románica de dentro y de fuera de nuestro país designen unánimemente al nuestro como idioma catalán»:

> 1.ª La lengua se usó en la parte nordeste del Principado de Cataluña.
>
> 2.ª El Principado de Cataluña es el de mayor población y el de mayor extensión territorial entre los Países de Lengua Catalana.
>
> 3.ª Este idioma se propagó desde el nordeste del Principado (la llamada «Catalunya Vella») a los antiguos reinos de Lérida, Tortosa, Valencia y Baleares con motivo de la reconquista y repoblación de estos extensos territorios.
>
> 4.ª En el renacimiento de nuestra lengua y cultura, acaecido en el siglo XIX y continuado vigorosamente en el XX hasta el momento actual, ha tenido una parte totalmente preponderante el Principado de Cataluña.

Valor era de l'opinió, com hem dit, que calia començar a dir les coses pel seu nom, i que aquests moments eren els més indicats, atesa la major preparació cultural d'un sector important de valencians:

> Superando ya, pues, las antiguas vacilaciones, fruto de largos años de decadencia y muchas veces fundadas en razones pedagógicas, y teniendo en cuenta la mayor formación lingüística que en los últimos decenios han adquirido los valencianos cultos, creemos llegado el momento de usar en un texto para la enseñanza del idioma de los valencianos en su propio País, y de acuerdo con la ciencia filológica, el nombre de catalán o lengua catalana.

Però, seguidament, hi afegia que, tot i l'ús de l'expressió *llengua catalana* per a referir-se a la llengua dels valencians, en aquesta gramàtica es mostraria una especial atenció a les formes particulars valencianes:

> En este texto, por lo demás, dentro de la superior unidad del idioma, damos la atención debida a las preferencias léxicas y a aquellas particularidades morfológicas valencianas que, siendo una gloriosa continuación de la lengua de los clásicos, tienen aún plena vigencia en nuestra lengua oral y en nuestra literatura, y que a la postre no significan sino una mayor riqueza para la lengua común.

Pel que fa al títol definitiu de la gramàtica, Valor el pren del llibre de Francesc de Borja Moll *Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears* (1968), la qual cosa ens fa pensar en unes coincidències de plantejaments respecte al model de llengua literària, o, més bé, estàndard, que, en última instància, intentava aconseguir aquesta gramàtica. Altrament, i pel que fa al títol, també s'ha de tenir present, com ha recordat Vicent Pitarch (2002*b*: 248, nota 13), que l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana havia publicat el 1918 l'obra de Pompeu Fabra *Curs mitjà de gramàtica catalana*. En tot cas, Valor mateix s'adona de la importància que tenia el fet d'emprar el nom de *catalana* per a la seua gramàtica, tal com li ho fa saber a Joan Fuster:

> Crec que és la primera vegada que un valencià, a València, publica una Gramàtica Catalana, per bé que estiga referida especialment (com fa Moll) als valencians.[155]

155. Carta d'Enric Valor a Joan Fuster, 7 de novembre del 1972. Arxiu personal de Joan Fuster.

En aquest sentit, Sebastià Bonet, que ha analitzat minuciosament l'obra, considera que en el títol, *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano*, tenim «els dos motius ideològics bàsics» de la gramàtica; d'una banda, «la idea de la unitat de la llengua», que es concretava en «un model de llengua literària molt més decididament unificat», i de l'altra, la voluntat d'integrar «en determinats aspectes nuclears, l'aportació de tots els dialectes» i fins i tot de mantenir una «vigilant actitud de l'autor respecte dels injustificats excessos, sovint inconscients però per això mateix més perillosos, del centralisme barceloní» (2000: 114).

En aquesta ocasió, qui va elaborar el pròleg de l'obra va ser el sociolingüista Rafael Lluís Ninyoles, que qualifica l'aparició del llibre com «un paso certero en la difícil y urgente tarea de normalización lingüística en nuestro país».[156] Un dels aspectes que remarca especialment és el fet que la gramàtica estiga escrita en castellà, i en aquest sentit exposa les raons que justifiquen aquest fet. Per una part, assenyala que «será útil para los lectores de otras regiones que deseen estudiar nuestro idioma», mentres que per una altra, i respecte dels valencians, addueix que «todavía son una gran mayoría los valencianos —y sobre todo los valencianos adultos— que necesitan aprender su lengua originaria sobre la base del castellano». La causa d'aquest fenomen era, segons Ninyoles, la profunda castellanització de certs sectors de la població i, sobretot, la situació diglòssica de la societat valenciana, que considerava el castellà com la llengua de cultura i per als usos formals, mentres que el valencià era la llengua socialment inferior i usada en l'àmbit familiar. D'altra banda, Ninyoles feia una anàlisi de la situació lingüística valenciana de la dècada dels setanta, marcada per l'existència d'un procés de substitució

156. Inicialment Valor demanà el pròleg a Joan Fuster: «No li caldria un pròleg? Potser sí. No m'atrevesc a demanar-te'l, però sí a consultar-te: creus tu que hi aniria bé un pròleg teu? A mi, naturalment, em satisfaria molt». Segurament Fuster rebutjà la proposta perquè, segons afirma Valor, «ja m'havia dit algun company que estaves molt aqueferat en una feina urgent». Carta d'Enric Valor a Joan Fuster, 7 de novembre del 1972. Arxiu personal de Joan Fuster.

lingüística que farà que els valencians es plantegen d'una forma més clara les alternatives existents, o la substitució o la normalització. En aquest context apareixerà l'obra d'Enric Valor, com un element més en la lluita dels valencians per recuperar la seua dignitat lingüística, que passava, en primer lloc, per emprar la llengua correctament, per aconseguir una població valencianoparlant alfabetitzada en la pròpia llengua i per assolir, en definitiva, que els valencians superàrem el sentiment d'inferioritat i d'autoodi que havíem assumit al llarg de tants segles de repressió lingüística.

Finalment, Ninyoles conclou afirmant que «se trata, en definitiva, de una obra en que el rigor metodológico dista mucho de ese *rigor mortis* habitual en los textos del género, para dejar decir lo que sólo un maestro de la prosa, el prosista actual valenciano más indiscutible, puede transmitirnos de su mejor experiencia. Esta nueva obra suya prestará, sin duda, un extraordinario servicio en la recuperación idiomática de la que hoy somos testigos y parte».

El 1977 es va publicar una nova edició de l'obra amb el títol *Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià*, i posteriorment se n'han fet moltes reedicions que l'han convertida, segons Mila Segarra (1999: 29), «en un títol de lectura obligada per a tots aquells qui han volgut aprendre català al País Valencià». La principal novetat fou, òbviament, el canvi de llengua emprat en la seua redacció, la qual cosa implicava també un canvi de plantejaments: els lectors potencials calia buscar-los ara en els milers de jóvens valencianoparlants que desitjaven acostar-se a l'estudi de la llengua i reclamaven un instrument adequat i útil per als seus propòsits. Sense cap dubte, en aquesta decisió tingué molt a veure l'opinió de l'editor, Eliseu Climent, i la necessitat d'un manual per als cursos organitzats pel Secretariat d'Ensenyament de l'Idioma des de la seua fundació el 1971 i també per a cobrir les necessitats dels cursos posats en marxa des del Centre Carles Salvador, que entrà en funcionament l'1 d'octubre del 1975, impartits per l'antic professorat dels cursos de Lo Rat Penat, que havien abandonat la vella institució valencianista arran del canvi de Junta Directiva produït el

1972.[157] Aquest objectiu és el que porta Sebastià Bonet a afirmar que el *Curs mitjà* tingué «un important paper en la pedagogia lingüística valenciana», comparable al que havia tingut la *Gramàtica valenciana* de Carles Salvador, tot i que l'obra de Valor «suposava una significativa renovació, tant en el pla de l'estricta tècnica gramatical, com en el de la política lingüística o, si voleu, de la política a seques» (2000: 113).

Aquest no fou, però, ni l'únic ni el més important dels canvis introduïts en aquesta edició. Així, Abelard Saragossà (1997: § 6.1.1) i (2002: 160-161) ha remarcat que les dues gramàtiques tenen una estructuració general prou diferent, i que, a més, el contingut dedicat a la sintaxi varia notablement. Efectivament, mentres que en l'edició del 1973 els apartats eren «Las letras y su pronunciación», «Elementos de sintaxis», «Morfología», «Uso de las letras» i un «Apéndice», en l'edició del 1977 els capítols seran «Fonologia», «Ortografia», «Morfologia» i «Sintaxi».[158] Per aquesta raó Saragossà afirma que Valor «va evolucionar teòricament, exactament com qualsevol lingüista crític i reflexiu» (2002: 160), mentres que Brauli Montoya (1996: 213) sosté que «el *Curs Mitjà...* representa també una millora respecte a la seua obra matriu», tant pel que fa a l'organització dels materials com a la denominació i tractaments dels apartats de fonologia i ortografia, «ja més ajustats a l'ideari de la lingüística moderna». De fet, conclou Montoya, «al *Curs Mitjà...* s'observa una major precisió en la descripció de les regles fonològiques del català».

Efectivament, el *Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià* és una gramàtica bastant diferent tant del *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano* com de l'anterior

157. Sobre els orígens del Secretariat d'Ensenyament de l'Idioma, vegeu Xavier Ferré (2004).

158. Saragossà (2002: 161) es mostra crític amb el plantejament de Pitarch (2001: 56) quan afirma que l'edició del 1977 és una reedició de la gramàtica del 1973, i dirà: «Tanmateix, la poca (o nul·la) consideració que hi ha hagut fins ara del vessant teòric d'Enric Valor deu ser el factor que explique que hom haja presentat sovint la gramàtica del 1977 com una mera traducció de la del 1973, malgrat que una mirada a l'índex ja fa veure que hi ha diferències importants».

Curso de lengua valenciana; de fet, l'estructura i el contingut d'aquell no es poden entendre sense referir-nos a una altra obra de Valor que fins ara havia passat totalment desapercebuda per als estudiosos de la seua obra gramatical, el *Curso de gramática española*, aparegut el 1973, signat pels seus fills, Enrique i Mercedes Valor Hernández, però elaborat íntegrament per Enric Valor. Aquesta obra, a la qual ens referirem després, és clau per a veure la evolució teòrica del gramàtic castallut, producte del seu estudi de la llengua i del seu desig d'elaborar una gramàtica d'acord amb els plantejaments lingüístics vigents en l'època. Altrament, s'ha de reconéixer que Enric Valor mai va fer cap referència a l'elaboració d'aquesta gramàtica en les nombroses entrevistes que se li van fer al llarg de la seua vida. Ara bé, la seua autoria és completament evident amb un simple acarament entre el *Curso de gramática española* (1973) i el *Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià* (1977).[159]

Un altre canvi que s'introdueix en l'edició en català del 1977 és l'eliminació del pròleg de Ninyoles[160] i la inclusió d'un altre de Vicent Pitarch que destaca «les necessàries implicacions cíviques» que comporta la publicació d'una gramàtica al País Valencià, més enllà de l'estricta anàlisi interna de la llengua. La primera d'aquestes implicacions és el mateix nom de la llengua, *valencià/català*, amb un plantejament que Pitarch considera un fals dilema «explotat per una colla d'individus que, si en alguna aventura estan interessats, és en la d'entrebancar, amb totes les seves forces, la dinàmica popular de normalitat idiomàtica». En aquest sentit, Pitarch sosté que «una llengua com la dels valencians no té viabilitat de normalitzar-se si se la disgrega del seu espai geogràfic propi, l'espai dels Països Catalans». Pel que fa al

159. L'autoria d'Enric Valor i Vives sobre el *Curso de gramática española* va ser confirmada pel seu fill, Enric Valor i Hernández, en una entrevista personal duta a terme amb qui signa aquestes lletres el juliol del 2009.

160. La eliminació del pròleg de Ninyoles era absolutament necessària, atés que una part importat el dedicava a justificar la publicació del *Curso medio...* en castellà.

nom de la llengua, Pitarch accepta la denominació *valenciana* mentres «no implique cap mena d'individuació disgregadora respecte del conjunt global de la nostra llengua», però, en un pla tècnic, «el terme "català" serà l'únic adient i científicament precís per referir-nos a la llengua identificadora del País Valencià». Una altra de les idees que Pitarch exposa en el pròleg és la del «compromís i responsabilitat solidària» de la totalitat dels integrants d'una comunitat lingüística en l'esdevenir de la llengua. Per aquest motiu, el paper de valencians i mallorquins haurà de ser especialment rellevant, ja que aquests «es troben en condicions de privilegi per a donar-li, a la catalanitat, la seva dimensió exacta». Per això, el llibre de Valor contribuirà, des d'una perspectiva valenciana, a la construcció d'una llengua comuna molt més rica i arrelada als diversos parlars d'arreu del domini lingüístic:

> Hi ha un altre aspecte que ens suggereix l'obra de Valor: l'idioma és aventura i patrimoni comunitari, però alhora compromís i responsabilitat solidària de cadascun dels grups i individus de la comunitat. Aquest principi, tan contundent, sovint és ignorat o desenfocat entre nosaltres. I així no és difícil de trobar-nos amb prejudicis com ara el d'una hipotètica preexcel·lencia del català del Principat de Catalunya sobre el de la resta del domini lingüístic; per la mateixa raó, a l'hora de sancionar la «correcció» o «bondat» de pautes lingüístiques, fàcilment hom incorre en la mania d'infravalorar les formes no genuïnes del Principat. Pel que a les llengües respecta, la paternitat o procedència no confereix cap mena de patent de validesa. En principi, els lingüistes illencs i valencians es troben en condicions de privilegi per a donar-li, a la catalanitat, la seva dimensió exacta; aquesta és una de llurs grans responsabilitats. En la mesura que hi renuncien deixaran la iniciativa del control de la llengua a una sola parcel·la, la del Principat, tan vàlida com la resta, però no més.

Per tots aquests motius, Pitarch, reprenent la idea de les implicacions cíviques existents en la publicació d'una obra com la d'Enric Valor, afirma que aquest llibre «no és un simple exemplar més dins el nostre món

editorial, sinó un magnífic potencial en la tasca de consolidació de la nostra personalitat col·lectiva».

En definitiva, el resultat final és, segons Mila Segarra (1999: 29), «la més unitària de les gramàtiques que s'han escrit mai al País Valencià», però també, com ha fet veure Sebastià Bonet (2000: 149), «un monument d'intel·ligència gràcies al qual el suposadament àrid aprenentatge de la gramàtica es convertia, diríem que sense gaires precedents autòctons, en una veritable festa de l'esperit».

La flexió verbal

- València: Eliseu Climent, 1983, 150 pp.; 22 cm. Papers Bàsics 3i4, 10.
- València: Eliseu Climent, 1996, 165 pp.; 22 cm. Papers Bàsics 3i4, 16. Edició actualitzada per Joan E. Pellicer [21a ed.].

Quan Enric Valor va publicar aquest llibre, no existia cap altre manual sobre morfologia verbal elaborat des de l'àmbit valencià, tot i els intents de Carles Salvador amb la seua obra inèdita *La flexió verbal literària*,[161] o la proposta de Josep Giner, també inèdita, sobre el models verbals de *La conjugació dels verbs en els escriptors valencians. Paradigmes normatius.*[162] L'obra emprada

161. Segons Simbor (1983: 112), Carles Salvador pretenia amb aquesta obra «acabar amb les divergències a nivell literari en algunes formes verbals» existents entre, bàsicament, els tres lingüistes valencians del moment, Sanchis Guarner, Josep Giner i ell mateix. En l'obra havien col·laborat Josep Giner, que en va revisar el manuscrit, i després ho faria Sanchis Guarner, que també hi aportaria els seus suggeriments per a, finalment, arribar a un acord. A més, Carles Salvador va aprofitar la seua estada a Barcelona pel mes d'octubre del 1943, acompanyat de Xavier Casp, per a consultar amb destacats gramàtics catalans determinades qüestions sobre aquest llibre i per a recuperar el manuscrit que els havia enviat anteriorment.

162. Aquesta obra, una còpia de la qual trobem a la Biblioteca Valenciana, en el fons procedent de la donació de Sanchis Guarner, ha sigut editada per Emili Casanova (1996). El manuscrit, que no porta data de redacció, va ser elaborat el 1948 per Josep Giner amb la intenció de presentar-lo a la major part dels escriptors i gramàtics valencians del moment per tal d'arribar a un consens respecte de la unificació dels paradigmes verbals que calia emprar a València en la llengua literària. L'objectiu que es pretenia aconseguir amb un treball d'aquestes característiques era unificar els models verbals utilitzats pels escriptors valencians, atés que el model morfològic de la llengua literària no estava fixat i, per tant, era susceptible de variació entre uns i altres escriptors.

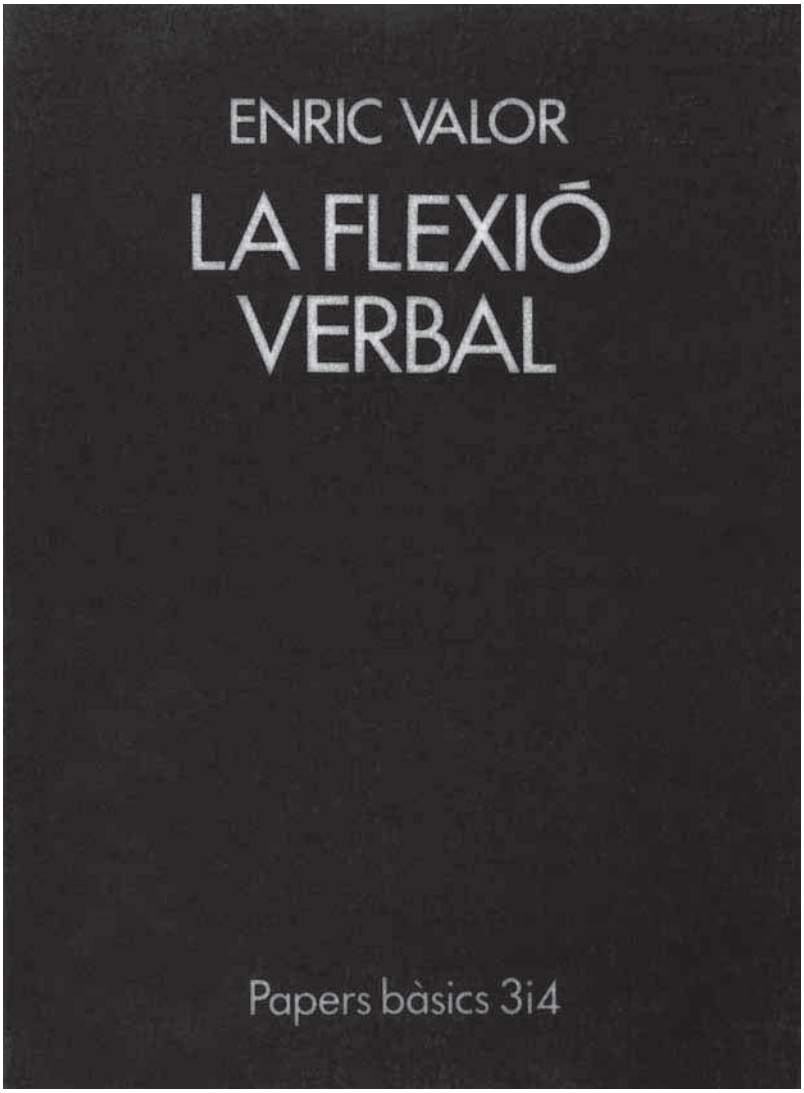

Coberta de *La flexió verbal* (Eliseu Climent, 1983)

habitualment pels escriptors i estudiosos de la llengua en aquests moments per a realitzar les consultes gramaticals sobre verbs era la de Joan Baptista Xurriguera *Els verbs catalans conjugats*, el model del qual, segons Ferrando (1987: 107), va adoptar Valor en el seu manual sobre verbs.

El plantejament seguit per Valor l'exposava en el pròleg que encapçala l'obra, on aprofitava també per a explicar-nos algunes de les seues característiques:

> La Taula o llista de tots els verbs estudiats en l'obra present, ha estat treta del *Diccionari Català-Valencià-Balear*, vertader inventari de la llengua, i inclou pràcticament tots els d'ús normal en la llengua viva o en la llengua literària. No s'hi ha inclòs aquells verbs extremadament dialectals o absolutament locals i no documentats; tampoc els verbs totalment obsolets. Aquesta massa de verbs (prop de 8.000) han estat rigorosament classificats i han donat lloc a 102 models de flexió que cobreixen perfectament tota la nostra casuística verbal.
>
> El criteri seguit per a l'establiment dels models té en compte fins i tot les diferències que, dins i tot d'un mateix tipus de flexió particular, afecten solament l'ortografia i no la fonètica o la morfologia dels verbs.

El propòsit d'aquest llibre era, segons Valor, «restablir la correcta conjugació verbal» (Serrano 1995: 130), i de fet podem dir que durant molts anys aquest ha sigut el manual de morfologia verbal més consultat pels valencians en l'estudi de la llengua.

Aquest llibre ha sigut «un autèntic *bestseller*» (Segarra 1999: 30); de fet, se n'han realitzat més de 20 edicions. En l'edició vint-i-unena, revisada per Joan E. Pellicer, s'hi han introduït diversos canvis que han alterat significativament les solucions gramaticals aportades per Valor i que, segons Monferrer (1999: 60-70), ha sigut una conseqüència directa de l'aparició d'un altre llibre, *Els verbs valencians* (1996), editat sota el patrocini de la Conselleria de Cultura, Educació i Ciència i avalat per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, que el prologa, i que confereix a la publicació un caràcter de manual oficial d'aquestes institucions. Els canvis introduïts per Pellicer, amb el

vistiplau de Valor, afecten sobretot el tractament dels incoatius en els verbs de la tercera conjugació i la preponderància de les formes en *-r* del pretèrit imperfet de subjuntiu, aspectes que, com es pot observar, han modificat les propostes formulades des de la primera edició de *La flexió verbal*.

Pel que fa a la confecció del llibre, Valor ha explicat alguns aspectes dels plantejaments inicials que tenia i com els consells i orientacions de Sanchis Guarner van marcar el resultat final:

> Feia falta *La flexió verbal*. Jo no me vaig atrevir a fer-la per a mi, sinó que vaig cridar Sanchis Guarner i em va dir: «Conforme». Em va donar les instruccions precises, la vaig fer per complet. Algunes coses, jo les volia fer molt més acostades a la llengua viva. Però de totes les maneres, Sanchis, que va ser un professor magnífic, una cosa extraordinària, em va dir: «No, Enric, de moment; a poc a poc ja inclourem tota l'evolució oral de la llengua». Bé, ho vam fer així. També em va dir que les formes que penetren en el nord de Castelló, molt avall, del tortosí, que no les posara perquè no confongueren. En fi, li estic molt agraït al Sanchis, per tanta cosa que ha fet per mi. I després em va dir: «No les toques, esperem, el dia de demà». I li vaig parlar d'unes modificacions que faria: «però, deixa que passen uns anys». Diu: «Tu ja saps que estic enamorat de la llengua viva. I l'evolució de la llengua jo voldria que més avant...» Però ja no m'ha pogut tornar a aconsellar perquè va morir molt prompte.

Pel que sembla, amb els canvis introduïts a partir de l'edició de Pellicer, Valor no feia sinó seguir la seua idea inicial d'introduir les formes verbals «més acostades a la llengua viva», però que per qüestions tàctiques s'havien evitat en les primeres edicions, en benefici d'unes formes verbals més unitàries. Ara bé, els anys transcorreguts des del 1983 fins al 1996 i la variació de les circumstàncies socials, com ara la consolidació de l'ensenyament del valencià en tot els nivells educatius, feren entendre a Valor que ja havia arribat «el dia de demà» al qual es referia Manuel Sanchis Guarner.

Temes de correcció lingüística

València: Eliseu Climent, 1983, 71 pp.; 17 cm. Quaderns 3i4, 31.

En el pròleg que encapçala aquest opuscle, Enric Valor fa un repàs del que anomena «les seculars vicissituds que ha sofert la llengua catalana» al llarg de la història, des de l'eclosió literària del segle XV, passant per l'època anomenada *decadència* i la desfeta de la Guerra de Successió, que va anul·lar «tota possibilitat de redreçament de la nostra cultura autòctona» i va provocar que la llengua entrara «en un perillós camí de degradació que va erosionant i mistificant i empobrint el lèxic, la fonètica [...] i darrerament la sintaxi». En l'actualitat, tot i que Valor s'adonava que la «pressió despersonalitzadora de l'idioma no ha minvat», també reconeixia que s'havien aconseguit avanços significatius gràcies als esforços i a la lluita de nombrosos col·lectius culturals de tot el País Valencià i que «el nombre de valencianoparlants és probablement avui major que en cap altre moment històric». Tanmateix, per a Valor, llavors més que mai, s'havia de treballar en la línia d'aprofundir en un major coneixement de la llengua, en «la lluita contra la seua degradació i disgregació».

Per tal de concretar aquesta tasca de recuperació de la llengua des d'una òptica valenciana, s'havien de seguir els criteris marcats per un altre lingüista valencià, Manuel Sanchis Guarner, quan proposava «fer valer en la nostra literatura valenciana totes aquelles formes vives en boca del poble heretades dels nostres grans escriptors medievals». Així, Valor, seguint el qui considerava, gairebé, un dels seus mestres, dirà:

> Jo crec també que és lògic i necessari que aportem a la llengua literària comuna del domini català-valencià-balear la pròpia riquesa lèxica —el nostre cabal de vocabulari i modismes i les formes verbals pures que han sobreviscut ací a tanta penetració de barbarismes i forasterismes despersonalitzadors.

Per a aconseguir aquest objectiu, Valor demanava als escriptors valencians «fer un gran esforç per profunditzar en el coneixement de la llengua del país, de la norma, de la preceptiva gramatical». Per al gramàtic castallut, l'estat

de la llengua estava tan degradat que els escriptors necessitaven dur a terme tot un treball lingüístic previ a la creació literària, necessitaven conéixer de forma adequada la normativa gramatical, necessitaven «repassar els millors models literaris» i «cercar en la llengua dels clàssics (prescindint d'arcaismes innecessaris) les estructures sintàctiques més elegants i adequades, que (tindrem en això alguna grata sorpresa) es mantenen vives en la parla de moltes de les nostres comarques».

Finalment, Valor, a manera de resum, exposava la seua posició sobre el necessari coneixement de la normativa gramatical per part dels escriptors valencians:

> Sense un coneixement profund de la norma, sense un domini de l'eina de l'escriptor que és la llengua literària, es poden malaguanyar molts bells esforços i moltes obres literàries de mèrit; i podem produir també una altra dolorosa circumstància: la de crear un literatura en un llenguatge impur i contrafet que ens apartaria, com en un *ghetto* literari, dels corrents generals, de l'altra gran literatura que es produeix en els altres dominis de la llengua. I, damunt, no ajudaríem a la bella tasca de la normalització.

Aquest opuscle d'Enric Valor responia a l'objectiu general de l'autor de treballar perquè els valencianoparlants milloraren la seua forma d'expressió escrita. Per aquest motiu, Valor, amb una llarga experiència professional com a corrector de textos en la revista i en l'editorial *Gorg*, manifestarà que «hem arribat a conèixer les principals ocasions en què solen produir-se errades importants originades sobretot en la gran pressió castellanitzant dels mitjans de comunicació, on només tenim irrisoris accessos i on bé podem dir que som "la llengua del silenci"».

D'aquesta forma, Valor presentava d'una manera clara el que ell considerava les principals ocasions d'errors lingüístics, conscient com era de les mancances existents no sols entre el gran públic valencianoparlant, sinó també entre els mateixos escriptors valencians que, normalment, consideraven la gramàtica i el seu estudi com una càrrega feixuga.

Pel que fa al contingut de l'opuscle, s'hi tracten una gran varietat de qüestions morfosintàctiques amb l'objectiu, en la majoria dels casos, de véncer «la pressió castellanitzant», que provocava nombroses interferències lingüístiques que anaven en contra del geni de la llengua, i que, per tant, calia rebutjar: «Alguns usos incorrectes del verb *estar*», «Fórmules incorrectes d'obligació», «Fórmules incorrectes de probabilitat», «Ús indegut de la perífrasi *anar+infinitiu*», «Mal ús del gerundi», «Ús incorrecte de la preposició *a* davant el complement directe», «*Al* (o *a l'*) davant un infinitiu», «Ús incorrecte de la preposició *en* davant infinitiu», «Ús expletiu del pronom feble *li*», «Ús indegut del pronom *li*», «Plural analògic i incorrecte de *li*», «Ús indegut del pronom neutre *ho*», «Ús expletiu del pronom *en*», «Supressió indeguda del pronom *en*», «Supressió indeguda de la conjunció *que*», «Ús indegut de *el*, *a*, *de* i *en*, davant la conjunció *que*», «Ús indegut del pronom relatiu *que* en lloc de *el qual*», «Ús indegut de pronoms febles en oracions de relatiu» i la «Neutralització indeguda del participi passat».

En definitiva, un opuscle eminentment pràctic i carregat d'utilitat per als jóvens estudiosos del valencià, que tot just apareixia el mateix any de l'aprovació de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià per part de les Corts Valencianes i de la introducció de l'assignatura de valencià en els centres d'ensenyament no universitari.

Curso de gramática española

- València: Enrique i Mercedes Valor Hernández, 1973, 159 pp., 23 cm. Semana Gráfica.
- València: Ezcurra, 1980, 159 pp., 23 cm. Impremta Belagua.

Abans de cloure l'apartat dedicat a les obres gramaticals cal fer referència, per la seua significació, a l'elaboració per part d'Enric Valor d'un *Curso de gramática española*, publicat el 1973 (i reeditat el 1980). Aquesta obra anava signada pels seus fills, Enrique i Mercedes Valor Hernández, i s'emprava com

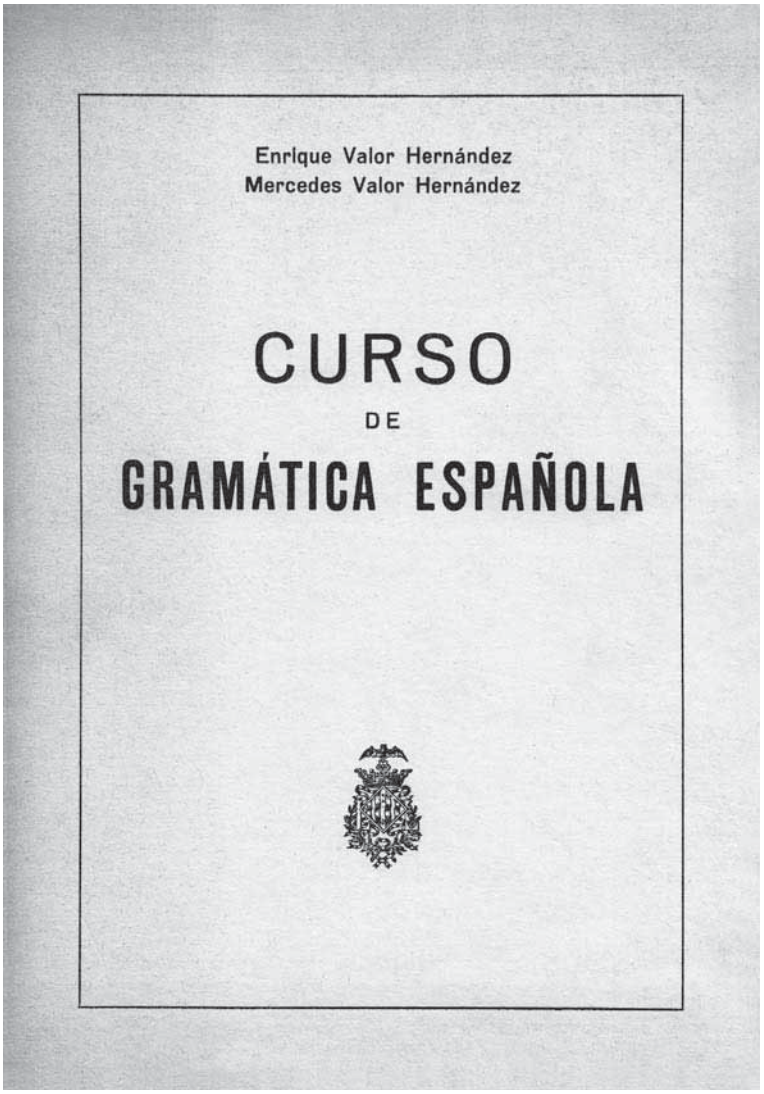

Coberta del *Curso de gramática española* (Semana Gráfica, 1973)

a manual de text en el Centro de Estudios Valor, on s'impartien classes de formació professional i preparació d'oposicions.[163] Segons sembla, davant la necessitat d'un llibre de text que s'ajustara a les especificitats d'aquest alumnat, els germans Valor Hernández proposaren a son pare la confecció d'aquesta gramàtica espanyola, el qual aprofità els seus coneixements lingüístics i fins i tot els materials de les gramàtiques valencianes que havia publicat. Efectivament, Enric Valor aprofità parcialment per al *Curso de gramática española* materials del *Curso medio de gramática catalana*, també publicat el 1973, però millorarà significativament l'estructura organitzativa del llibre i els aspectes sobre la teoria lingüística. A més a més, quan publica el 1977 el *Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià*, Valor emprarà com a base de la definitiva redacció catalana el *Curso de gramática española* i no el *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano*, com tothom havia suposat, i per això el resultat són dos obres gramaticals totalment diferents.

El manual de l'espanyol s'inicia amb una primera lliçó sobre «Conceptos fundamentales», que inclou aspectes sobre el llenguatge en general i sobre les definicions de llengua i dialecte, la filiació de l'idioma espanyol i la seua oficialitat i els «Idiomas y dialectos hablados en España», on afirma que «además del castellano, en España se hablan y cultivan literariamente el gallego, el catalán y el vascuence», i a continuació feia una descripció de les zones on es parla la llengua catalana, incloent dins del català occidental «todo el País Valenciano».

Finalment, cal afegir que el *Curso de gramática española* s'estructurava en quatre parts, «Prosodia», «Ortografía», «Morfología» i «Sintaxis», amb un total de 52 lliçons.

163. A més d'aquest manual, els altres responsables del centre, Josep i Cèsar Valor i Gadea, nebots d'Enric Valor, publicaren també les obres *Estudio teórico-práctico de la contabilidad* (1973) i un *Curso práctico de cálculo mercantil*.

2. LES OBRES LEXICOGRÀFIQUES

Vocabulari fonamental

Barcelona: Plaza & Janés, 1988, XVI, 501 pp.; 18 cm. Amb la col·laboració d'Enric L. Valor.

Aquesta obra d'Enric Valor està marcada per dos factors que van condicionar el resultat final: d'una banda, que estava adreçada als jóvens en edat escolar, tant de primària com de secundària i, d'una altra, que s'hi dóna una especial preponderància a les formes valencianes per damunt de la resta de varietats de la llengua catalana. Efectivament, Valor va confeccionar aquest vocabulari uns anys després de la generalització de l'ensenyament del valencià a les escoles i instituts de tot el País Valencià l'any 1983, i respon, per tant, a la necessitat d'un corpus lèxic adequat a aquest context. Per aquest motiu, Valor apel·larà a la col·laboració del professorat per a la difusió del nostre lèxic:

> Molt ens plauria que aquesta modesta obra, amb l'ajut imprescindible del professorat i l'interés dels alumnes, aprofitàs en algun grau per a la normalització del valencià i també per a la difusió i consolidació del lèxic nostrat, que és una continuació de la llengua dels clàssics, tant en les seues principals formes morfològiques, com en el vocabulari.

Pel que fa a l'altre element definitori del *Vocabulari fonamental*, direm que la tria que Valor va efectuar de les formes valencianes responia als mateixos criteris que sempre havia defés, en la línia de realitzar aportacions des de totes les varietats de l'idioma per enriquir la llengua comuna de tots els catalanoparlants. En aquest sentit, segons Colomina (1995: 187-188), aquesta

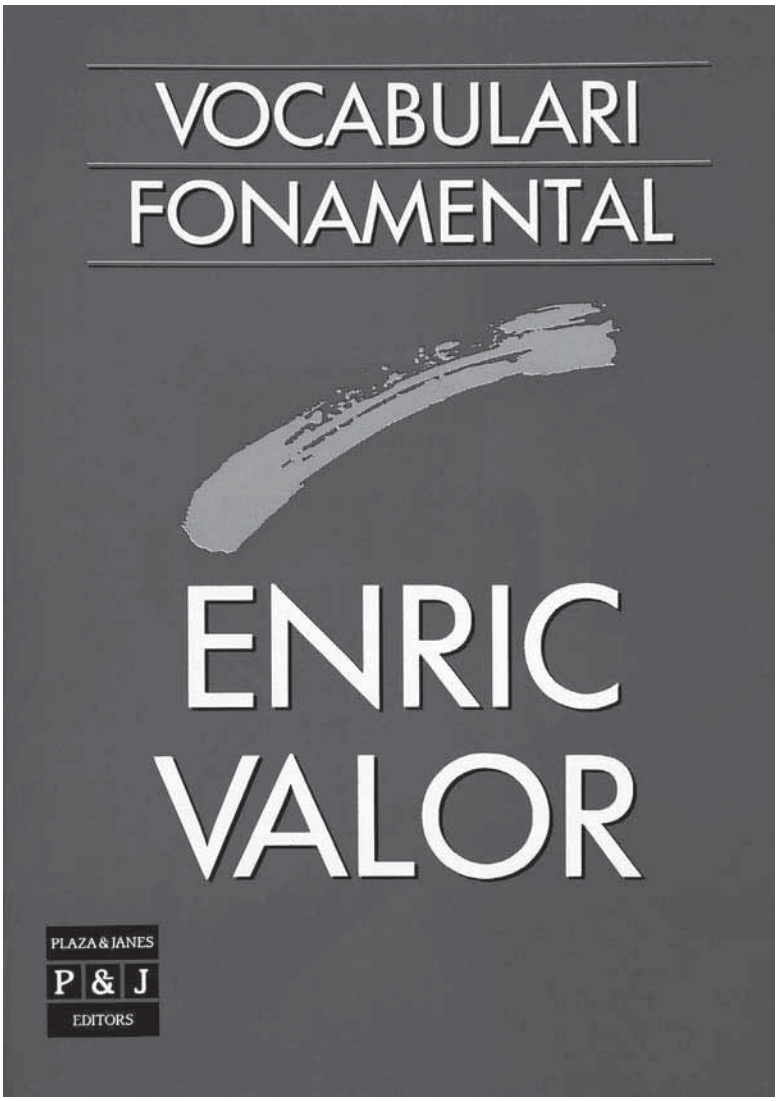

Coberta del *Vocabulari fonamental* (Plaza & Janés, 1988)

obra «presenta nombroses innovacions ben encertades [i] també té el mèrit d'introduir mots i locucions vius en terres valencianes i ben valuosos». Així i tot, no es limitarà a oferir-nos únicament les formes valencianes sinó que, la major part de les vegades, també n'aporta d'altres, generalment les més conegudes, de la resta de varietats lingüístiques. Valor mateix, en la «Presentació» del vocabulari, exposava els criteris que havia seguit:

> Estant especialment dedicat als joves valencians, dóna absoluta preferència al lèxic usat en la nostra modalitat de l'idioma, és a dir, allò que científicament i per llarga tradició es denomina «valencià». A tal efecte, ens trobarem en aquesta obra lexicogràfica amb casos com per exemple el de *espejo*, traduït per *espill* com a primera forma i per *mirall* com a segona, així: *espill*, *mirall*, pràcticament sinònims. Algunes vegades, la segona forma és considerada regional, no d'ús general, com el cas d'*habichuela* traduïda per *fesol* com a primera forma i, com a segona, per *mongeta*, a la qual apliquem la qualificació de regional (reg.) per no ser etimològica ni trobar-se usada, segons sembla, pels nostres clàssics.

En aquesta obra, Valor treballa allò que més li agrada, el lèxic, que és, segons Colomina (1991: 33), la faceta de la seua obra que «li té el cor robat: la de lexicògraf, la de col·leccionista de papallones verbals». Altrament, Antoni Ferrando (2000: 3), també és de la mateixa opinió quan diu que «el nostre autor ha preferit sempre la lexicografia, molt més pròxima a les seues preocupacions literàries».

El mateix Colomina (1994), que ha fet un «tast dels vocabularis bilingües valencians actuals», també ha estudiat aquest *Vocabulari fonamental*, i li sembla que «té un caràcter genial i alhora una mica desconcertant». Així, afirma que:

> De vegades enregistra mots i variants que manquen en quasi tots els altres vocabularis, com ara *plovitejar* o *fiçó*; altres voltes oblida mots ben fonamentals com ara *bocadillo*, *palomitas de maíz*, *lavaplatos* [...]. De vegades és el més catalanista —és el campió, com hem vist adés, dels equilibrats però amb preferència per la forma catalana—, d'altres el més valencianista.

Realment, estem davant de la figura valenciana de la postguerra, juntament amb Francesc Ferrer Pastor, que més ha fet pel lèxic valencià, tant pel seu recull com per la seua dignificació, incorporant-lo a les seues obres de creació literària. Per aquest motiu, Jordi Colomina (1995: 173) afirma que «Enric Valor és, sense cap mena de dubte, la persona que més ha contribuït en els darrers anys a la recuperació del lèxic genuí valencià». Tant és així que compara la seua tasca amb la realitzada per Carles Ros en el segle XVIII o per Martí i Gadea en el XIX i XX, en el sentit de combinar la tasca lexicogràfica amb l'ús de la llengua en les seues obres literàries, la qual cosa l'ha portat a utilitzar «un lèxic fresc, genuí, arreplegat directament de la boca del poble, tant de les comarques meridionals valencianes on va nàixer ell i els seus pares, com de les centrals on ha viscut la major part de la seua vida». Per a Colomina (1995: 174), Valor «és el millor coneixedor dels parlars valencians moderns», cosa que podem comprovar en acostar-nos a la seua obra literària, que és «on trobarem més riquesa lingüística i sobretot lèxica».

Una opinió semblant és la manifestada per Casanova (2000) quan diu que «Enric Valor és sense cap dubte la persona que més ha contribuït a la recuperació del lèxic i a la dignificació literària del vocabulari popular valencià». Incidint encara més sobre el tasca lexicogràfica de Valor, Ferrando (2000: 3) afirma que «elevant el lèxic propi depurat a la categoria literària, Valor no sols ha dignificat el nostre valencià, sinó que ha contribuït decisivament a enriquir la llengua catalana i assenyalar als joves escriptors valencians un camí ple de potencialitats literàries».

Tot i el que acabem de dir, aquesta obra ha sigut fortament criticada per F. Bernat i X. Favà (1992: 82-83), que consideren que presenta «nombroses i estranyes mancances», ja que «hi falten mots que haurien de figurar en un vocabulari fonamental», i «en canvi, hi apareixen mots cultes o manlleus poc arrelats d'altres llengües» (entre altres, destaquen l'especial interés de Valor per la dialectologia xilena). A més, Bernat i Favà també assenyalen «el

desordre metodològic que el caracteritza», ja que no segueix cap mètode en els comentaris que acompanyen les traduccions, que tant podien aparéixer en valencià com en castellà.

En una línia semblant, Emili Casanova (2002: 191), també assenyala aquestes mancances, les quals responen, al seu parer, a la finalitat de l'obra, atés que «Valor no pretenia fer un diccionari complet, on estigueren totes les entrades de les paraules freqüents i fonamentals de la llengua, sinó posar només les paraules i locucions l'equivalència de les quals ell pensava que l'usuari jove, sobretot estudiant d'ESO i Batxillerat, no sabia trobar amb facilitat».

Vocabulari escolar de la llengua

València: Carena, 1989, 428 pp.; 19 cm. Amb la col·laboració d'Enric L. Valor Hernández.

Aquesta obra, realitzada per Enric Valor amb la col·laboració del seu fill, Enric L. Valor, té com a finalitat exclusiva, com indica el títol, l'ús escolar, i podem dir que no aporta cap novetat respecte al *Vocabulari fonamental* del 1988. De fet, Bernat-Favà (1992: 83) diuen que «és gairebé idèntic al vocabulari anterior, però més reduït», la qual cosa comportarà que «hi trobem a faltar més mots bàsics com, per exemple, *haver*, *final*, *indicar*, *mostrar* i *demanar*». Ateses les característiques dels futurs lectors, s'hi van incloure altres materials complementaris, i així hi trobarem un apartat de «Complements d'estudi i treball», una «Pràctica de llenguatge» i un «Diccionari ideològic».

Valor ens recorda que «un diccionari serveix per a difondre la llengua estàndard com es fa en tots els idiomes dels pobles civilitzats», i, pel que fa a aquesta obra, poc abans d'editar-la manifestava que «el que publique ara fa un original de 1.500 folis, és un diccionari escolar superior i té la qualitat de donar tots els significats possibles de cada mot o entrada. Per exemple, en els verbs, el sentit transitiu, intransitiu, pronominal, propi, figurat...» (Serrano 1995: 138).

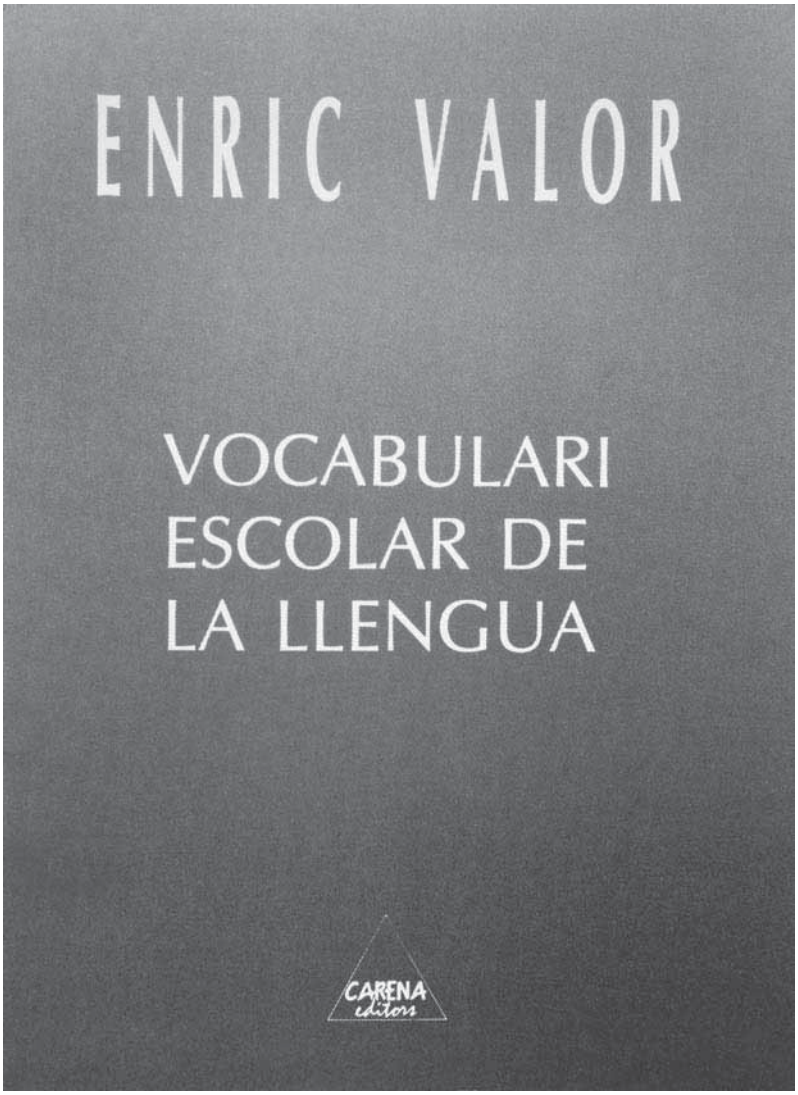

Coberta del *Vocabulari escolar de la llengua* (Carena, 1989)

En el primer apartat, «Complements d'estudi i treball», es fa un repàs de les lletres i els sons, la numeració, els noms geogràfics i els gentilicis.

En l'apartat «Pràctica del llenguatge» es treballen els antònims més freqüents, les frases i expressions més habituals, els senyals d'avís, les hores, els vents i els dies, mesos i estacions.

Finalment, en el «Diccionari ideològic» s'inclouen els camps semàntics relacionats amb la casa, els colors, la ciutat, el trànsit, la família, el temps, els aliments, les menjades i els menjars, la fruita, el parament de taula, els oficis i les professions, els esports, les virtuts, les bones qualitats i els efectes morals, la terra i el cel, l'organització política i eclesiàstica, la mar, la muntanya, el camp, els fenòmens meteorològics, els minerals i els metalls, els arbres i les plantes, el món animal i el bestiar. En definitiva, els mateixos reculls lexicogràfics que ja havia publicat en *Jornada* en la sèrie «Vocabularios» i havia reproduït en el *Curso de lengua valenciana* (1966) i en el *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano* (1973).

Expressions peculiars de la llengua: locucions i frases fetes

Enric Valor, Rosa Serrano. València: Tàndem, 1993, 88 pp.; 24 cm.

Aquesta obra d'Enric Valor, elaborada amb la col·laboració de Rosa Serrano, que va editar gran part de la seua obra literària als anys 90, també respon a la necessitat que observaven els autors d'un material escolar que evitara l'ús indiscriminat per part dels jóvens d'expressions i frases fetes de procedència castellana. No serà aquesta la primera vegada que Valor remarca la importància d'aquestes construccions. Recordem que en el número 3 de la revista *Esclat* de l'any 1948, Valor insistia en la importància per a una llengua dels modismes, alhora que feia una crida als escriptors per tal que usaren aquestes expressions moltes vegades oblidades: «Moltes voltes, per no tenir a mà eixes formes nostres, tindríem que utilitzar traduccions servils de modismes estranys i donar a correctes pensaments una forma lamentable».

Ara, Valor i Serrano oferiran als jóvens un bon grapat de locucions i frases fetes, les més usuals, juntament amb unes propostes d'activitats per tal de facilitar-ne l' aprenentatge, però, sobretot, amb la voluntat de «fer comprendre la importància de l'ús correcte dels modismes com una marca o signe de competència lingüística. La utilització espontània i fluida de les frases fetes i les locucions afegeixen sabor i personalitat al discurs del parlant i esdevenen un símptoma clar de coneixement i estima per la llengua que parla o escriu».

Valoracions sobre l'obra obra gramatical i lexicogràfica d'Enric Valor

Després d'aquest repàs per les obres gramaticals i lexicogràfiques publicades per Enric Valor, exposarem algunes de les valoracions de conjunt realitzades per alguns estudiosos de la seua obra i que ens serviran per a confeccionar una mena de balanç de la seua tasca lingüística.

Pel que fa al model de llengua literària proposat per Valor al llarg de les seues obres, Mila Segarra (1999: 36) assenyala l'existència de dos canvis importants, sobretot, en la morfologia i també en el lèxic. Així, en el *Curso de lengua valenciana* (1966), s'aprecia una major influència de Josep Giner i Sanchis Guarner, els seus mestres, que es concreta en la preponderància de les formes valencianes actuals, tot i l'aparició de les formes clàssiques com a secundàries. Posteriorment, Valor «va passar a una major dependència dels dictats de la normativa fabriana, que es deixa sentir en el seu *Curs Mitjà de Gramàtica Catalana* (1973), d'on desapareixen les formes col·loquials valencianes, que són substituïdes per formes del català central». Pel que fa al segon canvi, aquest el situa Segarra «entre el *Curs Mitjà* i *La flexió verbal* (1983): algunes de les formes valencianes col·loquials tornen a aparèixer en els paradigmes, sempre com a formes secundàries».[164]

164. Mila Segarra (1999) estudia en profunditat la morfologia verbal i nominal en l'obra d'Enric Valor i, a tall de conclusió, observa que els gramàtics valencians volen que aquesta «no se separi gaire de la morfologia de Fabra, per evitar que hi hagi dues normes diferents. I adopten el criteri de potenciar les formes valencianes clàssiques, sempre que siguin coincidents amb les catalanes i encara que siguin estranyes al valencià col·loquial».

Uns altres autors s'han encarregat de fer-nos arribar aquells aspectes més destacables del conjunt de la seua immensa producció lingüística i literària. Així, Antoni Ferrando (1987: 108) afirma que «Valor ha sabut crear una riquíssima llengua literària que avui en dia és punt de referència obligada per als escriptors més exigents i per als ensenyants més concienciats».

Per la seua banda, Josep Lacreu (1993: 6-7) ha assenyalat les que, al seu parer, considera les constants de la seua obra lingüística. En primer lloc, tindríem les contínues referències de Valor al consell que Fabra va fer als escriptors valencians, i en conseqüència, el recurs als autors clàssics com a font d'autoritat. Una altra característica de la seua obra la trobarem en «la voluntat d'aprofitar les diverses variants dialectals per a enriquir i matisar el cabal lèxic comú». Finalment, un altre element que destaca Lacreu és la seua mentalitat oberta per a incorporar elements de la llengua «més enllà dels límits estrictes de la normativa», conscient com era que la llengua era un element dinàmic que es construïa a partir de les aportacions, no solament dels gramàtics i els escriptors, sinó, sobretot, dels usuaris.

Albert Rico i Joan Solà (1995: 60) pensen que Valor seguí la tasca de Carles Salvador, però «amb més altura i elegància intel·lectual i amb un mètode i un esperit totalment diferents». El resultat aconseguit en les seues obres ha sigut ben positiu: tant és així que opinen que el gramàtic castallut «és l'autor que, a un nivell no erudit, ha realitzat més satisfactòriament en valencià allò que demanava Fabra en els primers temps de la reforma: que cada dialecte es preocupés d'enriquir i depurar-se perquè posteriorment tots es poguessin trobar en una unitat superior».

Vicent Pitarch (1996: 189) el considera un «lexicògraf i gramàtic prestigiós [que] s'ha consagrat ja com una de les veus autoritzades del segle XX, dins la cultura catalana». I encara afig que la seua obra «ha esdevingut un model de rigor, de claredat pedagògica, de sensibilitat patriòtica, de lleialtat popular, d'oportunitat cívica i, al capdavall, una eina formidable en la comesa de recuperar la dignitat nacional. Per tot això és senzillament una obra exemplar».

Jordi Colomina (1997: 31), quan analitza la seua obra lexicogràfica, afirma que «Valor ha contribuït com pocs a la noble tasca de salvar-nos els mots, de fer possible que les noves generacions puguen avançar en la recuperació de la dignitat de la nostra cultura i de la nostra terra».

Per a Mila Segarra (1999: 35), «de tots els gramàtics valencians de la postguerra, Enric Valor és el que ha tingut una major incidència en l'establiment d'un model de llengua comuna al sud del Sénia. Les seves gramàtiques, especialment el *Curs Mitjà de Gramàtica Catalana* i *La flexió verbal*, han estat utilitzades per grans i petits per aprendre de llengua. També han estat de consulta obligada els dos volums de *Millorem el llenguatge*».

La valoració que Joan R. Monferrer (1999: 59) ha fet de la figura d'Enric Valor ha sigut la de considerar-lo «un dels autors més polifacètics i productius de les lletres valencianes del segle XX», i afirma que «el millor exemple de la gramàtica d'Enric Valor és ell mateix, probablement pel seu tarannà rigorós, purista, culte i influït pel seu treball com a corrector de textos i assessor lingüístic de diverses revistes i editorials».

D'altra banda, Josep Ballester (2000) ha dit de l'escriptor castallut que és un «excel·lent saltimbanqui de la paraula», i referint-se a les seues rondalles, manifesta que «la llengua de Valor esdevé un autèntic model literari».

Així mateix, Gemma Lluch (2000), qui millor coneix la seua obra rondallística, ha dit que «gaudir del llenguatge d'Enric Valor ha estat un dels privilegis de tots aquells que ens hem acostat a la seua obra».

Emili Casanova (2002: 223) afirma que tant en l'obra novel·lística i rondallística com en la tasca de gramàtic i lexicògraf, Valor sempre ha demostrat un «ús coherent del policentrisme convergent, és a dir, combinació del llenguatge parlat valencià amb el lèxic de la resta del domini lingüístic; elevació a la categoria literària d'un lèxic valencià sense prestigi, i equilibri entre l'adhesió a la normativa unitària i la defensa de les peculiaritats de la modalitat valenciana».

Vicent Simbor (2002: 48) sosté que «a partir de la proposta del policentrisme convergent, teoritzada per Sanchis Guarner, Enric Valor dóna cabuda literària a les solucions genuïnes del parlar valencià, sobretot al ric cabal lèxic. El resultat és una llengua literària personal, exuberant i legítima. La millor contribució, des del País valencià, a l'establiment de la llengua literària catalana».

Pel que fa a les fonts i les influències d'Enric Valor, Abelard Saragossà (2002: 156) ha assenyalat com a més important, pel que fa al lèxic, el diccionari de Ferrer Pastor i Giner, «cosa que dóna a entendre que l'autoritat lèxica màxima per a Valor és Giner, no debades va ser el seu mestre», i, en segon lloc, el diccionari etimològic de Coromines en castellà. Altres obres que també trobarem com a fonts per a Valor seran el *Diccionari català-valencià-balear*, el de Fabra i el de l'Academia Española. Pel que fa a les gramàtiques, Saragossà assenyala que les que van influir més en Valor van ser la gramàtica de Fabra, però en l'edició pòstuma del 1956, la gramàtica de Badia i Margarit del 1962 i la gramàtica històrica de Francesc de B. Moll del 1952. Altres gramàtiques citades per Valor han sigut les de Sanchis Guarner i la de Gili i Gaya en castellà. A més, Saragossà destaca el fet que les gramàtiques més utilitzades per Valor van ser aquelles amb un contingut més elevat de teoria lingüística, la qual cosa vindria a demostrar l'interés del gramàtic castallut per participar d'una manera activa en la seua elaboració. Per altra part, en relació amb la influència que les obres de Valor han tingut en els gramàtics posteriors, Saragossà observa que Valor, tot i ser el valencià «que ha rebut més reconeixements del valencianisme», ha tingut una influència més aviat escassa, tant des del punt de vista lingüístic com en l'àmbit literari (Saragossà 2002: 157).

Finalment, Enric Valor, amb una gran modèstia, conclourà dient-nos que «la meua vida no ha deixat de ser això: una sèrie de fites, una sèrie d'esforços per a situar-me dins la cultura del nostre país, del coneixement de causa i dels efectes tan importantíssims com la fortificació de les nostres nacionalitats» (*All-i-oli*, 120, abril-maig 1997).

3. LA TASCA COM A CORRECTOR, TRADUCTOR I AUTOR D'OBRES DIDÀCTIQUES

En aquest repàs per l'obra lingüística d'Enric Valor no podíem oblidar la tasca que durant anys dugué a terme en el camp de les correccions d'originals d'altres autors i de les traduccions d'obres alienes. Sobre el primer aspecte, cal matisar que més que explicitar el treball realitzat per Valor, únicament podem mostrar el nostre convenciment que durant la major part de la seua vida ajudà desinteressadament a uns i altres en la correcció dels seus escrits; era la seua manera de contribuir a la millora de la llengua escrita dels valencians i, en definitiva, a la seua dignificació.

Ara bé, a finals de la dècada dels anys seixanta del segle XX Valor du a terme les primeres traduccions i correccions per a les escasses editorials valencianes que aconseguiren traure al mercat els seus productes literaris, però serà arran de la seua implicació en l'editorial i revista *Gorg*, impulsada i finançada per Joan Josep Senent, que Valor realitzà traduccions i correccions de diverses obres. En tot cas, també s'ha de dir que Valor corregí nombrosos textos d'amics i companys, encara que no en tinguem constància documental. En el *curriculum vitae* presentat a l'Institut d'Estudi Catalans l'octubre del 1974 s'afirma que «durant molts anys, ha corregit i arranjat centenars d'originals (de joves —alguns, deixebles seus— i amics), ha tingut a la seua cura la impressió de molts llibres de l'Editorial Tres i Quatre i de l'Editorial Gorg, ambdues a València».[165]

165. El *curriculum vitae* d'Enric Valor i Vives porta data de l'octubre del 1974 i està signat pel gramàtic castallut. Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans.

Siga com siga, tenim constància de la seua intervenció, almenys, en les següents traduccions, perquè així consta de manera explícita en els crèdits o en el pròleg de l'obra:

- *Combustible per a falles*, de Joan Fuster (València, Lavinia, 1967, Col·lecció Garbí, 4). Fuster afirma en el pròleg del llibre que «he d'agrair al meu bon amic Enric Valor la seua inestimable ajuda en la ingrata feina de la traducció, i així ho faig, explícitament».
- *Els fonaments del País Valencià modern*, de Sebastià Garcia Martínez (València, Lavinia, 1968, Col·lecció Garbí, 6). Joan Reglà és l'autor del pròleg i Enric Valor traduí l'original del castellà.
- *Crisi i revolució al País Valencià (1917)*, de Joan A. Lacomba (València, Lavinia, 1968, Col·lecció Garbí, 8). Enric Valor realitzà la transcripció dels textos.
- *Goigs valencians: segles* XIV *al* XX, selecció, pròleg i notes de Ricard Blasco; unificació i modernització ortogràfica d'Enric Valor (València, Gorg, 1974, Els quaderns, 6-7).
- *La Germania dels menestrals de València ordenada per Miquel Garcia, notari (1516-1535)*, amb pròleg de Gonçal Castelló i modernització ortogràfica, notes lingüístiques i glossari d'Enric Valor (València, Gorg, 1974, Els quaderns. El Mollinell, 8).
- *L'ingenu. Història vertadera treta dels manuscrits del Pare Quesnel*, de Voltaire. Traducció d'Enric Valor i pròleg de Rafael Ventura Melià (València, Gorg, 1974, Els quaderns. La ploma, 1).
- *Anys i llegües* de Gabriel Miró. El 2004 l'editorial Denes publicà aquesta obra traduïda per Enric Valor, amb edició d'Emili Casanova i pròlegs de Gonzalo García-Aguayo, Frederic Barberà, Vicent Escrivà i Emili Casanova (Paiporta, Denes, Bàsica, 6).

Altrament, també ens hem de referir a la col·laboració d'Enric Valor amb el seu nebot, Josep Valor i Gadea, en la traducció de diverses obres de

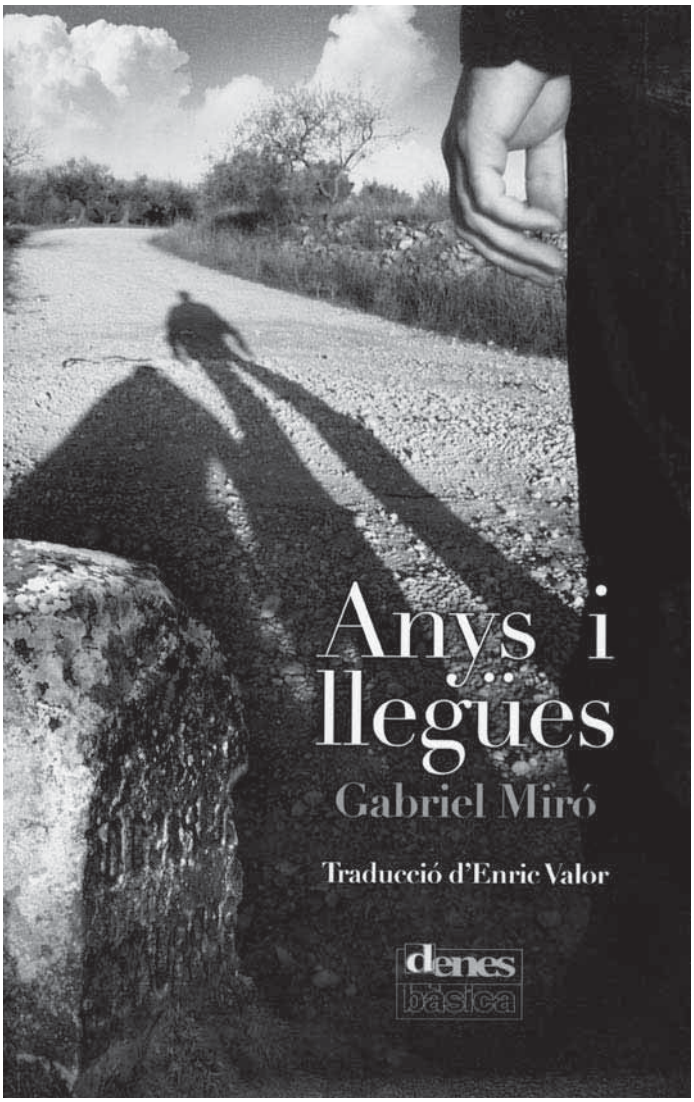

Coberta d'*Anys i llegües*, de Gabriel Miró (Denes, 2004)

l'alemany al català. Josep Valor s'havia diplomat a l'Escola de Comerç, on havia estudiat alemany, i als inicis dels anys seixanta residí a Alemanya, on treballà en una empresa automobilística. El seus coneixements d'alemany el portaren a traduir inicialment diverses obres al castellà, però gràcies a la insistència d'Enric Valor es decidí a confeccionar també traduccions al català, amb la condició que havia de ser el gramàtic castallut qui revisara i corregira els textos. Les obres traduïdes per Josep Valor i revisades pel seu oncle foren *Bahnwärter Thiel* (1888), traduïda com a *L'inspector de vies*, de Gerhart Johann Hauptmann; *Tristan – Tristany* (1903), de Thomas Mann, i *Draußen vor der Tür – Fora, a la porta* (1947), de Wolfgang Borchert.

Pel que sembla, la idea era publicar les traduccions en l'editorial L'Estel, i per això Valor s'adreçà a Joan Fuster, que formava part del consell directiu juntament amb Adolf Pizcueta, Manuel Sanchis Guarner, Francesc Soriano i Joan Garcia Rigal, comunicant-li el següent:

> Ja hem acabat el *Tristany*, de Thomas Mann. Ara n'estem traent les còpies. Crec que ja no és més que cosa de dies poder anar a Sueca a dur-t'ho. El meu nebot Pep està acabant de traduir així mateix de l'alemany una famosa comèdia moderna. Tot seguit entraré jo en joc a fer-hi la part que em pertany, que és l'arreglament del text català. Es tracta de *Fora, a la porta*, de Wolfgang Borchert.[166]

Mesos més tard, Valor es posa una altra vegada en contacte amb Fuster per fer-li saber que «per fi, ací tens la segona novel·leta traduïda de l'alemany. Jo crec que amb *Tristany* ja fa un volumet mitjà. Com sempre corrents... Veges si en fer la còpia se'ns hi ha colat alguna errada. Jo ho he repassat per damunt damunt».[167]

Dissortadament, però, cap d'aquestes traduccions elaborades per Josep Valor i Gadea i Enric Valor arribaren a publicar-se.

166. Carta d'Enric Valor a Joan Fuster, 6 d'abril del 1964. Arxiu personal de Joan Fuster.

167. Carta d'Enric Valor a Joan Fuster, 13 de novembre del 1964. Arxiu personal de Joan Fuster.

Si bé la tasca com a traductor no fou una de les prioritats d'Enric Valor, la seua pràctica contribuí sens dubte a la seua formació en el domini de la llengua. En paraules de Vicent Escrivà (2004: 39), «la traducció va reportar-li una escriptura meliorativa. Un autèntic amillorament enriquidor», i que a la llarga beneficià tant les obres literàries com les gramaticals.

Sobre la traducció de *L'ingenu*, Rafael Ventura Melià (1974: 8) afirma en el pròleg que «és una sort per al lector, car amb els coneixements gramaticals —sempre necessaris— i el gust per la lexicografia viva (remarcable a l'*Ambició d'Aleix* i a *Meravelles i Picardies*) s'obté l'instrument escaient per a fer la versió d'una narració que està encavallada entre l'Etapa Oral de la Cultura i la Galàxia Gutemberg pròpiament dita». Posteriorment, el 2003, l'editorial Denes (Bàsica, 4) ha reeditat l'obra amb un nou pròleg de Rafael Ventura Melià i un breu estudi d'Emili Casanova sobre «La traducció d'Enric Valor», on afirma que tot i la qualitat del treball valorià «pràcticament cap dels estudiosos de Valor l'ha esmentada entre els seus mèrits». Altrament, per a Casanova, la traducció, que qualifica d'excel·lent, «presenta l'empenta de Valor», tant pels seus coneixements de francés com pel respecte a l'original, però sobretot per l'aplicació de la «seua concepció lingüística que intentava integrar en el model literari predominant en la literatura catalana el lèxic particular valencià». Efectivament, Valor actuarà en aquesta traducció de la mateixa manera que en les seues obres literàries, amb professionalitat i amplis coneixements lingüístics, i d'acord amb el model de llengua literària imperant en els cercles literaris valencians de l'època, que era «apte per a tot el domini lingüístic, on la particularitat valenciana només es note en el lèxic, no en la morfologia, on tinga cabuda tot el lèxic tradicional, on l'objectiu siga usar la paraula literària adient i precisa, visca on visca» (Casanova 2003: 17).

Pel que fa a la traducció d'*Anys i llegües* de Gabriel Miró, s'ha de dir que inicialment Emili Casanova (2002) en donà a conéixer uns fragments, però no fou fins al 2004 que l'editorial Denes publicà íntegra aquesta obra traduïda per Enric Valor, amb edició d'Emili Casanova (Paiporta, Denes,

Bàsica, 6). Vicent Escrivà (2004), que analitza detalladament la traducció, assenyala diversos problemes derivats del mètode de treball emprat per Valor, el qual «treballava en directe sobre la vella màquina d'escriure de la marca Underwood», com ara que «no acabà de capir aquesta qüestió delicada del transcurs del temps usada per G. Miró» o la sempre complicada traducció del mecanisme de la ironia. Altrament, Vicent Escrivà també enumera diverses interpretacions del text «una mica dubtoses»: «Diminutius no adequats. Verbs en present que passen a passat. Supressió no necessària de paralingüístics i punts i coma, etc. Traducció de mots castellans a mots allunyats de l'ús comú del valencià de l'època de la traducció». Tot i això, Escrivà (2004: 40) conclou afirmant que «la seua traducció és important [...]. Tenim doncs un bon traductor per a un excel·lent escriptor de textos literaris».

Per altra part, Emili Casanova (2004: 42) considera la traducció «excellent i molt respectuosa amb Miró [...] que busca sempre la paraula valenciana precisa i adequada, de sentit però també de connotacions i d'ambient, que corresponga a la paraula castellana, sempre dins la concepció literària i lèxica de Valor, que vol integrar el lèxic valencià, poc valorat fins a la seua generació, en el català general».

Pel que fa a les obres didàctiques, primer de tot hem de constatar que podem incloure la pràctica totalitat de les seues obres gramaticals i reculls lexicogràfics en aquest apartat, des de les lliçons de *Jornada* fins als darrers opuscles divulgatius. De fet, alguna de les seues gramàtiques fou emprada com a manual de text en els cursos de Lingüística Valenciana i la seua Didàctica organitzats per l'Institut de Ciències de l'Educació, dirigit per Manuel Sanchis Guarner. Així mateix, llibres com *Millorem el llenguatge* o *Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià* foren emprats com a manual de text en els cursos Carles Salvador organitzats pel Secretariat d'Ensenyament de l'Idioma des del 1975.

No obstant això, la finalització del règim franquista i la instauració de la democràcia impulsà l'aparició d'obres adreçades a un públic escolar. Efectivament, les perspectives de canvi en la societat valenciana durant el període

1970-1975, així com la intensificació de la reivindicació de l'oficialitat del valencià, la qual cosa implicava la implantació a les escoles de l'ensenyament en valencià i del valencià, propiciaren l'aparició de diversos manuals. Uns dels més primerencs foren els de la sèrie «Els vents del món», de Pere Riutort Mestre, que entre 1975-1976 publicà *Llebeig* i *Ponent*, elaborats amb la col·laboració d'Enric Valor, entre altres.[168]

La iniciativa d'aquest manual escolar havia començat uns anys abans, concretament el 1972, de la mà de Pere Riutort, que impartia classes de valencià al col·legi Sant Pere Pasqual de València. La necessitat d'un finançament adequat als materials elaborats el portà a contactar amb Enric Valor, responsable en aquell moment de l'editorial Gorg. Tots dos iniciaren les gestions per a fornir el professorat valencià d'uns materials didàctics adients al canvi legislatiu que s'albirava arran de la publicació de la Llei d'Educació del 1970. No cal dir que un projecte d'aquestes característiques comptà amb la participació de nombroses persones. Tal com anuncia Valor a Joan Fuster l'octubre del 1972, «tenim ja en marxa la preparació de la sèrie de llibres escolars a què GORG dedicarà la seua activitat per un temps (el que hi calga)».[169] Valor i Riutort demanaren consell i orientació a Fuster per a engegar la iniciativa, que inicialment havia de portar el títol d'«Els quatre rius del Regne de València», en referència a la cita d'Eximenis de l'obra *Regiment de la cosa pública*. Les gestions per a dur endavant «aquesta activitat gorguiana», com l'anomena Valor, sembla que anaven per bon camí, tant és així que explica a Fuster que «el llibres escolars que projectem són en realitat obra d'una bona colla de gent —quant a assessoraments de tota mena de gent especialitzada. El treball, és clar, corre a càrrec del pare Riutort i meu

168. En un imprés de difusió cultural de principis de la dècada del 1980, segurament redactat per Pere Riutort, s'explicava que el 1975, al col·legi Sant Pere Pasqual de València, «ens decidírem, com a tasca indefugible, a confeccionar un material apte per a la realitat ambiental valenciana. Comptàrem amb l'ajuda estimable i en tot moment de N'Enric Valor, la de Joan Lluís Sanchis, la del recordat i estimat Manuel Sanchis Guarner, i la de tants altres col·laboradors que no comptaren ni dies ni hores per tal de fer un material adient per al nostre Poble».

169. Carta d'Enric Valor a Joan Fuster, 13 d'octubre del 1972. Arxiu personal de Joan Fuster.

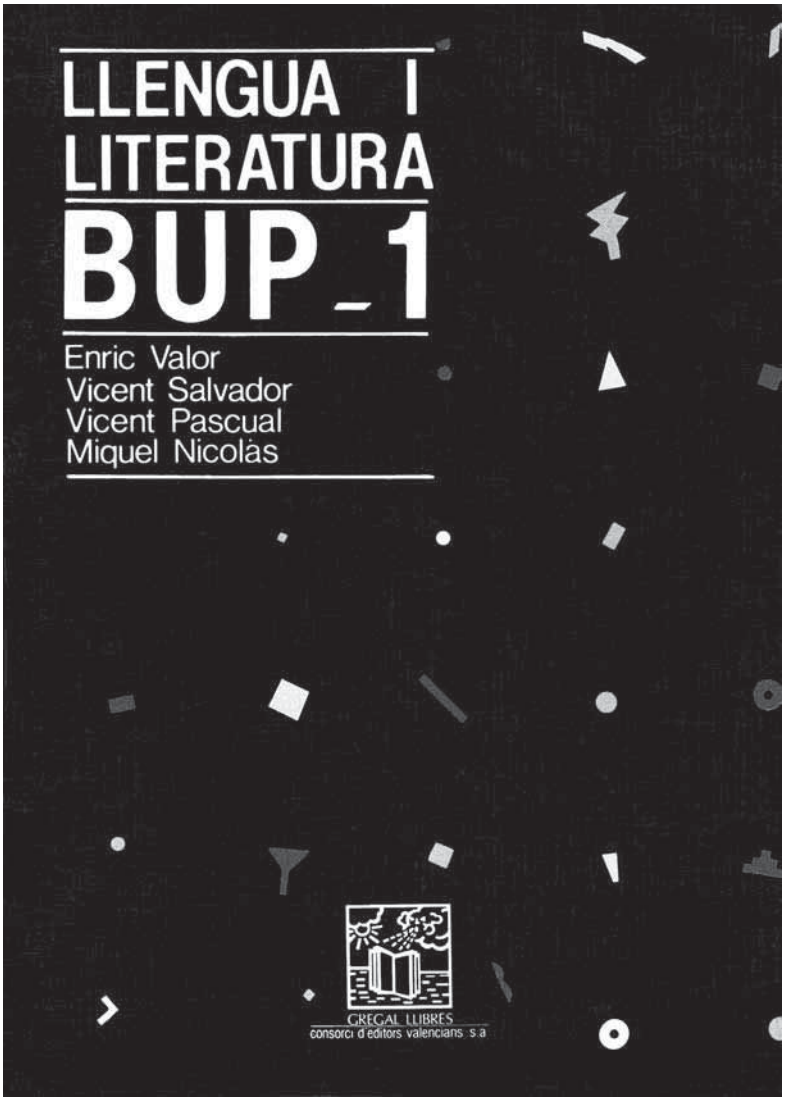

Coberta del manual escolar *Llengua i literatura* per a 1r de BUP (Gregal, 1985)

principalment. Estem en estret contacte amb els de *Cavall fort*, que ens forneixen tota mena d'ajuda i consell. També tenim contacte amb els mestres d'ací. Trobe que farem uns llibres com cal».[170]

Tot i això, el projecte inicial no obtingué el suport econòmic desitjat, tal com reconeixia Pere Riutort el 1975:

> Cal que confessem que l'únic motiu de no haver començat la publicació dels anunciats *Quatre rius*, ha estat la manca de finançament. Una obra a tot color i que no admetia una tirada minsa per diferents motius era costosa; i, malgrat haver tocat a la porta de diferents entitats valencianes que semblava que havien d'ajudar, sols rebérem la negativa, la crítica i el desinterés davant la tasca ineludible que ens havíem proposat.[171]

Davant dels problemes anunciats, Pere Riutort i Enric Valor publicaren el setembre del 1975 el quadern *6. Llebeig (a). Col·lecció Els vents del món*. Riutort hi figurava com a responsable de la direcció i coordinació, i Valor de la direcció literària.

Al llarg dels primers mesos del 1976 es produí un trencament de relacions entre Pere Riutort i alguns dels seus col·laboradors en aquests materials didàctics. Els problemes sorgiren arran de les crítiques de Riutort als cursos de llengua engegats des del Secretariat d'Ensenyament de la Llengua, entitat precursora d'Acció Cultural del País Valencià, la qual cosa provocà que Joan Fuster informara Valor que «no em serà possible col·laborar amb Riutort [atés que] va pel món dient que el Secretariat de la Llengua és un cau de socialistes. No és un cau de capellans, certament. Però la tergiversació que Riutort ha posat en marxa m'obliga a enviar-lo a la merda».[172] Per la seua banda, Valor contesta a Fuster manifestant-li que s'havia endut un disgust «per la notícia, totalment

170. Carta d'Enric Valor a Joan Fuster, 7 de novembre del 1972. Arxiu personal de Joan Fuster.

171. «Presentació», de Pere Riutort Mestre, 1 de setembre del 1975, dins *6. Llebeig (a). Col·lecció Els vents del món*, de Pere Riutort i Enric Valor.

172. Carta de Joan Fuster a Enric Valor, 4 de març del 1976. Arxiu personal de Joan Fuster.

impensable per a mi, de l'estúpida intriga contra el Secretariat. Aquests capellans! No tenen adol». Tot i això, Valor manifestava a Fuster que li agradaria retirar-se del projecte d'«Els vents del món», «tanmateix, sense abandonar Riutort desconsideradament [atés que] s'ha portat bé amb mi donant-me feina quan ningú dels meus amics i companys me n'ha volgut donar».[173]

Siga com siga, el ben cert és que en l'edició de *Llebeig* del 1976 desapareix el nom d'Enric Valor com a autor, i apareix en l'apartat de «Col·laboradors i assessors tècnics», mentres en la portada s'explica que es tracta d'un «material didàctic en vies d'experimentació elaborat per Pere Riutort i un equip de col·laboradors». Posteriorment, tant en les edicions de *Llebeig* com de *Ponent* dels anys 1977, 1979 i 1980, només hi figurarà com a autor Pere Riutort. Enric Valor s'havia deslligat definitivament del projecte.

Posteriorment, i després de la introducció del valencià com a assignatura en l'ensenyament el 1983, tant en l'etapa de primària com de secundària, Enric Valor també participà a través de l'editorial Gregal en l'elaboració d'un text per a l'ensenyament mitjà, concretament *Llengua i literatura: BUP-1* (1985), elaborat amb la col·laboració de Vicent Salvador, Vicent Pascual i Miquel Nicolàs.

A més a més, cal que destaquem la influència exercida per les obres de Valor en l'elaboració de diversos materials didàctics per a l'ensenyament de la llengua. En aquest sentit, Vicent Brotons (2002: 232) afirma que té «la seguretat, quasi la certesa absoluta, que des dels primers papers ciclostilats que circularen pel nostre país per a l'ensenyament de l'idioma als actuals i sofisticats cursos multimèdia han tingut com a un important referent normatiu el *Curs Mitjà*... del mestre de Castalla». I això fou així perquè en el moment que més falta feien aquests manuals de llengua, entre finals dels anys 70 i principis dels 80 del segle XX, les gramàtiques d'Enric Valor eren les obres de referència en el camp de l'estudi de l'idioma, tant pels seus continguts com pel didactisme amb què els presentava.

173. Carta d'Enric Valor a Joan Fuster, 4 de maig del 1976. Arxiu personal de Joan Fuster.

4. ENRIC VALOR I EL DEBAT SOBRE LA LLENGUA LITERÀRIA[174]

Valor va intervenir de forma activa en les discussions entre els escriptors valencians sobre el model de llengua que calia emprar en els textos literaris i, juntament amb altres gramàtics com Sanchis Guarner o Josep Giner, participava de la idea que els valencians havien de reiniciar la incorporació al procés de normativització iniciat a Catalunya a principis de segle i que, al País Valencià, tan bona acollida havia tingut amb l'aprovació de la normativa ortogràfica de les Normes de Castelló. Aquest procés, interromput en l'àmbit valencià a causa dels inicis dels enfrontaments bèl·lics i la posterior situació de desfeta del moviment valencianista, tornarà a posar-se en marxa a partir de finals de la dècada dels quaranta gràcies a accions com la represa dels cursos de llengua a Lo Rat Penat o l'inici de les activitats de l'editorial Torre. D'aquesta manera, entre els autors valencians es va estendre el convenciment de la necessària participació valenciana en la construcció d'un model de llengua literària vàlid per a tots els territoris catalanoparlants a partir del model proposat per Pompeu Fabra vigent al Principat. Aquesta idea va ser definida per Sanchis Guarner amb la denominació de «policentrisme convergent», i va fer possible la flexibilització d'un model, el fabrià, excessivament unitarista als inicis, però que, al llarg del temps, va saber adaptar-se a les necessitats dels parlants de tot el domini lingüístic. És en aquest context on hem de valorar

174. Aquest apartat ha sigut publicat d'acord amb la següent referència: «Enric Valor i la llengua literària», dins *Enric Valor, un home de poble*, Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida – Editorial Denes, 2002, pp. 51-62.

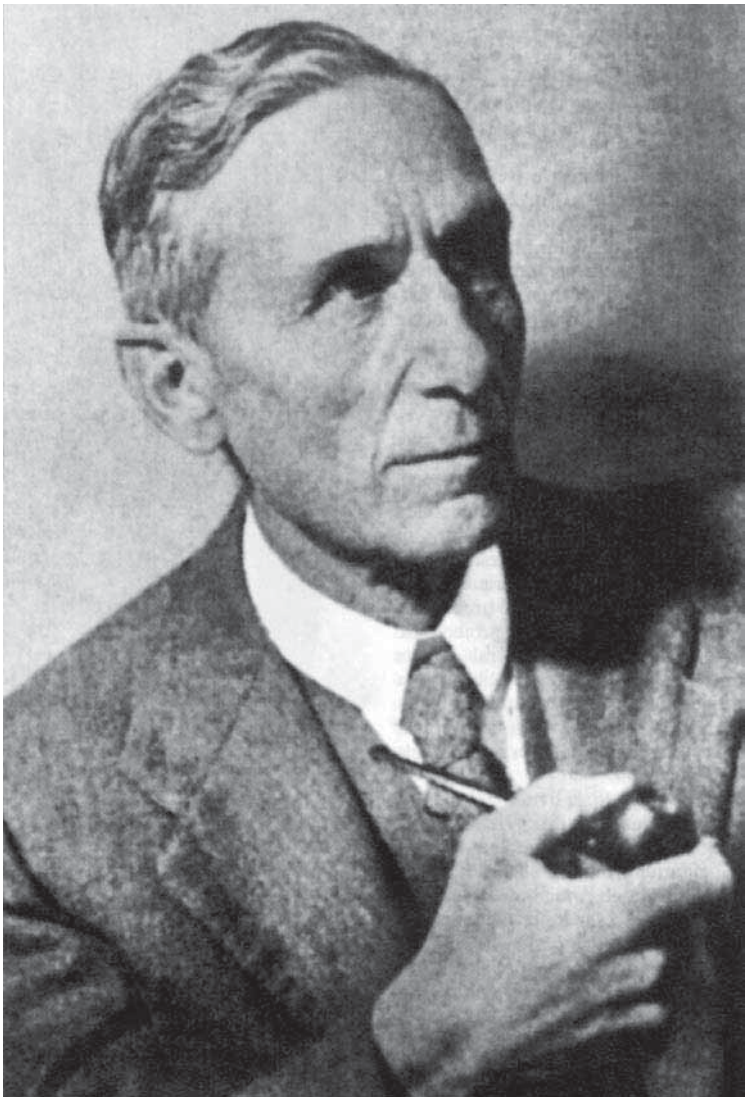

Pompeu Fabra, codificador de la llengua catalana

l'aportació del gramàtic castallut, tant a través de la seua obra gramatical com amb l'elaboració de textos teòrics i, fins i tot, en la seua producció literària, que serà on portarà a terme l'aplicació pràctica de les propostes defeses en les seues gramàtiques.

Enric Valor va publicar diversos textos teòrics per tal de delimitar i donar a conéixer els seus plantejaments, però, en tot cas, allà on trobarem exposat d'una manera més clara quin era el paper dels valencians davant del procés de construcció d'una llengua literària comuna als territoris catalanoparlants, és en les seues obres gramaticals i lèxiques, on, com hem vist al llarg de les pàgines anteriors, Valor va defendre la incorporació progressiva de les diverses variants regionals de la llengua viva que tenien una base sòlida en la llengua dels nostres autors clàssics.

Un dels textos on tractarà aquest tema serà l'editorial de la revista *Gorg*, en el número 10, corresponent als mesos de juliol-agost del 1970, «Sobre la unitat de la llengua literària». En aquest article, primerament es referirà a l'època d'esplendor de la nostra literatura, quan la llengua escrita, «afaiçonada per segles d'oficialitat i conreu, tenia una rigurosa uniformitat». Ara bé, la Decadència va afavorir la fragmentació dialectal, encara que, posteriorment, a la Renaixença, es va arribar a un «enorme grau de fixació i uniformitat». En l'actualitat, Valor reconeixerà que la situació de la llengua presentava un important desenvolupament literari, i que aquest s'havia aconseguit gràcies al treball dut a terme, sobretot a Catalunya, des de principis de segle:

> L'aportació principal al desenvolupament literari de la llengua en el darrer segle i en el present, contràriament al que s'hi esdevingué en el XV, l'ha feta més la variant oriental (Barcelona i Mallorca) que l'occidental (Lleida i València). El pes que Barcelona ha tingut en el redreçament idiomàtic de les nostres terres, innegable, ha donat com a resultat que la seua variant, les seues preferències lèxiques i algunes de les seues peculiaritats morfològiques, han constituït, per bé que molt més atenuadament del que sembla, el nucli de la llengua literària moderna.

Davant d'aquest fet, Valor constatava que aquesta preponderància de la varietat oriental sobre les altres varietats de la llengua provocava reticències en els altres territoris catalanoparlants, però sobretot, a les terres valencianes, per la qual cosa considerava necessària l'aportació activa de les particularitat lingüístiques dels altres territoris catalanoparlants:

> Aquest fet ha preocupat i preocupa molts valencians, que hi temen l'exclusió d'un gran cabal de formes vives dins el País Valencià, iguals o més acostades a la llengua dels clàssics que les de la modalitat oriental-barcelonesa per exemple. A part aquest problema d'aportació, la unitat de la llengua literària és quasi absoluta avui dia, puix que les tolerades diferències morfològiques, que sols afecten alguns temps verbals i no totalment, no malmeten gens ni mica aquesta unitat, i les preferències en l'ús d'uns o altres sinònims (*eixir* o *sortir*, *noi* o *xic* o *atlot*, *aviat* o *prompte* o *prest*, etc.) no signifiquen res en contra d'aquesta evident unitat i es donen també en totes les llengües cultes que ens envolten, de vegades fins i tot més accentuadament.

Uns mesos després, Valor tornarà sobre el tema afegint nous arguments i matisacions en un altre article de *Gorg* (núm. 15, gener del 1971), «L'aportació valenciana a la llengua literària». Primerament insistirà en la idea exposada anteriorment, la necessària aportació valenciana al procés de recuperació lingüística, atés que al País Valencià es conserven una gran quantitat de paraules i expressions que podien formar part de la llengua literària comuna:

> La formació de la llengua literària moderna recolza, especialment en la nostra àrea lingüística, en l'aportació de totes les grans variants de l'idioma. Aquesta aportació és i cal que siga constant, i no ha acabat, ni molt menys; i per quant es refereix a la que pot fer el País Valencià, d'una densitat de producció bibliogràfica molt inferior a la del Principat, resta molt a fer: tenim grans reserves de vocabulari que, a Barcelona per exemple, sols es coneixen per la lectura dels clàssics; posseïm un tresor d'expressions magnífiques creades a través dels segles per la gent de la ciutat i de les nostres comarques; conservem girs sintàctics d'una gran puresa... I el nostre deure és preservar-ho, fer-ho valdre i, en una paraula, «aportar-ho» a la llengua general.

A més d'aquesta defensa de l'aportació de les peculiaritats valencianes a la llengua comuna, Valor censurarà l'actitud dels jóvens escriptors valencians, tot i que la considera comprensible, que preferien utilitzar les formes barcelonines abans que les valencianes, amb la idea, per a l'escriptor castallut equivocada, de buscar una major unitat de la llengua literària. Segurament, els plantejaments lingüístics defensos en aquests moments per Joan Fuster, que tenia vedada la col·laboració en la premsa valenciana i que habitualment publicava en la premsa barcelonina, influïren en aquestes posicions:

> Hem de referir-nos al fet, ben comprensible altrament, que molts dels nostres escriptors joves, a l'hora d'escriure en llengua pròpia, segueixen —excessivament diríem— els models lingüístics dels certament magnífics escriptors barcelonins. La intenció —cercar la unitat— no és gens ni mica blasmable; però sí que ho és deixar de banda el nostre propi cabal lèxic i no fer-lo present en les nostres obres, cosa que, al capdavall, resulta un migrat servei a l'esplendor i riquesa d'aqueixa llengua comuna que a tots ens interessa unificar, enfortir i perfeccionar.

Per a Valor, aquesta actitud dels jóvens escriptors valencians obeïa a una desconfiança en la llengua que utilitzaven habitualment, pròpia de la gent del poble i amb una escassa presència literària. Per contra, la modalitat barcelonina els enlluernava per la seua constant utilització com a llengua de cultura, tant en els migrats mitjans de comunicació existents com en la gran part de la producció bibliogràfica publicada al llarg de tot el segle. Valor, per tal d'acabar amb aquesta equivocada actitud, els recomanarà que s'informen de la validesa de les formes populars valencianes mitjançant la consulta dels materials bibliogràfics més importants del moment, el *Diccionari català-valencià-balear* o les gramàtiques de Moll i Badia i, sobretot, amb la lectura dels nostres clàssics. Es tractava, si més no, d'aconseguir una bona formació lingüística dels escriptors per tal que aquesta mancança no entrebancara la creació literària. En aquest sentit, Valor afirma el següent:

> És molt possible també que, en certs casos, aquest fet es dega a una manca d'informació sobre la legitimitat dels termes i les formes sintàctiques que usa el nostre poble, generalment poc conegut i poc observat pels habitants de la ciutat. L'estudi d'obres lingüístiques tals com les gramàtiques històriques de Moll o de Badia Margarit, el repàs de l'obra monumental del Diccionari Català-Valencià-Balear, la lectura sovintejada dels clàssics, poden donar molt grates sorpreses als nostres escriptors joves, i, a banda, ho trobem indispensable per a una bona formació. Aleshores trobarien que no és un servei a la unitat, per exemple, substituir constantment *eixir* per *sortir*, o *seua* per *seva*, o *sàpia* per *sàpiga*, o deixar d'usar *vesprada*, tan nostre, pel suspecte, per bé que molt difós, *tarda*, o el correcte *encollir* vivíssim a tot el País Valencià per l'inexplicable *encongir* (si no és calcat del castellà). Com tampoc no és un bon servei —ho hem de reconéixer així mateix (el cas contrari)— deixar d'emprar termes correctíssims de l'idioma usats diàriament a Barcelona o a Mallorca pel fet d'haver caigut en desús al País valencià en les passades èpoques de negligència i descuit.

De fet, sempre que tenia ocasió Valor incidia en la qüestió de la formació lingüística dels escriptors, i així constatava que «avui hi ha pocs escriptors que estudien a fons la gramàtica. I fa falta la forma literària: en l'ús literari del llenguatge és fonamental afinar al màxim» (Ferrer 1984: 21).

En relació amb les qüestions plantejades per Valor, Vicent Escrivà va publicar una carta al director en *Serra d'Or* (núm. 139, abril del 1971), «Un article de l'escriptor i gramàtic Enric Valor», on feia unes consideracions ben interessants sobre la situació real en què es trobaven els usuaris de la llengua catalana, independentment de la procedència geogràfica.[175] Escrivà remarcava el fet que la

175. Valor recorda aquesta polèmica amb les següents paraules: «Escrivà, des d'Aielo, escriví a *Gorg* una carta bastant forta; jo vaig contestar-li i passàrem a discutir-ho a *Serra d'Or*. Era una cosa mig convinguda i el final fou bastant conciliatori. Vicent estava més preocupat per l'estàndard general de la llengua —i en tenia certa raó, perquè era ensenyant i, és clar, necessitava una llengua més estandaritzada per a l'ensenyament. Finalment, Josep Faulí, de Barcelona, va escriure la seua carta i em donà la raó» (Llopis 1985: 18).

producció literària i cultural publicada en català estava marcada fortament per la gran influència i vitalitat de la llengua de la ciutat de Barcelona, la qual cosa provocava que la majoria dels llibres, bé valencians, mallorquins i catalans, es publicaven per editorials barcelonines, i aquesta activitat editorial influïa «més del que sembla en l'ús de la llengua literària». Pel que fa als premis literaris, importantíssims en aquests moments de tímida recuperació literària i lingüística, eren convocats per organismes i institucions de Catalunya, i «en presentar un treball, sembla —encara que tàcita— una condició *sine qua non* escriure amb criteris estrictes d'uniformitat literària del Principat», com era el cas de Joan Fuster. A aquests fets calia afegir que els jóvens valencians que llegien literatura en català ho havien de fer en obres escrites d'acord amb el model de llengua literària vigent a Catalunya, on se centrava la major part de la producció literària en els darrers anys. Una cosa semblant passava amb les edicions dels autors clàssics, els estudis sobre la història de la literatura, els diccionaris, les enciclopèdies, els llibres d'infants... Aquesta situació portava Escrivà a concloure que «els escriptors valencians, em sembla, mamen o, al capdavall, han de mamar, la manera de dir barcelonina», la qual cosa determinava que «acaben prenent com a llur llengua literària la que en diuen llengua viva dels barcelonins». Tanmateix, Escrivà, partidari d'augmentar la participació valenciana en la llengua literària comuna, veia com un element positiu la tasca realitzada per la revista *Gorg*, «familiaritzar els valencians amb la seua peculiaritat d'expressió lingüística dins la *koiné* dels Països Catalans». Al mes següent, també en *Serra d'Or* (maig 1971), va aparéixer una altra carta al director, «No tant, no tant», ara de Jordi Sarsanedas, amb la intenció de «tranquil·litzar un xic Vicent Escrivà», sobretot en un dels aspectes que més coneixia, el dels premis literaris. Sarsanedas, que havia sigut membre del jurat de diversos premis, dirà que «quan, de la pila, agafo l'original d'un mallorquí o d'un valencià, és com un alleujament. Al menys sol haver-hi més "gruix de llengua" que en els dels barcelonins». Així i tot, Sarsanedas reconeixerà que «el centralisme o l'assimilisme barceloní existeix i és ben empipador. Però convé que ningú no se'n faci una imatge exagerada».

Referent a aquesta desconfiança dels escriptors valencians i, pràcticament, de la totalitat de la població valencianoparlant cap a la seua pròpia varietat geogràfica, Valor va mantenir en les seues obres gramaticals una actitud d'allò més interessant. En paraules de Saragossà (2002: 163), «fer que el poble valencià no desconfie tant de la seua pròpia llengua». Efectivament, fou Josep Giner (1971: VIII) qui primer va remarcar l'objectiu del gramàtic de Castalla de no mantenir una posició excessivament derrotista pel que fa a l'ús de la llengua, sinó que, simplement, havíem de fer veure als valencians que allò que calia era *millorar el llenguatge* un poc, per tal d'utilitzar una llengua digna que ens permetera recuperar, al mateix temps, l'orgull de ser valencians.[176] Així, segons ha fet veure Saragossà (2002: 163), els mecanismes que ha utilitzat Valor per a «fomentar i augmentar aquest sentiment de valencianitat» han sigut, per una part, fer una defensa del valencià més genuí i, per l'altra, «informar sobre les actuacions del valencià col·loquial que o bé són perfectes,

176. Segurament, Valor va recollir aquesta idea de Josep Giner, qui, en altres ocasions, s'encarregava de transmetre-la per tal de donar confiança als valencians en la llengua pròpia. En aquest sentit, resulta especialment interessant la carta de Giner a Nicolau Primitiu insistint en aquesta qüestió: «Don Nicolau: vull cridar l'atenció sobre una cosa molt delicada i absolutament falsa: la idea que es va repetint de que el valencià parlat és una merda, de que parlem mal el valencià... Això lingüística, científicament és fals, és una animalada, perquè el valencià parlat és un llenguatge tan bo com la millor llengua europea. El fet que usem alguns castellanismes, això científicament no té cap valor (només en tant de la nostra voluntat d'eliminar-los), tots les llengües d'Europa tenen molts més forasterismes que el valencià. L'anglès està farcit de mots francesos, el castellà està ple de francesismes i valencianismes, i cap castellà diu que el castellà o l'anglés són una caguerada... No, això de dir que no saben parlar bé el valencià que el parlen molt malament, etc, és mentida, és fals i és anticientífic: és un error. Cal doncs saber lo que es diu: hem de depurar el valencià, hem d'eliminar tots els castellanismes, hem d'escriure'l millor, hem d'estudiar-lo més, però no hem de fer derrotisme, això és contraproduent [...]. Cal no fer derrotisme, no descoratjar a la gent, no fer creure a la gent que el valencià està perdut, en un estat impossible, que és una merda i el castellà una perla: això és fals i fomenta el complex d'inferioritat del valencià. Estic cansat de sentir dir a persones que parlen un valencià normal, bo, corrent: «Jo no sé parlar bé el valencià, no vull llegir res en valencià perquè jo el parle molt malament». I el cas és que el parla com tothom... El pretext dels pares per a ensenyar als fills en castellà és que ells diuen que parlen un valencià molt malament... Això és una animalada!» (Casanova 1997: 183).

o bé el nostre lingüista troba que són més adequades per a la llengua comuna que les actuacions d'uns altres dialectes, sobretot el barceloní». D'aquesta manera, serà molt fàcil entendre la posició de Valor en defensa de la incorporació de les peculiaritats valencianes a la llengua literària comuna, amb el manteniment de postures críticament fabristes. Valor era conscient que l'autoritat gramatical estava representada pel gramàtic català, però, al mateix temps, en les orientacions donades per Fabra als escriptors valencians el 1920, no únicament deixava la porta oberta a la participació valenciana en la construcció de la llengua literària comuna, sinó que, a més, obligava valencians i mallorquins a treballar en aquesta línia de depuració de la llengua i de recerca de les solucions més genuïnes en els autors clàssics per tal d'arribar a un mateix destí. En aquesta línia, Valor considerava que:

> El valencià és el millor català que es parla perquè continua sent el català clàssic. Els valencians encara conserven la conjugació clàssica dels verbs i per això diem "jo parle" mentre que els catalans diuen "jo parlo". Fabra deia que el motiu d'açò era la pressió del llatí, però nous filòlegs de l'Institut d'Estudis Catalans com Badia i Margarit diuen que la raó és l'influx de l'aragonés en temps de la Corona d'Aragó. És un honor per als valencians mantenir tantes característiques del català medieval.
>
> Jo dic als valencians que continuen conreant la seua varietat, el valencià. Que procuren no enrecordar-se del nostre català de Barcelona. Que s'acosten al català del segle XV que han escrit els nostres clàssics. Això és el que jo he fet començant per les *Rondalles* i acabant per la Trilogia. He fet al peu de la lletra el que demanava Pompeu Fabra i no crec que estiga mal. [Tarín-Hernández-Navarret 1998: 15.]

Ara bé, no es tractava únicament d'incorporar valencianismes a la llengua literària comuna, també calia que la resta de territoris integrants de la llengua acceptaren com a pròpies les formes occidentals. Com diu Jordi Colomina (1991: 33), Valor «en la seua recerca d'una norma comuna pretén no solament

orientar els valencians cap a les formes unitàries: també convé que els catalans s'acosten a les formes occidentals i valencianes».[177]

D'aquesta manera, el treball de Valor es dirigia a cercar el necessari suport en la llengua clàssica d'aquestes formes vives valencianes que no havien sigut admeses en les diferents obres gramaticals o lèxiques fabrianes. Així s'aconseguiria acostar els parlars populars valencians a la llengua literària, element importantíssim i fonamental des d'un òptica valenciana. No ens ha d'estranyar que Saragossà (2002: 166-167) concloga afirmant que per a Valor «el factor de la vitalitat popular té una importància enorme», i un dels seus objectius serà el d'estar «constantment preocupat per prendre el pols a la llengua viva, de tal manera que la llengua culta n'arreplegue les característiques més bàsiques».

Saragossà (2002: 168) també ha parlat del principi metodològic emprat per Valor per tal de donar confiança als valencianoparlants en la llengua que utilitzaven habitualment, i recorda l'afirmació de Rico-Solà (1995: 61) referida a Valor quan diu que «en la seva exposició es preocupa més d'informar el lector i de destacar els aspectes positius que de reprimir les corrupcions». Aquesta actitud és pròpia del que Saragossà (2002: 169) anomena una ideologia sana: «quan un autor té una ideologia sana, produeix indirectament efectes positius en els seus lectors, de la mateixa manera que la posició contrària causa l'efecte oposat». I aquest efecte l'aconsegueix mitjançant la tria d'un lèxic adequat com és el cas següent: la secció de premsa que tractava temes lingüístics que durant més de dos anys va mantenir en el diari del Movimiento *Jornada*, «Parlem bé!», es va transformar en el llibre *Millorem el llenguatge*, i d'aquesta manera «no donem a entendre que parlem malament, sinó simplement que la nostra manera de parlar és perfeccionable, exactament com qualsevol activitat humana» (Saragossà 2002: 169).

177. Com diu Colomina, Valor considera incorrecta la grafia amb *-a* en paraules com *rere o darrere* (*rera*, *darrera*), afirma que l'adverbi *ací* s'ha perdut en el barceloní per influència del castellà, o qualifica *tarda* com un castellanisme.

D'altra banda, Jordi Colomina (1995: 173), que ha estudiat el model de llengua d'Enric Valor, sobretot, referit al lèxic, pensa que al llarg de les seues obres ha sabut mantenir «el difícil però necessari equilibri [...] entre les tendències unitaristes i les particularistes [...]. Valor ha aconseguit combinar una gran fidelitat a la llengua fabriana i un treball per arribar a una llengua al més unitària possible, amb una admirable tasca de recuperació de la llengua de la terra, dels vells mots valencians». En aquest sentit, Colomina ha revisat la totalitat de la seua obra i ha observat com, en ocasions, Valor empra mots usats pels clàssics valencians però que no es troben enregistrats en el *Diccionari* de Fabra, com poden ser *aïna*, *trellat*, *unflar* o *deveres*, i que són d'ús habitual entre els valencians i, d'aquesta manera, el que feia era enriquir el lèxic comú a partir de les aportacions valencianes. A més, Colomina també assenyala, almenys, una cinquantena de mots presents en l'obra de Valor no enregistrats en el *DCVB*, tot i que aquest diccionari «va buidar a fons les primeres obres de Valor», la qual cosa li farà dir que «l'obra d'E. Valor és un tresor preciós de lèxic valencià que no ha estat aprofitat a fons per la nostra lexicografia».

Un altre autor que també es refereix a la qüestió del model de llengua literària utilitzat per Valor és Josep Piera, que, segons recorda Valor en l'entrevista realitzada per Tomàs Llopis (1985: 18), li deia: «Jo em fixe molt en el que tu fas. Has fet un gran esforç, has escrit en una llengua literària d'ací, basada en la nostra modalitat lingüística». Valor, per la seua banda, continuava el raonament explicant els seus plantejaments:

> Això no vol dir que ens hàgem de separar de Barcelona; el que dic és que tota la nostra riquesa lèxica catalana, devem aportar-la a la llengua general. A més, tots els amics d'allà, el Casacuberta, que acaba de morir, amb qui he tingut una relació de més de trenta anys, em deia: «Facen el favor de no copiar». Jo tinc una carta de Joan Sales, que també ha mort ja (van morint tots), que em deia: «Valor tu tens tota la raó. No faríem res: una capital, per important que siga, no pot implantar el seu dialecte com a llengua literària general. Encara que eixa capital siga tan poderosa com Barcelona, i vosaltres teniu grans reserves de llenguatge, i deveu utilitzar-les; feu el favor de no imitar-nos». [Llopis 1985: 18.]

Manuel Sanchis Guarner, autor de la *Gramàtica valenciana* (1950)

Valor, en la mateixa entrevista, també recordava la posició de Sanchis Guarner:

> A més, Sanchis també, ell i Gómez Nadal, havien inventat el policentrisme convergent: cada país català ha de fer valer el seu català i aportar-lo al corrent general de la llengua. D'entre totes les formes, unes o altres venceran o es quedaran com a sinònims, i el paper dels sinònims ja se sap que és importantíssim. No podem condemnar «afonar» o «esfondrar» o «enfonsar», perquè després el poble va matisant i té uns verbs diferents que matisen una sola acció en les seues diverses formes i aspectes.

En una altra ocasió, amb motiu de la publicació per part de Jordi Colomina de l'article «L'aportació d'Enric Valor a la formació de la llengua literària moderna» (*Serra d'Or*, 377, Barcelona, maig 1991, pp. 385-386), Enric Valor elaborà una «Nota per a l'amic Jordi Colomina», en la qual retrau al filòleg alcoià que li atribuïra «quasi una certa paternitat de la llengua literària moderna al País Valencià, mèrit que jo no m'he atribuït mai, perquè fóra una cosa desproporcionada i perquè el meu tarannà no va per aqueix camí, ni hi he pensat mai». Altrament, Valor es queixava, amb un discurs contundent i molt coherent, de l'actitud dels «professors i escriptors actuals en bona part» que rebutjaven les formes valencianes correctes i no feien pressió per incorporar-les al conjunt de la llengua literària:

> Amb preocupació veig que el policentrisme convergent promogut pel filòleg Sanchis Guarner i les normes que se'n derivaven per a bastir entre tots una forta unitat de la llengua catalana sense perdre ni el més mínim tresor lingüístic de cap indret del nostre territori, van poc a poc essent abandonats pels professors i escriptors actuals en bona part. Tot allò que vam intentar fer per depurar el valencià, per defensar l'ús de totes aquelles riqueses de vocabulari, gramaticals, de modismes i frases fetes, van abandonant-se. Com ara, l'imperfet en «s» que, llevat de la primera persona, ens igualava en certa manera amb la flexió literària dels escriptors del Principat, també va abandonant-se. I això que, pràcticament és la dels clàssics valencians! S'implanten en els mitjans de

> comunicació els demostratius castellanitzants, malgrat que hi ha els prop de 400.000 volums de les meues rondalles circulant per totes les terres catalanes amb les formes literàries «aquest, aqueix i aquell», plenament acceptats. I, al costat d'això, es copien a vegades els barbarismes del barceloní, com «estrella» (del castellà, forma introduïda el 1800 per una cançó d'església: *Salve estrella de los mares*) enfront de la forma «estrela», acceptada per Coromines malgrat la seua «r» infixa. Comença a destruir-se el principi concordat (*jo l'he vista*, *tu no les has vistes*), sobretot en la TV3, que l'ha abandonat per complet i dóna lloc a confusions desagradables. (Ací solem copiar especialment les errades, pel que s'hi veu). Etc.
>
> Altrament ocorren casos com el de «bascoll», presentat amb un prefix fals per Barcelona, que es desorienta amb la neutralització de les *aa* i les *ee* i escriu «bescoll».
>
> En fi: els valencians ja estem massa sensibilitzats sobre la brama que fa molts anys que corre (i ha passat com article de fe a alguns diccionaris) segons la qual quasi tot el que diem que difereix del que es diu al Principat o a les Balears, està mal dit. I així no anirem enlloc. Ho van poder comprovar els membres de l'IEC que ens van visitar fa ja algun temps. Si els valencians tenim raó en aqueixes diferències, se'ns ha de donar, i som nosaltres mateixos els qui no hem d'abandonar les nostres formes quan són correctes i no filles de la pressió castellanitzant perquè aprofiten per a fer més sòlida i rica la unitat de la llengua catalana.

Al capdavall, Enric Valor va seguir els mateixos plantejaments de Sanchis Guarner, i tant les seues obres gramaticals com literàries segueixen aquest model de llengua literària. Com ens recorda Antoni Ferrando (2000: 3), «a través dels seus textos gramaticals, Valor ha desenvolupat la doctrina del "policentrisme convergent", recomanada per Fabra i elaborada per Sanchis Guarner i Josep Giner, que mira de potenciar les solucions valencianes més coincidents amb les formes literàries del Principat, en un intent de combinar la fidelitat al llenguatge parlat i l'aproximació a la resta

de la comunitat lingüística catalana». Altrament, Vicent Escrivà (1998: 22) també ha remarcat aquesta dualitat que trobem present en Valor. Per una part, la «reflexió gramatical relligada a la doctrina fabriana», però, al mateix temps, «fent constar en els seus diversos treballs bàsics i de divulgació, les solucions típiques de la variant valenciana del català policèntric».

En l'actualitat s'han produït diverses discrepàncies entre alguns estudiosos de l'obra valoriana en relació amb la postura defesa per Valor respecte a la doctrina fabriana. Així, hi ha autors com Josep Giner que consideren Valor com un fabrista convençut, o també Pitarch (2000: 55-56), que el veu com un mer transmissor de la doctrina fabriana, i diu que «l'objectiu de les seues recerques mai no el situà en la lingüística general i, doncs, restà fora dels seus càlculs la possibilitat de fer cap aportació teòrica a les ciències del llenguatge. Ben conscient dels seus propis límits, més aviat va lliurar-se a la tasca nobilíssima de divulgar l'obra fabriana, una feina que el gratificava a bastament». En una mateixa línia, Brauli Montoya (1999: 347) afirma de Valor que «davant la migradesa en la difusió de la normativa fabriana al País Valencià, ell va esdevenir el gramàtic valencià més estrictament fabrià. Globalment, com a rondallaire, novel·lista i gramàtic és l'intel·lectual valencià que més ha fet per la introducció al País Valencià del model de llengua literària difós al Principat, i sense ell, segurament, la intel·lectualitat valenciana no es trobaria tan a prop de la catalana com s'hi troba en l'actualitat».

Altres lingüistes, en canvi, com Sebastià Bonet (2000: 115) i Abelard Saragossà no són d'aquesta opinió, i fins i tot aquest darrer aporta elements que ens fan veure diversos posicionaments crítics amb l'obra de Fabra duts a terme per Valor, tant que arribarà a afirmar que «les oposicions a Fabra són freqüents en les gramàtiques de Valor» (2002: 152).

Joan R. Monferrer (1999: 59) considera Valor un «gran coneixedor de l'obra de Pompeu Fabra [que] ha estat fidel a la seua doctrina i ha sabut interpretar el missatge del mestre [...]. Enric Valor no ha fet una gramàtica diferent a la de Pompeu Fabra, simplement l'ha transmesa amb les aportacions

de caràcter normatiu, sintàctic i lèxic pròpies del País Valencià, que tenen un referent d'ús en els nostres clàssics, preferentment dels segles XV i XVI, sempre dins del marc de la unitat de la llengua catalana».

Per a Mila Segarra (1999: 31), Valor «és potser el màxim representant d'aquesta tendència excessivament unitarista dels gramàtics valencians de la postguerra». Aquesta autora, que ha estudiat el concepte de llengua estàndard d'Enric Valor, arriba a la conclusió que els gramàtics valencians de postguerra, com també va passar en el cas de Sanchis Guarner, es van limitar a acceptar la normativa fabriana i a introduir les variacions i els canvis que van considerar convenients per tal d'adequar-la, sobretot en l'aspecte morfològic i lèxic, a les característiques del llenguatge oral valencià, i per això, «més que en gramàtics, es van convertir en difusors de l'obra de Fabra».

En el cas concret de Valor, Segarra (1999: 31) observa tres criteris que conformen el model de llengua adoptat per l'escriptor de Castalla, i que, bàsicament, eren compartits per tots els gramàtics valencians de postguerra. El primer és el d'acceptació total de la normativa fabriana com l'element fonamental de la llengua estàndard o literària, de la qual «els valencians se n'han d'apartar poc, de manera que amb les seves aportacions particulars no es causin gaires estridències a la resta de catalanoparlants». Així, Segarra assenyala que s'accepten solucions estranyes al valencià, com ara *ets* o les formes en *-s* del pretèrit imperfet de subjuntiu. En definitiva, però, el criteri seguit per Valor és «el de subordinació o adequació d'una varietat a les altres, que informa qualsevol codificació de caràcter unitarista, com, en definitiva, és la codificació fabriana, malgrat alguns correctius de caràcter polimòrfic que el seu autor va introduir, com a conseqüència de la complexitat política i nacional del nostre territori lingüístic».

El segon dels criteris assenyalats per Segarra serà el recurs de Valor i dels altres gramàtics valencians a la llengua clàssica, que responia a la recomanació de Fabra als escriptors valencians, alhora que servia per a reintroduir unes formes ja en desús en els territoris valencians i mallorquins

però que s'havien conservat al Principat i Fabra havia consignat en les seues obres. Així, «per tal d'evitar que la tria d'unes formes marcades com a no valencianes provoqui el rebuig dels parlants, els gramàtics valencians (Enric Valor entre ells) legitimen les formes que proposen i que discrepen del valencià col·loquial amb el criteri d'autoritat dels clàssics valencians», i d'aquesta manera s'aconseguia mantenir el valencià dins la més estricta unitat lingüística i, a més, s'atreia «el públic valencià valent-se d'un argument intern, que depassava en eficàcia la referència als dictats de la llengua comuna, referència que no podia ser rebuda sinó amb reticències, per tal com la normativa de Fabra era vista com a catalana pels valencians». En la mateixa línia, Antoni Ferrando (1987: 109) constata que per a Valor la «llengua comuna ideal hauria d'integrar, en el pla lèxic, tots aquells elements de la llengua clàssica que són d'ús corrent en zones extenses del domini lingüístic altres que la central i puguen enriquir les possibilitats expressives de la llengua actual».

Encara hi havia un tercer principi «legitimador de formes estranyes, o poc freqüents, al col·loquial valencià», assenyalat per Mila Segarra. Aquest és el de la llengua rural, «molt usat per Valor per tal de defensar solucions lèxiques comunes». Així, amb la defensa de les solucions extretes de la llengua rural genuïna és molt més factible la construcció de la llengua literària comuna, per tal com allí es conservava una llengua més pura, menys contaminada que a les ciutats. En tot cas, convé remarcar que aquesta defensa de la llengua rural no implicava en la proposta gramatical de Valor, de cap manera, una priorització de les variants dialectals. Ans al contrari, Valor, fins i tot en la seua producció literària més acostada als models rurals, les seues rondalles, utilitzarà una llengua literària allunyada del model oral emprat en els seus orígens. Per a Valor, guiat per consideracions d'índole sociopolític, la dignificació del valencià era més important que qualsevol altre aspecte literari. En aquest mateix sentit és ben significativa la postura de Valor, com ha assenyalat Segarra (1999: 35), davant de l'aparició del llibre *Converses amb*

un senyor escriptor, de Rosa Serrano, del qual s'entestà a realitzar una revisió de l'original per corregir-lo abans de la seua publicació, despullant-lo de la vivacitat del llenguatge oral present en les xarrades preparatòries.[178]

En tot cas, més enllà d'aquestes mínimes diferències d'interpretacions, és clara l'admiració de Valor per l'obra de Pompeu Fabra, així com també la seua acceptació crítica, que anava en la línia de les paraules, tantes vegades recordades, del gramàtic català als escriptors valencians de treballar en la depuració de la llengua pròpia per tal d'enriquir la llengua comuna. I en aquesta línia és absolutament unànime la valoració del paper fonamental dut a terme per Enric Valor en la dignificació del valencià, tant a través de les seues obres gramaticals i lèxiques com a través de la seua producció literària.

178. Rosa Serrano diu en la «Introducció» a les *Converses amb un senyor escriptor* el següent: «Aquestes converses han perdut la oralitat. I és cert. Quan li donava els fulls escrits amb tot allò del que havíem parlat, no s'estava de seguir el seu esperit hipercorrector, d'aplicar el seu model de llengua literària. Així el seu discurs és més correcte, però he hagut de sacrificar expressions col·loquials ben boniques com són els: *a quin sant, mira si n'hi ha de bullit* etc. de vegades hem discutit, com discutíem ja, quan fèiem el repertori de frases fetes i no me'n deixava passar ni una, mínimament grollera o de mal gust. He claudicat per respecte i perquè no és únicament la memòria el que manté forta i contundent el senyor Valor, sinó també la voluntat i la sàvia tossuderia».

ESTUDIS SOBRE L'OBRA LINGÜÍSTICA I LITERÀRIA D'ENRIC VALOR

El motiu d'incloure aquest apartat bibliogràfic ha sigut perquè hem constatat la necessitat de recollir i sistematitzar la ingent quantitat d'estudis publicats en diversos àmbits sobre l'obra de l'escriptor i gramàtic castallut. S'ha de dir que partim de la base del recull bibliogràfic elaborat per Gemma Lluch, Rosa Serrano i Òscar Pérez dins del volum *Paraula de la terra*, publicat per la Universitat de València el 1998 amb motiu de la concessió del títol de doctor *honoris causa*. Posteriorment han sigut nombroses les aportacions d'estudiosos i investigadors que s'han acostat a la seua obra des de múltiples vessants, i és per això que calia posar al dia aquella informació.

En aquesta bibliografia hem inclòs tant textos que s'ocupen d'estudiar i analitzar la seua obra literària com la lingüística, atés que a vegades resulta pràcticament impossible destriar l'una de l'altra. D'altra banda, advertim que no hem recollit els nombrosos articles divulgatius sobre l'obra i figura d'Enric Valor publicats en la premsa diària, amb excepció d'algun especialment destacat, ni tampoc les abundants entrevistes que va concedir al llarg dels últims anys de la seua vida.

AA. DD. (1991): «Enric Valor, vuitanta anys: perspectiva d'una creació literària», monogràfic de *Serra* d'Or, Barcelona, núm. 377, maig del 1991.

AA. DD. (1999): *El valor d'un poble: Enric Valor i Vives, doctor honoris causa* [enregistrament en vídeo], Castelló de la Plana: Universitat Jaume I, Servei de Comunicació i Publicacions, Col·lecció «La identitat i la memòria».

Acadèmia Valenciana de la Llengua (2010): *Enric Valor. El valor de les paraules* [catàleg de l'exposició], València, Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

Aguado i Medina, Cristòfor (1988): «Gemma Lluch, *De princeses i herois. La rondallística meravellosa d'Enric Valor*», València, *Saó*, núm. 112, p. 44.

Albero, Jaume (2003): «D'un temps d'un país: la ficció rondallística d'Enric Valor», *Vent de seré*, 29, Alforja.

— (2004): *Les rondalles meravelloses i llegendes d'Enric Valor*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat i Ajuntament de Bellpuig, Biblioteca Valeri Serra i Boldú de cultura popular, núm. 15.

— (2005): «Rondalla "El castell d'entorn i no entron" d'Enric Valor. Anàlisi hermenèutica i folklòrica», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes,* li, *Miscel·lània Joan Veny*, 7, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 225-232.

— (2006): *L'imaginari popular en les rondalles d'Enric Valor*, València: Editorial Club Universitari.

— (2007): «Anàlisi folklòrica i interpretativa de la rondalla "El jugador de Petrer" d'Enric Valor» dins *Revista d'etnologia de Catalunya*, núm. 30, pp.

129-141. N'hi ha una versió en línia: http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2319801

ALBEROLA, Miquel (1992): «Sempre he estat un foraster: entrevista a Enric Valor», València, *El Temps*, núm. 396, gener del 1992.

— (2000): «Hi ha un complot contra la llengua en l'església», entrevista a Francesc Ferrer Pastor, *El Temps*, núm. 840, 18 de juliol del 2000, pp. 60-63.

ALBEROLA, M. i BATALLER, A. (1985): «Una conversa amb Lluís Guarner, Adolf Pizcueta, Àngel Sànchez Gozalbo, Enric Soler i Godes, i Enric Valor», *Llir entre cards*, 4, València, Associació Cultural de Filologia, pp. 170-191.

ALPERA, Lluís (1991*a*): «Enric Valor, vuitanta anys. Perspectiva d'una creació literària», *Serra d'Or*, núm. 377, p. 25.

— (1991*b*): «La recreació de la tradició oral: la rondallística d'Enric Valor», Barcelona, *Serra d'Or*, núm. 377, pp. 30-31.

— (1997*a*): «Introducció: Alacant amb Enric Valor», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, pp. 5-6.

— (1997*b*): «El Sr. Valor», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, pp. 37-40.

— (2001*a*): «Sr. Valor», dins *Poetes valencians i altres escrits*, Biblioteca Serra d'Or, Barcelona, pp. 105-107.

— (2001*b*): «Alacant amb Enric Valor», dins *Poetes valencians i altres escrits*, Biblioteca Serra d'Or, Barcelona, pp. 109-115.

— (2001*c*): «*El Tio Cuc*, Josep Coloma, Enric Valor», dins *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant.

All-i-oli (1997): «Entrevistem a... Enric Valor», *All-i-oli*, 120, València.

ARQUÉS, Antoni i ALPERA, Lluís (2001): «En memòria d'Enric Valor», dins *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant.

BALAGUER PASCUAL, Enric (1989): «Mimesi i antropologia en *La idea de l'emigrant* d'Enric Valor», *Actes del Congrés Alcoià-Comtat*, Ajuntament d'Alcoi – Assoc. Cult. Alcoià-Comtat – Inst. Juan Gil-Albert, pp. 355-362.

— (1991): «Per una literatura amb arrels pròpies: esquema d'un debat pendent», València, *Saó*, núm. 143, juliol del 1991, pp. 34-36.

— (1999*a*): «La literatura a les comarques alacantines», Barcelona, *L'Avenç. Plecs d'història local*, núm. 240, pp. 53-54.

— (1999*b*): «D'Aitana i Cassana», *Arte y letras. Información*, 4 de novembre del 1999, Alacant, p. 3.

Belda, Ismael (2001): «L'honor a la deriva», dins *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant.

Beltran, Adolf (1983): «Enric Valor, Premi Sanchis Guarner: entre la gramàtica i la literatura», València, *Generalitat*, febrer 1983.

— (2000): «Una inmensa memoria. El amor a la lengua, a la naturaleza y a la literatura marcaron precozmente al escritor de las *Rondalles valencianes*», *El País*, 14 de gener del 2000.

Beltran, Guillem (2003): «Protagonistes de les Normes de Castelló», Barcelona, *Serra d'Or*, núm. 520 p. 107.

Beltran Llavador, Rafael (2003): «Notes per a un catàleg tipològic de les rondalles valencianes, I: les rondalles d'Enric Valor», Frankfurt, *Zeitschrift für Katalanistik*, núm. 16, pp. 111-144.

Benavent, Rafael (2000): «La una! Rondalla popular recordant n'Enric Valor», *Almaig*, Ontinyent, pp. 106-108.

Bernabeu Rico, Josep Lluís (1997): «Paisatge i paisanatge en les rondalles d'Enric Valor», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, pp. 55-62.

— (2001): «El meu paisà Enric Valor», dins *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant.

Berenguer, Vicent (2000): «El fons cultural de les rondalles», Banyeres, *Barcella* 10, p. 10.

Bonet, Sebastià (2000): «El Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià [1977 (1973)], d'Enric Valor», dins *Les gramàtiques normatives valencianes i balears del segle XX*, Col·lecció Biblioteca lingüística catalana, València, Universitat de València.

BONO, Ferran (2000): «Em trobe malament, crec que m'estic morint», *El País*, 14 de gener del 2000, p. 8.

BONO PALOMAR, Rut (1999): «Les edicions de les rondalles de Valor: dos lectors, dues formes de narrar», dins *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 221-232.

BORJA SANZ, Joan (1999*a*): «Oralitat i escriptura en les *Rondalles valencianes* d'Enric Valor: unes reflexions didàctiques», dins *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*. Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 255-266.

— (1999*b*): «Enric Valor, doctor honoris causa», *Arte y letras. Información*, 4 de novembre del 1999, Alacant, pp. 1-2.

— (2001): «Enric Valor, un mite necessari, una màgia retrobada», dins *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant.

BORRÀS, Marc (1996): «El Valor del paisatge», València. *El Temps*, núm. 610, febrer del 1996, pp. 82-83.

BOSCÀ, Vicent (1990): «Si Escalante alçara el cap...: Pep Cortés dirigeix La Cassola amb textos d'Enric Valor», València, *Saó*, núm. 135, p. 61.

BRINES, R. (1992): «Entrevista a Enric Valor», *Diario 16*, 5 de juliol, pp. 10-11.

BROCH, Vicent – VERA, Francesc – GÓMEZ, Víctor (2007): *Sendes i carenes: el món d'Enric Valor*, València, Escola Valenciana. Federació d'Associacions per la Llengua. CD-ROM.

BROTONS I RICO, Vicent (1982): «La rondalla "El jugador de Petrer" en l'obra d'Enric Valor», *Festa-82*, Petrer, Ajuntament de Petrer.

— (1990): «Petrer, per a mi, era un poble valencianíssim. Entrevista a Enric Valor», en *Festa-90*, Petrer. Ajuntament de Petrer.

— (1999*a*): «L'Enric Valor gramàtic a l'ensenyament secundari», dins *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*. Castelló de la Plana. Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 267-273.

— (1999*b*): «Enric Valor, Elda i L'experiment de Strolowikchz», *Revista del Vinalopó*, 1, Petrer, Centre d'Estudis Locals del Vinalopó.

— (1999*c*): «La vocació de mestre i l'escola valenciana», *Arte y letras. Información*, 4 de novembre del 1999, Alacant, p. 2.

— (2000): «Les terres del Vinalopó a l'obra d'Enric Valor», *Revista del Vinalopó*, 3, Petrer, Centre d'Estudis Locals del Vinalopó.

— (2002): «Enric Valor, el mestre. Enric Valor per als mestres», dins *Enric Valor, un home de poble*, Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida – Editorial Denes, Paiporta, pp. 225-241, i també en la pàgina web: http://cat.bloctum.com/vicent/2008/03/31/enric-valor-el-mestre-enric-valor-per-als-mestres/

— (2008): «El paisatge toponímic d'Enric Valor», dins *Actes de la Societat d'Onomàstica*, Paiporta, Denes, núms. 108-109, pp. 67-82.

— (2008): «Paisatge, gent i costums en les Rondalles Valencianes d'Enric Valor», en *Folklore i romanticisme. Els estudis etnopoètics de la Renaixença*, Càller (Italia), Grafica del Parteolla, pp. 33-47.

— (2008): «Recollida i localització de les rondalles valencianes d'Enric Valor», pàgina web: http://cat.bloctum.com/vicent/2008/04/07/recollida-i-localitzacio-de-les-rondalles-valencianes-denric-valor/

— (2008): «Una passejada literària per Planisses de la mà d'Enric Valor», pàgina web: http://cat.bloctum.com/vicent/2008/04/14/una-passejada-literaria-perplanisses-de-la-ma-d%E2%80%99enric-valor/

— (2008): «Unitat didàctica. La II República i la Guerra Civil a Alacant: el testimoni d'Enric Valor», pàgina web: http://cat.bloctum.com/vicent/2008/03/31/unitat-didactica-la-ii-republica-i-la-guerra-civil-a-alacant-el-testimoni-denric-valor/

— (2009): «Literatura catalana popular a les terres del Carxe: una illa idiomaticocultural a Múrcia», en *Illes i insularitat en el folklore dels Països Catalans*, Arxiu de Tradicions de l'Alguer, Cagliari, Itàlia, pp. 53-67.

— (2010): «Enric Valor: el dret a la pau i al gaudi de la vida», *Levante-EMV*, 13 de gener de 2010, València, p. 27.

Brotons, Vicent [*et al.*] (1996): «Enric Valor o l'amor per la llengua», Seminari de Treball Enric Valor; assessorament, direcció i coordinació

Susanna Francés i Tomàs, Vicent Luna i Sirera; autors Vicent Brotons i Rico Alacant, Diputació.

Cadenas, Núria (2004): «La vida oculta d'Enric Valor. Volgudíssima Lola...», València, *El Temps*, núm. 1033, pp. 65-69.

— (2006): [entrevista a Toni Cucarella] «A Enric Valor, se'l menysté com a creador literari», València, *El Temps*, núm. 1127, p. 86.

Calders, Pere (1987): «Una salutació», *Serra d'Or* 336, p. 23.

Campillo, M. i Castellanos, J. (1988): «La novel·la al País Valencià. Enric Valor», dins *Història de la Literatura catalana*, vol. xi, Barcelona, Ariel, pp. 115-116.

Casanova i Herrero, Emili (1993): «Enric Valor: parlament a l'Olleria en 1991», *Alba,* viii, Ontinyent, pp. 219-221.

— (1996): «Aportacions d'Enric Valor a la lexicografia catalana: el *Vocabulari castellut* de 1948, d'Enric Valor i Josep Giner», *Actes Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 147-180.

— (1998): «El valencià i Valor», *Diari de les Balears: Balears cultural*, núm. 62, 15 de febrer del 1998, p. ii.

— (1998): «El lèxic valencià en les gramàtiques d'Enric Valor», *Tramuntana*, núm. 4, abril, València, pp. 18-19.

— (2000): «L'exemple lèxic. Dignificació literària del vocabulari popular valencià», *El País. Quadern*, 102, 20 de gener del 2000, València, p. 3.

— (2001): «Enric Valor i Vives (1911-2000)», *Estudis Romànics*, Barcelona, vol. xxiii, pp. 424-433.

— (2002*a*): «Justificació», dins *Enric Valor, Un home de poble*, Paiporta: Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA), pp. 11-12.

— (2002*b*): «Textos inèdits d'Enric Valor: fragments de traduccions de Gabriel Miró, una adaptació de Jordi des Racó i *El llibre de l'Infant*» dins *Enric Valor, Un home de poble*, Paiporta: Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA), pp. 101-130.

— (2003): «La traducció d'Enric Valor», en Voltaire, *L'Ingenu*, traducció d'Enric Valor, Denes, pp. 15-32.

— (2004): «La traducció d'Enric Valor», en Gabriel Miró, *Anys i llegües*, traducció d'Enric Valor, València: Comercial Denes, pp. 41-45 i 255-266.

Casanova, Emili – Vila, Alfons (1995): «El llibre de l'infant: unes beceroles inèdites d'Enric Valor», Ontinyent, *Almaig*, X, pp. 22-32.

Casanova, Emili – Mora, Ramon – Sanchis, Josep (2002): *Enric Valor, un home de poble: jornada d'estudi i homenatge a Enric Valor i la seua obra*, Paiporta: Denes.

Casp, Xavier (1951): «Rondalles valencianes d'Enric Valor», *Insula*, 15 d'abril del 1951.

Castelló, Gonçal (1997): «El meu amic Enric Valor», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre, 37/38*, Alacant. Diputació Provincial, pp. 17-20.

— (2001): «Una lluminària en la foscor del franquisme», dins *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant.

Cerdán Tato, Enrique (1997): «Una biografía a dentelladas», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, pp. 21-22.

— (2000*a*): «La tasca en què continuem compromesos», *El Pais, Quadern*, 102, p. 4, 20 de gener del 2000. Reproduït en *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant, 2001.

— (2000*b*): «Endavant amb perplexitat», Barcelona, *L'Avenç*, núm. 251, octubre, pp. 59-64.

Cervera, Alfons (1994): «Entrevista a Enric Valor», València, *Saó*, núm. 172, pp. 40-43.

Clara-Simó, Isabel (2001): «Recordant Enric Valor», dins *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant.

Climent, Eliseu (1997): «Enric Valor, escriptor i patriota», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, pp. 23-24.

— (2001): «Enric Valor, la llengua i la terra», dins *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant.

Climent Martínez, Josep Daniel (2002*a*): «Enric Valor i la llengua literària», dins *Enric Valor, un home de poble*, Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida – Editorial Denes, pp. 51-62.

— (2002*b*): «Les activitats lingüístiques d'Enric Valor i Vives anteriors a la Guerra Civil: el setmanari *El Tio Cuc* d'Alacant», dins *Enric Valor, un home de poble*, València, Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida – Editorial Denes, pp. 131-146.

— (2010*a*): «Enric Valor, en el record», *Posdata. Levante-EMV*, 15 de gener del 2010, pp. 1-2.

— (2010*b*): «Enric Valor i l'Agrupació Regionalista Alacantina (1933-1934)», *El Tempir* 24, Associació Cívica per a la Normalització del Valencià El Tempir, en premsa.

— (2010*c*): «Enric Valor i els cursos de llengua de Lo Rat Penat durant el franquisme», Actes del III Congrés d'Estudis de la Vall d'Albaida, Ontinyent, en premsa.

— (2010*d*): «In memoriam. En record d'Enric Valor», *Avui Cultura*, 21 de gener de 2010, Barcelona, p. 7.

Colomina Castanyer, Jordi (1991): «L'aportació d'Enric Valor a la formació de la llengua literària moderna», *Serra d'Or*, 377, Barcelona, maig 1991, pp. 385-386.

— (1995): «Enric Valor i la llengua normativa», dins *Els valencians i la llengua normativa*, Alacant, Institut de Cultura Juan Gil-Albert, pp. 173-188.

— (1996): «El lèxic valencià en l'obra d'Enric Valor», dins *Actes Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 223- 237.

— (1997): «L'aportació d'Enric Valor a la formació del valencià modern», *Saó*, 204, pp. 82-83.

— (1999*a*): «Laudatio acadèmica», 5 de novembre del 1999, pàgina web de la Universitat d'Alacant, http://www.ua.es/va/presentacion/doctores/valor/laudatio.htm. Reproduïda parcialment en *Barcella* 10, 2000, pp. 7-8

— (1999*b*): «Des de la Renaixença», *Arte y letras. Información*, 4 de novembre del 1999, Alacant, p. 3.

— (1999*c*): «El valencià popular i col·loquial en l'obra narrativa d'Enric Valor», dins *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 165-177.

COMES CASAS, Rosa (1999): «Fixar una rondalla: la singularitat d'Enric Valor», dins Vicent Salvador i Heike van Lawick (eds.): *Valoriana. Estudis sobre l'obra d'Enric Valor* (Col·lecció d'Estudis Filològics; 1), Castelló de la Plana: Universitat Jaume I, pp. 211-219.

CONCA, Maria (1996): «La riquesa fraseològica en la producció rondallística d'Enric Valor», dins *Actes Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 47-60.

— (1997): «La riquesa fraseològica en la producció rondallística d'Enric Valor», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, pp. 178-192.

— (1999): «L'estil fraseològic en les rondalles d'Enric Valor», *Eines*, 17, IES P. Eduard Vitòria, Alcoi, pp. 15-20.

— (2002): «De les rondalles a les novel·les: una anàlisi contrastiva en l'obra d'Enric Valor» dins *Enric Valor, Un home de poble*, Paiporta: Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA), pp. 69-82.

— (2003): «L'estil literari en el "Cicle de Cassana" d'Enric Valor, a partir de l'anàlisi fraseològica», en Anna Maria Compagna *et alii* (eds.): *Momenti di cultura catalana in un millennio*. Atti del VII Convegno dell'AISC (Napoli 22-24 maggio 2000). Liguori Editore; I, pp. 121-138.

COROMINA, Eusebi (2001): «Homenatge a Enric Valor i la seua obra (Agullent, 30 de setembre de 2000)», *Estudis Romànics*, Barcelona, pp. 371-372.

CUCARELLA, Toni (1999): «La novel·lística d'Enric Valor», *Eines* 17, IES P. Eduard Vitòria, Alcoi, pp. 21-26.

DURAN, Ángeles (1999): «El valor d'un poble», *Voxuji*, Servei de comunicació de la Universitat Jaume I, Castelló, p. 16.

ENGUIX, Salvador (1991): «Ochenta años de Valor: El lingüista y narrador valenciano prepara un nuevo diccionario y otra novela», Barcelona, *La Vanguardia*, 31 desembre 1991.

ESCANDELL, Dari (2010): «Enric Valor: ans, ara i sempre», *Caràcters*, 51, València, Universitat de València, p. 14.

ESCLAPEZ I AGULLÓ, Joan Antoni (2000): «La projecció cívica d'Enric Valor», *El Tempir*, 17, Associació Cívica per a la Normalització del Valencià El Tempir, pp. 7-11.

ESCRIVÀ PEIRÓ, Vicent (1971): «Un article de l'escriptor i gramàtic Enric Valor», *Serra d'Or*, Barcelona, núm. 139, abril, pp. 1-3.

— (1985*a*): «Enric Valor: vint-i-cinc anys de novel·la valenciana», *Aiguadolç. Revista de literatura*, 1, Marina Alta, Institut d'Estudis Juan Gil Albert, Diputació d'Alacant, pp. 27-34.

— (1985*b*): «Bibliografia sobre Enric Valor», *Aiguadolç. Revista de literatura*, 1, Marina Alta, Institut d'Estudis Juan Gil Albert, Diputació d'Alacant, pp. 34-35.

— (1985*c*): «Enric Valor: la novel·la com a fixació d'un món oblidat», Encontre d'escriptors del Mediterrani, 1, València, pp. 34-36.

— (1985*d*): «La narrativa d'Enric Valor: una tradició inventada», pròleg a *L'Ambició d'Aleix*, Gregal, València, pp. 5-25.

— (1986*a*): *L'obra literària d'Enric Valor*. València: Universitat de València, Departament de Filologia Catalana. Tesi doctoral dirigida per Jaume Pérez Muntaner.

— (1986*b*): «La circulació del saber en la narrativa d'Enric Valor», *Estudis de literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, I, Barcelona PAM, pp. 395-407.

— (1987): «La novel·la de la muntanya: el món possible», pròleg a *La idea de l'emigrant*, Gregal, València, pp. 5-14.

— (1988): «Aproximació als orígens narratius d'Enric Valor», pròleg a *Narracions perennes*, Gregal Llibres, València.

— (1991*a*): «Enric Valor, un narrador perenne», pròleg a *Sense la terra promesa*, *Obra literària completa*, vol. I, Tàndem, València, pp. IX-XXIX. Reproduït a *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, 1997, pp. 117-128.

— (1991*b*): «Enric Valor: el nucli narratiu inicial del "Cicle de Cassana"», *Serra d'Or*, Barcelona, núm. 377, maig, pp. 28-29.

— (1993): «La competència pluridisciplinar», València, *El Temps*, núm. 495, desembre, p. 19.
— (1996*a*): «L'amor en la narrativa d'Enric Valor», dins *Actes Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 137-146.
— (1996*b*): «L'anècdota com a memòria col·lectiva», *Un fonamentalista del Vinalopó i altres contarelles*, Tàndem, València, pp. 3-18.
— (1997): «Les ambicions d'Aleix», *Saó* 204, pp. 28-29.
— (1998): «Laudatio acadèmica del doctor Enric Valor», dins E. Valor, *Paraula de la terra. Escrits seleccionats*, Universitat de València, Col·lecció Honoris Causa, pp. 18-24.
— (1999): «La novel·lística d'Enric Valor», dins *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 297-306.
— (2001): «Enric Valor i la cultura del foc», dins *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant.
— (2002*a*): «Les fantàpolis valencianes», dins *Congrés Internacional de Toponímia i Onomàstica Catalanes*, València, Universitat de València / Editorial Denes, pp. 579-589.
— (2002*b*): «Les bases de la narrativa d'Enric Valor», dins *Enric Valor, Un home de poble*, Paiporta: Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA), pp. 21-26.
— (2002*c*): «La dona en el cicle de Cassana», dins *Enric Valor, Un home de poble*, Paiporta: Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA), pp. 83-99.
— (2004): «Enric Valor traductor de Gabriel Miró», en Gabriel Miró, *Anys i llegües*, València: Comercial Denes, pp. 27-40.
— (2008): «Enric Valor: la dona adolescent narrada en les rondalles», *Almaig, estudis i documents*, núm. 24, pp. 161-168.
— (2010): *L'obra literària d'Enric Valor*, Paiporta, Editoria Denes.
Espinós Felipe, Joaquim (1997): «Natura i cultura en les "novel·les d'Aitana" d'Enric Valor», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, pp. 146-150.

— (1999): «Elements rondallístics a la narrativa curta i les novel·les d'Enric Valor», *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 307-319.

— (2006): «*Campo de los almendros* de Max Aub i *Enllà de l'horitzò* d'Enric Valor. Dues visions del final de la Guerra Civil a Alacant», dins *Escritores, editoriales y revistas del exilio republicano de 1939*, Biblioteca del exilio, Universitat Autònoma de Barcelona, coord. por Manuel Aznar Soler, pp. 189-197.

Fernàndez Carrasco, Francesc (1989): «*Gorg* (1969-1972)», *Aiguadolç. Revista de Literatura*, núms. 9-10, Marina Alta, Institut d'Estudis Juan Gil Albert, Diputació d'Alacant. Dossier «Revistes valencianes de literatura», pp. 9-14.

Ferrando Francés, Antoni: (1987): «La passió per la llengua a través de la literatura», *Serra d'Or*, núm. 336, octubre del 1987, pp. 17-20. També dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant. Diputació Provincial, pp. 11-14, i *Papeles de Campanar*, València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, pp. 107-110.

— (1992): «Enric Valor, novel·lista», Barcelona, *Escola Catalana*, núm. 287, pp. 18-20.

— (1998): «Quatre veus i un país», València, *Caràcters*, núm. 4, pp. 17-18. N'hi ha versió en línia: http://www.traces.uab.es/tracesbd/caracters/ca004.pdf

Ferré, Xavier (1997*a*): «Rosa Serrano, *Enric Valor. Converses amb un senyor escriptor*», Barcelona, *Revista de Catalunya*, núm. 118, pp. 130-132.

— (1997*b*): «El món de vida d'Enric Valor», *Revista del Centre de Lectura de Reus*, 32, Reus, p. 17.

— (2001): «Sobre Enric Valor», *Revista de Catalunya*, núm. 158, pp. 24-34.

Ferrer, Antoni (1984): «Entrevista amb Enric Valor», dins *Saó*, 73, pp. 20-24.

Ferrer, Montserrat (1999): «L'obra d'Enric Valor i la integració dels aprenentatges lingüístics i literaris», dins *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 281-293.

FLUIXÀ, Josep A. (2008): «Valor com a exemple», València, *Caràcters*, núm. 43, p. 46.

FRANCÉS, Maria Àngels (2009): «Qüestió de gènere: dones isolades en les rondalles valencianes d'Enric Valor», dins *Illes i insularitat en el folklore dels Països Catalans*, a cura de Joan Armangué i Caterina Valriu, Arxiu de Tradicions de l'Alguer, Dolianova, (Itàlia), pp. 81-91.

FRANCÉS, S. i LUNA, V. (1996): *Enric Valor o l'amor per la llengua.* Alacant, Diputació d'Alacant, 1996.

FUSTER, Joan (1953): «Pròleg», a *Narracions de la Foia de Castalla*, Ed. Barcino, Barcelona, pp. 5-7.

— (1960): «Una novela valenciana», *Levante*, 25 de gener del 1960. Reproduït a *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, 1997, pp. 113-116.

GARCIA DEL TORO, Cristina – GARCIA IZQUIERDO, Isabel (1999): «La traducció de *L'ambició d'Aleix* a l'espanyol: anàlisi dels fraseologismes», dins *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 121-137.

GARCIA GRAU, Manel (1998): «Les Rondalles d'Enric Valor o la paraula com a terra de la memòria», *Escola Catalana*, 353, Barcelona, pp. 37-38.

— (1999): «El Valor del compromís social i literari», dins *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 341-343.

— (2000): «In memoriam», *Mediterráneo. Cuadernos*, 16 de gener del 2000, València, p. 5.

— (2002): «Enric Valor: el valor dels mots esdevinguts pàtria», dins *Les suspicàcies metòdiques*, Biblioteca Serra d'Or, PAM, Barcelona, pp. 25-27.

GARCÍA SEMPERE, Marinela (1997): «Maneres de contar històries a l'ambició d'Aleix», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, pp. 129-136.

GEA I VALOR, Maria Dolores (1992): «Les rondalles valencianes d'Enric Valor: una aproximació als secrets de la seua antroponímia i toponímia (en 13

rondalles de tema meravellós)», *Alba: revista d'estudis comarcals de la Vall d'Albaida*, núm. 7, pp. 105-122.

GINER I MARCO, Josep (1971): «Pròleg», a *Millorem el llenguatge* d'Enric Valor, València, Gorg, pp. V-VIII.

GÓMEZ LABRADO, Víctor (2002): «Escariano en la tradició fabulosa dels gegants negres, guardians de coves, jardins i castells», dins *Enric Valor, Un home de poble*, Paiporta, Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA), pp. 63-67.

— (2007): «Edició digital de Gorg», *Biblioteca Valenciana* 14, València, p. 18.

GONZÁLEZ I CATURLA, Joaquim (1992*a*): «Premsa periòdica en català i consciència nacional al país al segle XIX: el cas d'Alacant», Barcelona, *Revista de Catalunya*, núm. 66, pp. 51-62.

— (1992*b*): «Premsa periòdica en català i consciència nacional al País Valencià al segle XX: el cas d'Alacant i els inicis del nacionalisme», Barcelona, *Revista de Catalunya*, núm. 67, pp. 57-72.

— (1993): «Un cas especial de premsa satírica: *El Tio Cuc* d'Alacant», *Quaderns de Migjorn*, núm. 1, pp. 125-134.

— (1996): «Del text oral al text escrit. Algunes especificacions de les rondalles meridionals», dins *Actes Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 27-34.

— (1997): «Les rondalles d'Enric Valor», dins *Enric Valor, 86 anys*. *Canelobre*, 37/38, Alacant. Diputació Provincial, pp. 41-48.

— (2001): «Enric Valor i Alacant», dins *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant.

GRAU, Daniel P. (1992): «Una novel·la que esclata: el (re)naixement de la novel·la catalana al País Valencià», València, *El Temps*, núm. 410, abril del 1992, pp. 62-67.

GUMILLA, Maria Isabel – COMECHE, Rafael (1999): «De pollets i monedes: una rondalla d'Enric Valor», dins *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 203-210.

Haro Esplugues, Ramon (2002): «En recordança d'Enric Valor i Vives», dins *Enric Valor, Un home de poble*, Paiporta: Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA), pp. 13-15.

Iborra, Josep (1977): «La novel·la al País Valencià», *Arguments*, núm. 3, L'Estel, València.

— (1980): «Pròleg» a *Sense la terra promesa*, Prometeo, València, vol. i, pp. 9-17. [Reproduït en *OC*, vol. i, València, Tàndem, 1991, pp. xxxiii-xl.]

— (1983): «Enric Valor, un escriptor del poble», *Noticias al día,* 26 de juliol, p. 10.

— (1995): «Enric Valor: novel·la i societat», dins *Confluències*, Institució Alfons el Magnànim, València, pp. 61-67.

— (1997): «Coordenades de l'obra d'Enric Valor», dins Enric Valor, 86 anys. Canelobre, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, pp. 104-112.

— (2001): «El món social d'Enric Valor», dins *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant.

Janer Manila, Gabriel (1996): «Contar històries: conjugar la vida en imperfet», dins *Actes Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 35-45.

Juan-Mompó, J. (1995): «Hem parlat amb Enric Valor (entrevista)», *Torsimany*, 6, Benifaió, pp. 5-8.

— (1999): [Ressenya bibliogràfica:] «*Millorem el llenguatge*, de Valor, Enric. Sempre és bon moment de millorar el llenguatge», *Saó*, 232 p. 49.

Labrado, Víctor (2010): *Enric Valor. El valor de les paraules* [material didàctic per a Educació Secundària Obligatòria i Batxillerat], València, Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua.

Lacreu, Josep (1993): «Enric Valor: una fita de normalitat», *Dise*, 44, València, Universitat de València.

Lapiedra i Civera, Ramon (1998): «Pareules de cloenda», dins E. Valor, *Paraula de la terra. Escrits seleccionats*, Universitat de València, Col·lecció Honoris Causa, p. 57.

LARREULA, Enric (2001): «Enric Valor i Vives entrevistat per Enric Larreula», dins *Enric Valor (1911-2000). In memoriam*, Barcelona, Institució de les Lletres Catalanes, pp. 60-70.

LAWICK, Heike van (1993): «Enric Valor: mestre de la paraula», *Dise*, 44, València, Universitat de València.

—— (1999): «Les petges dels parlars en les *Rondalles* de Valor», dins *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 179-187.

LLOPIS I GUARDIOLA, Tomàs (1985): «Entrevista a Enric Valor», *Aiguadolç. Revista de literatura*, 1, Marina Alta, Institut d'Estudis Juan Gil Albert, Diputació d'Alacant, pp. 11-26.

— (1987): «Notes per a una lectura del "Cicle de Cassana"», Barcelona, *Serra d'Or*, núm. 336, pp. 20-21.

— (1996): «Sense la terra promesa una base antropològica», dins *Actes Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 103-126.

— (1997): «La focalització en *Temps de batuda*», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant. Diputació Provincial, pp. 157-164.

LLORENÇ, Alfons (1987): «Entrevista amb Enric Valor», dins *Europa de les Nacions*, núm. 1, pp. 5-8.

— (1987): «Enric Valor o la biografia d'una fidelitat», dins *Europa de les Nacions*, núm. 1, pp. 8.

LLORET ESQUEMBRE, Jaume (2001): «*El Tio Cuc* en globus», dins *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant.

LLUCH, Gemma (1984): *Les rondalles meravelloses d'Enric Valor: anàlisi estructural i comparativa*, tesi de llicenciatura dirigida per Antoni Tordera Sáez, València, Universitat de València.

— (1985): «Les rondalles meravelloses: Enric Valor», *La Rella*, 5, pp. 43-51.

— (1988): *De princeses i herois: la rondallística meravellosa d'Enric Valor*, València, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura.

— (1993*a*): «Enric Valor, la memoria del pueblo valenciano», *Cuadernos de literatura infantil y juvenil*, núm. 48, pp. 50-54.

— (1993*b*): «Qui és Enric Valor?», *Levante*, 1 desembre 1993.

— (1993*c*): «Enric Valor: novel·lista», *Dise* 44, València, Universitat de València, p. 8.

— (1996): «Quin tipus de lector proposen les rondalles d'Enric Valor?», dins *Actes Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 61-74.

— (1997): «Les contarelles d'Enric Valor», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, pp. 49-54.

— (1999): «Enric Valor, escriptor de rondalles», Barcelona, *Avui*, 30 de desembre del 1999.

— (2000*a*): «Les Rondalles d'Enric Valor, un text de culte al País Valencià», dins *Enric Valor (1911-2000). In memoriam*, Universitat Autònoma de Barcelona, pp. 13-20.

— (2000*b*): «Enric Valor, un símbol al País Valencià», Barcelona, *Serra d'Or*, núm. 486, pp. 50-52.

— (2002): «Pròleg» a *Enric Valor, Un home de poble*, Paiporta: Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA), pp. 9-10.

Lluch, G. i Serrano, R. (1995): *Noves lectures de les Rondalles Valencianes*, València, Tàndem-Albatros.

— (1997): «Les rondalles d'Enric Valor o la memòria del poble valencià», *Saó,* núm. 204. pp. 26-27.

Lluch, G., Serrano, R. i Pérez O. (1998): «Biobibliografia del Dr. Enric Valor», dins E. Valor, *Paraula de la terra. Escrits seleccionats*, Universitat de València. Col·lecció Honoris Causa, pp. 59-73.

Lluch, Gemma, Simbor, Vicent, Pitarch, Vicent (2001): *Enric Valor (1911-2000). In memoriam: homenatge acadèmic des de la Universitat Autònoma de Barcelona: creació literària i compromís lingüístic*, Barcelona, Institució de les Lletres Catalanes.

Lorenzo, Jaime (1984): «*El Tio Cuc*», *Canelobre* 2, Alacant, Institut Juan Gil Albert, pp. 10-16.

LOZANO, Josep (1999): «Incidència de l'obra d'Enric Valor en la generació dels 70», dins *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 337-340.

LUNA, Vicent (2000): «Enric Valor, un escriptor de Castalla», *Barcella*, 10, Banyeres, p. 9.

LUZÓN, Rubén (2004): «Voltaire contra la intolerància, *Caràcters* 27, València, p. 33

MAESTRE BROTONS, A. (2005): «De les narracions de cada dia a les narracions literàries: l'anècdota», dins *Estudis de llengua i literatura catalanes. Miscel·lània Joan Veny*, 6, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 235-256.

MARCO, Empar (1993): «Enric Valor, doctor honoris causa», *Dise*, 7, desembre 1993.

MARÍ, Rafa (1984): «Enric Valor, autor de *Rondalles valencianes*», *Noticias al día*, 13 de maig.

MARÍN I SORIANO, Emili J. (1996): «Enric Valor i l'Alcúdia» *Saó*, 202 (1996), pp. 44-45.

MARTÍ CASANOVA, Joan Carles (2000): «Enric Valor i Vives: el bon i millor tempir», *El Tempir* 17, Associació Cívica per a la Normalització del Valencià El Tempir, Elx, p. 2.

MARTINES, Vicent (1996): «Literatura i literaturalització», dins *Actes Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 75-101.

— (1997): «Literatura i literaturització: de María de França (s. XII) a Enric Valor», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, pp. 73-80.

MAS, J. A., MÍNGUEZ, X., ROMERO, F. (1999): «Per a una lectura políticament correcta de les Rondalles Valencianes d'Enric Valor», *Valoriana. Estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Universitat Jaume I, pp. 241-254.

MASSOT I MUNTANER, Josep (1980): «Enric Valor i el llenguatge», *Serra d'Or*, Barcelona, núm. 245, febrer, p. 54.

Micó i Navarro, Joan Antoni (2008): «Enric Valor i la Vall d'Albaida: el seu vincle familiar amb Bèlgida», dins *II Congrés d'Estudis de la Vall d'Albaida*, Institució Alfons el Magnànim, pp. 821-866.

Mínguez, Xavier (1992): «El Sud es mou», València, *El Temps*, núm. 412 (11 de maig), p. 62.

Miquel, Carme (1997): «Enric Valor vivenciat a l'escola», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, pp. 25-28.

Mira, Joan Francesc (1991): «El senyor Valor», València, *El Temps*, núm. 383, 21 d'octubre, p. 9. Reproduït en *El Temps*,814, València, pp. 82.

— (1993): «Senyor Valor», *Butlletí d'Acció Cultural del País Valencià*, València, desembre 1993, p. 3.

—(2001): «L'última carta del senyor Valor», dins *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant.

Mira i Pastor, Enric (1983): «Notes per a una crítica de l'obra literària d'Enric Valor», *La finestreta*, Centre Cultural Castallut, Castalla, pp. 2-3.

Miró, Ramon (2005): «Albero i Poveda, Jaume, "Les rondalles meravelloses i llegendes d'Enric Valor"», Barcelona, *Llengua & Literatura*, 16, pp. 476-478. http://www.iecat.net/pperiodiques/openlink.asp?URL=ShowArticleFile.asp?FileID={199C4B71-DE94-42DD-9983-D891F8709582}&FileType=application/pdf

Monferrer Daudí, Joan R. (1999): «Enric Valor, referit especialment al País Valencià», dins *Valoriana. Estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Col·lecció d'Estudis Filològics 1, Universitat Jaume I, pp. 53-71.

Montesinos, Anna I. (1999): «El lèxic de l'arquitectura i la construcció en el *Vocabulari fonamental* d'Enric Valor», dins *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 105-120.

Montoya Abat, Brauli (1996): «La normativa fonètica del gramàtic Enric Valor» dins *Actes Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 195-221.

— (1997): «El model de pronúncia valenciana d'Enric Valor», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant. Diputació Provincial, pp. 165-175.

— (1999): «La contribució d'Enric Valor a la llengua i la literatura del País Valencià», dins *Valoriana. Estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Col·lecció d'Estudis Filològics 1, Universitat Jaume I, pp. 347-356.

— (2000): «Enric Valor: la gramàtica i l'escriptura un deure patriòtic», *Mirall*, 111, abril/maig 2000, p. 23.

— (2002*a*): «El model de llengua oral d'Enric Valor en la gramàtica normativa valenciana», dins *Enric Valor, Un home de poble*, Paiporta: Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA), pp. 176-188.

— (2002*b*): «La representació del conflicte lingüístic en la literatura valenciana contemporània; amb un esguard especial a la narrativa valoriana», Barcelona, *Llengua & Literatura*, núm. 13, pp. 59-92. http://www.iecat.net/pperiodiques/openlink.asp?URL=ShowArticleFile.asp?FileID={D56D48B2-7A43-46C1-8871-604870B8F6C4}&FileType=application/pdf

— (2004): «Homenatge a Enric Valor, escriptor, folklorista i gramàtic (Castalla, 1911 – València, 2000). Presentació», *Homenatge als nostres pobles i a la seua gent. Primer cicle de conferències al sud del País Valencià*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, pp. 17-20.

Murillo i Ribes, Adolf (2006): *Sonant a Enric Valor: creació d'una banda sonora a partir d'una rondalla d'Enric Valor*.

Nicolàs, Fluvià (1984): «Enric Valor o l'amor per l'idioma», *El Temps*, núm. 26, València, Edicions del País Valencià, pp. 38-40.

Ninyoles, Rafael (1973): «Prólogo» a *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano*, València, Gorg, pp. v-viii.

— (1975): «Enric Valor: fons cultural i normalització», pròleg a *Obra Literària Completa*, vol. 1, Gorg, València, pp. 15-20.

OLBIOL, M. José (1991): «Soy como un personaje de Azorín», *El País*, 14 d'octubre del 1991, p. 7.

OLEZA, Joan (1981): «La literatura catalana al País Valencià. Entre l'autofàgia i la passió d'escriure», València, *Trellat*, núm. 4, pp. 26-35.

— (1982): «Pròleg» a *Obra Literària Completa*, vol. III, Fernando Torres editor, València, pp. 9-25.

— (1996): «Enric Valor: un novembre generós», *Noticiari de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana*, Barcelona, núm. 31, pp. 8-9. Enllaç: http://www.uv.es/entresiglos/oleza/pdfs/novembre.pdf

— (1997): «Història i èglogа en les novel·les de Cassana», *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant. Diputació Provincial, pp. 152-156. Enllaç: http://www.uv.es/entresiglos/oleza/pdfs/cassana.pdf

OLIAG, Neus (1976): «Transcripció, intervenció, transformació», pròleg a *Obra Literària Completa*, vol. II, Gorg, València, pp. 9-21.

— (1977): «Rondalles valencianes», Barcelona, *Serra d'Or*, núm. 214, juliol del 1977.

ORDINYANA BATALLER, Joan Esteve (1999): «Elements rondallístics a la narrativa curta i les novel·les d'Enric Valor», dins *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 321-335.

PAYÀ RAMOS, Consol (1999): «Discurs de cloenda de les Jornades sobre Enric Valor», *Eines*, 17, IES P. Eduard Vitòria, Alcoi, pp. 37-38.

PERAIRE, Joan (1999): «Funcions discursives dels marcadors d'integració linial en les *Rondalles* d'Enric Valor», dins Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 139-161.

PÉREZ I MORAGÓN, Francesc (1993): «Continuïtat de les "Normes de Castelló". Apunts sobre normativa (1932-1992)», *Jornades de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans a Castelló*, Barcelona – Castelló, Institut d'Estudis Catalans - Universitat Jaume I, pp. 21-28.

— (1997): «En la postguerra inacabable», *Saó*, 204, pp. 24-25.

— (2000): «Enric Valor, el verb o la paraula», València, *El Pais, Quadern*, 102, p. 4, 20 de gener del 2000.

Pérez Muntaner, Jaume (1991): «L'evolució del realisme d'Enric Valor en les "Narracions intranscendents"», *Serra d'Or*, Barcelona, núm. 377, pp. 25-27.

— (1996): «L'evolució del realisme en la narrativa d'Enric Valor», dins *Actes Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 127-136.

— (2000): «Paraules per a Enric Valor», Barcelona, *Revista de Catalunya*, núm. 148, pp. 3-5.

Pérez Saldanya, Manuel (1998): «Mots preliminars», dins E. Valor, *Paraula de la terra. Escrits seleccionats*, Universitat de València, Col·lecció Honoris Causa, pp. 11-13.

Pérez Sanz, Núria (1984): *Les rondalles meravelloses d'Enric Valor: estructures i estil*, tesi de llicenciatura dirigida per Antoni Tordera Sáez, València, Universitat de València, Facultat de Filologia.

Pérez Silvestre, Oscar (1996): [Ressenya bibliogràfica:] «*Un fonamentalista del Vinalopó i altres contarelles*, de Valor i Vives, Enric. El valor de l'anècdota», *Saó*, 202 p. 49.

— (1997*a*): «Els preàmbuls d'un compromís (1933-1936)», *Saó*, 204, pp. 74-75.

— (1997*b*): [Ressenya bibliogràfica:] «Enric Valor o l'amor per la llengua, AD. *Enric Valor i els infants*», *Saó*, 205, pp. 45.

— (1998): «Escrits seleccionats», dins E. Valor, *Paraula de la terra. Escrits seleccionats*, Universitat de València, pp. 77-81.

— (2000): «Gràcies, senyor Valor», *Saó*, 236 pp. 36-37.

Peris, C. (1997): «Xerrant amb Enric Valor», *Veus alternatives* 7, Barcelona-València-Palma, Associació Cultural Miquel Grau i Centre d'Estudis i promocions d'Activitats Socials Alternatives, pp. 34-38.

Pi de Cabanyes, Oriol (coord.) (1991): «Valor i Vives, Enric», *Qui és qui*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, p. 274.

PIERA, Josep (1987): «Enric Valor: un clàssic, finalment», *Noticiari de l'AELC*, Barcelona, núm. 2, p. 3.

PITARCH I ALMELA, Vicent (1977); «Pròleg» a *Curs mitjà de gramàtica catalana: referida especialment al País Valencià*, València, E. Climent, pp. 7-8.

— (1996): «Enric Valor, la noble causa de la llengua», *Actes Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 181-194.

— (1998): «Enric Valor, un empelt mallorquí», *Diari de les Balears: Balears cultural*, núm. 62, 15 de febrer del 1998, p. II. Reproduït en *Tramuntana Universitària*, 4, 25 d'abril del 1998, p. 8.

— (2000*a*): «Enric Valor, model proscrit», *Serra d'Or*, Barcelona, núm. 482, pp. 26-27.

— (2000*b*): «El valor de la llengua», *La Vanguardia*, 28 de gener del 2000. Reproduït en *Llenguatge. Articles de La Vanguardia (1999-2002)*, Institut d'Estudis Catalans, Biblioteca Filològica, LIX, Barcelona, 2006.

— (2001*a*): «Enric Valor i Vives. 1911-13.1.2000», dins Institut d'Estudis Catalans. Memòria del curs 1999-2000, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, pp. 160-163.

— (2001*b*): «Enric Valor, la percepció de la llengua», dins *Enric Valor (1911-2000), In memoriam*, Universitat Autònoma de Barcelona, pp. 51-59.

— (2002*a*): *Converses amb Joan Simón, Enric Valor i Rafael Súria: homenatge a les Normes de Castelló*, Benicarló: Alambor.

— (2002*b*): «Enric Valor: la percepció de la llengua», dins *Enric Valor, Un home de poble*, Paiporta: Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA), pp. 243-250.

PONS, Jesús (1999): «Enric Valor: l'amor a la paraula», *Eines* 17, IES P. Eduard Vitòria, Alcoi, pp. 30-36.

PRADILLA CARDONA, Miquel Àngel (2007): «El policentrisme normatiu: una nova conjuntura estandaritzadora per a la llengua catalana?», dins *Entorn i vigència de l'obra de Fabra. Actes del II Col·loqui Internacional La lingüística de Pompeu Fabra*, a cura d'Anna Montserrat i Olga Cubells, Valls, Cossetània edicions, pp. 133-153.

PUJADÓ, Miquel (2001): «Toni Mestre, "La Mare dels peixos"», *Serra d'Or*, Barcelona, núm. 495, p. 76.

QUIQUE (2000): «Sobre Enric Valor i Vives», *Saó*, 237 p. 4.

RAFEL, Joaquim (1999): «Valor i el lèxic català», *Valoriana. Estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Col·lecció d'Estudis Filològics 1, Universitat Jaume I, pp. 75-104.

RAMIRO ROCA, Enric (1996): «Noves lectures de les rondalles valencianes», Barcelona, *Escola Catalana*, núm. 328, p. 39.

— (2000): «Enric Valor o la terra compromesa», *Sembra*, 4, Escola Valenciana, València, pp. 18-19.

RECIO, Carles (1991): [Ressenya bibliogràfica:] «*Vocabulari escolar*, de VALOR I VIVES, Enric. Enric Valor, lexicògraf», *Saó*, 138 p. 58.

RICO, Albert – SOLÀ, Joan (1995): *Gramàtica i lexicografia catalanes: síntesi històrica*, València, Universitat de València.

RIPOLL I MIRA, Enric (1999): «L'ensenyament públic amb Enric Valor», *Eines* 17, IES P. Eduard Vitòria, Alcoi, pp. 13-14.

ROCA, Rafael – PÉREZ, Òscar (1996): «Entrevista a Enric Valor», *Saó*, 192, pp. 18-19.

RODA, Lluís (1996): «Conflicte entre dos mons», Barcelona, *Avui Cultura*, 27 de juny del 1996, p. 4.

— (1997): «La perdició d'Aleix. Una interpretació psicològica, sociològica, ideològica i simbòlica», dins Enric Valor, 86 anys. Canelobre, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, pp. 138-144.

RODRÍGUEZ ALMODÓVAR, Antonio (2000): «La verdad de Enric Valor», *Cuadernos de literatura infantil y juvenil*, núm. 125, pp. 15-17.

RODRÍGUEZ ALMODÓVAR, Antonio – LLUCH, Gemma (1999): «Enric Valor i la cultura popular europea», dins *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 191-202.

RODRÍGUEZ BERNABEU, Emili (1997): «Enric Valor i la meua generació», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, pp. 29-32.

— (2001): «Enric, el caçador», dins *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant.

Rodríguez Castelló, Manuel (1996): «Això diu que era: una proposta didàctica sobre dues rondalles», dins *Actes Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 21-26.

Roig i Vila, Rosabel i Maria E. (1997): «Les rondalles de les Valls de Guadalest i de L'Algar», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, pp. 63-72.

Romans, Vicent (2000): «Al mestre Enric Valor i Vives», *Imatges* 14, Alcoi, p. 23.

Ruiz Torres, Pedro (1998): «Presentació», dins E. Valor, *Paraula de la terra. Escrits seleccionats*, Universitat de València, Col·lecció Honoris Causa, pp. 9-10. Reproduït en *Las Provincias*, 14 de gener del 2000, p. 5.

Salom, Josep (2002): «Un homenatge a Enric Valor», Barcelona, *Llengua & Literatura*, núm. 13, pp. 404-408.

http://www.iecat.net/pperiodiques/openlink.asp?URL=ShowArticleFile.asp?FileID={4CADDE73-E959-4B85-A8FE-9DC94B35B9C3}&FileType=application/pdf

Salvador, Vicent (1999): «Laudatio acadèmica», dins *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*. Castelló de la Plana. Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 15-18.

— (1999): «La llengua, i el barret, del Sr. Valor», Barcelona, *Avui*, 30 de desembre del 1999.

— (2001): «Periodisme i fet literari: el cas de Gorg», dins *Els arxius del discurs: episodis valencians d'història social de la llengua i la literatura*, València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 205-214.

Salvador, Vicent – Lawick, Heike van (eds.) (1999): *Valoriana: estudis sobre l'obre d'Enric Valor*, Castelló: Universitat Jaume I.

Salvador, Vicent – Piquer, Adolf (1992): «Estudi introductori» dins *Vint anys de novel·la catalana al País Valencià*, València, Tres i Quatre, pp. 7-40.

Sànchez Soler, Marià (2001): «Del gran Valor», dins *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant.

Sanchis Guarner, Manuel (1966): «Pròleg per als valencians» a E. Valor *Curso de lengua Valenciana*, València, pp. 5-7.

— (1970): «Pròleg» a *Meravelles i Picardies*, vol. ii, L'Estel, València, pp. 7-10. [Reproduït en *OLC*, vol. i, València, Gorg, 1975, pp. 9-13].

Santamaria i Picó, Vicent Josep (1996): «Cosmos i simbologia en *L'ambició d'Aleix*», dins *Actes Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 239-254.

San Abdon, Josep M. (2003): «Converses sobre un temps i un país», Barcelona, *Avui Cultura*, 9 de gener del 2003, p. 12.

Saragossà i Alba, A. (2002): «Introducció a l'aportació gramatical d'Enric Valor», dins *Enric Valor, un home de poble*, Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida – Editorial Denes, pp. 147-173.

Sarsanedas, Jordi (1971): «No tant, no tant...», *Serra d'Or*, Barcelona, núm. 140, maig, pp. 1-2.

Segarra, Mila (1999): «Enric Valor i la llengua normativa», dins *Valoriana. Estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Col·lecció d'Estudis Filològics 1, Universitat Jaume I, pp. 27-51.

Serrano, Rosa (1991): «Més coses sobre el Sr. Valor», València, *Saó*, núm. 145, octubre del 1991, p. 10.

— (1993): «Un home que sap qui és i d'on és», *Levante-EMV*, València, 1 de desembre del 1993.

— (1995): *Enric Valor. Converses amb un senyor escriptor*, València, Tàndem Edicions.

— (1996): «*Rondalles valencianes* de Enric Valor», *Cuadernos de literatura infantil y juvenil*, núm. 89, pp. 54-56

— (1997): «Enric Valor: home de paraules, mestre entranyable», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant, Diputació Provincial, pp. 33-36.

— (1998): «Felicitemos al señor Valor», *El País. Comunidad Valenciana*, 23 d'agost del 1998, p. 2

— (1999*a*): «Enric Valor, un escriptor i una obra a descobrir», *Avui*, 30 de desembre del 1999.
— (1999*b*): «El valuós senyor Valor», *Faristol* 34, pp. 16-18.
— (1999*c*): «Les rondalles d'Enric Valor i l'escola: una reflexió personal», dins *Valoriana: estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Publicacions de la Universitat Jaume I, pp. 235-239.
— (2000*a*): «Amb Enric Valor en el record», Banyeres, *Barcella*, 10, p. 8.
— (2000*b*): «Enric Valor. Enllà de l'horitzó», *Imatges* 14, Alcoi, p. 22.
— (2004): «Pròleg», a *Rondalles valencianes*, d'Enric Valor; selecció i adaptació, Rosa Serrano; Madrid, Las mejores obras de la literatura de la Comunidad Valenciana, 33. Biblioteca *El mundo*).
Serrano, Rosa i Lluch, Gemma (1997): «Les Rondalles d'Enric Valor o la memòria del poble valencià», *Saó*, 204 pp. 26-27.
— (1998): *Homenatge a Enric Valor*, Gandia, Ajuntament de Gandia i Tàndem Edicions.
Serrano, Rosa, Ferré, Xavier i Salvador, Vicent (2000): «Enric Valor» [enregistrament sonor], Reus, Centre de Lectura. Conferència celebrada el 5 d'abril del 2000.
Simbor Roig, Vicent (1991): «La novel·la de la postguerra al País Valencià (1939-1972): entre la problemàtica llengua literària i el desfasament estètic», València, *Caplletra*, núm. 10, pp. 51-81.
— (1992): «La normativització de la llengua al llarg del segle», València, *Saó*, núm. 149, febrer del 1992.
— (1998): «La novel·la actual al País Valencià i breu notícia de la literatura autobiogràfica», *Serra d'Or*, Barcelona, núm. 457, pp. 24-28.
— (2000): «Enric Valor, senyor de la paraula», Barcelona, *Serra d'Or*, núm. 485, maig del 2000, pp. 21-25.
— (2002): «Enric Valor, narrador a contrapèl», dins *Enric Valor (1911-2000). In memoriam*, Universitat Autònoma de Barcelona, pp. 21-50. Reproduït en *Enric Valor. Un home de poble*, Paiporta: Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA), pp. 27-49.

SIMBOR, Vicent i CARBÓ, Ferran (1993): «La narrativa», dins *Literatura actual al País Valencià (1973-1992)*, IUFV-PAM, València-Barcelona, pp. 85-176 i 169-173.

SIRERA, Josep Lluís (1990): «Sobre fades, bruixes i prínceps encantats», *El Temps*, València (1990, 5 de novembre), p. 89.

TARÍN, S. – HERNÁNDEZ, A. – NAVARRET, A. (1998): «Enric Valor i Vives. Entrevista», *Tramuntana Universitària* 4, València, Entesa d'Estudiants Valencians i Universitat de València, pp. 14-16.

TORRES, Estanislau (1961): «L'ambició d'Aleix, d'Enric Valor», Barcelona, *Serra d'Or*, núm. 4, p. 15.

TRIADÚ, Joan (1992): «Cicle de Cassana: *Sense la terra promesa. Temps de batuda. Enllà de l'horitzó*», Barcelona, *Serra d'Or*, núm. 386, febrer del 1992, pp. 52-53.

— (1996): «Rosa Serrano, *Enric Valor. Converses amb un senyor escriptor*», Barcelona, *Serra d'Or*, núm. 441, p. 70.

TRIGO, Xulio R. (1991): «Enric Valor. El plaer de narrar», València, *El Temps*, núm. 390, desembre del 1991, p. 91.

— (1992): «El "Cicle de Cassana": una interpretació del segle XX», Barcelona, *Avui. Cultura*, 4 de gener del 1992, p. II.

VALOR I HERNÁNDEZ, Enric (2001): «Una certa semblança d'Enric Valor», dins *Enric Valor. Llibret literari*, Foguera Sant Nicolau de Bari i Benissaudet, Alacant.

VENTURA, Vicent (1997): «Enric Valor, un amic admirat», dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant. Diputació Provincial, pp. 15-16.

VENTURA MELIÀ, Rafael (1984): «Enric Valor», *Papers d'Educació i Cultura* 1, València, Conselleria de Cultura, p. 26.

— (2003): «Ingenus, sota l'envelat del circ, perplexos», dins *L'ingenu. Història vertadera treta dels manuscrits del Pare Quesnel*, de Voltaire, Paiporta, Denes.

VIADEL, Francesc (1998): «Sentit homenatge dels Països Catalans a Valor», *El Temps*, València, 4 de maig del 1998, p. 31.

VIDAL, Agnès (2008): «Enric Valor i el món de les rondalles», Barcelona, *Lletres*, núm. 35, octubre/novembre del 2008.

YSERN LAGARDA, Josep Antoni (1999): «Els elements meravellosos dins el "Recull d'exemples"», *Actes de l'Onzè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*, Volum II. Barcelona, Abadia de Montserrat, pp. 387-412).

ZABALA, Fernanda (2003): *125 valencianos en la història*, Editorial Carena, València, pp. 245-246.

BIBLIOGRAFIA

ADELL, Marc Vicent (1994): «Entrevista a Francesc Ferrer Pastor», *Saó* 170, pp. 25-27, València.

ALBEROLA, Miquel (1992): «"Sempre he estat un foraster", entrevista a Enric Valor», *El Temps*, núm. 396, 20 de gener del 1992, pp. 57-59, València.

— (2000): «"Hi ha un complot contra la llengua en l'església", entrevista a Francesc Ferrer Pastor», *El Temps*, núm. 840, 18 de juliol del 2000, pp. 60-63, València.

All-i-oli (1997): «Entrevistem a... Enric Valor», *All-i-oli*, 120, València.

ARCHILÉS, Ferran (2006): «Acords i desacords. Valencianisme polític i identitat valenciana contemporània», Catarroja, *Afers* 55, pp. 481-510.

BALLESTER, Josep (1992*a*): *Temps de quarentena (1939-1959)*, València, Eliseu Climent, editor.

— (1992*b*): «Entre Laip i Èdip: a propòsit de l'enfrontament generacional en la postguerra al País Valencià», *Miscel·lània M. Sanchis Guarner*, PAM, Barcelona, pp. 225-239.

— (2000): «Tot un escriptor», *Levante – El Mercantil Valenciano*, 14 de gener del 2000, València.

BELTRAN, Adolf (1983): «Entre la gramàtica i la literatura», *Generalitat*, febrer 1983, València, Generalitat Valenciana.

BENAVENT, Elisa – CASANOVA, Emili (1999): «Els inicis del moviment nacionalista valencià a través de les "Cartes al Director" de la revista *Gorg* (1969-1972)», València, *Comunicación y Estudios Universitarios*, núm. 9, València, pp. 159-170.

Bernat, Francesc – Favà, Xavier (1992): «La llista de RTVV (1990): Estudi lexicogràfic», dins Joan Solà *Sobre lexicografia catalana actual*, Barcelona, Editorial Empúries, pp. 75-121.

Blasco, Ricard (1981): «Una lectura de Carles Salvador», introducció a Carles Salvador *Poesia*, València, Institució Alfons el Magnànim, pp. 7-99.

Bonet, Sebastià (2000): *Les gramàtiques normatives valencianes i balears del segle xx*, València, Col·lecció Biblioteca lingüística catalana, Universitat de València.

Brotons, Vicent (2002): «Enric Valor, el mestre. Enric Valor per als mestres», dins *Enric Valor, un home de poble*, Paiporta, Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida – Editorial Denes, pp. 225-241, i també en la pàgina web: http://cat.bloctum.com/vicent/2008/03/31/enric-valor-el-mestre-enric-valor-per-als-mestres/.

Bru i Vidal, Santiago (1963): *Les terres valencianes durant l'època romana*, València, L'Estel, pp. 111-114.

Burguera, Francesc de Paula (1991): *És més senzill encara: digueu-li Espanya*, València, Tres i Quatre.

Carbó, Ferran (1994): «Carles Salvador en la cruïlla de la recuperació poètica valenciana», *Caplletra* 16, València, Institut de Filologia Valenciana, pp. 167-182.

Carbó, Ferran – Simbor, Vicent (1993): *La recuperació literària en la postguerra valenciana (1939-1972)*, València, Institut de Filologia Valenciana, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Casanova i Herrero, Emili (1996): «Aportacions d'Enric Valor a la lexicografia catalana: el *Vocabulari castellut* del 1948, d'Enric Valor i Josep Giner», *Actes del Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 147-180.

— (1997): «*Sicània* (1958-1959): El procés de fer una revista valencianista, a través de la correspondència de Josep Giner i Nicolau Primitiu», València, *Comunicación y Estudios Universitarios*, núm. 7, pp. 165-187.

— (2000): «L'exemple lèxic. Dignificació del vocabulari popular valencià», *Quadern*, 120, *El País*, 20 de gener del 2000, València.

— (2001): *Enric Valor i Vives (1911-2000)*, *Estudis Romànics*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, vol. XXIII, pp. 424-433.

— (2002): «Textos inèdits d'Enric Valor: fragments de traduccions de Gabriel Miró, una adaptació de Jordi des Racó i *El llibre de l'Infant*», dins *Enric Valor, Un home de poble*, Paiporta, Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA), pp. 101-130.

— (2003): «La traducció d'Enric Valor», en Voltaire, *L'Ingenu*, traducció d'Enric Valor, Paiporta, Denes, pp. 15-32.

— (2004): «La traducció d'Enric Valor», en Gabriel Miró *Anys i llegües*, traducció d'Enric Valor, Paiporta, Denes, pp. 41-45.CASANOVA, Emili – VILA, Alfons (1995): «*El llibre de l'infant*: unes beceroles inèdites d'Enric Valor», Ontinyent, *Almaig*, X, pp. 22-32.

CASTELLÓ, Remei (2000): «Francesc Ferrer Pastor rep la medalla de la Universitat», València, *Nou Dise*, 83, 3 de febrer.

CLIMENT MARTÍNEZ, Josep Daniel (2001): «Cinquanta anys de la *Gramàtica valenciana* de Carles Salvador», *Saó* 256, pp. 39-41, València.

— (2002*a*): «Enric Valor i la llengua literària», dins *Enric Valor, un home de poble*, Paiporta, Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida – Editorial Denes, pp. 51-62.

— (2002*b*): «Les activitats lingüístiques d'Enric Valor i Vives anteriors a la Guerra Civil: el setmanari *El Tio Cuc d'Alacant*», dins *Enric Valor, un home de poble*, Paiporta, Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida – Editorial Denes, pp. 131-146.

— (2004): «Josep Giner i Marco i els cursos de llengua de Lo Rat Penat», Ontinyent, *Almaig* XX, pp. 122-132.

— (2007): *Les Normes de Castelló. L'interés per la llengua dels valencians al segle XX*, València, Acadèmia Valenciana de la Llengua.

— (2008*a*): «Carles Salvador i la divulgació de les normes de Castelló», dins *Vida amunt i nacions amunt. Pensar el País Valencià en temps de globalització*, València, Universitat de València, pp. 289-317.

— 2008*b*): «Nicolau Primitiu i l'ensenyament del valencià (1931-1936)», dins *Actes del II Congrés d'Estudis de la Vall d'Albaida*, València, Institució Alfons el Magnànim, pp. 423-449.

— (2009): «Valencià a l'escola, 75 anys de reivindicacions«, *Levante – El Mercantil Valenciano, Posdata*, 5 de juny, pp. 1-2, València.

Checa Godoy, Antonio (1989): *Prensa y partidos políticos durante la II República*, Salamanca, Universidad de Salamanca.

Colomer Ferràndiz, Agustí (1996): *Retrobar la tradició. El valencianisme d'inspiració cristiana de la postguerra a la transició*, València, Editorial Saó, Col·lecció *Paraules i vides*, 2.

— (2007): *Temps d'Acció. Acció Nacionalista Valenciana (1933-1936)*, Paiporta, Editorial Denes.

Colomina Castanyer, Jordi (1991): «L'aportació d'Enric Valor a la formació de la llengua literària moderna», Barcelona, *Serra d'Or*, 377, maig 1991, pp. 385-386.

— (1994): «Un tast dels vocabularis bilingües valencians actuals», *Caplletra*, 17, València, Institut de Filologia Valenciana, pp. 157-178.

— (1995): *Els valencians i la llengua normativa*, Alacant, Institut de Cultura Juan Gil Albert, Diputació d'Alacant.

— (1997): «L'aportació d'Enric Valor a la formació del valencià modern», dins *Saó*, 204, pp. 82-83, València.

Coromines, Joan (1980): «Prefaci», dins *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, Barcelona, Curial Edicions Catalanes, p. xii.

Cortés, Santi (1990): «L'aportació valenciana a les revistes literàries clandestines de postguerra: Esclat», *Miscel·lània Joan Bastardas*, iii, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 189-201.

— (1995): *València sota el règim franquista (1939-1951)*, València, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Biblioteca Sanchis Guarner, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

— (2002): *Manuel Sanchis Guarner. Una vida per al diàleg*, València-Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, Biblioteca Sanchis Guarner, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

— (2006): *Ensenyament i resistència cultural. Els Cursos de Llengua de Lo Rat Penat (1949-1975)*, Paiporta, Editorial Denes.

Cucó, Alfons (1971): *El valencianisme polític, 1874-1936*, València, Col·lecció Garbí 2.

— (1999): *El valencianisme polític, 1874-1839*, Edició ampliada i revisada, Catarroja, Afers.

Cucó, Alfons – Cortés, Santi (1997): *Llengua i política, cultura i nació. Un epistolari valencià durant el franquisme*, València, Tres i Quatre.

DD. AA.: «Enric Valor, vuitanta anys: perspectiva d'una creació literària», monogràfic de *Serra d'Or*, Barcelona, núm. 377, maig del 1991.

DD. AA.: «Enric Valor, 86 anys», monogràfic de *Canelobre*, Alacant, núm. 37-38, 1997.

Escrivà, Vicent (1971): «Un article de l'escriptor i gramàtic Enric Valor», *Serra d'Or*, Barcelona, núm. 139, abril del 1971.

— (1986): *L'obra literària d'Enric Valor* / tesi doctoral dirigida per Jaume Pérez i Muntaner, València: Universitat de València, Departament de Filologia Catalana.

— (1988): «Aproximació als orígens narratius d'Enric Valor», pròleg a *Narracions perennes*, València, Gregal Llibres.

— (1998): «Laudatio Acadèmica», dins *Paraula de la terra*, Col·lecció Honoris Causa, València, Universitat de València.

— (2004): «Enric Valor traductor de Gabriel Miró», en Gabriel Miró, *Anys i llegües*, València: Comercial Denes, pp. 27-40.

Fernàndez Carrasco, Francesc (1989): «Gorg (1969-1972)», *Aiguadolç*, núm. 9-10. Dossier: Revistes valencianes de literatura, pp. 9-14.

Ferrando Francés, Antoni: (1987): «La passió per la llengua a través de la literatura», *Serra d'Or*, núm. 336, octubre del 1987, pp. 17-20. També dins *Enric Valor, 86 anys. Canelobre*, 37/38, Alacant. Diputació Provincial, pp. 11-14 i *Papeles de Campanar*, València, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència, pp. 107-110.

— (1997): «La trajectòria biogràfica i intel·lectual de Josep Giner i Marco», *Alba, Revista d'estudis comarcals de la Vall d'Albaida*, núm. 12, Ontinyent, Ajuntament d'Ontinyent, pp. 113-125.

— (2000): «L'herència d'un home de lletres. Una vida i una obra arrelades a un país», *Quadern*, 120, *El País*, 20 de gener del 2000, València.

Ferrando, Antoni – Cortés, Santi (1998): [estudi preliminar i edició crítica a] *Josep Giner: Obra filològica (1931-1991)*, València, Institut de Filologia Valenciana / Editorial Denes.

Ferré, Xavier (2000): *No tot era Levante feliz. Nacionalistes valencians (1950-1960)*, Benicarló, Edicions Alambor.

— (2001): «Sobre Enric Valor», *Revista de Catalunya*, Barcelona, núm. 158, pp. 24-34.

— (2004): «Orígens del Secretariat d'Ensenyament de l'Idioma», dins *Carme Miquel, una mestra del País*, València, Editorial Saó, pp. 85-99.

Ferrer, Antoni (1984): «Entrevista amb Enric Valor», dins *Saó*, 73, pp. 20-24, València.

Ferrer Díez, Luisa (2000): «Anys difícils», dins *Història de Lo Rat Pena*t, València, Lo Rat Penat, pp. 237-238.

Fuster, Joan (1993): *Epistolari Joan Fuster – Vicenç Riera Llorca*, a cura de Josep Ferrer i Costa i Joan Pujadas i Marquès, Barcelona, Curial.

— (2000): *Correspondència*, vol. 4, a cura d'Antoni Ferrando, València, editorial Tres i Quatre.

GIL, Alfonso (2007): «Introducció» dins Juan Alfonso Gil Albors *Obra completa en valencià 2*, València, Institució Alfons el Magnànim.

GINER I MARCO, Josep (1961): «Qüestions de llengua literària i llengua popular: usos de l'infinitiu», València, *Valencia Cultural*, 10, pp. 4-5.

— (1971): «Pròleg», a *Millorem el llenguatge* d'Enric Valor, València, Gorg, pp. V-VIII.

— (1998): *Obra filològica (1931-1991)*, estudi preliminar, edició crítica i índex a cura d'Antoni Ferrando i Santi Cortés, València, Editorial Denes.

GONZÁLEZ I CATURLA, Joaquim (1992*a*): «Premsa periòdica en català i consciència nacional al país al segle XIX: el cas d'Alacant», Barcelona, *Revista de Catalunya*, núm. 66, pp. 51-62.

— (1992*b*): «Premsa periòdica en català i consciència nacional al País Valencià al segle XX: el cas d'Alacant i els inicis del nacionalisme», Barcelona, *Revista de Catalunya*, núm. 67, pp. 57-72.

— (1993): «Un cas especial de premsa satírica: *El Tio Cuc* d'Alacant», Quaderns de Migjorn, núm. 1, pp. 125-134.

HUGUET, Jesús (2000): «Literatura es pronuncia Valor», *Levante – El Mercantil Valenciano*, 14 de gener del 2000, València.

Informe sobre la llengua al País Valencià, Facultat de Filologia, València, 1978.

IGUAL I ÚBEDA, Antonio (1959): *Historia de Lo Rat Penat*, València, Ajuntament de València.

LACREU, Josep (1993): «Enric Valor: una fita de normalitat», *Dise*, 44, València, Universitat de València.

LAWICK, Heike van (1993): «Enric Valor: mestre de la paraula», *Dise*, 44, València, Universitat de València.

LLOPIS I GUARDIOLA, Tomàs (1985): «Entrevista a Enric Valor», *Aiguadolç. Revista de literatura*, 1, Marina Alta, Institut d'Estudis Juan Gil Albert, Diputació d'Alacant, pp. 11-26.

Llorente i Falcó, Teodoro (1939): «La tribuna de los Juegos Florales de Lo Rat Penat» dins *Las Provincias* (14 de juliol del 1939), València.

Lluch, Gemma (2000): «Enric Valor, un símbol al País Valencià», *Serra d'Or*, Barcelona, núm. 486, juny del 2000.

Lorenzo, Jaime (1984): «El Tio Cuc», *Canelobre*, 2, Alacant, Institut Juan Gil Albert, pp. 10-16.

Micó i Navarro, Joan Antoni (2008): «Enric Valor i la Vall d'Albaida: el seu vincle familiar amb Bèlgida», dins *II Congrés d'Estudis de la Vall d'Albaida*, València, Institució Alfons el Magnànim, pp. 821-866.

Monferrer Daudí, Joan R. (1999): «Enric Valor, referit especialment al País Valencià», dins *Valoriana. Estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Col·lecció d'Estudis Filològics 1, Universitat Jaume I, pp. 53-71.

Montoya Abat, Brauli (1996): «La normativa fonètica del gramàtic Enric Valor» dins *Actes Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 195-221.

— (1999): «La contribució d'Enric Valor a la llengua i la literatura del País Valencià», dins *Valoriana. Estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Col·lecció d'Estudis Filològics 1, Universitat Jaume I, pp. 347-356.

— (2002): «El model de llengua oral d'Enric Valor en la gramàtica normativa valenciana», dins *Enric Valor, Un home de poble*, Paiporta: Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA), pp. 176-188.

Moreira, Alfonso i Miñarro, Lola (2000): «Els índexs de *Gorg*. Números, autors i seccions», dins *Gorg. Revista bibliogràfica*, València, Faximil Edicions Digitals, pp. 1-42.

Moreno i Moreno, Juli (2000): «Els cursos de llengua i cultura valencianes», dins *Història de Lo Rat Penat*, València, pp. 685-745.

Nicolàs, Fluvià (1984): «Enric Valor o l'amor per l'idioma», València, *El Temps*, Edicions del País Valencià, pp. 38-40.

PELLICER I BORRÀS, Joan Enric (2003): *L'ensenyament de la llengua catalana al País Valencià (1238-1939)*, tesi doctoral dirigida per Josep Ballester, València, Universitat de València.

— (2006): *Història d'un desig insatisfet: l'ensenyament del valencià fins a 1939*, Catarroja, Perifèric.

PÉREZ MORAGÓN, Francesc (1982): «Pròleg», dins Carles Salvador *Gramàtica valenciana*, Edició commemorativa del cinquantenari de les Normes de Castelló, València, Conselleria d'Educació i Ciència, Generalitat Valenciana, pp. 11-16.

— (1997): «En la postguerra inacabable», València, *Saó*, 204, pp. 76-77.

— (2006): «*Gorg*, una possibilitat decapitada», dins *Gorg. Revista bibliogràfica*, València, Faximil Edicions Digitals, pp. 1-10.

PÉREZ SILVESTRE, Oscar (1997): «Els preàmbuls d'un compromís (1933-1936)», València, *Saó*, 204, pp. 74-75.

PITARCH I ALMELA, Vicent (1996): «Enric Valor, la noble causa de la llengua», *Actes Simposi Estudi i Festa: Enric Valor*, Alacant, Diputació d'Alacant, pp. 181-194.

— (2000): «Enric Valor, model proscrit», *Serra d'Or*, Barcelona. núm. 482, febrer del 2000.

— (2001): «Enric Valor, la percepció de la llengua», dins *Enric Valor (1911-2000) in memoriam*, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, pp. 51-59.

— (2002*a*): *Converses amb Joan Simón, Enric Valor i Rafael Súria: homenatge a les Normes de Castelló*, Benicarló: Alambor.

— (2002*b*): «Enric Valor: la percepció de la llengua», dins *Enric Valor, Un home de poble*, Paiporta: Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA), pp. 243-250.

PIZCUETA, Adolf (1990): *Adolf Pizcueta: 1901-1989. Memòries fragmentàries*, pròleg de F. Pérez Moragón. València, ACPV – Fundació Huguet.

Reig Rodríguez, Joaquim (1932): *Concepte doctrinal del valencianisme*, València, L'Estel.

Ribelles Comin, Josep (1915, 1929, 1943, 1978, 1984): *Bibliografía de la lengua valenciana*, Madrid, 5 vols.

Rico, Albert – Solà, Joan (1995): *Gramàtica i lexicografia catalanes: síntesi històrica*, València, Universitat de València.

Ripoll, Faust (2006): «Valencianisme cultural i polític a la ciutat d'Alacant, 1874-1939», Catarroja, *Afers* 55, Editorial Afers.

Roca Ricart, Rafael (2001): «Estudi preliminar» a *Llorente Olivares, Teodor: Escrits polítics (1866-1908)*, València, Diputació de València, pp. 9-57.

— (2003): «Teodor Llorente. Del provincialismo al regionalismo valencianista», Catarroja, *Afers. Fulls de Recerca i Pensament* 44, pp. 9-14.

— (2007): *Teodor Llorente, líder de la Renaixença valenciana*, València, Publicacions de la Universitat de València, 143.

Roca, Rafael – Pérez, Òscar (1996): «Entrevista a Enric Valor», *Saó*, 192, pp. 18-19.

Roda, Lluís (1996): «Conflicte entre dos mons», *Avui Cultura,* Barcelona, 27 de juny del 1996.

Ruíz Rodrigo, Cándido (1993): *Política y educación en la II República (Valencia 1931-1936)*, València, Universitat de València.

Salom, Josep (2002): «Un homenatge a Enric Valor», *Llengua & Literatura*, Barcelona, núm. 13.

Salvador, Vicent (2001): «Periodisme i fet literari: el cas de Gorg», dins *Els arxius del discurs: episodis valencians d'història social de la llengua i la literatura*, València: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana; València - Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 205-214.

Salvador i Gimeno, Carles (1933): *Vocabulari Ortogràfic Valencià*, València, L'Estel.

— (1934): *Ortografia Valenciana*, València, L'Estel.

— (1935): *Morfologia Valenciana*, València, L'Estel.
— (1951): *Gramàtica valenciana*, València, Lletres Valencianes, 7.
— (1954): «Historieta dels cursos de gramàtica valenciana», dins Domènech Fletcher i Valls, *Els valencians pre-romans*, Publicacions dels cursos de Llengua i Literatura, núm. 1, València, Successors de Vives Mora.
— (1957): *Parleu bé (notes lingüístiques)*, València, Sicània.
San Valero Aparisi, Julià (1977): *Poble, cultura i llengua*, València, Lo Rat Penat.
Sanchis Guarner, Manuel (1933): *La llengua dels valencians*, València, L'Estel.
— (1961): *Els parlars romànics de València i Mallorca anteriors a la reconquista*, València, Institució Alfons el Magnànim, pp. 19-24.
— (1966): «Pròleg per als valencians» a E. Valor *Curso de lengua Valenciana*, València, pp. 5-7.
— (1976): «Pròleg» a J. J. Senent *En defensa del regionalismo. Proceso a la revista Gorg*, València, Gorg, pp. 5-9.
— (2005): *Lletres de resistència (1939-1981)*, edició, transcripció, selecció i notes de Santi Cortés, Catarroja – Barcelona, Editorial Afers.
Sanmartín Moreno, Onofre Josep (1984): «Pensat i Fet, un model de revista fallera», València, *Saó*, 66, març del 1984, pp. 12-14.
Saragossà i Alba, Abelard (1997): «Una caracterització dels conceptes sintàctics més fonamentals. Estudi de les nocions "sintaxi", "categoria" i "funció" en les gramàtiques tradicionals catalanes del segle xx, i aplicació a l'organització general de la futura *Gramàtica catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans», Castelló de la Plana, *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, vol. lxxiii, i (gener-març), pp. 107-143.
— (2002): «Introducció a l'aportació gramatical d'Enric Valor», dins *Enric Valor, un home de poble*, Paiporta, Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida - Editorial Denes, pp. 147-173.
Sarsanedas, Jordi (1971): «No tant, no tant...», Barcelona, *Serra d'Or*, núm. 140, maig, pp. 1-2.

SEGARRA, Mila (1999): «Enric Valor i la llengua normativa», dins *Valoriana. Estudis sobre l'obra d'Enric Valor*, Castelló de la Plana, Col·lecció d'Estudis Filològics 1, Universitat Jaume I, pp. 27-51.

SEGUÍ, Romà (2005): «Un somni trencat del nacionalisme valencià: La República de les Lletres», dins *La República de les Lletres. Quaderns de literatura, Art i Política. València 1934*-1936, València, Faximil Edicions Digitals, pp. 1-11.

SENENT ANAYA, Juan J. (1976): *En defensa del regionalismo*, València, Gorg.

SERRANO, Rosa (1995): *Enric Valor. Converses amb un senyor escriptor*, València, Tàndem Edicions.

SERRANO, Rosa – LLUCH, Gemma (1998): *Homenatge a Enric Valor*, Gandia, Ajuntament de Gandia i Tàndem Edicions.

SIMBOR ROIG, Vicent (1983): *Carles Salvador i Gimeno: una obra decisiva*, València, Diputació Provincial de Valencia.

— (2002): «Enric Valor, narrador a contrapèl», dins Enric Valor, Un home de poble, Paiporta: Institut d'Estudis de la Vall d'Albaida (IEVA), pp. 27-49.

SOLÀ, Joan (1977): *Del català incorrecte al català correcte*, Barcelona, Edicions 62.

TARIN, S. – HERNÁNDEZ, A. – NAVARRET, A. (1998): «Enric Valor i Vives. Entrevista», *Tramuntana Universitària* 4, València, Entesa d'Estudiants Valencians i Universitat de València, pp. 14-16.

TARRADELL, Miquel (1965): *Història del País Valencià*, V, I, Barcelona, pp. 86-91.

VALOR I VIVES, Enric (1966): *Lea valenciano en diez días. Breve método de pronunciación del catalán-valenciano-balear*, València, Impremta Fermar.

— (1966): *Curso de lengua valenciana*, València, Impremta Fermar.

— (1971): *Millorem el llenguatge*, València, Gorg.

— (1973): *Curso medio de gramática catalana referida especialmente al País Valenciano*, València, Gorg.

— (1977): *Curs mitjà de gramàtica catalana referida especialment al País Valencià*, València, Editorial Tres i Quatre.

— (1983): *La flexió verbal*, València, València, Eliseu Climent, Ed.

— (1983): *Temes de correcció lingüística*, València, Eliseu Climent, Ed.

— (1988): *Vocabulari Fonamental*, Barcelona, Plaza & Janés.

— (1989): *Vocabulari escolar de la llengua*, València, Carena Ed.

— (1998): «Lectio pronunciada pel Doctor Enric Valor i Vives», dins E. Valor, *Paraula de la terra. Escrits seleccionats*, València, Universitat de València, Col·lecció Honoris Causa, pp. 25-54.

Valor, Enric – Serrano, Rosa: (1993): *Expressions peculiars de la llengua: locucions i frases fetes*, València, Editorial Tàndem.

Ventura, Vicent (1977): «Senent, un patriota», *Avui*, 5 de gener del 1977. Reproduït a *Vicent Ventura, un home de combat*, València, Universitat de València, 1998.

Ventura Melià, Rafael (1974): «Enginy i seny de Voltaire», pròleg a *L'ingenu. Història vertadera treta dels manuscrits del Pare Quesnel*, de Voltaire, València, Gorg, Els quaderns. La ploma, 1, pp. 5-8.

— (2003): «Ingenus, sota l'envelat del circ, perplexos», dins *L'ingenu. Història vertadera treta dels manuscrits del Pare Quesnel*, de Voltaire, Paiporta, Denes, pp. 5-13.

Vila Moreno, Alfons (1997): *Les Normes del 32. Aportació documental. (Estudi al voltant de les Bases d'Ortografia Valenciana de 1932)*, València, Lo Rat Penat.

— (2000): *Emili Beüt i Belenguer*, Col·lecció Biografies Valencianes, València, Diputació de València.

ÍNDEX DE NOMS

Adell i Ferre, Marc Vicent, 172, 343
Adlert i Noguerol, Miquel, 4, 138, 147-149, 154, 157-159, 164, 166, 176, 177
Aguado i Medina, Cristòfor, 313
Aguilar, Màrius, 122
Albero Garcia, Josep, 202
Albero i Poveda, Jaume, 313, 331
Alberola i Benavent, Miquel, 66, 163, 314, 343
Alcantarilla, Albert, 38
Alcayde i Vilar, Francesc, 83, 125, 126
Alcón Edo, Lluís, 138, 170
Alcover i Sureda, Antoni M., 168, 169, 171, 185
Almela i Vives, Francesc, 37, 126, 149, 158, 163, 165, 173, 201
Almiñana Vallés, Josep, 138
Alpera Leiva, Lluís, 11, 248, 249, 314
Alzamora, Francesc, 71
Amorós i Pérez de Sarrió, Àngela, 216
Anton Carratalà, Rafel, 64
Aramon i Serra, Ramon, 119
Archilés Cardona, Ferran, 68, 343
Ardit Lucas, Manuel, 178
Arlandis i Corral, Lisard, 28, 111

Armangué, Joan, 324
Arouet, François Marie, 215, 220, 221, 282, 318, 330, 340, 345, 355
Arqués, Antoni, 314
Arques Mayor, Miguel, 61
Asensio Polo, Salvador, 71
Asins i Lerma, Pasqual, 37, 147, 158, 160
Assis, Francesc d', 122
Avellá Monserrat, Josep, 61
Aub Mohrenwitz, Max, 323
Azorín (vegeu Martínez Ruiz, José)

Badenas i Andrés, Alfred, 40, 64, 71
Badenes Dalmau, Francesc, 158
Badia i Margarit, Antoni M., 231, 269, 279, 295, 299
Badia Marín, Vicent, 166, 205
Balaguer Pascual, Enric, 315
Ballester Roca, Josep, 129, 148, 150, 152, 176, 278, 343, 351
Barberà, Frederic, 282
Barberà Armelles, José, 178
Bari, Nicolau de, 314, 315, 316, 319, 323, 326-328, 331, 337, 338, 340
Baró Bori, Emili, 158
Basilio Bellver, Josep, 71
Bastardas i Parera, Joan, 344
Bataller Català, Alexandre, 314
Batllori i Munné, Miquel, 149
Battenberg, Victoria Eugenia de, 105
Bayarri i Hurtado, Josep M., 81, 126, 159, 234
Belda, Ismael, 315
Beltran i Català, Adolf, 135, 315, 343
Beltran, Guillem, 315

Beltran Llavador, Rafael, 315
Benavent, Elisa, 208, 343
Benavent Benavent, Rafael, 315
Beneyto, Maria, 149
Beneyto Mestre, Antoni, 336
Beneyto Pérez, Joan, 41, 126, 147
Berenguer Cerdà, Josep Antoni, 138
Berenguer Micó, Vicent, 315
Bernabeu Rico, Josep Lluís, 315
Bernat, Francesc, 272, 273, 344
Bernés, Jesús, 159
Bertran, Joan Baptista, 149
Bertrana i Comte, Prudenci, 119
Bertrana i Salazar, Aurora, 119
Beüt i Berenguer, Emili, 4, 28, 55, 83, 85, 126, 130, 131, 137, 150, 172, 178, 355
Blasco Garcia, Rafael, 61, 64
Blasco Ibáñez, Vicente, 210
Blasco Laguna, Ricard, 176, 221, 282, 344
Bohigas i Balaguer, Pere, 11
Boïls, Emili M., 191,
Bolumar, Francesc, 125
Bonet Espriu, Sebastià, 254, 256, 259, 305, 315, 344
Bono Ara, Ferran, 316
Bono i Barber, Bernat, 28
Bono Palomar, Rut, 316
Borchert, Wolfgang, 284
Bordas, Jordi, 214
Borja Sanz, Joan, 316
Borràs, Marc, 316

Boscà, Vicent, 316
Boscà i Luis, M., 64
Bosch i Morata, Francesc, 62, 83
Botella Pérez, Juan, 65
Brines, R., 316
Broch, Vicent, 316
Brotons i Rico, Vicent, 15, 290, 316-318, 344
Bru i Rico, Antoni, 83, 86, 89, 93, 94, 96-98, 100, 101, 126
Bru i Vidal, Santiago, 149, 167, 217, 344
Burguera i Escrivà, Francesc de Paula, 149, 176, 220, 344
Butel, Annie, 201

Caballero Muñoz, Francesc, 37, 90, 111
Cadenas i Alabernia, Núria, 318
Calatayud Bayà, Josep, 155
Calders i Rossinyol, Pere, 318
Calvete i Bru, Joan, 86
Calvo Acacio, Vicente,126
Cambó i Batlle, Francesc, 59
Camões, Luís de, 201
Campillo, M., 318
Cano Marqués, Josep, 137
Canovas del Castillo, Antonio, 102
Cantó Doménech, Verònica, 6, 15
Capmany, M. Aurelia, 210, 220
Carbó Aguilar, Ferran, 176, 340, 344
Carbonell Santacruz, Llorenç, 40, 57, 65, 94, 96, 97, 99-102
Carles Llemosí, Joan Baptista, 28, 137
Carreres Zacarés, Salvador, 81, 157
Casacuberta i Roger, Josep M., 11, 150, 164, 173, 177, 181, 201, 301

Casanova Dalfó, Josep, 155
Casanova i Herrero, Emili, 14, 15, 130, 131, 136, 143, 144, 162, 208, 211, 221, 259, 272, 273, 278, 282, 285, 286, 298, 318, 319, 343-345
Cases-Carbó, Joaquim, 121, 122
Casp i Verger, Xavier, 4, 138, 147-149, 154, 159, 164, 176, 177, 259, 319
Castanyer Fons, Angelí, 28, 77
Castanyer Fons, Josep, 111, 112
Castellanos, J., 318
Castelló i Gómez-Trevijano, Gonçal, 208, 220, 282, 319
Castelló, Lambert A., 130
Castelló, Remei, 345
Cebrián Ibor, Lluís, 110
Cebrián Navarro, Emili, 28, 85, 88, 98, 100
Cebrián Navarro, Josep, 129
Cerdán Tato, Enrique, 319
Cervera, Alfons, 319
Cervera, Plácido, 162
Chapaprieta Torregrosa, Joaquín, 65
Checa Godoy, Antonio, 65, 346
Cifre, Àngel, 125
Climent i Corberà, Eliseu, 236, 239, 244, 248, 251, 255, 259, 260, 263, 319, 335, 343, 355
Climent Martínez, Josep Daniel, 1-5, 49, 76, 128, 129, 161, 172, 188, 319, 345
Codonyer, Francesc, 161
Codonyer, Josep Lluís, 148, 161
Coll i Alentorn, Miquel, 168, 169
Colom, Cristòfol, 206
Colom i Ferra, Guillem, 201
Coloma i Pellicer, Josep, 20, 22, 23, 38, 41, 43, 44, 49, 59, 62-65, 77-79, 96, 314

Colomer Ferràndiz, Agustí, 147, 149, 177, 202, 346
Colomina Castanyer, Jordi, 269, 271, 272, 278, 299, 300, 301, 303, 320, 346
Colón Domènech, Germà, 11, 233
Comeche, Rafael, 326
Comes Casas, Rosa, 321
Compagna, Anna Maria, 321
Conca Martinez, Maria, 320
Corella, Roís de, 72, 235
Coromina i Pou, Eusebi, 321
Coromines Vigneaux, Joan, 4, 10, 142-146, 170, 226, 279, 304, 346
Cortés Carreres, Santi, 11, 15, 55, 56, 141, 148-150, 153, 155-159, 161, 164, 166, 171, 174, 176, 181, 346-349, 353
Costa Tomàs, Emili, 64, 71
Crespo Redondo, Isidre, 15
Cubells, Olga, 334
Cucarella, Toni (vegeu Navarro i Cucarella, Lluís Antoni), 318, 321
Cucó i Giner, Alfons, 28, 69, 111, 129, 149, 157-159, 164, 176, 178, 181, 233, 347

Desclot, Bernat, 119, 168, 169
Dolç i Dolç, Miquel, 137, 201
Domènech, Federico, 83
Domínguez Barberà, Martí, 147
Duran, Ángeles, 321
Duran i Tortajada, Enric, 159
Duran i Tortajada, Miquel, 27, 106, 112, 122, 126

Eiximenis, Francesc, 39
Enguix, Salvador, 321

Escalante i Mateu, Eduard, 316
Escandell, Dari, 321
Esclapez i Agulló, Joan Antoni, 321
Escrivà Peiro, Vicent, 13, 201, 208, 282, 285, 286, 296, 297, 305, 322, 347
Espasa i Signes, Josep, 202
Espinós Felipe, Joaquim, 323
Espriu i Castelló, Salvador, 210
Estellés, Angelí, 28
Estellés, Vicent Andrés, 11, 149
Esteve-Casanova, Rafael, 208
Esteve Victòria, Josep M., 35
Estruch, Josep, 64

Fabra i Poch, Pompeu, 4, 10, 119, 122, 141-144, 146, 169, 171, 185, 186, 226, 231, 240, 244, 246, 253, 276, 277, 279, 291, 292, 299, 301, 304-308, 335
Fabregat i Mañes, Amadeu, 189, 208, 212
Favà, Xavier, 272, 273
Felip V, 54
Feliu Nicolau, Jordi, 216
Feo, Robert, 124
Fernàndez Carrasco, Francesc, 204, 324, 348
Ferran Salvador, Vicent, 123
Ferrándiz Pérez, Josep, 64, 71
Ferrándiz Torremocha, José, 22, 64, 67, 68, 71, 73
Ferrando Francés, Antoni, 11, 12, 55, 56, 172, 229, 249, 261, 271, 272, 277, 304, 307, 324, 348, 349
Ferré i Trill, Xavier, 41, 114, 137, 173, 177, 181
Ferréndiz Valero, Josep, 62
Ferrer, Sant Vicent, 158,

Ferrer-Bonsoms i Bonsoms, Josep, 143
Ferrer i Costa, Josep, 348,
Ferrer Díez, Luisa, 157, 348,
Ferrer Pastor, Francesc, 138, 148, 161, 162, 163, 165, 167, 172, 174, 213, 227, 233, 272, 279, 296, 314, 343, 345,
Ferrer Perales, Antoni, 324, 348
Ferrer Ripollés, Montserrat, 324
Ferreres, Rafael, 149
Ferris Garcia, Vicent, 161, 166, 167, 170, 174
Figueras Pacheco, Francesc, 41
Fletcher i Valls, Domènech, 165, 166, 353
Flors, Avel·lí, 138
Fluixà, Josep A., 325
Font de Mora, Lluís, 214, 220
Francés, Maria Àngels, 325
Francés i Tomàs, Susanna, 317, 325
Franco Bahamonte, Francisco, 135
França, Maria de, 330
Fuster Ortells, Joan, 11, 15, 137, 138, 149, 158, 165, 170, 178, 180, 186, 190, 201, 205, 208, 220, 231, 233, 247, 248, 249, 253, 254, 282, 284, 287, 289, 290, 295, 297, 325, 348

Galán Rodríguez, Fermín, 19
Galiana, Tomàs, 125
García, Miquel, 220, 221, 282
García-Aguayo, Gonzalo, 282
García Aparici, Bernat, 170
García Bonafé, Màrius, 220
Garcia Grau, Manel, 325
García Hernández, Ángel, 19

Garcia Izquierdo, Isabel, 325
Garcia Martínez, Sebastià, 282
Garcia Marzal, Josep, 28
García Planas, Alejandro, 184, 185
Garcia Rigal, Joan, 284
García Sempere, Marinela, 325
Garcia del Toro, Cristina, 325
Garcia i Villalba, Elisa, 129
Garriga, Pacià, 214
Gascón Pelegrí, Vicent, 167
Gassol i Rovira, Bonaventura, 95
Gea i Valor, Maria Dolores, 325
Gil, Alfonso, 190, 349
Gil-Albert Simón, Juan, 314, 320, 322, 324, 328, 329, 346, 347, 349, 350
Gil Albors, Joan Alfons, 15, 189, 190, 349
Gil i Serrano, 39, 40
Gili Gaya, Samuel, 279
Gimenez Fayos, Josep M., 157, 159, 164
Giménez Puerto, Antonio, 110
Giner i Marco, Josep, 4, 9, 55, 56, 136, 141-144, 146, 147, 152, 157, 161-165, 169, 170, 172, 179, 184, 225, 233, 237, 240, 241, 244, 259, 276, 279, 291, 298, 304, 305, 318, 326, 344, 345, 348, 349
Gómez Labrado, Víctor, 15, 326, 327
Gómez Nadal, Emili, 81, 117, 303
Gómez Senent, Domènec, 124, 167
Gómez Senent (família), 79, 166, 169, 170, 175
Gómez Senent, Primitiu, 125
Gómez Serrano, Eliseu, 97
Gómez Serrano, Nicolau Primitiu, 35, 77-81, 84, 111, 124-128, 136, 137, 147, 157, 159, 160, 164, 166-171, 175, 204, 205, 298, 344, 346

González i Caturla, Joaquim, 20, 49, 54, 326, 349
González Martí, Manuel, 126, 137, 147, 156, 157, 159, 166
Grau, Daniel P., 326
Grau, Miquel, 334
Griera i Gaja, Antoni, 169
Guansé i Salesas, Domènec, 122
Guardiola Ortíz, Josep, 63, 65, 84
Guarner Pérez i Musoles, Lluís, 117, 201, 314
Guasch Juan, Josep, 157
Gumilla, Maria Isabel, 326

Haro Esplugues, Ramon, 327
Hauptmann, Gerhart Johann, 284
Hernández, A., 299, 340, 354
Hernández Barrachina, Mercé, 105
Huguet Pascual, Jesús, 13, 349
Huguet Segarra, Gaetà, 77, 84, 129, 130, 166, 175, 351

Ibarra, Josep Maria, 83
Ibars Ibars, Maria, 159
Iborra Martínez, Josep, 149, 327
Iglesias Posse, Pablo, 61, 73
Igual i Úbeda, Antonio, 158, 165, 349
Iordan, Iorgu, 11

Janer Manila, Gabriel, 326
Jaume I, 13, 138, 313, 316, 320, 321, 323-333, 336-339, 350, 354
Juan, Arnaldo, 123
Juan, Miguel, 123
Juan-Mompó, J., 327

Kehl, 221

Labrado, víctor (vegeu Gómez Labrado, Víctor)
Lacomba Guillot, Joan A., 282
Lacreu Cuesta, Josep, 12, 277, 327, 349
Lapiedra i Civera, Ramon, 327
Larreula Vidal, Enric, 328
Lawick, Heike van, 9, 10, 229, 321, 328, 337, 349
Lerroux García, Alejandro, 65
Llopis, Juli, 81
Llopis i Guardiola, Tomàs, 10, 12, 15, 20, 23, 143, 296, 301, 328, 349
Llorenç Gadea, Alfons, 328
Llorens, Antoni, 28
Llorens Romaní, Rafael, 191
Llorens Serra, Tomàs, 208
Llorente i Falcó, Teodor, 83, 94, 156, 157, 248
Llorente i Olivares, Teodor, 121, 122, 123, 157, 159, 235, 352
Lloret Esquembre, Jaume, 328
Lluch Crespo, Gemma, 229, 278, 311, 313, 328, 329, 336, 339, 350, 354
Lluch Martín, Ernest, 220
Llull, Ramon, 72, 235
López Chavarri, Eduard, 81, 126
Lorenzo, Jaime, 43, 44, 329, 350
Lozano i Lerma, Josep, 330
Luna i Sirera, Vicent, 318, 325, 330
Luzón, Rubén, 329

Maestre Brotons, A., 330
Magnànim, Alfons el, 217, 327, 331, 344, 346, 349, 350, 353
Maldonado, Joaquim, 189

Mann, Thomas, 284
Maragall i Gorina, Joan, 235
March, Ausiàs, 72, 92, 137, 235
Marco, Empar, 330
Marco Brotons, Josep, 61
Marí, Rafa, 330
Marín i Soriano, Emili J., 330
Marqués i Gonzàlez, Josep Vicent, 208
Martí, Antoni, 170
Martí Casanova, Joan Carles, 330
Martí Gadea, Joaquim, 272
Martí i Minyana, Vicent, 166, 167, 174
Martines Peres, Vicent, 330
Martínez Aloy, José, 105
Martínez Ferrando, Eduard, 27, 106, 112, 117, 234
Martínez Melià, B., 124
Martínez Ruiz, José, 110, 333
Martínez Vidal, Leopold, 37, 137
Martorell, Joanot, 39, 72, 235
Marvà, Jeroni, 185
Mas, J. A., 330
Mascarell i Gosp, Josep, 111, 112, 157, 158, 163
Massot i Muntaner, Josep, 330
Matalí i Timoneda, Enric, 166, 167, 172, 174
Mateu i Llopis, Felip, 159
Melià Pericàs, Josep, 218, 220
Menéndez Pidal, Ramón, 119
Mengual, Gonzalo, 75
Mestre, Toni (vegeu Beneyto Mestre, Antoni)
Metge, Bernat, 235

Micó i Navarro, Joan Antoni, 15, 206, 331, 350
Mínguez López, Xavier, 331
Miñarro, Lola, 35
Miquel i Diego, Carme, 214, 331, 348
Miquel i Diego, Vicent, 202
Mira i Casterà, Joan Francesc, 331
Mira i Pastor, Enric, 331
Miralles Ortolà, Valerià, 178, 208
Miró, Ramon, 331
Miró Ferrer, Gabriel, 136, 282, 283, 285, 286, 318, 319, 323, 345, 347
Moix, Terenci (vegeu Moix Messeguer, Ramón)
Moix Messeguer, Ramón, 210
Moll i Casasnovas, Francesc de Borja, 10, 11, 149, 166, 168, 169, 185, 235, 253, 279, 295, 296
Monferrer Daudí, Joan R., 12, 261, 278, 305, 331, 350
Monmeneu Gómez, Josep, 155
Montesinos, Anna I., 331
Montesinos Rubio, Josep, 61
Montoya Abat, Brauli, 15, 227, 256, 305, 331, 350
Montserrat, Anna, 335
Mora, Francesc, 83
Mora, Ramon, 319
Morante Borràs, Jesús, 147
Moreira, Alfonso, 350
Moreno i Moreno, Juli, 185, 350
Moròder Molina, Robert, 37, 147, 177, 189
Moscardó i Cervera, Frederic, 166, 167
Murillo i Ribes, Adolf, 331

Navarret, A., 299
Navarro Borràs, Enric, 64, 77, 111, 117, 127

Navarro i Cucarella, Lluís Antoni, 318, 321
Navarro Navarro, F., 152
Nebot i Pérez, Josep, 231
Nicolàs Amorós, Miquel, 290
Nicolàs, Fluvià, 11, 229, 247, 332, 350
Nicolau Balaguer, Joan, 64
Ninyoles Monllor, Rafael L., 15, 208, 210, 211, 213, 248, 254, 255, 257, 332

Oarrichena Genaro, César, 64
Olbiol, M. José, 333
Oleza Simó, Joan, 333
Oliag, Neus, 333
Olmos, Vicent, 124
Ordinyana Bataller, Joan Esteve, 333
Ortín Benedito, Bernat, 147
Orts Ausina, Enric, 28, 37, 111

Pahissa, Jaume, 121, 122
Pascual, Josep, 49
Pascual Devesa, Àngel, 22, 64, 71, 83, 85
Pascual i Leone, Joan, 63, 65, 66
Pasqual, Sant Pere, 287
Pasqual Granell, Vicent, 290
Pasqual Tirado, Josep, 129
Pastor, Àngel, 125
Pavía Rodríguez, Natividad, 15
Payà Ramos, Consol, 333
Pellicer i Borràs, Joan Enric, 129, 259, 261, 262, 351
Peraire Ibáñez, Joan Josep, 333

Pérez Moragón, Francesc, 138, 174, 175, 210, 211, 333, 351
Pérez Muntaner, Jaume, 11, 322, 334, 347
Pérez Perales, Antoni, 170
Pérez Saldanya, Manuel, 334
Pérez Sanz, Núria, 334
Pérez Silvestre, Òscar, 26, 54, 311, 329, 334, 336, 351, 352
Peris, C., 334
Pi de Cabanyes, Oriol, 334
Picó i Carbonell, Lliris, 15
Piera i Rubió, Josep, 301, 335
Piquer Vidal, Adolf, 337
Pitarch i Almela, Vicent, 10-12, 23, 127, 128, 179, 189, 206, 210, 253, 256-258, 277, 305, 329, 335, 351
Pizcueta Alfonso, Adolf, 27, 69, 77, 106, 117, 172, 175, 176, 284, 314, 351
Pons, Jesús, 335
Porcar, Antoni, 39, 83
Pradilla Cardona, Miquel Àngel, 335
Prat de la Riba, Enric, 55, 69, 116, 121
Primo de Rivera, José Antonio, 19
Puig-Alt, Josep (vegeu Soriano Bessó, Josep Maria)
Pujadas i Marquès, Joan, 348
Pujadó, Miquel, 336

Queralt, Pere, 166
Querol i Campos, V. Wenceslau, 235
Quesnel, Pare, 221, 282, 340, 355
Quique, 336

Racó, Jordi des, 318, 345
Rafel, Joaquim, 336

Raga, Lluís, 125
Raga Miñana, Rafael, 126
Ramiro Roca, Enric, 336
Ramon, Pep, 144
Ramos Espinós, Antoni, 61, 64
Recio Alfaro, Carles, 336
Reglà i Campistol, Joan, 282
Reig Salvà, Carola, 149
Reig Rodríguez, Joaquim, 28, 38, 40, 68, 69, 83, 89, 94, 95, 97, 98, 100, 101, 126, 177, 352
Renat i Ferrís, Guillem (vegeu Giner i Marco, Josep)
Riba i Bracons, Carles, 149
Ribelles Comin, Josep, 38, 55, 352
Ricó Busquets, Albert, 277, 300, 336, 352
Riera Llorca, Vicenç, 138, 214, 348
Rieta, Joaquim, 86
Ripoll Domenech, Faust, 57, 80, 103, 352
Ripoll i Mira, Enric, 336
Rius, Albert, 111
Riutort Mestre, Pere, 138, 287, 289, 290
Roca Ricart, Rafael, 123, 336, 352
Roda i Balaguer, Josep-Lluís, 336, 352
Rodríguez, Vicent, 86, 87
Rodríguez Almodóvar, Antonio, 336
Rodríguez Bernabeu, Emili, 11, 336
Rodríguez Castelló, Manuel, 337
Rodríguez Culebras, Ramon, 138
Roig, Jaume, 235
Roig i Vila, Maria E., 337
Roig i Vila, Rosabel, 337

Romans, Vicent, 337
Romero, F., 330
Romeu i Figueras, Josep, 322
Ros, Carles, 272
Ros Martí, Germinal, 64, 71
Rosselló i Zurriaga, Ismael, 162, 165-167, 174
Ruíz Rodrigo, Cándido, 126, 352
Ruíz Torres, Pedro, 337
Rull Villar, Baltasar, 137

Sáez Aranda, Emili, 15
Sales i Vallès, Joan, 154, 301
Salom, Josep, 337, 352
Salvador, Robert, 125
Salvador i Gimeno, Carles, 4, 9, 10, 12, 24, 34, 37, 39, 41, 44, 48, 49, 51, 56, 74, 83, 102, 107, 111, 117, 126-128, 135-137, 142, 147, 149, 150, 155-167, 172-176, 179, 180, 220, 225, 229, 233, 255, 256, 259, 277, 286, 344-346, 351, 354
Salvador i Liern, Vicent, 150, 210, 290, 321
Salvador Monferrer, Sofia, 56
San Abdon, Josep M., 338
San Valero Aparisi, Julià, 137, 165, 353
Sánchez Gozalbo, Àngel, 81, 84, 314
Sánchez Pastor, Tomàs, 166, 167
Sànchez Soler, Marià, 338
Sanchis, Josep, 319
Sanchis Guarner, Manuel, 4, 10, 11, 13, 74, 81, 102, 138, 148, 150, 152-154, 158, 159, 164, 166, 169, 178, 179, 185, 188, 189, 191, 201, 202, 205, 208, 212, 213, 217, 220, 225, 229-231, 233, 246, 259, 262, 263, 276, 279, 284, 286, 287, 291, 302-306, 315, 338, 343, 347, 353

Sanchis Zabalza, Josep Joaquim, 97, 163, 166
Sancho Borja, Adrian, 220
Sanmartín i Bargues, Ricard, 149, 173
Sanmartín Moreno, Onofre Josep, 160, 353
Santamaria, Joan, 121
Santamaria i Picó, Vicent Josep, 338
Sanxis, Joan Lluís, 287
Saragossà i Alba, Abelard, 256, 279, 298, 300, 305, 338, 353
Sarsanedas i Vives, Jordi, 297, 338, 353
Sebastián, Dèlio, 124
Segarra Neira, Mila, 255, 259, 261, 276, 278, 306, 307, 338, 354
Seguí i Francés, Romà, 117, 123, 354
Senent, Antoni, 147
Senent, F., 125
Senent Anaya, Joan Josep, 203-210, 217-220, 229, 248, 249, 281, 353-355
Senent Ibàñez, Joan Josep, 81, 204
Senent Ibàñez, Joan Valentí, 204
Senent Moreno, Joan Josep, 15, 218
Serra i Boldú, Valeri, 313
Serrano Llàcer, Rosa, 13, 14, 20, 23, 27, 44, 54, 59, 67, 97, 102, 105, 110, 111, 118, 141, 144, 150, 153, 154, 161, 176, 178, 181, 201, 206, 207, 226, 229, 241, 261, 273, 275, 276, 308, 311, 324, 329, 338, 339, 340, 354, 355
Sevilla Andrés, Diego, 233
Simbor Roig, Vicent, 162, 176, 259, 279, 329, 339, 340, 344, 354
Simó i Monllor, Isabel-Clara, 319
Simó Terol, Trini, 208
Simon i Matutano, Joan, 335, 351
Sirera Turó, Josep Lluís, 340
Sirera Turó, Rodolf, 208, 210
Solà i Cortassa, Joan, 246, 277, 300, 336, 344, 352, 354
Soldevila i Zubiburu, Carles, 122

Soler i Godes, Enric, 34, 39, 81, 128, 136, 149, 157, 160, 168, 178, 314
Soler i Marco, Vicent, 208
Soriano, Joan, 162
Soriano Bessó, Josep Maria, 210
Soriano Bueso, Francesc, 147, 157, 166, 177, 178, 181, 206, 249, 284
Sorribes i Gramatge, Vicent, 138, 161, 162, 165, 201
Súria i Albinyana, Rafael, 335, 351

Tarin, S., 299, 340, 354
Tarin i Sales, Antoni, 27, 28, 37, 86, 106
Tarradell i Mateu, Miquel, 217, 354
Temprado, Ramon, 28, 130
Tena Puig, Lydia, 15
Thous i Llorens, Maximilià, 28, 39, 81, 112, 126
Thous i Orts, Maximilià, 158
Tirant Lo Blanc, 235
Toral Méndez, Josep, 62
Tordera Sáez, Antoni, 328, 334
Torres, Fernando, 333
Torres i Mestres, Estanislau, 340
Torres i Sempere, Dolors, 15
Tortillo, Rafel, 62
Tossal, Daniel (vegeu Caballero Muñoz, Francesc)
Triadú i Font, Joan, 340
Trigo i Rodríguez, Xulio R., 340

Vallmanya, Enric de, 128
Valls i Jordà, Joan, 11, 148, 163
Valor i Gadea, Cèsar, 267
Valor i Gadea, Josep, 15, 267, 282, 284
Valor i Hernández, Enric L., 15, 257, 265, 267, 273, 340

Valor i Hernández, Mercé, 257, 265, 267
Valor i Vives, Josep, 19, 54, 62, 105, 178, 233, 249
Valriu Llinàs, Caterina, 325
Vendrell Gómez, Baldomer, 37
Ventura i Beltran, Vicent, 205, 210, 220, 340, 355
Ventura Conejero, Agustí, 214
Ventura Melià, Rafael, 221, 282, 285, 340, 355
Veny i Clar, Joan, 313, 330
Vera, Francesc, 316
Verdaguer i Santaló, Jacint, 235
Viadel i Girbés, Francesc, 340
Vidal, Agnès, 341
Vila Cabanes, Josep, 149, 157
Vila Moreno, Alfons, 15, 55, 130, 131, 165, 319, 345, 355
Vilaplana, Vicent, 37
Villalonga Villalba, Ignasi, 81, 95, 126, 166, 175, 177
Villar, Rafael, 137, 213
Villena, Isabel de, 165, 235
Viñals Guimerá, José J., 191
Viruela Mestre, Miquel, 125
Vitòria, Eduard, 321, 333, 335, 336
Vives, Joan Lluís, 125
Vives Mora, Francesc, 165, 177, 353
Voltaire (vegeu Arouet, François Marie)

Xaqués, Claudi, 125
Xurriguera i Parramona, Joan Baptista, 261

Ysern Lagarda, Josep Antoni, 341

Zabala, Fernanda, 341

SUMARI

Presentació 3
Introducció 7

LES ACTIVITATS LINGÜÍSTIQUES D'ENRIC VALOR DURANT EL PERÍODE REPUBLICÀ 17
1. Les activitats lingüístiques, culturals i polítiques d'Enric Valor a Alacant 19
1.1. La participació en el setmanari *El Tio Cuc* 20
1.2. La divulgació de les Normes de Castelló a Alacant 41
1.3. La creació de l'Agrupació Regionalista Alacantina 57
1.4. La Tercera Setmana Cultural Valenciana a Alacant 81
2. Les activitats lingüístiques i culturals d'Enric Valor a València ... 105
2.1. Les col·laboracions periodístiques en la premsa de València ... 105
2.2. La col·laboració amb l'Agrupació Valencianista Escolar 124
2.3. Una obra gramatical primerenca: el *Llibre de l'infant* del 1934 128

LES ACTIVITATS LINGÜÍSTIQUES D'ENRIC VALOR POSTERIORS A LA GUERRA CIVIL 133
1. Una fructífera relació. Enric Valor i Josep Giner: el *Vocabulari castellut* del 1948 141
2. Enric Valor i el grup Torre 147
3. Els cursos de llengua de Lo Rat Penat 155
4. Els cursos de llengua en la premsa valenciana (1960-1965) 177

4.1. La secció «Cuestiones lexicográficas valencianas» (*Levante*, 1960) 179
4.2. Els cursos de llengua del periòdic *Jornada* (1962-1965) 180
5. La participació en *Gorg. Revista bibliogràfica* (1969-1972) 203

L'OBRA LINGÜÍSTICA D'ENRIC VALOR I VIVES 223
1. Les obres gramaticals 227
2. Les obres lexicogràfiques 269
3. La tasca com a corrector, traductor i autor d'obres didàctiques 281
4. Enric Valor i el debat sobre la llengua literària 291

ESTUDIS SOBRE L'OBRA LINGÜÍSTICA I LITERÀRIA D'ENRIC VALOR 309

Bibliografia 343
Índex de noms 357

El present llibre

Enric Valor: estudi i compromís per la llengua

es va acabar d'imprimir en els obradors
de Gràfiques Vimar de l'honorable vila de Picanya
el dia 13 de gener del 2011,
any en què celebrem el centenari del naixement
de l'il·lustre escriptor i lingüista de Castalla
Enric Valor i Vives

0 87295 15110 5

ACADÈMIA VALENCIANA DE LA LLENGUA